Fra

Frederiksborg Amt

ÅRBOG 1971 FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

FRA
FREDERIKSBORG AMT

FRA

FREDERIKSBORG AMT

ÅRBOG 1971

C. NORDLUNDES BOGTRYKKERI, HILLERØD
CLAUS BONDESEN
1971

Udgivet af Frederiksborg Amts Historiske Samfund ved skriftudvalget:
Henning Henningsen, Ole Jellingsø, H. Ring og Torben Topsøe-Jensen.

HUMLEBÆK FISKERLEIE
Bogen er sat med Garamond.
Klicheer er udført af Kjøbke's reproduktionsanstalt.
Tilrettelæggelsen er foretaget af forfatteren.
Bogens omslag er en gengivelse af Tom Petersens radering Humlebæk Havn, 1901.
Copyright © Frederiksborg Amts Historiske Samfund.
ISBN 87 87415 00 3.

Indhold

Asger Schmelling

HUMLEBÆK FISKERLEIE

Indledning	7
Byen	8
Husene	16
Beboerne	26
Havnen	44
Havnejorden	78
Louisiana	82
Kirken	93
Kroen	98
Krogerup	105
Fiskeri	112
Kadrejeri	122
Ufredstider	128
Livet i lejet	140
Noter	155
Foreningsmeddelelser	161

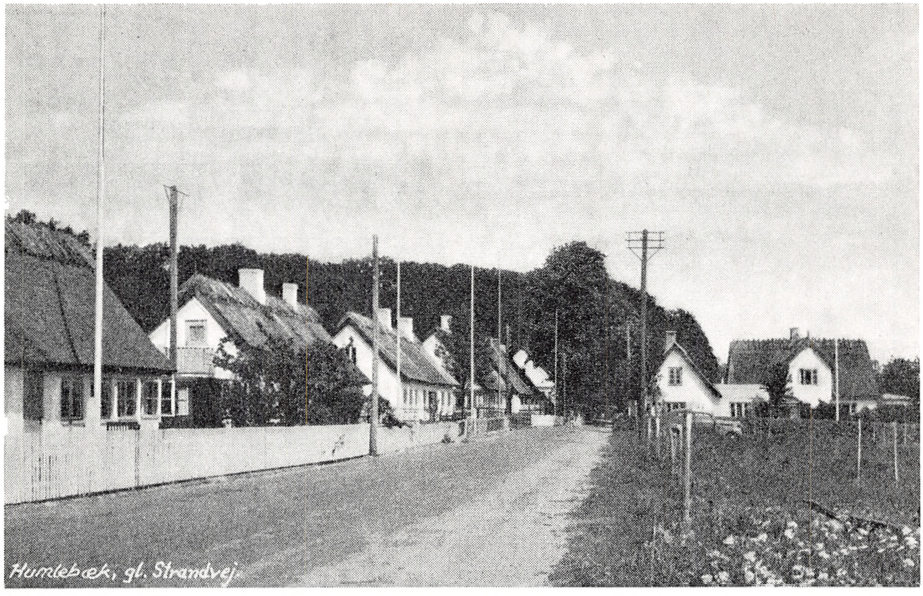

En lang række lave, stråtækte huse – frit ud mod vandet ...

Indledning

Nær alfar vej, ved Strandvejen fra København til Helsingør, ligger fiskerlejet Humlebæk. Det er blot en havn og en lang række lave, stråtækte huse, hvis blankpudsede ruder spejler Sundet og de drivende skyer over den svenske kyst. Sådan lå oprindelig alle fiskerlejerne langs Øresunds kyst, frit ud mod vandet. Men den trafikale udvikling ved dette århundredes begyndelse medførte, at grundspekulationen og byggeriet op langs kysten tog voldsom fart. Og da tiden savnede pietetsfølelse for det gamle, forsvandt mange steder den ældre og oprindelige bebyggelse – og med den som oftest også de oprindelige beboere. Eller den nye og højere bebyggelse lagde sig klods op ad de gamle og lave huse, klemte dem inde, så de i det helt forandrede milieu virkede uægte, som teaterkulisser. Og selv om man som oftest ikke kan frakende en sådan blandet bebyggelse en vis malerisk ynde, så er dog den oprindelige helhed i bygningsmæssig og landskabelig henseende gået tabt. – Men i Humlebæk har denne helhed fået lov at blive bevaret. Husene ligger frit langs stranden, som da flertallet af dem opførtes for godt halvandet hundrede år siden. Enkelte huse er ældre endnu og nogle få af nyere dato. Havnen er den ældste havn på Øresundskysten, og også den og dens omgivelser er – ihvertfald i store træk – bevaret uændret, siden den blev anlagt for godt halvandet hundrede år siden. Og endnu sidder i nogle af husene beboere, hvis slægt har boet på Humlebæk i henved tre hundrede år. – Alt dette taler for at trække den historiske baggrund op for denne bevarede enhed – fiskerlejet og dets havn. Det er valgt at gøre det på den måde, at meget af det der berettes, gengives i tidens eget sprog, det sprog der ustandselig har ændret sig gennem skiftende slægtled. Når så samtidig de ydre rammer om livet i byen og på havnen endnu er bevarede, bortset fra byens allerældste del, skulde det vel under læsningen være muligt i tankerne glimtvis at forestille sig, hvordan fiskerbefolkningen ned gennem tiderne boede, arbejdede og levede her.

Byen

Hvornår de første af vore forfædre slog sig ned ved kysten her fortoner sig ud i det grå. Men her var boplads i yngre stenalder. I haverne bag fiskerlejets huse, hvor der på den tid var strandbred, er der fundet flinteredskaber og en kværnsten, hvori stenalderkvinden møjsommeligt malede sit korn, og i den lille lund ved navn Babylone nord for Humlebæk findes tre langdysser.

Overinspektør ved Nationalmuseet, dr. phil. Therkel Mathiassen skriver om disse dysser:[1]

»I Babylone Skov findes 3 fredede oldtidsmindesmærker, nemlig 3 langdysser fra den første del af yngre stenalder for godt og vel 4.000 år siden. Længst mod syd, ved randen af skoven, findes en ca. 28 m lang og 9 m bred langdysse, stærkt udjævnet og hullet, så den nu kun er ca. 1/2 m høj. Der synes ikke at være nogen sten på plads, men hist og her rager en sten frem; to sten i midten ved en lille lavning er muligvis resterne af et kammer.

Lidt nordligere, parallelt med denne, ligger en betydelig anseligere langdysse, kendelig som en lang vold, ca. 55 m lang, 10 m bred og 1 1/2 m høj. Her er en del randsten bevaret på deres oprindelige plads, nemlig 7 langs sydsiden, 10 langs nordsiden og 2 i østenden. Der er intet kammer, men en snes m fra østenden ses en lavning, der rimeligvis angiver, hvor et kammer er fjernet; også i vestenden er der gravet, idet der her i højen findes en halv snes m lang længdegrøft.

Noget nordligere ligger den tredie langdysse. Den er betydelig mindre end de andre, kun 14 m lang og 10 m bred. Ved sin høje beliggenhed og betydelige højde (1 1/2 m) virker den stærkere i landskabet, også derved at den er forsynet med en del ret store randsten: 5 i nord, 3 i vest, 3 i syd og 3 i øst. Midt på højen findes et »kammer« af 3 bæresten, der er sat oven på jorden, og en flad dæksten. Dette er dog ikke langdyssens oprindelige kammer; da sognet i 1884 blev berejst af assistent Boye ved Nationalmuseet, skriver han, at 24 fod fra langdyssens vestende ligger der en sten og oven på denne en flad sten, som dog skal være tilført fra et af de 3 sløjfede gravkamre, der skal have ligget imellem de to nordligste langdysser. Det menes at have været en skovfoged, som byggede det nuværende »kammer«, der heller ikke ser særlig ægte ud, men mere ligner de »dysser«, man af og til ser opstillet i haver.«

Den følgende tid har ikke efterladt sig synlige spor. Der er et langt, langt spring af tid, hvor intet fund eller skriftlig overlevering beretter os noget om menneskers færden på dette sted. Men beliggenheden ind under skoven, ved Humlebækkens udløb og ud mod et så godt fiskevand som Øresund gør det sandsynligt, at stedet, i hvert fald periodisk, har været beboet siden stenalderen.

Først i 1500-tallets begyndelse omtales Humlebæk for første gang. Det sker rent periferisk i anledning af, at kong Christian II den 7. marts 1516 i Malmø ved en forordning tager borgerne i Helsingør under sin beskyttelse og stadfæster de privilegier, de har fået af tidligere konger og giver dem yderligere privilegier.[2] Forordningen indledes med et forbud mod at indlade ved (brænde) fra kysten mellem Humlebæk og Hornbæk, idet ladning af brænde skal være et privilegium forbeholdt Helsingør havn. Forordningen har følgende ordlyd:

Først wille wii, ath inghen skal lade wedh mellom Hwmlebeck oc Hornbeck. Dierffues noghen heremod at giøre, tha skulle vore borgmestere, byfoget oc raadmen i Helsingør mact haffue theres skiip oc skwdher ind att hente ...

I Christian IV's regeringstid finder der en omfattende registrering at befolkningen sted af hensyn til opkrævning af skatter. Arbejdet hermed påhviler lensmændene, og gennem de bevarede lensregnskaber[3] fra denne periode foreligger værdifulde oplysninger om befolkningens fordeling og de forskellige skatter. Blandt de mange skatter i disse åringer kan nævnes: Pengeskatten til Mortensdag 1613, Madskatten til Jul, Madskatten til Fastelavn, Korn- og Flæskeskatten til Mikkelsdag 1653, Den store Kornskat, Kobber- og Tinskatten 1646 og Kvægskatten til Bartholomæi Dag 1657.

Af den under lensregnskaberne hørende »Jordbog offuer Kroneborg Slodt oc Leen frann Paaske 1588 Och till Paaske 1589« fremgår, at der i Homblebeck bor syv fiskere, der, som afgift for hus hver svarer »1/2 tønne torsk«. En ottende fisker svarer »Af 2 enng haffer« 1 tønde torsk. Af en noget senere optegnelse – Croneborg Slodts Jordbog Beregnet frann Philippi Jacobi Dag Anno 1610 och till samme aars dag Anno 1611 – fremgår, at de otte fiskere i Hommelbeck nu hver yder 1 tønde torsk.

Med hensyn til skatten er der ekstraskattemandtalsregistre,[4] der angiver, hvad hver enkelt skal svare i skat fra Mikkelsdag til følgende års Mikkelsdag.

Befolkningen opdeles her i »Landboemend som huer giffuer 10 richsmarch«, »Gaardseder som er Reignidt for halffue Bønnder, formaa icke at giffue udenn halff Schatt huer – 5. richsmarch« og »Gaardmend och Hussmennd som huer giffuer 3 richsmarch«. Endvidere omtales »Drenge der tiene for Heell Løhn« og »Drenge der tiene for Halff Løhn«.

I dette »Schatte Register offuer Cronneborgs Lhæn. Anno 1613.« oplyses det, at der i Hummelbeckh findes otte husmænd, der hver skal betale 3 rigsmark. Antallet forholder sig uforandret i den nærmest følgende årrække,

men efter svenskekrigene 1657–60 bliver byen helt ruineret og ubeboet. Allerede i 1661 angiver Hirschholm amts jordebog dog, at der i Hommelbeck findes fem huse – hvor der altså tidligere var otte.

Medens tidligere tiders registrering af jord og ejendom med henblik på skatteudskrivning væsentligst indskrænkede sig til en optælling af gårdene, husene og beboerne, gennemføres på kong Christian V's befaling i årene 1681–83 udarbejdelsen af en matrikel. I en række markbøger anføres sogn for sogn, hvor mange gårde og huse, der er i hver enkelt landsby, navnene på bønderne og navnene på hver bondes agre og enge. Da Humlebæk er et lille fiskerleje uden bønder og agre men kun med jordløse huse, nævnes her kun Humblebechs Engen i forbindelse med en gennemgang af Nederste Torp bys jorder.[5]

Men under omtalen af det nærliggende Krogerup, hvis historie er uløseligt knyttet til Humlebæks, fremkommer de første oplysninger, der giver et lidt nærmere indtryk af datidens Humlebæk. Krogerup ejedes på den tid af »Amptsforvalteren ofuer Croneborg Ampt Hans Rustgaard«, der i 1660 sammen med bl. a. ingeniøren Oluf Steenwinkel og præsten Henrik Gerner havde forsøgt at redde Kronborg af svenskernes vold.

Det hedder her i markbogen af 25. august 1682 efter en gennemgang af Krogerup og de tilhørende jorder:
»Ellers findis ved Kraagerups Gaard 2de Huuse, som ligger i Hummelbech Mellem Kraagerup oc Stranden, ved Landeveien, oc findis ingen Jord eller anden Herlighed til dem uden en Kaalhafue.

Samme Huuse hafuer Amptsforwalteren self ladet opsætte paa egen grund oc boer udi den ene Smeden Hans Fix, oc I det 2det Huus Geert Schreder for huis gaardsgrund oc fortou, Amptsforwalteren hafuer 3de Aalegarns Stader, hvoraf den ene er wed Magt, men de 2de øde.«

En til Christian V's matrikel knyttet modelbog[6]) nævner i 1693, at der i Hummelbecks Huuse foruden de ovennævnte to huse yderligere findes fem »Landgilde Huuse«, d.v.s. huse, der ejedes af kongen, til hvem der også svaredes afgift, landgilden. Disse fem huse er uden tvivl de samme, som opregnedes i 1661, og de beboes af Hans Ollufssen, Hans Jensen, Jørgen Jensen, Morten Jensen og Mathias Jensen. Modelbogen opregner omhyggeligt, hvad der for hver enkelt ejendom findes af »Sædejord/ Engbond/ og anden Herlighed«. Herligheden er imidlertid hurtigt overset ved disse fattige fiskerhuse, for udfor brugernes navne står i rubrikken for herlighed blot anført: Ingen uden Kaal Jord. De fem ældre landgildehuse overgik senere til Krogerups eje.

I det hundredår, der ligger mellem slutningen af 1500-tallet og slutningen af 1600-tallet, holder byens størrelse sig således jævnthen på det samme, idet der stadig kun omtales syv, otte huse. Men i det følgende hundrede år, i syttenhundredtallet, tager udviklingen imidlertid fart, og antallet af huse

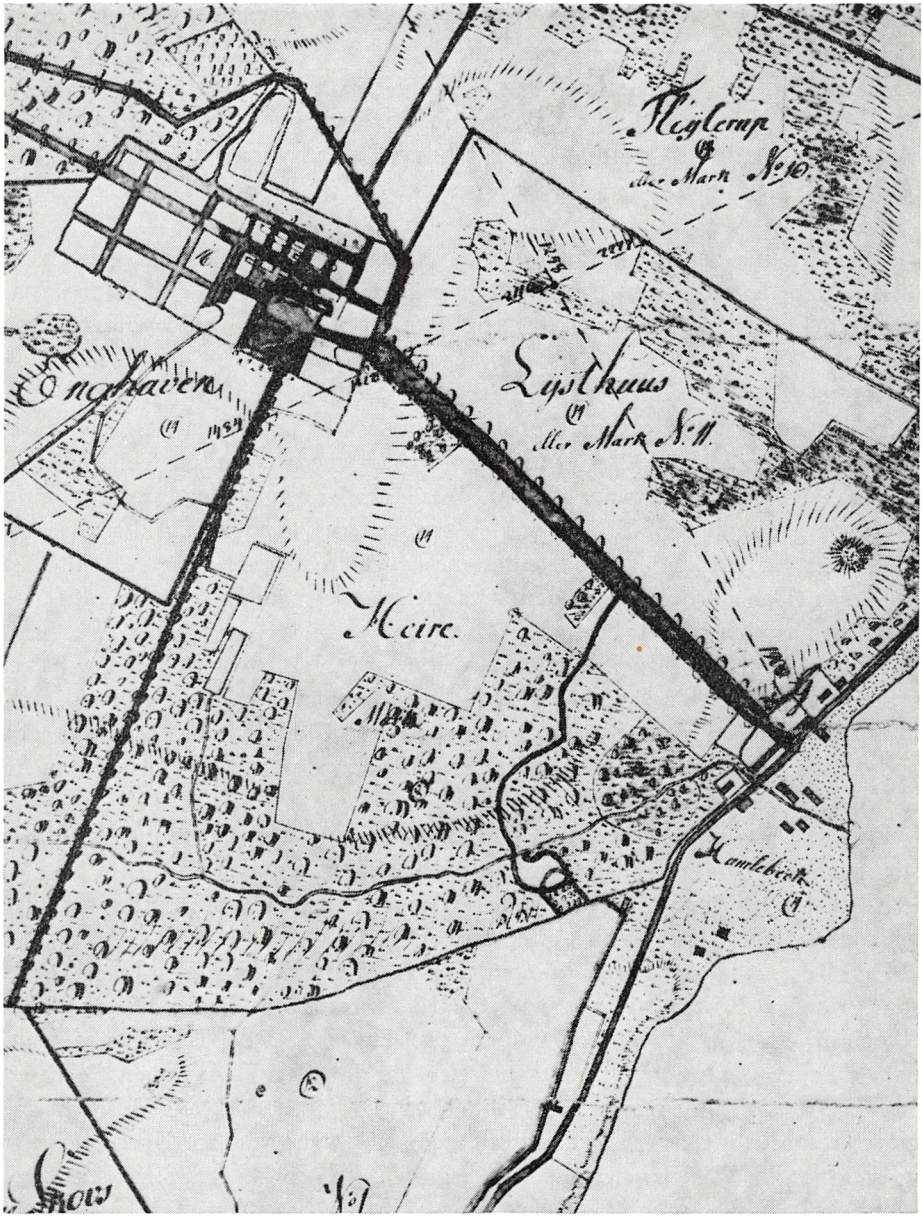

Oprindelig lå hovedparten af byen, som det ses her på det ældste matrikelkort fra 1805, nede ved Humlebækkens udløb i Sundet, hvor der var opslæbningssted for både, og hvor havnen senere anlagdes. Strandvejen fra Helsingør gik lige forbi og videre sydpå mod Sletten. Ved foden af Humlebæk bakke drejer alléen fra, der fører op til Krogerup, hvis haveanlæg er vist. Fra alléen fortsætter vejen uden om Krogerup, drejer af ved Damhuset og går gennem Kirkeskoven mod Toelt og Fredensborg. Den nuværende vej mod Kvistgård er af nyere dato. – Matrikeldirektoratet.

øges til omkring 18 stykker, så vidt det fremgår af et i 1805 udarbejdet kort,[7] idet dog nogle af husene er bygget sammen.

Ved den første folketælling[8] den 1. juli 1787 opgives der i Humlebæk at være 18 familier, og »Summa af Humlebæk bye« opregnes til 80 personer. Ved den følgende folketælling den 1. februar 1801, hvor byen vel, som ovenfor anført, har bestået af 18 huse, opregnes der 20 familier svarende til ialt 96 beboere.

Byen lå ikke dengang som nu langs med Gl. Strandvej. Hovedparten af husene lå nede ved Humlebækkens udløb i Sundet, dér hvor der nu er havn, og hvor der dengang var en ubetydelig naturhavn med et opslæbningssted for både.

Resten af byen lå oppe ved Gl. Strandvej ved foden af Humlebæk bakke og nedenfor skrænten, der markerer den gamle kystlinie fra stenalderen. Som nævnt lå allerede i 1682 to huse her, hvoraf smeden boede i det ene, den nuværende ejendom matr.nr. 10a (nr. 44). I den anden sydfor liggende og nu nedrevne ejendom på hjørnet var der kro. Siden kom der nogle få huse til, for kortet fra 1805 viser fire ejendomme neden for skrænten og en femte øst for vejen. Den nordligste ejendom var nuværende matr.nr. 12a (nr. 40), der mod nord afgrænsedes af et dige.

Dengang gik Strandvejen, når man kom fra Helsingør mod København, ikke op over Humlebæk bakke som nu men fortsatte lige ud, stejlt ned mod Humlebækken, og stejlt op på den anden side. Tungt har det været at age opover her i de hjulspor, der udgjorde den nærmeste forbindelsesvej mellem hovedstaden og Helsingør.

En træbro førte over bækken, og ved broen var opstillet en stor, huggen sten med en smuk latinsk indskrift, der i oversættelse lyder således:

Rostgaard og Revenfeld lod udføre den nærliggende træbro til offentlighedens vel – ikke af pligt men efter eget ønske 1735.

Den Rostgaard, der her er tale om, var den navnkundige Hans Rostgaard's søn, Friderich Rostgaard, der var gift med Conradine Revenfeldt og overtog Krogerup efter sin fader. Det er uden tvivl korrekt, at det ikke var af pligt, han lod træbroen udføre, for Strandvejen var jo offentlig landevej. Men det er nok på den anden side heller ikke uvigtigt, at denne velgerning kunne motivere opstillingen af denne smukke sten som et visitkort for Krogerups ejer ud mod landevejen. For tæt nord for broen drejede en vej fra, alléen der over Humlebæk bakke fører op til Krogerup. Adgang til alléen skete gennem en portal med låge, svarende til de porte, der giver adgang til Dyrehaven ved København.

Da anlægget af Humlebæk havn påbegyndtes i 1810, blev de huse, der lå nede ved bækkens udløb i Sundet, nedrevet for at flyttes til den nuværende beliggenhed langs Gl. Strandvej nord for de ca. fire huse, der allerede lå dér.

En flytning lod sig gøre uden alt for store vanskeligheder, fordi husene jo

Stenen fra 1735 med den latinske indskrift stod oprindelig ved siden af træbroen over Humlebækken men er nu indmuret i et Stengærde ved Louisiana

var opført af bindingsværk, som kunde skilles ad og samles igen efter en forud gennemført nummerering af hvert enkelt stykke tømmer. På ét af de adskillige projekter, der i 1810 udarbejdedes for havnen,[9] er langs Gl. Strandvej tydeligt markeret en række »anviiste Bygge og Haugepladser for de flyttende Huuse«.

Med anlægget af havnen skete samtidig en forlægning af landevejen fra Helsingør til København, idet den måtte føres uden om det til havnen oprindelig udlagte område, d. v. s. det areal, som idag optages af kirkegården og »Louisiana«. Den nederste del af alléen til Krogerup, Humlebæk bakke, overgik herefter til at blive landevej, og en ny vej anlagdes i sydlig retning – sammenfaldende med den nuværende Ny Strandvej langs med kirkegården. Lidt før vejen nåede Humlebækken, drejede den skråt til venstre med sydøstlig retning – sammenfaldende med den nuværende Gl. Strandvej ved Louisiana – ud mod den gamle strandvej sydpå mod Sletten og København.

Hvor vejen passerede Humlebækken, udførtes en stenkiste, og her indmuredes som overligger den ovenfor omtalte sten med den latinske inskription, hvis indhold naturligvis i disse omgivelser var noget misvisende, hvilket dog sikkert kun har generet de færreste. I forbindelse med en rørlægning af bækken og opfyldning af grøften i 1959 blev stenen indsat på sin nuværende plads i et stengærde ved Louisiana.

Langs den nye vej hegnedes mod vest ind mod Krogerups jorder, d. v. s. Hejreskov, med et 250 favne langt stengærde, der endte ved Niels Svendsens fæstehus, der lå hvor Gl. Strandvej svinger sydøst for Louisiana.[10] Gærdet, der forlængst er forsvundet, opførtes af det til havnens udførelse indkommanderede mandskab og skulde i henhold til indgåede aftaler vedligeholdes af havnen, som ejedes af kongen.[11] Men allerede i 1822 er det i »ganske forfalden« tilstand, hvorfor ejeren af Krogerup, conferentsraad Constantin Brun, tilskriver amtmand Hans Nic. Arctander om, at det offentlige skal vedligeholde det i forsvarlig stand. Brun tilbyder samtidig selv at overtage vedligeholdelsen mod en årlig godtgørelse af 4 rbd. sølv pr. favn.

Der var idyllisk ved Humlebæk bakke i tidligere tid. Men også i dag er der smukt, enten man oppefra ser ud over vandet eller nedefra ser op mod bakken. – Postkort fra ca. 1910.

Efter sagens behandling i det kongelige General-Toldkammer og Commerce-Collegium findes forslaget antageligt, når prisen dog nedsættes fra 4 til 2 rbd. sølv årlig. Alligevel må der have været en del uoverensstemmelse parterne imellem med hensyn til vedligeholdelsesudgifterne for dette stengærde, for først i 1829 – syv år efter – lykkedes det at få en overenskomst i stand, og der er prisen trykket ganske alvorligt. Brun indgår her på at vedligeholde *hele gærdet* for 10 rbd. rede sølv årlig, efter at det dog først skal hoved-istandsættes for et beløb af 80 rbd. rede sølv. Samtidig tildeles der Brun en »næse«, fordi han ikke ved sin henvendelse har benyttet det foreskrevne stemplede papir.

Når conferentsraad Brun gik med til at vedligeholde gærdet for et beløb, der kun var en brøkdel af hans oprindelige forlangende, skyldes det vel, at det ærgrede ham at se uorden og forfald, og at han indså, at den eneste

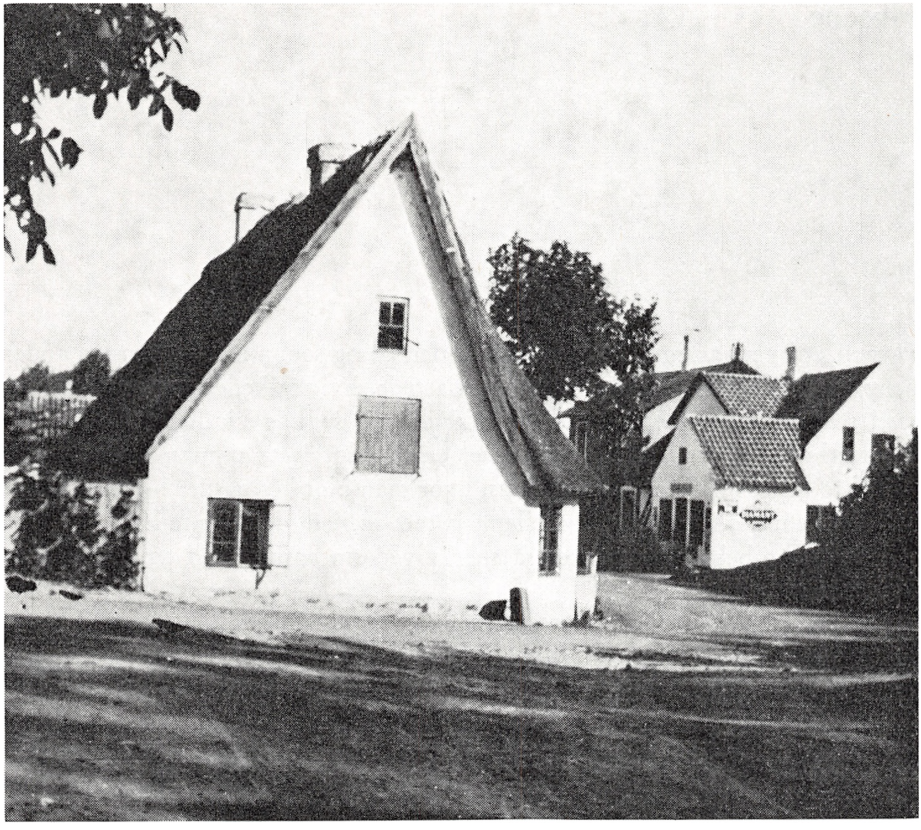

Det på forrige side viste hus – med det for oversigtens skyld afskårne hjørne – er her set fra syd. Omkring 1930 blev det nedrevet af hensyn til den voksende trafik. – Ca. 1910.

mulighed for at få orden i tingene lå i, at han selv overtog vedligeholdelsen. Men den trufne ordning var utilfredsstillende for Brun og gav anledning til megen – og berettiget – bitterhed, hvorom der vil blive fortalt senere

I årene umiddelbart efter 1810 fik fiskerlejet og dets nærmeste omgivelser således i store træk dén ydre udformning, der kendetegner det idag. De få huse, der er beliggende øst for Gl. Strandvej, er også opført i disse år.

Men karakteristisk for fiskerlejet – og af uvurderlig betydning for samspillet mellem bygningerne og det omgivende landskab – er iøvrigt netop den kendsgerning, at arealet mellem vejen og stranden, matr.nr. 27, blev holdt fri for bebyggelse. Arealet tilhørte, som hele byen iøvrigt, Krogerup, men beboerne havde brugsretten. En af Matrikulsdirektoratet i 1831 foretagen hartkornsberegning opregner 15 huse vest for vejen, og ud for hvert af disse anføres: Brugeren har desuden en Femtendedel i Matricul No. 27.

Husene

Husene er byens ansigt, det man kender den på og som adskiller den fra anden bebyggelse. En lang og lige flugt af ensartede, hvidkalkede og stråtækte huse med samme murhøjde, samme taghældning og samme vinduesinddeling. En ensartethed, der trods små variationer er så udpræget, at man kunde fristes til at tro, at det hele var ét langt hus, hvor man blot her og der havde plukket det stykke ud, der nu danner mellemrummet mellem de enkelte huse.

Når denne bebyggelse virker så stærkt ved sin ensartethed og enkelhed er der flere årsager.

Den udstykning, der fandt sted omkring 1810 med anvisning af »Bygge og Haugepladser for de flyttende Huuse«, var i virkeligheden et stykke byplanarbejde, hvis resultat endnu i dag mere end halvandet hundrede år senere står som et vidnesbyrd om betydningen af, at der gennemføres en planlægning. Manden bag det var den ingeniørofficer, der fik overdraget opgaven med planlægning af havnen, oberstløjtnant Diedrich Adolph von der Recke. Hans ovenfor omtalte plan viser – omend skematisk – ikke blot udstykningen af grundene men også den regelmæssige placering af husene i samme flugt.

Hvorvidt der samtidig har været udstedt forskrifter for husenes udførelsesmåde, foreligger der tilsyneladende intet om. Men i hvert fald har sådanne forskrifter også været ret overflødige, for det jævne byggeri på landet opførtes dengang efter traditioner, nedarvet gennem hundreder af år fra far til søn, fra mester til lærling. Husene opdeltes og opførtes i fag svarende til afstanden mellem henholdsvis loftbjælkerne og bindingsværkstolperne, der udgjorde godt to alen. Men også husdybde, taghældning og vinduesformater fulgte stort set traditionelle, én gang for alle fastlagte mål, og der var altså i virkeligheden tale om et typehusbyggeri med standardiserede konstruktioner og enheder.

Husene skilte sig således ikke væsentligt ud fra samtidens byggeri, som det er overleveret os så mange andre steder i Nordsjælland. Det særegne for Humlebæk er imidlertid, at ikke blot nogle enkelte huse men faktisk et helt bybillede er bevaret og overleveret til os så nogenlunde intakt. Og det skyldes i første række det forhold, at alle husene oprindelig ejedes af Krogerup, og at beboerne kun sad der som fæstere.

Husene danner en lang og lige flugt af ensartede, hvidkalkede og stråtækte bygninger med samme murhøjde, samme taghældning og samme vinduesformat. – Ca. 1960.

I foråret 1764 begynder »Fæsteprotocoll ved Kraagerop«,[12] men husenes tilhørsforhold til Krogerup går dog nok noget længere tilbage, i hvert fald gælder det som tidligere nævnt for to af ejendommene, at de allerede omtales 1682 i forbindelse med Krogerup.

En fæstekontrakt fra 1764 for Anders Hansen giver et livfuldt billede af de pligter, fæsteren for ordenens opretholdelses skyld må påtage sig. Den begynder som alle kontrakterne med ejerens navn prentet med store, omhyggeligt udførte bogstaver med glade snirkler og sving og med nøje angivelse af alle titler og besiddelser og slutter med fæsterens »med påholden pen« møjsommeligt prentede initialer.

»Conradine Revenfeldt, Sal. Conference Raad Rostgaards til Kraagerop, Seierøe og Anholt, kjender og hermed vitterlig gjør, at have stæd og fæst som jeg og hermed stæder og fæster til Anders Hansen, det Huus i Humblebeck Bye, Asminderød Sogn, Cronborg Amt, som hans fader sidst haver haft i fæste, og som i Jordebogen findes anført under No. 10, hvilket huus med den dertil liggende have, bemeldte Anders Hansen, sin Livs tiid maae nyde, bruge og i fæste beholde paa de Vilkor, at hand huusets Bygning paa tag og fag, loft,

vindver og dørre, som og Have-gjærderne stædse vedligeholder i god og forsvarlig stand, holder god fred med sine Naboer; ej understaaer sig paa nogen maade at hugge, save, skjære eller bryde det allerringste i nogen af de mig tilhørende skove og marcker; Svarer aarlig afgift af Huuset til hver Martinij[13] uden nogen restance sex rigsdaler, icke bruger sin Baad til nogen ulovlig ud- eller indførsel; ej understaaer sig at tage nogen indsidder til huuse uden sit Herskabs tilladelse; og iøvrigt retter sig efter Hans Kongl. Majest.s allernaadigste Lov og Forordninger, og er Mig som sit Herskab og min Fuldmægtig hørig og lydig, alt under dette fæstebrevs forbrydelse og anden straf.
Ligelydende gjenpart er mig leveret, hvorefter jeg mig i alle maader skal rette og forholde, dets til bekræftelse under min haand.
Kraagerop. D. 24de October 1764.
Foranstaaende lover og forpligter jeg mig til udryggelig at holde og efterleve i alle deele og puncter det jeg herved under min Haands underskrift bekræfter.
Kraagerop ut Supra.

A.H.S.

Den så strengt pålagte vedligeholdelsespligt kunde godt medføre, at beboerne ved egen foranstaltning helt eller delvis genopbyggede husene, når de var ved at falde sammen over hovedet på dem. Så skete der dem da også ret og rimelighed fra herskabets side, og afgiften bortfaldt eller nedsattes, alt efter forholdene, således som følgende fæstebrev af 10.2.1798 til smeden Christian Olsen giver udtryk for.

»Friederich Anthon Adam von der Maase, Kongelig Majestæts Kammerjunker, Seconde Rittmester i Garden til Hest og Herre til Kraagerup, Seyerøe og Anholt, – – –
– – – til Smeden Christian Olsen i Humlebeck et sammesteds nyopbygget Huus bestaaende af 5 Fag og en Smedie bestaaende af 4 Fag, alt i forsvarlig Stand i Følge den d. 31te Januari h. a. passerede Syns og Taxations Forretning som dette Fæste Brev findes vedhæftet, hvilket Huus med tilliggende Hauge bemeldte Christian Olsen sin Livs Tiid maa nyde, bruge og i Fæste beholde uden deraf at svare nogen Afgift, ligesom ogsaa hans Hustru efter hans Død, saalænge hun sidder i ugift Stand, paa Grund af at han paa Huset og har anvendt en deel Bekostninger, men af Smedehuuset med den dertil lagte Haugeplads, som jeg selv paa egen Bekostning har ladet opføre, betaler han til hvert Aars 1' November aarlig 4 Rigsdaler, som tager Begyndelse fra 1' November f. A.«

I den følgende tid synes tonen i fæstekontrakterne at blive noget skrappere og mere forretningsmæssig. Fæsterens mange pligter opdeles nu overskueligt i punkter som i det følgende fæstebrev fra 1812 for Hendrik Hansen med en noget selvbevidst indledning.

»Jeg Carl Brun, Hans Kongelige Majestæts Forst- og Jagtjunker, Herre til Kraagerup, gjør vitterligt – – –

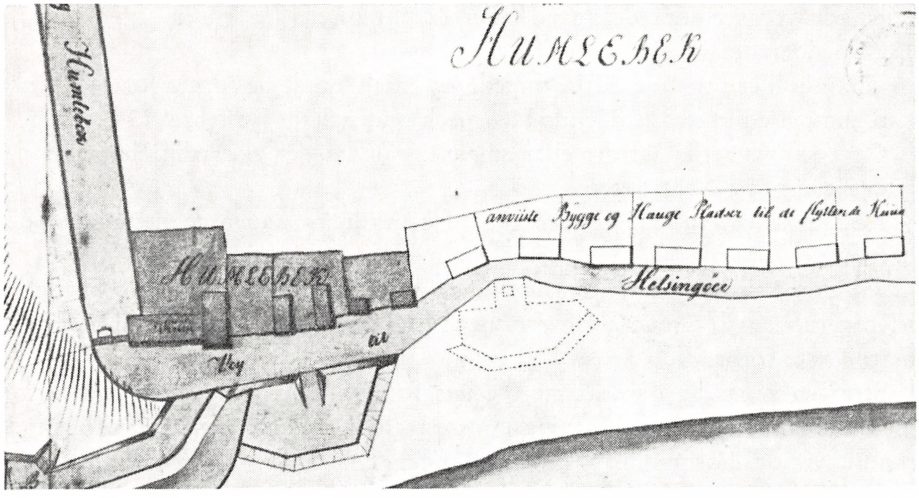

Udsnit af oberstløjtnant von der Recke's havneprojekt fra 1810 med »anviiste Bygge og Haugepladser til de flyttende Huuse«. Når vejen slår et slag ind i landet, skyldes det tilstedeværelsen af det i 1808 anlagte nordre batteri. – Vandbygningsdirektoratet.

1) I aarlig Afgift for Husets og Havens Brug skal han inden hvert Aars sidste September levere 15 Ol à 80 Stk. gode ferske Høstsild og endvidere forrette 6 Hovdage naar han derom tilsiges.
2) Huset skal han til alle Tider holde i forsvarlig og fuldkommen god Stand i alle dets Deele samt hvert Aar udspække og kalke det foruden og forinden. I hvert Aar saadant forsømmes betaler han 5 Rd. i Mulkt.
3) Haven skal han tilbørlig dyrke og gjøde samt stedse godt vedligeholde Hegnet omkring Samme.
4) Han skal stedse holde sine Svin ringede samt Fred med den tilstødende Hovmark og sine Naboer.
5) Han skal holde Huset forsikret i Den almindelige Brandcasse og betale den aarlige Brandcontingent deraf.
6) Dersom han begaar hvilketsomhelst Skovtyverie, stort eller smaat, da skal han strax have sit fæste forbrudt og desuden betale Skaden og det Stjaalnes Værdie tredobbelt til Sognets Fattige, foruden de lovbefalede Bøder.
7) I Indfæstning har han betalt 20 Rd.«

Forholdet til naboer har altid været et ømtåleligt punkt, ikke mindst hvor der holdes løsgående husdyr. Det er derfor naturligt, at der i denne nye og mere detaillerede kontrakt under punkt 4 opstilles bestemmelser om fæsterens pligter på dette område. Her anvendes endnu den gamle udtryksform at holde »Fred med« den tilstødende hovmark, men blot 15 år senere synes denne

talemåde at være forældet, og i fisker Lars Jenssens fæstebrev af 23. februar 1827 hedder det således:

»Han holder sine Svin altid ringede og indelukkede og sørger for at de ikke kan komme ud i den tilstødende Hovmark under dette Fæstebrevs Fortabelse«.

Også skovtyveriet, »stort eller smaat«, går fra det ene århundrede til det andet igen i fæstekontrakterne.

I et fæstebrev af 24. februar 1851 for Andreas Aanensen bestemmes der herom:

»Skulde Fæsteren imod Formodning gjøre sig skyldig i Skovforbrydelser i Krogerupgaards Skove, det være sig af hvilkensomhelst Slags, skal han have dette Fæste forbrudt.«

Straffen er stadig den samme, fæstets fortabelse, men tiden er dog blevet mere human. Bøder og erstatningspligt er faldet bort, og det lille høfligt indskudte »imod Formodning« vidner om en helt anden mentalitet, et mere humant livssyn end dét, der knap hundrede år tidligere gives udtryk for med ordene »ej understaaer sig paa nogen maade at hugge, save, skjære eller bryde det allerringste . . .«. Den noget nedladende form »han« er blevet afløst af det for os mere naturlige »Fæsteren«.

Som det ses, kunde fæsteafgiften erlægges kontant, eller, som i Hendrik Hansens tilfælde, dels i form af naturalier, dels i form af hovdage.

Naturalieydelserne kunde godt være af mere varieret natur og nøje specificeret, således som det fremgår af Jens Mogensens fæstebrev af 1798 – hvor forøvrigt retten til at nyde de i haven værende frugttræer anføres. Det hedder heri, at »han leverer in Natura om Sommeren en Makreel på 2 à 3 ℔, om Efteraaret 8 ℔ Aal og om Vinteren 8 ℔ Torsk, samt i Høstens Tid forretter 4 Binde- eller Ladedage[14] naar han dertil af mig eller Fuldmægtig beordres, hvilket alt tager sin Begyndelse fra 1. Novemb. 1797«.

Men fæsteafgiften kunde også svares i form af tjenesteydelse af helt anden art. I fisker Lars Jenssens fæstebrev af 23. februar 1827 angives følgende vilkår:

»Han forretter en Reise til Kjøbenhavn med hans Baad, paa hvilken han er forbunden til at indtage fuld Last frem og tilbage saa meget hans største Baad kan bære, og maa han paa Reisen sørge for Fragtens Konfirmation. Han sørger selv for sin og sine Folks Kost og Ophold men jeg godtgjør ham de Omkostninger som Baad og Ladning ellers paa slige Reiser efter Anordningerne maatte have at udrede.«

Ordet *hoveri* har en ilde klang, mindelser om bondestandens ydmygende fornedrelse under tidligere tiders herremandsvælde. Det kan måske synes barbarisk, at der i fæstekontrakter – for ikke stort mere end hundrede år siden – tales om hovdage. Men man må her anlægge den betragtningsform, at der blot var tale om en for såvel herskab som fæster praktisk, økonomisk overenskomst, hvorefter pengeafgiften helt eller delvis kunde modsvares af

№ 4. Fierde Klasse til Documenter efter Stempelpapirs Forordningens § 5 Litr. 4. 42 Rigsbankskilling. 1851.

Kiøbenhavn den 27de Februar 1851

Carl Brun,
Kammerherre, Hofjægermester og Eier af Kraagerup Gods,

Gjør vitterligt: at have stædt og fæst, ligesom jeg herved stæder og fæster til Andreas Aanensen det i Humlebeek By Asmindorfd Sogn beliggendt Huus med tilliggende Grund, som ifølge den nye Matricul under Nr. staaer for Hartkorn Ager og Eng Tdr. Sk. Fdk. Alb., og hvilket Huus, som sidst har været besiddet af Niels Jensen, herved overdrages Husmand Andreas Aanensen og hans Hustru, saalænge hun forbliver sidende som Enke, i Fæste paa følgende Vilkaar:

1. At han præcise og til rette Forfaldstider betaler til mig eller Fuldmægtig samtlige af Husets og dets Hartkorn gaaende Kongelige ordinaire og extraordinaire Skatter og Afgivter, som enten nu ere eller i Fremtiden maatte blive paabudne, samt offentlige Præstationer, Leverancer, personelle Skatter og Afgivter m. v. uden Undtagelse.
2. Husets Bygninger ere ved en under 11te November f. A. afholdt lovlig Synsforretning overleverede Fæsteren i god Stand. Han er derfaarsag pligtig til stedse at vedligeholde Bygningerne og ved Fratrædelse eller Dødsfald aflevere dem i samme Stand, som de nu ere overleverede.
3. Fæsteren er pligtig til stedse at holde Husets Bygninger assurerede i Brandtaxen og aarlig betale den deraf gaaende Brand-Contingent.
4. I aarlig Afgift af Huus og Grund betales til Eieren af Kraagerup 13 Rbd., skriver Tretten Rigsbankdaler — , som erlægges hvert Aars 1ste November. Forsaavidt som Fæsteren maatte ønske at afstjene 5 Rbd. af denne Afgift ved at forrette 6 Hovdage aarlig, vil derom blive at oprette særskilt Contract.
5. Skulde Fæsteren imod Formodning gjøre sig skyldig i Skovforbrydelser i Kraagerupgaards Skove, det være sig af hvilkensomhelst Slags, skal han have dette Fæste forbrudt.

Ivrigt haver Fæsteren at rette sig efter de allerede udkomne eller herefter udkommende Anordninger, gjøde og dyrke sin Jord forsvarlig, indhegne Lodden og ikke indtage Rogen tilhuse hos sig, som er stridende imod Anordningerne.

Alt under dette Fæstes Fortabelse.

I Indfæstning er betalt

Til Bekræftelse under Haand og Segl.

Kraagerup, d. 24de Februar 1851.

C. Brun

Andreas Aanensens fæstebrev her af 24. februar 1851 var trykt, medens fæstebrevene i tidligere tid var håndskrevne. – Original tilhører fisker og havnefoged Mogens Aanonsen, Humlebæk.

fæsterens direkte, personlige arbejdsindsats eller naturalier. Som et eksempel på en sådan praktisk anlagt kontrakt kan nævnes det ovenfor omtalte fæstebrev fra 1851 for Andreas Aanensen, hvor punkt 4 lyder således:

»I aarlig afgift af Huus og Grund betales til Eieren af Kraagerup 13 Rbd., skriver Tretten Rigsbankdaler, som erlægges hvert Aars 1ste November. Forsaavidt som Fæsteren maatte ønske at aftjene 3 Rbd. af denne afgift ved at forrette 6 Hovdage aarlig, vil derom blive at oprette særskilt Contract.«

Så sent som i 1876 ses det, at en afgift på 6 kr. kan aftjenes med 6 hovdage.

Forinden huset overtages i fæste, foretages der en særlig vurdering. I det følgende gengives en sådan *Taxation* vedrørende matr. nr. 10.

»Aar 1866 den 15. September mødte undertegnede Sognefoged Hans Jensen af Langerød og Kroeier Hans Søren Hansen af Asminderød paa det Huus i Humlebek som nu beboes af Smed Hendrik Würtz, for ifølge Rettens Udmeldelse af 15. f.m. at foretage en lovlig Syns- og Overleveringsforretning over bemeldte Huus til paafølgende Overlevering til Fæste af bemeldte Würtz.

Smed Würtz var til Stede og paa Godseierens Vegne mødte dennes Godsforvalter Amtsfuldmægtig Werner af Esrom.

Vi foretoge derefter Forretningen saaledes:

1. Stue-Huuset bestaar af 7 Fag bygget af Bindingsværk af blandet Eeg og Fyrretømmer, indrettet til 2 Stuer, Kjøkken og Spisekammer med fornødent Skillerum. Brædegulve i begge Stuerne og Brædeloft overalt tilligemed fornødne Døre og Vinduer. Taget er belagt med Straae.
2. En Smedebygning opført af Grundmuur belagt med Tegltag paa 7 Fag indrettet til Smedieværksted og 2 Kamre med fornødne Døre og Vinduer samt Brædeloft. – Ved Smedebygningen befinder sig et Beslagskuur bygget af Grundmuur med Tegltag.

Ved bygningerne forefindes ingen Mangler, og blev Bygningerne dernæst overleverede til Smed Hendrik Würtz.

Denne Forretning er afholdt efter vor Samvittighed og bedste Skjønnende«.

Det er indlysende, at tilhørsforholdet til herskabet på Krogerup, hvorfra husene og fiskestaderne bortfæstedes, har været af afgørende betydning for betryggelsen af den daglige tilværelse.

Der er intet der tyder på, at forholdet de to parter imellem har været præget af hjertelighed. Dertil var der i hine tider, her som andre steder, *for* stor afstand mellem de to klasser, *almuen*, der måtte stå med bøjet hovede og huen i hånden, og *herskabet*, der red eller kørte forbi i pragt og glæde. Men man tager dog næppe fejl, når man fastslår, at fiskerbefolkningen mødte sit herskab både med tillidsfuld hengivenhed og respekt. Herskabet var jo sikkerheden og det faste holdepunkt, der sikrede generation efter generation bolig og dermed også mulighed for et udkomme.

Søn følger efter fader, Hans Andersen efter Anders Hansen. I 1784 bortfæstes til Peder Hansen det hus, »som Faderen Hans Pedersen sidst beboede og

Fiskere bærer i maj 1939 hofjægermesterinde Ida Bruns kiste fra Krogerup til Humlebæk kirke. Fanen er fra foreningen »Øresund«, fiskernes understøttelsesforening og sygekasse. Ved alle begravelser var foreningen »Øresund« repræsenteret, og fanebæreren sænkede fanen tre gange ned over kisten i den åbne grav. Ida Brun var iøvrigt en særpræget type. Efter hofjægermesterens død i 1921 sagde hun til sin mangeårige kusk og senere chauffør, H. P. Markersen: »Gå ned til mine fiskere og sig, at de skal tage det lille flag (fanen!) med til begravelsen«. – Helsingør byhistoriske arkiv.

formedelst Alderdom og Svaghed godvillig til Sønnen overlod imod at omtalte Peder Hansen opholder sin gamle Fader med fornøden føde og klæde og ald anden Forplejning og opvartning til hans Død og paa saadan Condition . . .«. Og døde manden, så havde enken ret til fortsat at bo i huset, såfremt hun da ikke giftede sig igen. Ofte ses det, at hun »hensidder afgiftsfrit«.

I maj 1939 døde på Krogerup hofjægermesterinde Ida Brun, enke efter den sidste herre til Krogerup, hofjægermester Oscar Brun. For sidste gang stod da en kiste i Krogerups store havestue, og for sidste gang bar da fiskere og andre af lejets beboere på skift en kiste ned gennem Krogerup allé til Brun'ernes gravsted på Humlebæk kirkegård. Det skete som et led i en gammel tradition, i respektfølelse.

Det gamle fæsteforhold til Krogerup var da forlængst afløst af almindelige lejemål. For enkelte af husene var der tidligere udstedt arvefæsteskøde, hvor-

ved de var kommet på private hænder. Det drejer sig på Gl. Strandvejs vestside kun om en enkelt ejendom, matr.nr. 24b (nr. 34), der fik arvefæsteskøde i 1866, og på østsiden om matr.nr. 27d (nr. 1), der fik skøde i 1874 samt matr.nr. 27b (nr. 3) og matr.nr. 27c (nr. 5), der begge fik skøde i 1866. I den sidstnævnte ejendom blev der i en lang årrække drevet købmandsforretning af H. C. Würtz, og efter sigende opførtes ejendommen omkring 1820 til en kammerjomfru på Krogerup, da hun skulle giftes.

Efter hofjægermesterinde Ida Brun's død overtoges Krogerup af Staten, og fiskerbyens huse sikredes for lejerne på den måde, at der dannedes en boligforening, der mod kommunegaranti fra Asminderød-Grønholt kommune fik lån i Den sjællandske Bondestands Sparekasse og overtog husene til en særdeles rimelig pris udfra den motivering, at beboerne og deres slægt gennem tiden havde bekostet ombygninger og forbedringer på husene i en grad, der lå langt ud over dét, der forstås ved almindelig vedligeholdelse.

Hvor tilfredsstillende denne ordning med ejerforholdet i form af en boligforening end kunde synes, så nærede beboerne dog først og fremmest et ønske om helt at få foden under eget bord i de huse, som de og deres slægt gennem årene havde bekostet så meget på. I 1947 kunde boligforeningen opløses og skøde udstedes til de enkelte ejere. Bevaringen af husenes ydre er sikret ved en tinglyst fredningskendelse af 22. november 1943, der bl. a. kræver tagene udført i rør eller strå. Endvidere hviler der den klausul på husene, at de kun må benyttes til helårsbeboelse.

Når det i indledningen af denne omtale af husene er nævnt, at bybilledet er overleveret os så nogenlunde intakt, så refererer dette kun til helhedsindtrykket, for de enkelte huse er jo i tidens løb blevet stærkt ombygget og forbedret. Det oprindelige bindingsværk i ydervæggene – der sikkert i overensstemmelse med egnens byggeskik har stået overkalket – er næsten overalt erstattet af énstens mur, men dette forhold har dog ikke medført en udslettelse af husenes oprindelige karakter, fordi vindues- og bjælkelagsinddeling er bibeholdt såvelsom de hvidkalkede facader og stråtagene. Nogle enkelte bindingsværksgavle er dog endnu bevaret, f. eks. på matr.nr. 10a (nr. 44) og matr.nr. 18 (nr. 20), men det eneste hus, der i sin helhed er bevaret i bindingsværk, står på matr.nr. 13 (nr. 32), en dejlig lang, lav længe, hvor vinduerne sidder i ujævn flugt, efter at fundamenterne tid efter anden har sat sig. Fundamenterne skulde iøvrigt rent umiddelbart betragtet synes at være solide nok, for det sædvanlige er, at der først lige under terræn ligger en række kampesten – så store, at en mand nok kan rokke dem men ikke løfte dem – og nedenunder ligger så endnu en række tilsvarende kampesten.

Karakteristisk for mange af husene er iøvrigt, at de har et »skævt« gavlprofil, der er fremkommet ved, at man har udvidet huset bagtil og trukket den ene tagflade ud over denne udvidelse med en noget fladere hældning men ladet tagryggen blive, hvor den var, midt over det oprindelige hus.

Huset Gl. Strandvej 32, tegnet i 1883 af Tom Petersen. Træet er væk, men huset står stort set uforandret den dag i dag. – Originaltegning i Nationalmuseets 2. afd.

Med hensyn til husenes indretning gælder, at de i tidens løb foretagne ændringer har udvisket sporene af den oprindelige planudformning. Men et fællestræk er – og det fremgår da også af den tidligere gengivne taxation – at husene bestod af et midterfag med en lille forstue ud mod vejen og et diminutivt køkken bagved ud mod haven med den til dagligt brugte køkkenindgang. Til hver side af dette midterfag med forstue, skorsten og køkken lå så en stue på to eller tre fags bredde – altså henholdsvis ca. 2,9 meter og ca. 4,4 meter. Den udvendige husdybde var gerne otte eller ni alen svarende til 5,0 eller 5,6 meter. Som oftest har den bageste del af stuen, mod haven, været skilt fra til et kammer. En udvendig trætrappe ved husgavlen førte op til loftet, hvor fiskeredskaberne opbevaredes.

Således var de ydre vilkår og rammer for fiskerbefolkningens dagligliv i Humlebæk gennem det sidste par hundrede år.

Beboerne

Som slægt skal følge slægters gang, har her indtil den allernyeste tid søn stedse fulgt fader og overtaget det hus i fæste, hvori han selv blev født. Man fødtes på Humlebæk, og man døde på Humlebæk.

Det kan vel have sin naturlige forklaring deri, at tidligere tiders levevilkår og den hele, usammensatte livsform gjorde det unaturligt at søge bort fra det sted, hvor man var født og opvokset. Mangelen på offentlige samfærdselsmidler bevirkede gennem 1700-tallet og langt op i 1800-tallet, at den jævne befolkning var stedbundet. Hvis én rejste udover det område og fællesskab, der kan benævnes *egnen*, og bosatte sig andetsteds på Sjælland, havde han også for stedse mistet enhver mulighed for at holde forbindelsen vedlige med slægt og venner på hjemegnen. Men der er også grundlag for at antage, at man gerne blev her, fordi der var til det daglige udkomme, og fordi man i de tider samtidig blev et led i et fællesskab, der kendetegnedes ved stor hjælpsomhed og gensidig omsorg.

En del af de nuværende beboeres slægt har boet her i hvert fald fra 1700-tallets begyndelse, og det er højst sandsynligt, at slægten rækker endnu længere tilbage. Den første egentlige oplysning om beboerne i Humlebæk[15] er fra 1588 og omfatter otte navne og rummer noget ganske interessant. De fire af beboerne anføres med sædvanligt for- og efternavn, nemlig: Lars Svenndsen, Hendrick Ellertzsen, Jesper Andersen og Niels Thuessen. De øvrige fire nævnes kun med fornavn, efter hvilket der anføres »Jiude«, d. v. s. jyde. Her er altså dog nogle, der har forladt hjemegnen og har slået sig ned i det fremmede. Man ved ikke andet om dem udover fornavnet, kaldenavnet, end at de er jyder. Men fem år senere anføres de samme otte navne, og jyderne har nu fået et »sen-navn« knyttet til deres fornavn, men stadig er betegnelsen »Jiude« anført ved dem. Men efterhånden er så den faldet bort, de er faldet til og er blevet regnet for at være lige så gode som de andre.

Og hvad fandt de så i Humlebæk, disse tilkomne? Stort mere end til det daglige brød har det næppe været, slidsomt bjerget i ondt vejr og mørke nætter på søen. Ned gennem tiderne udgør *fiskerne* tilligemed nogle jordløse husmænd den faste stamme i befolkningen, mens kromand og smed, som naturligt er, gerne kommer til udefra og også ved navnet skiller sig ud fra de øvrige.

Fra den nordre ende af byen. 1944. – Det kgl. Bibliotek. Foto-nr. 47565.

Det samme tør siges om Johan Wosalofskij og Leonhardt Enhart, der i 1787 opgives at bo her, henholdsvis 79 og 72 år gamle, og er afskedigede soldater, fremmede fugle, der ad mærkelige veje er ført fra Europas slagmarker til Humlebæk. Wosalofskij har som sin alderdoms trøst en kun 19–årig datter, eller er det et barnebarn, ved navn Marie boende hos sig.

Man kan forestille sig, at de to gamle landsknægte her i fiskerlejets lilleverden har haft store ting at berette på deres gebrokne sprog om en stor og mærkelig verden uden for Humlebæk, en verden med store byer og bjerge og floder og mennesker i fine klæder med et uforståeligt sprog.

De er dog ikke det eneste udenlandske islæt i befolkningen. Selvom beboerne i almindelig forstand har været at betragte som småkårsfolk, så er der dog ved folketællingen i 1787,[16] da byen har ialt 80 indbyggere, et efter vor tids opfattelse stort antal »tjenestefolk«, nemlig 20, hvoraf 7 er *skånske*.

Men ellers er det de gamle, kernefulde navne, man støder på hele tiden. Unge Hans Pedersen og Gamle Hans Pedersen, Jens Mogensen og Adser Ebbesen. Det til kvindens fornavn knyttede fadersnavn virker sprogligt klangfuldt og udskiller kvinden til en ener på en helt anden måde, end det sker efter vor tids navneskik – Kirsten Pedersdatter, Ellen Henningsdatter, Malene Olsdatter og Inger Truelsdatter. Man ser for sig otteogtrediveårige Inger Mogensdatter – der efter det oplyste »gaar i Dagløn« – høj, lys og knoklet, stridende med de vanskeligheder, der altid har været den enligt stillede kvindes.

I det foregående afsnit er der fortalt om de huse, der dannede rammen om fiskerbefolkningens tilværelse. Gennem folketællingerne kommer vi *beboerne* ind på livet, den enkelte familie og det enkelte familiemedlem. Befolkningen opregnes familievis med husfaderen øverst, derefter husmoderen, børnene ordnet efter alder, tjenestefolkene og tilsidst eventuelt også et ældre familiemedlem. Udfor hver enkelt anføres alderen, og det oplyses i almindelighed, at husfaderen er »Enrouleret Matros«. Udfor tjenestefolkenes navne oplyses, at de er tjenestefolk, og om de f. eks. er skånske.

Der anføres også oplysninger om de ældre familiemedlemmers stilling i husstanden og forhold iøvrigt, f. eks. »Mandens Fader«, »Indsidder«, »Mandens Moder, nyder Almisse«. I 1787 nævnes en 82-årig mand, Friedrich, om hvem det bemærkes, at han er konens fader, pensionist og forhenværende gartner. Han bor hos datteren Anne Marie Friedrichsdatter, der er gift med den skånskfødte Lars Olssen, der også er gartner, formentlig på Krogerup. Man aner mellem linierne en lille roman om den unge gartner, der engang blev forelsket i gartnerdatteren, blev gift med hende og nu sammen med sin kone sørger for den gamle i hans sidste leveår.

Hvor vi i vor ellers så højt udviklede samfundsordning i almindelighed ikke finder anden udvej for de gamles ophold end at sende dem på alderdoms- eller plejehjem, formåede man dengang at gennemføre, at de gamle blev i det miljø, de var så fortrolige med og så nødig vilde rykkes bort fra. Det har sikkert ikke altid været let for dem at skulle spise nådsens brød, og det er givet, at den opgave at tage vare på de gamle har fordret megen tålmodighed og hensyntagen hos de yngre, ikke mindst på grund af de meget indskrænkede pladsforhold i datidens huse. Men tidens stærke følelse for fællesskab – og familiefællesskab – bar over vanskelighederne, og var end kårene aldrig så små, har det dog nok altid været den lykkeligste lod, der kunde times et gammelt menneske, at kunne få lov at lukke øjnene for sidste gang omgivet af sine egne.

Efterfølgende uddrag af skifteprotokollen[17] giver ved sit smukke sprog, knapt og rammende, et billede af små kår men en desto større gensidig omsorg:

»Efter Anne Krokones Moder Bente Olufsdotter paa Humlebek, som døde sammesteds dend 21. Julij 1722, var intet til Skifte og Deeling, thi hendes Dotter opholdt hende baade i sin Svaghed, og lood hende begrave udi Asminderøds Kirkegaard, dend 26. Julij 1722.

Humlebek dend 1. Augusti 1722. Jesper Orslef.«

En lille ejendommelighed afsløres ved folketællingerne, idet det ses, at adskillige af beboerne faktisk ikke har rede på, hvor gamle de er. Således opgiver Peder Hansen overfor listeskriveren i 1787 sin alder til 34 år men ved tællingen fjorten år senere til 50. Værre endnu er det med Mogens Mogensen, der i 1787 opgiver sin alder til 28, men i 1801 oplyser at være 46 år gammel.

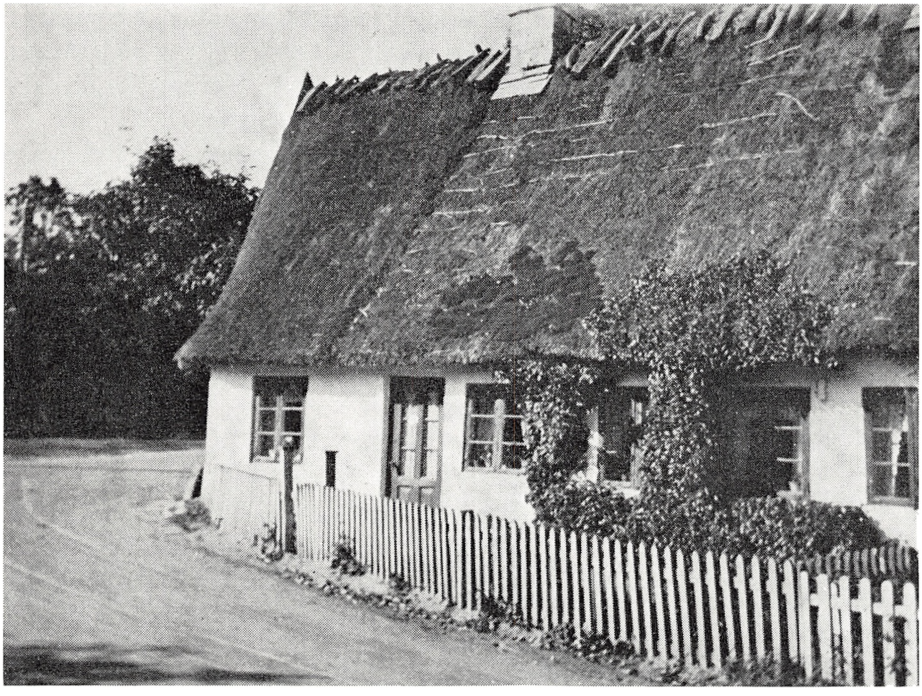

Det omkring 1930 nedrevne hus med det skrå hjørne i byens søndre ende ved foden af Humlebæk bakke var nabo til kroen. Nord for kroen igen lå den gamle smedje. – Ca. 1910.

De færreste kunde hverken læse eller skrive, selv tæt op mod vor tid, og det med alder og familieforhold kunde vel være vanskeligt at holde rede på. En gammel Humlebækfisker, Peter Petersen, født 1860, fortalte således i 1947 fra sin ungdom om en mand fra Espergærde, der gik under navnet Lars Tørv. Han vidste ikke, hvornår han var født, kun at det var i den tid, der var tørveskær.

Man boede tæt ind på livet af hinanden dengang. I 1764 overtager den 32-årige Anders Hansen som tidligere nævnt sit barndomshjem i fæste. Det har næppe været på over fem fag, altså med to stuer – én på hver side af indgangs- og køkkenfaget i husets midte. Muligvis har stuerne været opdelt.

I 1787 opgives husstandens størrelse således:

Anders Hansen	55	Enrouleret Matros
Ellen Hennings Datter	55	
Lene Anders Datter	16	
Hans Andersen	13	
John Jørgensen	24	Tjenestefolk
Ole Hansen	22	
Karen Hans Datter	20	

Det er givet, at det har været trangt med faktisk syv voksne mennesker – – hvoraf tre tjenestefolk – i det lille hus. Ved tællingen i 1801 er både Anders Hansen og konen afgået ved døden, medens Lene er blevet gift med den 37-årige Hans Pedersen og har tre børn og holder tjenestepige.

Smeden Christian Olsen overtog, som også tidligere nævnt, i 1798 et hus på fem fag samt smedien. Ved tællingen i 1801 har husstanden følgende sammensætning:

Christian Olsen	39	Jordløs Husm. og Smed
Ane Lisbeth Pedersdatter	37	
Friedr. Christiansen	8	
Ane Sophie Chr.datter	11	
Marie Chr.datter	6	
Dorthe Chr.datter	3	
Lusie Chr.datter	1	
Johs Buklund	23	Tjenestefolk
Carl Gust. Buklund	17	

Også her har man været tæt på hinanden med en familie på syv personer og dertil de to brødre – smedesvend og smedelærling – alt i et hus, der næppe har haft mere end et halvt hundrede kvadratmeter bebygget areal og kun beboelse i stueetagen. (Det er dog muligt, at de to ved en langt senere taxation nævnte kamre på smediens loft allerede da har været indrettet).

Og så var der endda ikke hos nogen af disse to familier tale om et gammelt familiemedlem, der skulde nyde pleje.

– – –

Skifteprotokollens sider er tæt beskrevne med gotisk, snørklet skrift, stundom sirligt og skarpt prentet og stundom sløset og udvisket, næsten ulæseligt. Den beretter om, hvad beboerne omgiver sig med i deres dagligdag, og hvordan de er klædt. Vi kommer ind i deres som oftest fattige stue med de få møbler og det spartanske husgeråd, og vi ser hvad de råder over af arbejds- og fiskeredskaber. Men vi ser mere end det. Mellem linierne ses det også, hvordan disse mennesker forholder sig overfor livets tilskikkelser, som oftest i de alvorlige stunder, når en af de nærmeste netop er faldet bort. Og ud fra bogens blade træder da den ene efter den anden af alle de mange, der gennem tiderne levede og døde på Humlebæk, bliver til levende mennesker, til kød og blod. Man lever med og fornemmer den skjulte nød, når det oplyses, at »1 sølvknappet Stock« er indsat i pant for 1 mark og 4 skilling og glæder sig over, at gamlingen dog fik lov at beholde et par sølvspænder til 4 rigsdaler. Og man får ondt af enken Ellen Svends Datter, som i 1781 må fortælle skiftefogeden om sin mand Lars Pedersen, »som ved en ulykkelig hændelse faldt ud af sin Baad ved Høybroe i Kiøbenhavn og druknet.«

Når man gennemgår skifteprotokollen for Krogerup er der gang på gang for fæsterne på gårdene i Tibberup og Mørdrup mange siders optegnelser over

de dem tilhørende gangklæder, sengklæder, indbo, redskaber og kvæg. Men skulde der skiftes i »fiskerboderne« i Humlebæk, var det i reglen hurtigt overstået.

Gennemgår man således nedenstående opgørelse af boet hos smeden Jochum Buchting, kan man ikke undgå at forbavses over det simple og fattige bohave, hvor lidet man måtte nøjes med, selv om man var mester og havde svend i sit brød. Dog bør det ikke glemmes, at der som vanligt har været en del nagelfast inventar som bord, bænk og seng.

»Anno 1708 dend 31. Martij haver jeg underskrevne paa Hosbondens wegne tillige med tvende vurderings Mænd, som vare Niels Adsersen af Mørdrup og Mads Nielsen af Teberop efter Mester Jochum Buchting hans begjering, indfundet os paa hans boepæl i Humblebech, og da foregav hand, at som nu sidst forleden ved Pintzdags tider hans Sal: Hustrue Cathrina Ranilds Dotter ved Døden er afgangen, da hand skulde fløtte fra Søllerøe her hid til Stedet og ingen livs Arving efterladt sig, uden hendes Moder, som haver været Syg og sengeliggende eet Aars tiid, og hand med bekostning haver underholdt, til nu for kort tiid siden, hun og ved Døden er afgangen og haver ladet begrave; Hvad enten hans Sal: Hustrue haver nu nogen anden Arvinger eller ej, vidste hand ikke, mens for 9 Aar siden skulde hun haft en Søster, som var gift med en Regim. Tambor, men om de vare til endnu, eller hvor de vare at finde, vidste hand ganske intet af, havde ej heller spurt til dennem siden, og som hand nu agter at indlade sig i et nyt Ægteskab, var han begierende efter Lovens andledning, at hans ringe Bo og Formue maatte vorde efterset og vurderet, om noget til Skifte og Deeling kunde findes; Hvor da Boet bestod udi efterfølgende tilstand:

Udi Sengen:	Dr.	M.	Sk.
1 Blaa-randet underdyne	» 3 :	» – :	» – :
1 Blaa-randet overdyne	» 2 :	» 2 :	» – :
1 Hovedpude	» – :	» 2 :	» – :
1 par blaargarns lagen	» – :	» 1 :	» 8 :
1 gl: Sengedækken	» – :	» 1 :	» 8 :
2 gl: Sparlagen med en Kappe[18]	» – :	» 1 :	» – :
1 Randet Dyne	» 1 :	» 1 :	» – :
1 Hoved Dyne	» – :	» 1 :	» 8 :
1 gl: blaargarns lagen	» – :	» – :	» 8 :
Dend Sal: Qvindes Gangklæder			
1 gl: soort Raskis Skiørt	» – :	» 2 :	» – :
1 gl: soort Raskis Forklæde	» – :	» 1 :	» – :
1 Bruunt Vadmels Skiørt	» 1 :	» 2 :	» – :
1 Kaaber kiedel	» 1 :	» 2 :	» – :
1 Messing kiedel	» 1 :	» 1 :	» – :
1 Mindre Dito	» – :	» 3 :	» – :

1	Mindre Dito	»	– :	»	1 :	» 8 :
1	gl: Dito	»	– :	»	– :	» 2 :
1	Messing lysestage	»	– :	»	2 :	» – :
1	Mindre Dito	»	– :	»	1 :	» – :
2	Halve Øltønder	»	– :	»	1 :	» 8 :
1	Gl: Øllkar	»	– :	»	– :	» 8 :
1	ny Øreballe	»	– :	»	– :	» 8 :
	Smedde Reedskab					
1	Liden Ambolt	»	2 :	»	– :	» – :
1	Forhammer	»	– :	»	3 :	» – :
1	Mindre Dito	»	– :	»	1 :	» 8 :
1	Handhammer	»	– :	»	– :	» 12 :
1	Sætte hammer	»	– :	»	– :	» 6 :
1	Stempel	»	– :	»	– :	» 4 :
1	Dørslag	»	– :	»	– :	» 2 :
1	Fusthammer	»	– :	»	– :	» 4 :
1	Hoff Stempel	»	– :	»	– :	» 4 :
1	Liden Bælle	»	4 :	»	– :	» – :
1	Sperhage	»	1 :	»	– :	» – :
1	Fyrrekiiste	»	2 :	»	– :	» – :
1	Tabelet[19]	»	– :	»	1 :	» 8 :
1	Bagstool	»	– :	»	2 :	» – :
1	Dito	»	– :	»	1 :	» 8 :
1	Dito	»	– :	»	1 :	» – :
1	lidet bord af Fyyr	»	– :	»	2 :	» – :
1	Speigel	»	1 :	»	– :	» – :
1	Blaa Kruus	»	– :	»	– :	» 12 :
1	Dito	»	– :	»	1 :	» – :
1	Tin Smørkande	»	– :	»	– :	» 8 :
1	Liden tude kande	»	– :	»	– :	» 8 :
2	Steenfade	»	– :	»	– :	» 8 :
1	Gl: Skab	»	– :	»	1 :	» 8 :
1	Buget Kruus	«	– :	»	1 :	» – :

Hvorpaa Mester Jochum blev tilspurgt om hand noget videre var ejendes, som kunde komme Boet til gode; Hvortil hand svarede: Nej! thi baade hans Sal: Hustrues saavel som hendes Sal: Moders Begravelse, havde sat hannem noget tilbage, saa hand maatte afhænde eendeel af dend Sal: Konis Klæder og andet til dets bekostning. Blev og Mester Jochum tilspurgt, om hans forrige Hustruis Sal: Moder havde efterladt sig noget, hvor til hand og svarede: Nej. Det lidet Klæder hende tilhørte bestood i et gammelt skiørt og en gl: kiortel og nogle gl: palter som vare ikke 1 Dr. værd, hvilke hand havde givet dem som passede paa hende udi hendes Svaghed. Befindis

saa Boens Middel og Formue Penge	» 31 :	» 2 :	» – :
Herimod befandtes bortskyldig gield, som var tilstede og fordrede Mathias Hansen paa Humblebek rede laante penge	» 8 :	» – :	» – :
Anna Snedkers paa Humblebek	» 2 :	» 3 :	» – :
Jens Snedker paa Slette	» 1 :	» 3 :	» – :
Skiftis bekostning	» 3 :	» – :	« – :
Naar denne forskrevne gield fradrages, som enhver betrode Mester Jochum selv og begierte ingen udlæg, bliver igien	» 16 :	» – :	» – :

Mester Jochum formodet, at som hans Sal: Konis, saavel som hendis Moders begravelse hafde kostet hannem over 30 Dr. og sat ham i saa slet tilstand, at hand da til sin begravelse maatte nyde dend liden beholdning, hvilket efter loven hannem ikke kunde vegres.

Bliver saa intet til skifte og deeling efter forskrevne Boets tilstand, om nogen Arvinger sig skulde indfinde. Dets til bekræftelse af os ovennævnte Datum Skiftestedet i Humblebech ut supra.

Brinck.

Man kan ikke undgå at få medfølelse med den gode Mester Jochum, hvem sygdom og dødsfald i den nærmeste familiekreds havde sat »noget tilbage«, men som dog ikke af den grund har mistet kreditorernes tillid, fordi sygdom er hvermands herre. Vi får billedet af en mand, som – selv om han for at klare dagen og vejen har måttet låne sig frem – dog er hæderlig og respektabel, så ingen tvivler på, at han nok skal vide at klare sig fremover.

Mindre sympatisk er det indtryk man får af en af hans forgængere, Hans Erichsen Smid, også kaldet Hans Fix, og man ser, at der er andre forhold end sygdom, der kan få værdierne til at svinde bort.

»Anno 1686 dend 15. Decemb. holtis Deeling paa Humlebech efter afgangne Hans Erichsen Smid.

Var at arve paa dend ene side dend sl. Mands Dotter, Maren Hans Dotter som havde til formyndere hendis Mand Jørgen Jensen paa Humblebech, og paa dend anden side hans efterladte Hustrue Anna Jørgensdotter og befandtis udi formynderen og Jens Rostgaards overværelse som blev vurderet af

Rasmus Nielsen i Høisager og Jørgen Olsen i Torpen

som følger:

1 Sort Hoppe	9 :	– :	– :
1 Vogn	7 :	– :	– :
1 gl. vogn	1 :	– :	– :
Seele og Tøm.	– :	3 :	– :
2 gl. Sadeler	1 :	– :	– :
1 Jærn gryde	– :	2 :	– :
1 liden Kobber gryde	– :	1 :	– :

1 liden Messing Kiedel	– :	– :	8 :
1 gl. Benk	– :	– :	8 :
1 Fyr Skab med laas for	– :	3 :	8 :
1 Fyr ditto uden laas	1 :	– :	– :
1 Kiste	– :	1 :	– :
3 gamle Bøsser	– :	3 :	– :
1 Hynde	– :	– :	12 :
1 ditto	– :	– :	4 :
1 ditto	– :	– :	6 :
1 par lær buxer	– :	3 :	– :
1 lær Trøie	– :	3 :	– :
1 gl. brun Klæde kiol med Messingknapper i	– :	2 :	– :
1 Rød Trøie	– :	2 :	8 :
1 Kabudse	– :	– :	8 :
1 Forhammer	– :	3 :	– :
1 Haandhammer	– :	1 :	– :
1 ditto	– :	– :	12 :
1 ditto	– :	– :	8 :
1 ditto	– :	– :	4 :
1 ditto	– :	– :	2 :
1 liden Fust hammer	– :	– :	2 :
1 ditto	– :	– :	4 :
2 skroe mejseler	– :	– :	4 :
5 Stempeler	– :	1 :	– :
4 Nagel Jærn	– :	– :	10 :
4 Smaae Jærn Killer	– :	– :	4 :
1 Skrue til Ambolt	– :	– :	12 :
5 Hammere	– :	1 :	8 :
1 Sandskee	– :	– :	2 :
1 Kostecker	– :	– :	2 :
1 bond Kniv	– :	– :	4 :
4 Tunger	– :	1 :	8 :
1 Spids at rage i ilden med	– :	– :	2 :
3 gl Hammere	– :	– :	6 :
1 Ambolt	2 :	– :	– :
1 Slibesteen	– :	1 :	– :
Summa over Boens Formue	30 :	2 :	14 :
Bortskyldig Gield			
Maren sl. Michel Hansens for øll	15 :	– :	– :
Husleje	6 :	2 :	8 :
Peder Svendsen for det samme	– :	1 :	8 :
Povel Olsen	– :	1 :	10 :

Peder Andersen i Torpen				1 :	1 :	6 :
Skolemesteren og Deignen				– :	2 :	– :
Niels Christensen i Helsingør for Brændevin				– :	3 :	8 :
Peder Brøger Svend				1 :	– :	8 :
Mons Larsen				– :	1 :	8 :
Anders Strand Ridder				– :	3 :	6 :
Kromanden				– :	1 :	– :
Summa over Boens bortskyldige Gield				27 :	3 :	– :
			Da bleev udlagt			
Til Maren Michel Hansens				15 :	– :	– :
Peder Brøger Svend				1 :	– :	8 :
Udlagt 1 Sort Hoppe	9 :	– :	– :			
1 Vogn	7 :	– :	– :			
1 liden Messing Kiedel	– :	– :	8 :			
Peder Golbref				6 –	2 :	8 :
Udlagt alt Smede Redskabet	5 :	– :	14 :			
1 Skab med laas for	– :	3 :	8 :			
1 Rød Trøie	– :	2 :	8 :			
lægger fra sig 6 sk.[20]						
Niels Christensen				– :	3 :	8 :
Udlagt 1 lær Trøie	– :	3 :	– :			
1	– :	– :	8 :			
Peder Svendsen				– :	1 :	8 :
Udlagt 1 kiste	– :	1 :	– :			
1 gammel Benk	– :	– :	8 :			
Povel Olsen				– :	1 :	10 :
Udlagt 1 kobber Gryde	– :	1 :	– :			
2 Hynder	– :	– :	10 :			
Mons Larsen				– :	1 :	8 :
Anders Strand Ridder				– :	3 :	6 :
Udlagt 1 Skab uden laas	1 :	– :	– :			
1 Hynde	– :	– :	12 :			
	– :	– :	2 :			
Peder Andersen i Torpen				– :	5 :	6 :
Udlagt Seele og Tøir for	– :	3 :	– :			
1 Jærngryde	– :	2 :	– :			
	– :	– :	6 :			
Skolemesteren Deignen Kromanden				– :	3 :	– :
Udlagt 3 gamle Bøsser	– :	3 :	– :			

Det ringe som var til overs gav samtlige Arvinger deris gamle Moder og dermed er dette Skifte saaledes i alle maader forrettet og endt.«

Hans Erichsen har sikkert betragtet med sin tids øjne været en ganske velstillet mand, der kunne tillade sig at holde hest og vogn. Man fatter således bedre tragediens omfang ved at forestille sig, at boet hos en middelstandsfamilie idag gøres op, og at over halvdelen af boets værdi da medgår til dækning af gæld for øl og spiritus. Og når kromandens kredit har været af et så beskedent omfang, er forklaringen nok den, at han som nabo til smeden nok kunde se, hvor det hele bar henad.

Det har iøvrigt nok været noget af en folkeforlystelse at deltage i en sådan skifteforretning, navnlig når man kommer dertil, at der skal »udlægges«. Man må beundre, så fint puslespillet er klaret, så enhver får effekter, der i værdi svarer til kravet på boet – bortset fra Peder Golbref, der må give penge tilbage. Hvorvidt det så lige netop har været det, folk har haft brug for, de har fået, er vel nok tvivlsomt. Der er nok blevet grinet lidt af Peder Golbref, der som skriver eller foged på Krogerups vegne skulde have dækning for huslejen, og som foruden smederedskaberne kom hjem med smedens røde trøje. Og der er også nok faldet nogle saftige bemærkninger af om skolemesteren, degnen og kromanden, da de traskede af med hver sin gamle bøsse.

Hos den almindelige jævne fisker er det garn og redskaber, der repræsenterer den største part af boets værdi, det er faktisk alt hvad de ejer. Sædvanligvis optegnes garn og redskaber *efter* de mere personlige ejendele, men i den efterfølgende – og iøvrigt typiske – skifteforretning er rækkefølgen ombyttet. »Anno 1757 den 14. February var jeg underskrevne paa det Høivelbaarne Herskabs Vegne til Kraagerop som Skifte Forvalter Mødt med tiltagene 2de Mænd Navnlig Hans Pedersen og Rasmus Jensen Gade boende i Humlebeck for Mogens Hansen paa bemelte Humlebeck, for at Registrere og Vurdere efter afgangene Indsidder Adser Ebbesen samesteds: hvor da efter ham i boen blev forefunden følgende, Nvnl.

	Rdl.	M.	s.
5 Aale Rueser med deres Taug og videre tilbehør, foruden Kurer, i alt Vurderet for	6«	4«	–
3 Sild Garn á stk. 2 M.	1»	–»	–
2 Sild Næringer á 2 M.	–»	4»	–
4 Torske Garn á 2 M.	1»	2»	–
1 Messing Kiedel	–»	5»	–
1 Mindre dito	–»	1»	8
2 blaargarns Skiorter á stk. 1 M 8 s.	–»	3»	–
2 dito	–»	3»	–
2 dito ringere	–»	1»	–
2de blaargarns lagener	–»	3»	–
2de dito	–»	3»	–
1 blaae ulden Undertrøye	–»	2»	–

Fisker Frederik Klug og hans kone Maren Sofie ved huset Gl. Strandvej 42 i 1908. – Det kgl. Bibliotek. Foto-nr. 47568.

1 Lærrets ditto	–»	1»	–
1 gl. bruun Wadmels Kiol	–»	1»	8
1 par gl. bruune Klædesbuxer	–»	1»	–
1 Sengested med Himmel og Egestolper	–»	4»	–
1 blaaestribet Linnet Underdyne	1»	–»	–
1 ditto samme Slags	1»	–»	–
1 Ulden Grønstribet Overdyne	1»	1»	–
2 blaaestribede Hovedpuder á stk. 2 M.	–»	4»	–
1 Olmerdugs Hovedpude	–»	1»	8
1 par blaargarns Lagener	–»	3»	–
2 stk. grøn Omhæng med Kapper	–»	1»	8
1 gl. kiste	–»	1»	–
Summa Registreringens og Vurderingens Beløb	19 Rdl.	3 M.	

At oven og foranførte Registreringen saaledes er rigtig.
Testeret ut supra.

Hans H.P.S. Pedersen — C. Haase
Rasmus R.I.S. Jensen — Mogens M.H.S. Hansen

Der er én ting, der går igen hele tiden og som har været af stor vigtighed for dem alle uden stands- eller personanseelse. Det er dét, at komme hæderligt i jorden, at have sikret sig en ordentlig begravelse.

Der var en lang vej til Asminderød kirkegård, næsten én og en kvart mil, og man har sandsynligvis af herskabet på Krogerup fået lov at låne et spand heste og en fjællevogn til at køre kisten med. Og vognen har skumplet langsomt ind i landet ad de ujævne veje med følget vandrende bagefter – i støv under den brændende sommersol, i snesjap under den tunge, grå vinterhimmel – mændene i deres brune vadmels kiol med sølv- eller messingknapper og kvinderne i deres sorte raskis skørt og hovedklæde. Våde og forkomne har de siddet og skuttet sig på de to forreste stolerader i den klamme, uopvarmede kirke. Famlende, men ikke uden inderlighed, har salmesangen løftet sig mod de lave hvælvinger, båret af ru og grødede stemmer.

Efter at de har sænket kisten i det dybe hul og forlegent har stået og drejet huen i de store hænder under Fadervor og den dumpe lyd af de tre skovlfulde jord på kistelåget, da er det naturligt, at der er kommet en trang over dem til at komme væk fra den usædvanlige situation og stemning, til at søge glemsel i det kendte og dagligdags: det gensidige samvær. Og så gik man over på Asminderød kro og fik lidt brød og nogle dramme, blev den usædvanlige stemning kvit og styrkede sig til den lange og trættende hjemtur.

Dyrt var det at komme i jorden. En begravelse kostede gerne 10 til 15 rd. eller tit op til tredjedelen eller halvdelen af boets værdi. Og dertil kom, at af boets midler havde den efterlevende ægtefælle ret til forlods at sikre sig et tilsvarende beløb til sin egen begravelse, »hvilket efter loven hannem ikke kunde vegres«. Af den efterfølgende skildring ses blandt andet størrelsen af de enkelte udgiftsposter ved en efter forholdene beskeden begravelse.

»Anno 1757 den 9 May er efter foregaaende Tillysning ved det Cronborgske Rytter Districts-birke Ting, foretaget Skift og Deelings Afhandling efter afgangene Indsidder Adser Ebbesen som døde til Mogens Hansens paa Humlebeck, imellem hands efterladte Enke, med Laugværge Rasmus Jensen Gade, paa den ene, og alle den sal. Mands Arvinger, som er Jørgen Laursen i Mørdrop, og afgangene Børge Laursens Børn i Busserop paa den anden Side: Men eftersom af Boens ringe Formue erfares at der ei kan blive noget til Skift og Deeling, allerheldst den efterladte Enke er gammel og skrøbelig, og det alt staar i Guds Haand hvor længe hun her i Verden skal leve, saa og at hun ikke heller er i den stand at hun sit Brød kan fortiene; saa bliver i den henseende med Skiftet fortfahret, hvor da jeg underskrevne møtte som Skifte-Forvalter med tiltagene 2de Mænd Navnlig Mogens Hansen og Hans Pedersen begge boende paa Humlebeck, da dernæst Skifte Forvalteren tilspurgte Enken om der ennu fantis noget enten paa een eller anden Maade, som burde komme Stervboen til Indtægt: Hvortil hun svarede Nej! Altsaa bliver først at anføre Boens Formue, som er efter den skeede Vurdering i alt den Summa 19 Rdl. 3 M.

Hvorefter Boens Besværing udfalder saaledes	Rdl.	M.	Sk.
1. Til den salige Mands Begravelse er medgaaet og betalt til følgende Nvnl.			
Liig Kisten	2»	2»	
Til Præsten for Jord at kaste paa Liiget		2»	
Deignen for sin Sang		2»	
Substituten[21]		1»	
For graven at grave		1»	
Liigklædet brugt til Liiget derfor		2«	
For at kiøre Liiget til Adsminderøe Kirke		2»	
1 Tønde Øll til dem som baar Liiget	2»	1»	8»
2. Enken herimod paastod, at faae forlods udlagt af Boen til hendis egen Begravelse, lige imod som Mandens havde kosted, Hvilket Skifte Retten fandt i sig selv billig, som da ogsaa med Frendernes og Arvingernes Samtykke blev condenteret, og anføres skreven Boen til Udgift med	6»	1»	8»
3. Bortskyldig Gield angav Enken at være til Monsieur Gylden af Helsingøer for 4 Pd. Hamp, som hun og Manden havde bekommet til Deres bevilligde Fiske Garns og Ruusers istandsættelse, derfor à Pd. 1 Rdl.	4»	–»	–»
4. Ligeledes angav Enken at være skyldig til Mogens Hansen paa Humlebeck, reede laante Penge, som Hendes Laugværge ogsaa var vidende om, i alt	3»	2»	–»
5. Skiftets Bekostning er følgende:			
For Tillysning til Skiftet	–»	1»	6»
1 Ark stemplet Papier	–»	3»	–»
Skriver Salarium for 2 Ark med vidner	1»	–»	–»
Summa Boens Besværing	21	3	6

Følgelig sees af denné anførte besværing, at ei bliver noget til Skift og Deeling imellem Enken og Arvingerne, mod derimod at Gielden overstiiger Formuen med 2 Rdl. 6 s.

Hvilken Gield, saaledes som anført er, Enken med Laugværge lovede, at afclarere med det forderligste til en hver i sær, saa at Skifte Forvalteren desangaaende skal blive uden ald ansvar, og holde Ham udi allemaader Krauv og skadesløes; og eftersom ingen var ved Skiftet det noget videre havde at erindre, blev det saaledes sluttet og til ende bragt, og af vedkommende underskreven. – Datum Skiftestedet ut Supra.

C. Haase
Som Vurderings Mand
Hans H.P.S. Pedersen

Som Enkens Laugværge
Rasmus R.I.S. Jensen Gade
Mogens M.H.S. Hansen

Livet var i mange henseender hårdt for småfolk dengang og præget af en barskhed, som vi i vort velfærdssamfund kan have svært ved at forestille os. De var fortrolige med sult, kulde og fattigdom, kendte det på kroppen som noget dagligdags. Hvor har de frosset i de dårligt isolerede huse om vinteren, når østenvinden stod på, uden anden varme end den, der kom fra ildstedet i køkkenet. Først ved 1700-tallets slutning har nogle af de mere velstillede tillige fået kakkelovn.

Men netop denne grå hverdag uden udsigt til en anden og bedre fremtid – bundne som de var af tid og sted – skabte en lighed dem imellem, som bandt dem sammen i et ubrydeligt fællesskab, et fællesskab hvis lige vi må savne i vor tid men dog finder en mindelse om i storbyens fattigkvarterer og mellem jævne folk på landet. De kendte hverandre fra barnsben og hjalp hinanden, havde kun sig selv at støtte sig til. Gang på gang ses det, når der skiftes, at der intet bliver til skifte og deling, fordi gælden overstiger formuen, og de har lånt rede penge hos andre. Og tit har udsigten til at få de udlånte penge tilbage nok været ringe, når en gammel og trængende enke bad om at måtte låne, men intet tyder på, at kreditorerne ved skifteforretningerne har lagt pres på for at få deres penge tilbage. Gang på gang erfares det også, at skifteforvalterens medvirken ikke domineres af embedsmandsmæssig rutine. Der lyser en varm og medmenneskelig følelse ud af hans skildring af Adser Ebbesens enke, når han skriver, at hun er gammel og skrøbelig, og at det alt står i Guds hånd, hvorlænge hun her i verden skal leve.

Men ikke alle i fiskerlejet havde det dog lige småt. Ved det ovenfor omtalte skifte i 1757 efter indsidderen Adser Ebbesen er den ene af de udmeldte vurderingsmænd Mogens Hansen, der forøvrigt havde lånt enken rede penge. I 1782, den 13. december, afholdes skifteforretning hos Mogens Hansen efter hans i 1780 afdøde hustru Anne Marie Lars Datter. Mogens Hansen har da fem børn: en voksen søn Hans Mogensen, der opgives at være myndig og ikke er hjemmeboende, datteren Maren, der er gift med fisker Hans Davidsen i København og endelig tre hjemmeboende børn, døtrene Anne Catrine og Inger Kristine på henholdsvis 22 og 19 år og sønnen Jens på 15 år. Boets samlede værdi beløber sig til 234 rd., 5 m., 6 sk., et efter forholdene i fiskerlejet anseligt beløb, men der må dog nok også her tages i betragtning, at den almindelige velstand var stigende ved 1700-tallets slutning.

Den særlige interesse ved netop denne vurderingsforretning knytter sig imidlertid til oplysningen om, at der kun er to stuer, samt at indboet i disse nævnes hver for sig, hvorved vi får et indblik i, hvordan et bedrestillet fiskerhjem var indrettet henimod 1700-tallets slutning. Der opregnes følgende:

I Stuen

1 fyrre bord, 2 fyrre stole, 1 fyrre bord, 1 fyrre Skab. 1 gl. Fyrre bænk, 2 gl. Stole. 2 Mæssing Lysestager, 1 fyr Kiste uden Laas, 1 gl. Fyrre bænk, 1

De to typiske fiskere her er far og søn. Til højre, iført ærmevest, faderen Anders Henriksen og til venstre sønnen Edvard Andersen. Til daglig lød de dog navnene »Peber« og »Kanel«, for de fleste af fiskerne havde sædvanligvis øgenavne, som oftest dog af godmodig natur. 1908. – Det kgl. Bibliotek. Foto-nr. 47567.

Jern Kackelovn, 1 Sængested med blaatærnet vedhæng – og dertil nogle underdyner, overdyner og hovedpuder, 4 par blaar lærrets lagner etc.
I den anden Stue
1 bord, 1 skab, 1 madskab, 1 skab med 2 Døre, 1 Jern Kackelovn, 1 Tabolet, 1 Stand sengested, 1 Kaaber Kiedel 21 ℔ – og herudover nogle underdyner, overdyner og hovedpuder, etc.

Her levede altså Mogens Hansen med sine to voksne døtre og sønnen, men dertil kommer tjenestefolkene. Skifteprotokollen omtaler naturligvis ikke disse, men ved folketællingen fem år senere ses det, at der er en karl og en dreng til hjælp ved fiskeriet og dertil en skånsk tjenestepige. På det tidspunkt er den ældste datter, Anne Catrine, forlængst flyttet hjemmefra og er blevet gift med Peder Hansen, med hvem hun har tre børn.

En endnu større velstand finder vi dog et andet sted i byen, hos Anders Hansen, vor gamle kending, der i 1764 overtog sit hus i fæste efter sin fader, og som vi har set i 1787 var gift med Ellen Hennings Datter, med hvem han havde en datter og en søn. Også her var der to karle til hjælp ved fiskeriet samt en tjenestepige.

Samme år dør Ellen Hennings Datter, kort efter folketællingen i juli måned, og den 24. september bliver boet registreret og vurderet. Det omfatter ialt 116 effekter til den anselige værdi af 906 rd., hvoraf 300 rd. er i rede penge. Her skal kun nævnes enkelte af boets genstande, der giver indtryk af den solide velstand, og sammenholder man fiskeredskabernes antal med, hvad f. eks. Adser Ebbesen – som foran angivet – efterlod sig, får man også her et indtryk af overordentlig velstand og store forhold.

42.	en Messing Kaffekande	
57.	6 guldlæder stole	6 Rd.
60.	et staauhr	20 »
62.	et tapetseret forgyldt Skab med Glasdøre, hvori fandtes den Sal. Kones Gangklæder	16 »
68.	en fyrre Dragkiiste med forgyldte lister	6 »
	Og af fiskeredskaber nævnes:	
40	stk. Ruser med tilbehør	100 Rd.
Et	Trug Næringer med do.	30 »
21	smaae Garn	24 »
1/3	af et Bundgarn	10 »
En	Baad med Mast og Sejl	30 »
en	Ditto	10 »
en	Ditto	10 »

Optegnelserne afsluttes normalt med fiskeredskaberne, men her har man yderligere efter disse opregnet noget, man øjensynlig havde glemt eller overset i det righoldige bo, nemlig:

24	stk. Hørlærreds lagner	48 Rd.
24	stk. Blaargarns Ditto	36 »

Ved skiftet tilskrives der den 13-årige søn Hans en broderlod på 286 rd. og den 15-årige datter Lene en søsterslod, halvt så stor, på 143 rd.

– – –

Gennem 1800-tallet og op til vor tid gennemløber fiskerlejet sideløbende med det øvrige land en udvikling henimod det, at få har for meget og færre for lidt. Tiderne mildnes i mange henseender, men dog er livet gennem 1800-tallet stadig barskt og primitivt for fiskerbefolkningen. Man bor stadig tæt ind på livet af hinanden og tager sig af de gamle familiemedlemmer, og fiskeriet er stadig hovederhvervet. Indtil fabriksfremstillede garn kommer frem ved århundredskiftet, måtte man selv fremstille garnene. De første ålegarn var af bomuld, og man købte garnet spundet, men ikke tvundet. Konerne

Kone med spand, Humlebæk. Tegning af Tom Petersen, 1883. – Original i Nationalmuseets 2. afd.

måtte selv tvinde det, og siden sad man så og bandt garn, knude efter knude, til klokken ni hver aften vinteren igennem for bagefter at more sig sammen indtil sengetid. Efterhånden som de almindelige fiskemuligheder i Sundet forringes, bliver bundgarnsfiskeriet fra begyndelsen af dette århundrede den mest indbringende form for fiskeri, og de fiskere, der har været heldige at få part i et bundgarnsstade, har i højere grad end de øvrige sikret sig et fast udkomme.

Stort set former arbejdet og tilværelsen for beboerne sig således ret uændret helt op til mellemkrigsårene. Da tager den udvikling fart, her som andre steder, at ungdommen søger fra landbrug og fiskeri til andre erhverv. Men bundgarnsfiskeriet beholder dog fortsat sin tiltrækning. Samtidig sker der det, at de unge, når de flytter hjemmefra, får deres eget og ikke ønsker at vende tilbage til barndomshjemmets mere primitive forhold, når muligheden herfor foreligger. Huset går til salg. Og der er altid folk udefra, der ønsker at bo et så attraktivt sted og overtager huset og moderniserer det indvendig.

Men den tid er forbi for stedse, hvor man levede i et sluttet fællesskab, hvor alle kendte hinanden og hjalp hinanden og altid havde tid til en sludder, når man mødtes.

Havnen

Humlebæk havn er idag kun en stille idyl, hjemsted for færre end en halv snes fiskerbåde og i sommertiden tillige et eftertragtet tilholdssted for adskillige lystfartøjer. Men den har haft *sin* tid.

Bølgerne skvulper og klukker imellem molernes grove stensætning en stille sommeraften, når fiskerlejets huse og Babyloneskoven tegner sig i silhuet mod den grønlige aftenhimmel. Alt ånder fred. Men hvis bolværkets tømmer og de store sten fik mæle, vilde de kunne fortælle om ufredelige tider, hvor faren lurede fra søen, om store planer og skuffede forhåbninger, om travlhed og lystighed og om kampen mod naturkræfterne. Og de vilde også kunne fortælle om ufatteligt hårdt slid og om mænd, der blev mærket deraf og bukkede under.

Helt fra gammel tid har der ved Humlebækkens udløb i Øresund været en ubetydelig naturhavn, et opslæbningssted for både. Men i de urolige år efter 1807, da Danmark mistede sin flåde, og kaperfartøjerne lå på lur langs de danske kyster for at opsnappe de fjendtligsindede magters handelsskibe, opstod den tanke at anlægge en havn på dette sted til ly for kanonbådene. Farvandet mellem Helsingør og København var en af de vigtigste skuepladser for kapervirksomheden, og det var derfor af ikke ringe betydning her at få et udfaldssted eller smuthul for kaper- eller kanonbådene.

Hvad der yderligere bevirkede, at stedet fandtes velegnet, var sikkert den omstændighed, at der et par år forinden var opført to batterier umiddelbart nord og syd for det område, der var udset til havnens beliggenhed. Indsejlingen til havnen kunde derved sikres på betryggende måde.

Den 4. januar 1810 beslutter kong Frederik VI allernådigst, at »et Havne Anlæg nær Humlebæk udi Kraagerups Marker skal udføres for 10 Fods dybgaaende Fartøier«.[22]

Krogerup var på daværende tidspunkt just overtaget af den københavnske storkøbmand, conferentsråd Constantin Brun. Han kendte endnu ikke nærmere sin nyerhvervede ejendom, men efter et møde på stedet opnåedes der enighed om afståelse af et areal på godt 13 tønder land, det areal, der nu bl. a. optages af havnen, kirkegården, ejendommen Louisiana og søen mellem denne og kirkegården.

Arealet overdrages kongen ved følgende gavebrev af 20. juni 1814, der ved allerhøjeste resolution af 3. februar 1816 bliver antaget og bifaldet og derpå den 21.februar 1816 tinglæst som skøde på ejendommen:

»Jeg undertegnede Constantin Brun, Conferentsraad og Ridder af Dannebrogen erklærer og vitterliggiør herved, at ieg har overdraget og uden Vederlag bortskiænket, som ieg herved bortskiænker og aldeles bortskjøder til Hans Majestæt Kongen og høie Arvinger, det stykke Jord af min Gaard Kraagerup paa Frederichsborg Amt, Cronborg District, Asminderød Sogn, hvorpaa Humlebæk Havn for nærmeste Tid anlægges. Thi skal denne Jordparcel, hvis Areal udgiør 13 8/14 Tønder Land, og hvis Form og Situation det vedhæftede Kort udviser, for Fremtiden tilhøre Hans Majestæt Kongen og høie Arvinger som en uigenkaldelig Eiendom, dog under følgende Betingelser og Forbeholdenheder

1) De paa denne Parcels Areal, langs med Veien til Humlebek, staaende 23 Stykker Træer af forskjellige Arter, reserveres Kraagerupgaard.
2) Det langs med den vesten for Havnen forbigaaende Vei, af nyt opsatte Steengjærde bliver bestandig vedligeholdt i forsvarlig og lovlig Tilstand; det samme gjælder angaaende de Hegn, Lede eller Porte som for Fremtiden maatte blive opsatte eller opførte imod Kraagerups Jorder, hvilket Alt bliver vedligeholdt i lovlig Stand fra Hans Majestæts Side, saaledes at Kraagerupgaards Marker fra Havnens Side bliver fredede.
3) Kraagerupgaards Eiere forbeholde sig de gamle Strandrettigheder, samt de Jorden vedhæftede Fiskerierettigheder.
4) I Henseende til Havnens Brug, bliver Kraagerupgaards Eiere at ansee, lige med dem, som i denne Henseende ere mest priviligerede.

Til Bekræftelse af Ovenstaaende, har ieg egenhændig underskrevet og forseglet dette mit Gavebrev i Overværelse af Lector J. Reinhardt og Historiemaler Lund som Vitterlighedsvidner, og udbeder jeg mig allerunderdanigst approberet Gienpart.«

Planerne for anlægget af havnen gik i store træk ud på udførelse af en ydre havn, nemlig den nuværende, og en indre – kaldet bassinet. I bassinet, d. v. s. den nuværende sø mellem kirkegården og Louisiana, skulde kanonbådene kunne ligge særdeles beskyttet, og der regnedes her kun med udgravning i 5 fods dybde. Oprindelig var det også kun påtænkt at give den ydre havn 5 fods dybde, men tanken forkastedes hurtigt til fordel for en dybde på 10 og senere 12 fod, der skulde muliggøre, at havnen kunde anvendes som »Rednings- og Tilflugtshavn for Skibe i Sundet«.

Hvordan terrænet har set ud, forinden det såkaldte bassin blev udgravet, kan man naturligvis kun gætte på. Men mest sandsynligt er det – og det underbygges da også af et kort fra 1813 – at der har været en dyb, bred slugt, på hvis bund bækken løb igennem ud til Sundet. På kortet fremtræder det, der nu er sø, med signatur for mose. I nogle af de datidige dokumenter omtales

terrænet slet og ret som »hullet«. Det kan ihvertfald siges, at det ikke har været slet så kuperet som nu, for den gamle strandvej fortsatte jo dengang fra Humlebæk by mod syd i samme retning tværs over arealet og fortsattes i den nuværende Gl. Strandvej ved knækket, hvorfra den følger kysten i retning mod Sletten by.

Efter arealets inddragning til havneområde udførtes som tidligere nævnt en ny vej udenom dette: den nuværende vej, der løber i retning mod syd fra Humlebæk kirke og videre forbi Louisiana, og hvor der ifølge det fire år forsinkede gavebrev var et »af nyt opsat Steengjærde«.

Troligt er det, at der fra forskellig side har været rejst tvivl om foretagendets heldige gennemførelse. Endnu 140 år senere gik en overlevering på stedet ud på, at »kongen sagde til prinsen, at der her skulde graves en flådehavn, men prinsen sagde, at det nok hellere måtte blive en andedam.«[23]

I foråret 1810 tages der så fat på arbejdet under ledelse af oberstløjtnant Diedrich Adolph von der Recke.[24] Ved kongelig befaling afgives af Hans Højhed Generallieutenant Prinds Chr. Friderichs Division i løbet af april og maj ialt 350 mand samt officerer til arbejdet. Ved udtagningen af soldaterne bliver der lagt vægt på, at der blandt disse findes »nogle Huggere eller Hjulmænd, Tømmermænd, Murere, Kampesteensslagere og øvede Grøftegravere«, som kan assistere de øvrige, indforskrevne håndværkere ved arbejdet. Arbejdet betales med 28 skilling pr. mand for hver arbejdsdag og daglig 1½ pund brød frit leveret, imod at lønnings- og bespisningstillæg bortfalder. Der bliver i videst muligt omfang givet akkorder for at fremme arbejdet. For 2.000 rd. anskaffes 200 hjulbøre, spader, hakker, brækstænger, etc.

Mandskabet indlogeres for den overvejende dels vedkommende i telte, officerer og underofficerer i enkeltmandstelte og det menige mandskab i »gemene« femmandstelte. 50 mand, de indforskrevne almindelige håndværkere, indkvarteres under mere bekvemme forhold i det såkaldte Allarmhuus, formentlig en militær bygning på havnens grund. En anden bygning, som af Krogerups tidligere ejer, generalinde Sehestedt, var opført til militært brug, nedrives i sommerens løb og genopføres på et mere belejligt sted for at tjene som vinterkvarter.

Fra oktober måneds begyndelse bliver det for koldt at ligge i telte, og mandskabet hjemsendes holdvis, således at der i vintermånederne kun er et halvt hundrede mand tilbage, der alle har håndværksuddannelse. Nu forestår arbejdet med tildannelse af pæle og planker til molerne.

Tømmeret udtages fra de kongelige skove. Fra Folehaugen i det Hirschholmske Skovdistrict 437 bøgetræer, der tilhugges på stedet af arbejdsstyrken fra havnen og efter frostens indtræden transporteres til landingsstedet ved Vedbæk og herfra ad søvejen til Humlebæk. Hovedparten kommer dog fra Gribskov, Sørup og Nødeboeholt. Der udtages bl. a. »fra 1' og 3' Cronborgske Skovdistrict 400 Stk. 9 á 10 Alen Bøgepæle, 8 á 10" i Top, 400 Stk. 12 Al.

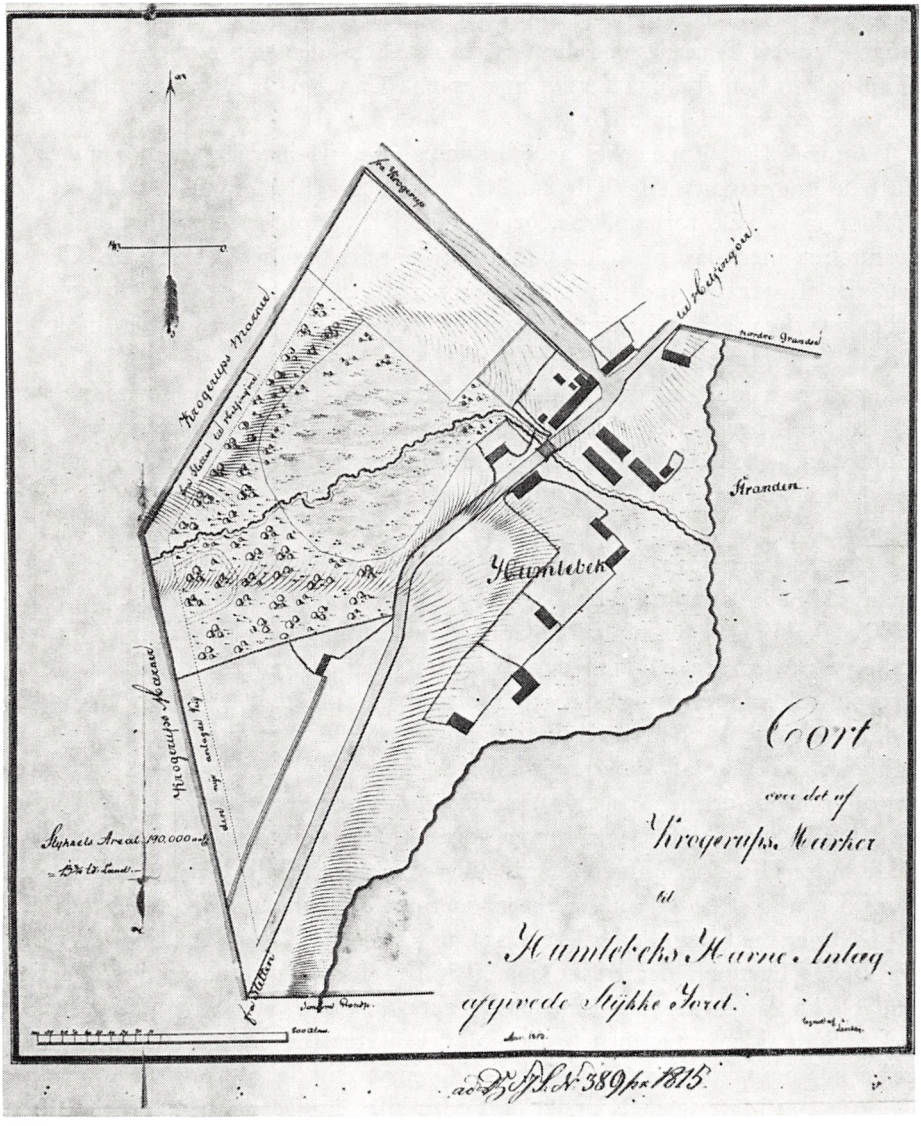
Kroyerups Marcke
Humlebek
Kroyerups Marcke
Kort
over det af
Kroyerups Marker
til
Humlebeks Havne Anlæg
opmaalte Skiøde Kort.
Skiødets Areal 190.000 □Al.
Kroyerups Marcke
Humlebek
Kranden
Nordre Grandel
Kr. Kroyerup
Kr. Hovedvei til Helsingøre
Kr. Hovedvei til Helsingør
Kr. Kroyerup
Sandbund
Sandbund
Sandbund

Ditto, 10 á 12" i Top samt 50 Stk. Bøgetræer, hvoraf kan udskjæres 8 á 10 Al. lange Planker. Træerne maa anvises saa nær Stranden som muligt, saaledes at Transporten kan ske paa Esrum Søe og paa Canalen til Dronningemøllen og derfra Søeværts til Humlebæk.«

I foråret 1811 forstærkes arbejdskompagniet på havnen, så der nu er to sluttede kompagnier eller ialt ca. 300 mand. Arbejdet er nu så vidt, at der skal rammes pæle for molerne, og der lånes fra Holmen en flådepram samt en rambuk med slag på 1.000 pund, som står på batteriet Trekroner. Gravearbejdet fortsættes indtil efterårsvejret nødvendiggør, at hovedparten af arbejdsstyrken igen må vende tilbage til København, medens resten indkvarteres i Allarmhuset.

I vinterens løb træffes aftale om levering af de til molerne fornødne sten. 15 fiskere – heraf 3 fra Hornbæk, 4 fra Gilleleje, 1 fra Helsingør og 7 fra Humlebæk – tilbyder at tilføre de nødvendige sten hele den følgende sommer for 12 rd. kubikfavnen. Samtidig fritages de for udkommandering til anden tjeneste.

Arbejdet fortsætter den følgende sommer med fuld arbejdsstyrke, og i august 1812 indsender Recke, der nu er blevet oberst, til Det kongelige General-Toldkammer og Commerce-Collegium tegning med profil over havnemolerne og den derved dannede udhavn af areal omtrent 20.000 kvadratalen, hvorom toldkamret bemærker, »at Molerne ere anlagte efter det locale og den senest befalede 12 Fods Dybde, den søndre Moles Retning ført saaledes, at Indløbet faar Lye af Jyderreden eller Snekkesteens Bugten, saa at Indfarten vil blive rolig; denne Arm er nu næsten rundt om Indgabet og 2/3 Deel fyldt med Steen; den nordre Arm bliver kortere, naar den saaledes føres og hvorved vindes tillige det anførte Rum. Videre berettes, at alle Nordbaade og Fartøier der stikke 7 á 8 Fod søge hertil i Storm og mange Gange lades her 50 á 60 Fartøier med Brænde og Corn, saa at Farten paa denne Kyst nu er sikker for smaae Fartøier, der stikke 5 á 7 Fod. – Bassinet er udgravet til 4 Fod under Vandlinien og med Sandspader agtes at grave saa dybt muligt nemlig 4 á 5 Fod, siden efter maa bruges Maskin hvortil er købt en Pram af Ostasiatisk Kompagni for 1.000 Rd. – I Hensyn til Bekostningerne anmærker Obersten, at Materialer, Kjørsler og Fødemidler ere stegne til saadanne Priser, at intet mere lader sig bestemme, men troer derhos, at Arbeidet svare til Hensigten.«

Det kniber med pengene. Havnebyggeriet har længe været et kapløb med dyrtiden. Statens finanser er efter de forudgående krigsår i en fortvivlet situation. Pengenes værdi bliver mindre og mindre. Det er en tid, hvor seddeltrykkeriet omtales som landets mest beskæftigede fabrik. Kun med besvær er den i stand til at tilfredsstille efterspørgslen. »Hvor virksomt end Arbeidet drives« – hedder det i 1809 – »kunne Sedlerne dog ikke saa hurtigen i den Mængde forfærdiges, som de til Udgifterne behøves«.[25]

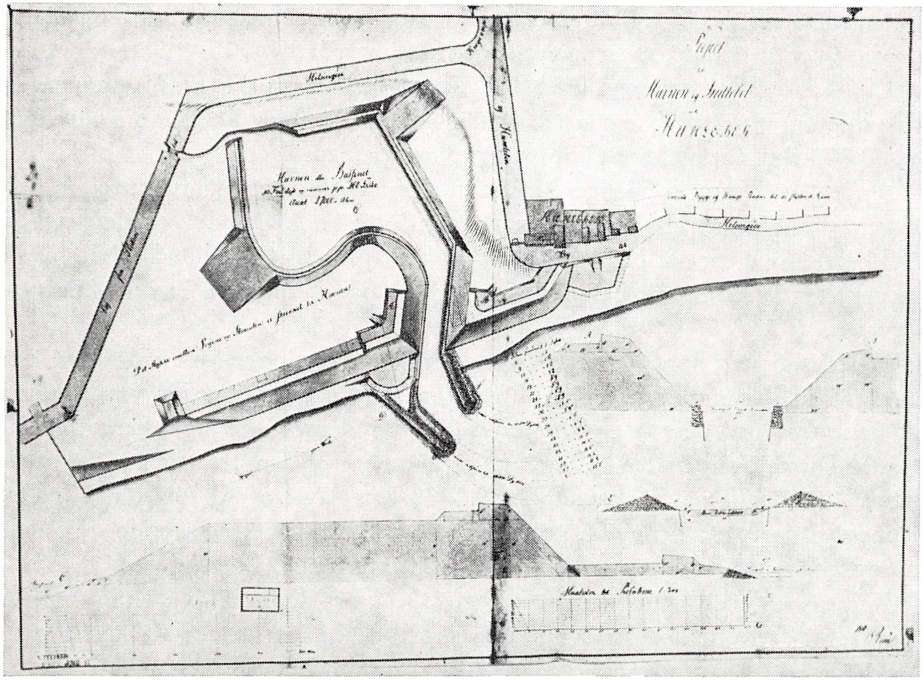

»Project til Havnen og Indløbet ved Humlebek«. et af de adskillige forslag til havnen, som oberstløjtnant von der Recke udarbejdede i 1810. Forslaget her omfatter ikke som de senere en ydre havn men kun kanalen og kanonbådshavnen i kirkesøen. Den her påførte tekst lyder »Havnen eller Bassinet 10 Fod dyb og rummer p. p. 100 Skibe. Areal 27000 Kvadratalen.« Hvor kirken nu er beliggende samt ovre ved Louisiana er vist opslæbningssteder. Nederst er tegnet et snit vinkelret på kysten, hvor bassinet ligger til venstre. Over dette ses øverst til højre et snit gennem kanalen. – Vandbygningsdirektoratet.

Pengenes rivende kursfald er det uundgåelige resultat. Da pengesedlen stod i pari, var kursen 125, men allerede inden krigens begyndelse var den 150. I januar 1809 var kursen 191, i december 388. Igennem årene 1811 og en del af 1812 lykkes det at holde kursen nogenlunde fast omkring 750 og 800, d. v. s. at kurantdaleren vurderedes til en sjettedel af dens pålydende. Men det går nedad med rivende fart. I oktober 1812 er kursen 1300, ved årets udgang 1760. Efter statsbankerotten oprettes ved forordningen af 5. januar 1813 et nyt pengevæsen med rigsbankdaleren som gældende betalingsmiddel.

Det er let at indse, at det under sådanne økonomiske forhold var en uhyre vanskelig opgave at forestå og gennemføre et anlægsarbejde af dette omfang. I maj 1810 havde oberst von der Recke fremsendt et detailleret overslag, hvorefter udgifterne i forbindelse med havneanlæget var opgjort til 193.515 rd. I maj året efter hedder det, at han »ytrer Formodning om, at han kan blive færdig med 2 Tdr. Guld, naar uforudsete Tilfælde ei indtræffer«.

Men uforudsete tilfælde indtræffer stadigvæk, så tæt på hinanden som perler

på en snor. Allerede i juli 1812 er hele det oprindelig anslåede beløb medgået, og arbejdet er endnu ikke engang halvt færdigt.

Efter endnu en sommer med 400 mands arbejdsstyrke er situationen så tilspidset, at oberst Recke den 18. september 1813 ansøger kongen om bevilling af 60.000 rbd. for at kunne fuldføre havnearbejdet:

»Efter at Deres kongelige Majestæt allernaadigst havde besluttet, at en Havn ved Humlebæk skulde anlægges til 12 Fods Dybde, havde jeg den Lykke allernaadigst at betroes dette Arbeides Indretning og Udførelse, og jeg mener at smigre mig med, at Arbeidet lykkes og vil svare til Deres Majestæts Øjemed.

Deres Majestæt har allernaadigst modtaget et Kort over Molerne som viser. at de saakaldte Pierhoveder ikkun mangler men som ogsaa er det vigtigste for at beskytte Indløbet og skaffe roligt Vand indenfor. Af min Beretning til Canal Directionen under 24' August erfares, at fra den 1ste til 23de August haver 146 Baade og Fartøier indladt 1722 Læs Tørv og 51½ Favn Brænde. Det synes derfor at denne Havn endogsaa i oekonomiske Henseender ej bliver ubetydelig for Kjøbenhavns Forsyning med Brændsel.

Krigens Udbrud med Sverrig har maaske gjort denne Havn endnu uundværligere, da Kanonbaade jevnlig tye hertil og ved forrige 2 á 3 Dages Storm af Østen laa her otte Kanonbaade under Capitain Uldal's Commando trygge foruden 100 andre smaa Fartøier, hvoraf en Del maatte landtrækkes for at give Kanonbaadene Plads. Det vil derfor blive nødvendigt, at Dybden mellem Molerne udgraves og udmudres overalt i det ringeste til 6 Fod og at Hovederne fuldføres.

Ved Helsingborg arbejdes ligeledes paa en Havn som, ihvorvel denne ej endnu ganske kan sikre Fartøier, skal dog allerede forskaffe nogen Lye og omendskjønt der omkring Øen Hveen lige over for Humlebek vel ej forefindes noget Sted, hvor Kanonbaade kunne indløbe, faar disse dog bestandig Lye af Landet fra alle Sider. –

Jeg tror det derfor rigtigst at Arbeidet fuldføres og vover derfor allerunderdanigst at indstille om Deres Majestæt allernaadigst vilde snarligt endnu lade anvise af Finants-Cassen 60.000 Rbdlr. successive til Arbeidets Fremme, da de behøvende Fonds formedelst Canal Directionens indskrænkede Budget og de jævnligen stigende Priser ikke har været tilstrækkelig hertil.

Deres kongelige Majestæt vilde allernaadigst kunne erfare af Admiral Løvenørn Arbeidets Værd og af Hans Excellence Geheime Conferentsraad Moltke som Præsident af Toldkamret, vil Deres Majestæt allernaadigst erfare Havnens fordeelagtige Anvendelse paa urolige Dage. Efter Omskrivnings-Tabellen har Humlebeks Havneanlæg til Dato kostet omtrent 141.000 Rbdlr., og naar samme atter reduceres til sand Sølv Værdie, har Bekostningen næppe været 8 á 10.000 Rd. Ikke heller vil Havnen i det hele koste mere i sand Værdie end herpaa ved Anlæggets Begyndelse er calculeret.

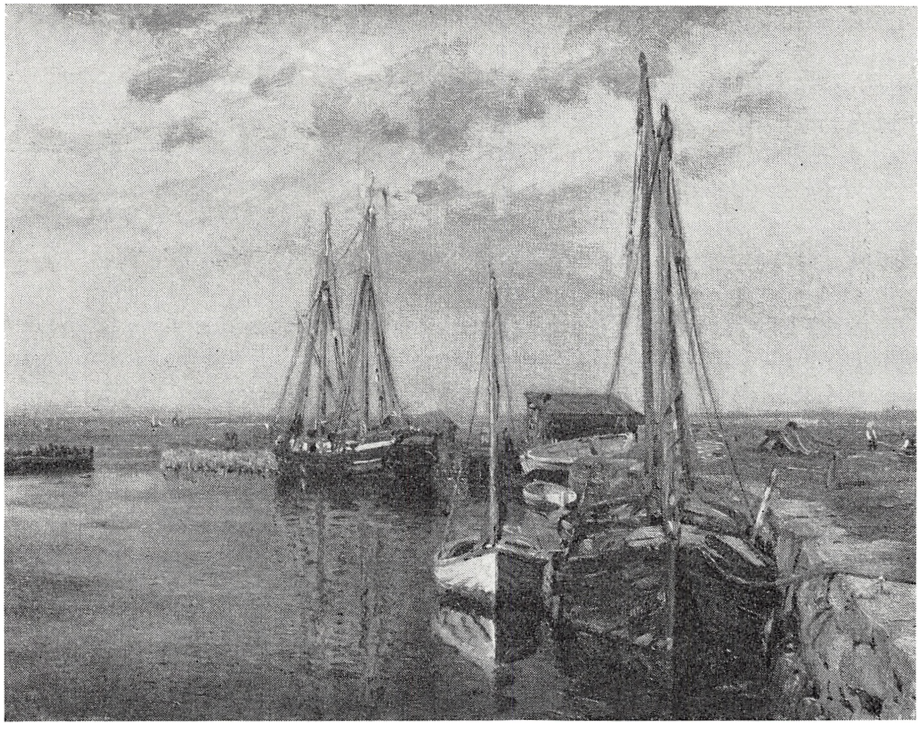

Humlebæk havn, maleri af Godfred Christensen. 1887. – Hirschsprungske Samling.

Med den Forudsætning altsaa, at denne Havn saavel i Krig som i Fred er et almeennyttigt Foretagende, vil Renterne af Bekostningens sande Værdi rundelig igjenvindes endogsaa da Anlægget er skabt under de mest trykkende Omstændigheder.«

Saavidt det kan ses, bevilges det ansøgte beløb, idet der i tidsrummet fra 20. september til 24. oktober af finanskassen udbetales 67.000 rbd. til arbejdets fortsættelse. Det følgende år er krigen imidlertid forbi, og havnens betydning som flådehavn bliver dermed af ganske underordnet natur.

Den 11' maj 1814 fremsendes rapport til kongen om, hvad der er foretaget ved Humlebæk havn, idet der forespørges, om arbejdet skal fortsættes. Den 22' maj bestemmer kongen, at fortsættelsen af havneanlægget skal standses indtil videre, »men for at det, som allerede deraf er færdigt, ikke skal indhente nogen Skade er det Vor allernaadigste Villie, at Molerne skulle fuldføres.« Den 3' juni bevilges 10.000 rbd. til molernes færdiggørelse.

Men det er, som om denne havn aldrig kan blive færdig. Tiden er også stadig – trods pengevæsenets sanering og omlægning – præget af, at landets økonomi endnu ikke har fundet sit faste leje.

Allerede i maj 1815 melder Finants Collegiet, »at ingen Tilsagn kan gives paa de ansøgte 17.000 Rbd. til Molernes Fuldførelse, og at denne Udgift troes at maa henføres til de mindre nødvendige«. Arbejdet er nu indstillet på 4 mand nær. Alligevel bevilger Finants Collegiet i juli 17.103 rbd. at udbetale med de mindst mulige summer ad gangen. 1' oktober bevilges endnu 5.000 rbd.

Endelig meddeler oberst Recke den 26' oktober 1815, at *molerne* er færdige. Samtidig vedlægger han overslag på *havnens* fuldendelse og ønsker, at en anden må modtage og udbetale pengesummerne.

En træt og nedbrudt mand giver op.

Pengene som medgik til havneanlæget udrededes af fyrindtægterne, som i den anledning blev forhøjede. Der er på dette tidspunkt til Humlebæk medgået ialt 404.889 rbd., og forstvæsenet skyldes endnu for leveret tømmer. Med den befalede 12 fods dybde er det kun så som så. Planen om havn i det indre bassin har måttet forlades. Dybden har næppe her målt mere end de tidligere omtalte 4 á 5 fod, og intet tyder på, at der har været udført bolværk eller anlægsplads. I 1816 realiseres, hvad man har af tiloversblevne pæle. Det følgende år afholdes auktion over effekter og inventar fra havnebyggeriet, halvandet hundrede skubkærrer samt spader, pramme, køjer og madrasser. Der indkommer 2.811 rbd.

Men selvom havnen således ikke er fuldført, har den dog længe været stærkt benyttet, som det også fremgik af oberst Reckes beretning til Canal Directionen. På strækningen mellem København og Helsingør fandtes på den tid ingen andre havne, der kunde søges af større fartøjer. Såvel Galejhavnen i Nivå som landingsbroen ved Vedbæk var kun for småbåde. Allerede i 1813 er antallet af fartøjer, der søger Humlebæk havn, så stort, at det anses for betimeligt at ansætte en havnefoged. En havnefoged kan dog ikke udnævnes, førend havnearbejdet er afsluttet, og rent foreløbig fungerer da løjtnant Leschly, som fra første færd har været beskæftiget ved havnens anlæg. Han besørger oppebørslen og får en strandtoldbetjent som medhjælp til opsyn.

Denne midlertidige ordning har dog ikke fungeret fuldt tilfredsstillende, for i 1814 fremsætter en kreds af fiskere og småskippere et bønskrift om »at faa en duelig Sømand ansat til Havnefoged (i Stæden for den nuværende Soldadten) som har ej mindste Kundskab om Søefarendes nødvendige Hjælpemidler.« Ordningen er dog som nævnt rent foreløbig, og man har allerede udpeget skipper og dannebrogsmand Peder Madsen som værende velegnet til stillingen, når denne oprettes.

Hidtil har havneafgifter været opkrævet »som ved Landingsstedet ved Vedbek«, men nu fastsættes de nærmere takster «til nogen Erstatning for Omkostningerne og til Havnens Vedligeholdelse« ved en kongelig »Politie-Anordning og Havne-Taxt for Havnen ved Humlebek« af 13' juni 1814. Her anføres havneafgiftens størrelse for mangfoldige varegrupper fra Allun og Anchois til Geder og Bukke og fra Klude og Lumper til Vox og Voxlys.

Så idyllisk har der været på strandarealet umiddelbart nord for havnen, der nu domineres af campingvogne. I baggrunden en jagt på ophalerbeddingen. Postkort fra ca. 1910. – Det kgl. Bibliotek. Foto-nr. 47562.

Samtidig fastsættes også ordensregler, idet »Vi, til at fremme Orden og til at forekomme Beskadigelse af Havnen og Havnebroerne ved Humlebek, hermed allernaadigst ville have anordnet efterfølgende didhen sigtende Bestemmelser:

§ 1.

At Fartøier og Baade losse eller ladde i uafbrudt Orden, som de lægge til Broen, og det Fartøi som ikke inden 4 Timer efter dets Ankomst begynder og vedbliver at afbenytte Slæbestedet, viger for de senere Ankomne, naar dette er færdig til at losse eller ladde, og forlanger det. Vil Skipperen eller Baadføreren ikke frivilligen lægge fra Slæbestedet, bøder han til Sognets Fattige hver Gang 2 Rbdlr. S. V.

§ 2.

Paa samme Maade behandles den, som ved Overlast eller voldsom Kastning beskadiger Havnebroerne, foruden at han erstatter Skaden.

Saa er og enhver under lige Bøde til Sognets Fattige pligtig til strax at efterkomme de Advarseler til Havnens og Havnebroernes Skaansel, som det er paalagt Havnefogden eller vedkommende Opsynsmand at give.

§ 3.

Ved Ind- eller Udkastning af Tørv, Giødning eller Sand m. fl. saadanne Varer agtes nøie paa, at intet deraf spildes i Vandet; til hvilken Ende saadanne Sager ikke maa losses eller laddes under en Mulct af 1 Rbdlr. S. V. uden at Presenninger lægges mellem Fartøiet og Broen.

§ 4.

Ingen maa udkaste Ballast i Havnen eller i Nærheden deraf, eller borttage Steen og Gruus af Molerne til Ballast; for saadan ulovlig Adfærd fastsættes herved for første Gang en Straf af 20 Rbdlr. S. V. og Skadens Erstatning; anden Gang 50 Rbdlr. S. V. og Erstatning; tredie Gang 2 Maaneder i Forbedringshuset.

Mulcten deles mellem Sognets Fattige og den, der opdager og beviser Brøden. For tredie Gang gientagen Overtrædelse udbetales Opdageren 50 Rbdlr. S. V.

§ 5.

Bøderne indfordres ved Toldklareringen og afleveres aarlig til Sognets Fattig-Commission mod Qvittering, som under behørig Forklaring fremlægges ved Toldregnskabet.«

For udøvelsen af havnefogedtjenesten er der fastsat almindelige regler i »Instruction for Havnefogederne i Danmark«, hvorefter »en Havnefogeds Kald er at være Havnebestyrelsens nærmeste Politie- og Tilsyns-Betjent i alt hvad Havnevæsenets Tarv fordrer.« I den udarbejdede foreløbige instruktion specielt for havnefogeden i Humlebæk hedder det:

»Havnefogeden skal føre Politieopsynet over Orden i Havnen. Der skal være anviiste Pladser for ethvert Slags Fartøier, de som laste eller lade Brænde, Tørv eller hvilket som helst i Forening med Fartøiernes Beskaffenhed. De Fartøier som blot komme ind for at søge Læ i Havnen skulle ligeledes have deres bestemte Liggeplads og de større Fartøier maa ikke ligge de mindre til Hinder, hvilket af Havnefogeden skal paavises dem.

Kun dybtliggende Skibe maa ligge ved Indløbet og sydostlige Havnearm for ikke at ligge de indkommende Skibe til Hinder, og i sin Tid ikke heller i Canalen fra den ydre Havn til Bassinet.

Dersom en Skibsfører uden grundet Aarsag ikke adlyder Havnefogedens Anviisning, da er denne berettiget til at kappe hans Toug.«

Det sidste kunde synes at være en lidt vel drastisk foranstaltning, men skrappere er dog et forslag, der en snes år senere stilles Toldkamret i København af en havnefoged fra Humlebæk, idet det går ud på »at anskaffe 3–4 Jernkjættinger med Laase til for at fastholde de Fartøier, hvis Førere nægter

Politie-Anordning og Havne-Taxt

for

Havnen ved Humlebek.

Vi Frederik den Siette, af Guds Naade Konge til Dannmark, de Venders og Gothers; Hertug udi Slesvig, Holstein, Stormarn, Ditmarsken og Oldenborg; Gjøre vitterligt:

At Vi, til at fremme Orden og til at forekomme Beskadigelse af Havnen og Havnebroerne ved Humlebek, herved allernaadigst ville have anordnet efterfølgende blidhen lydende Bestemmelser:

§. 1.

At Fartøier og Baade løste eller ladde i nævnbrudt Orden, som de lægge til Broen, og det Fartøi, som ikke inden 4 Timer efter dets Ankomst begynder og vedbliver at afbrynde Skibsfolket, bøier for det første Ankomne, naar dette er færdig til at løste eller ladde, og forlanger det. Vil Skipperen eller Baadsførern ikke frivilligen lægge fra Skibsstedet, bøder han til Sognets Fattige hver Gang 2 Rdlr. S. V.

§. 2.

Paa samme Maade behandles den, som ved Overlast eller voldsom Kastning beskadiger Havnebroerne, forudden at han erstatter Skaden.

Saa er og enhver under lige Bøde til Sognets Fattige pligtig til straks at efterkomme de Advarsler til Havnens og Havnebroernes Skaanselse, som det er paalagt Havnefogden eller vedkommende Opsynsmand at give.

§. 3.

Ved Ind- eller Udlastning af Tørv, Stobning eller Sand m. fl. saadanne Varer ogtes neie paa, at intet deraf strøes i Vandet; til hvilken Ende saadanne Sager ikke maae losses eller laddes under en Mulct af 1 Rdlr. S. V. uden at Persenalinger lægges mellem Fartøiet og Broen.

§. 4.

Ingen maa udkaste Ballast i Havren eller i Nærheden deraf, eller borttage Sten og Grus af Moerne til Ballast; for saadan ulovlig Adfærd fastsættes herved for første Gang en Straf af 20 Rdlr. S. V. og Skadens Erstatning; anden Gang 50 Rdlr. S. V. og Erstatning; tredie Gang 2 Maaneders Forbedringshuusset. Mulcten beles mellem Sognets Fattige og den, der opdager og bøvser Sagen. For itrede Gang gientagen Overtrædelse udbetales Opdageren 50 Rdlr. S. V.

§. 5.

Boderne indfordres ved Toldkammeret og afleveres aarlig til Sognets Fattig-Commission mod Qvittering, som under behørig Forklaring fremlægges ved Toldregnskabet.

Til nogen Erstatning for Omkostningerne og til Havnens Vedligeholdelse maae indtil videre beregnes og oppebæres Havne-Afgifter efter følgende Taxt:

	S.	V.
Alun . . . . . 100 Pd.	8	Rbs.
Anchois . . . . . 1 Dunk	1	—
Aske . . . . . 1 Tønde	2	—
Baade, Joller, ikke maalte og brændte, for hver Reise	16	—
Baade og Fartøier, maalte og brændte, pr. Commerceraft, for hver Reise . .	16	—
Baandstaver og Tønnebaand . 100 Stkr.	1	—
Blokkene, alle Sorter . . 1 Cubikfaun	32	—
Brændeved . . . . . 1 Favn	16	—
1 Læs	8	—
Gavlved, 1 Cubikfaun	1	—
Brød . . . . . 100 Pd.	4	—
under 100 Pd. frit.		
Bukke og Sieder, Faar, Lam, Hiort, Hiad, Hare . . . . . 1 Stk.	4	—
Dunn og Fier . . . . . 1 Pd.	1	—
Fartøier, see Baade.		
Fedevarer, Smør, Fedt, Talg, 1 Fierding	2	—
Fisk, ferisk, alle Slags, friet: men Baaden eller Fartøiet betales som under Litr. B. er anført.		
Flasfeboder . . . . . ert	1	—
Flasker . . . . . 100 Stkr.	3	—
Flesk, alle Sorter . . . . . 1 Side	8	—
1 Stinke	4	—
Fliser . . . . . 100 Stkr.	20	—
Fugle, tamme og vilde . . . . 1 Par	1	—
Gaas, Kalkun . . . . . een	1	—
Garn, udent og tjnned . . . 100 Pd.	4	—
Gavlved, see Brændeved.		
Gisdning . . . . . 1 Læs	8	—
Glas til Vinduer . 1 Kiste eller Kurv	16	—
i mindre Indpakning	4	—
Drikkeglas, en Kurv eller Fousfagie	16	—
Grids, see Gulin.		
Grya, alle Sorter . . . . . 1 Tønde	8	—
Hasselnødder . . . . . 1 Skeppe	2	—
1 Otting eller Pose	1	—
Hangesager, Kaal undtagen . 1 Skeppe	1	—
Hefte og Qvæg . . . een eller et Hoved	16	—
et Fol eller en Kalv	8	Rbs.
Hader, beredte eller uberedte . . . een	2	—
Jern, i Stabsgods . . . . . 1 Slyd.	32	—
mindre Partier i Forhold.		
i Stængter . . 1 Stang	1	—
i Kanoner . . . . . een	16	—
Stingbøsser . . . een	1	—
Gem . . . . . en Kasse	4	—
Instrumenter, musikalske . . . . et	4	—
Kaal, alle Sorter . . . . . en Skok	4	—
Kalk . . . . . en Snees	1	—
Klude og Lumper . . . . . 1 Læs	24	—
Kufferter og Kasser, ledige . . . een	2	—
fyldt med Glas een	6	—
Kurve, store og ledige . . . . een	2	—
mindre . . . . . 20 Stkr.	4	—
med Varer . . . . . een	4	—
Lax, roget eller ferisk . . . . . een	1	—
Lærred og Dreiel, bleget eller ubleget, 1 Stk. omtrent 100 Alen . 16		—
et mindre Stk. i Forhold dertil.		
Lys og Talg . . . . . 1 Lyd.	2	—
Malervarer, Brunrødt ꝛc. . . 100 Pd.	1	—
Mesk og Malt . . . . . 1 Anker	2	—
Mollestene . . . . . een	24	—
Muurfteen . . . . . 1000 Stkr.	30	—
Olie . . . . . 1 Tønde	8	—
Orhoder, og andre store Fustagier, indtil Tønder, ledige . . . . ert	2	—
fyldte . . . . ert	6	—
halve Tønder og mindre Kartar, ledige, ert	1	—
fyldte, ert	3	—
Papir . . . . . et Ris	2	—
Parker, alle Slags af hvert 25 Pd.	2	—
Passagerer, med en Kuffert eller Vadsæk	16	—
uden Reisetøi	8	—
Potter, alle Slags . . . . 20 Stkr.	5	—
Salt . . . . . 1 Tønde	8	—
Seilong . . . . . 1 Rulle	2	—
Sirup . . . . . 1 Fierding	2	—
Skind, Haar-, Lam- og Kalveskind, 1 Dagger	5	—
Sibestene . . . . . een	2	Rbs.
Smør, see Fedevarer.		
Stiger, Bibe, Orhoed og Tondestaver 100 Stk.	8	—
Svin, levende . . . . . ert	16	—
Seide . . . . . een	4	—
Sæbe . . . . . en Otting	2	—
Tagsteen . . . . . 100 Stkr.	6	—
Tømmer, i Tolt fra 30 til 40 Fods Længde	48	—
— 20 - 30 —	36	—
— 10 - 20 —	24	—
Planker af Fyr og Eeg over 24 Fods Længde 3 Tom. . 1 Tolt	72	—
2 — . 1 —	48	—
1 — . 1 —	24	—
under 24 Fod den halve Pris.		
Egetømmer til Husbygning og Skibsbygning, pr. Cubikfod i Tolt fra 8 Tommer og derover 1		—
Bræder . . . . . 1 Tolt	2	—
i hele Ladninger a 64 ß pr. Commerceraft.		
Tondebaand, see Baandstaver.		
Tobaksbladе . . . . . 100 Pd.	4	—
Tobak, fabriceret . . . . . 100 Pd.	10	—
Tran . . . 1 Tønde eller 120 Potter	8	—
Trærer til Plantning . . . . ert	1	—
Tørv . . . . . et Læs	8	—
Uhrer, Grue- og Taffels . . . . ert	8	—
Uldent Sodd . . . . . 1 Lyd.	16	—
Vogne med Forbak . . . . . een	16	—
aabne . . . . . een	8	—
Vox og Voxlys . . . . . 1 Lyd.	4	—
Vine og fremmede Brændevine . et Anker	4	—
Af Sodts eller Varer herovenn ubenævnte, saavel:		
1 Tønde	4	—
1 Lyd.	1	—
en Dragt paa en Børre eller Trillebør	8	—
saameget som føres paa en Arbeidsvogn	32	—
men paa en Bonde-Pindevogn . .	16	—
Baade eller Fartøier, for hver Dag, pr. Last	4	—
Fulde de over 4 Dage blive liggende ved Broen, da for hver Dag over 4 . . . pr. Last	2	—

Hvilket herved til alle Vedkommendes Efterretning bekendtgiøres.

Givet i Vor Residentsstad Kiøbenhavn den 13de Junii 1814.

Under Vor Kongelige Haand og Segl.

Frederik R.

L. S.

Sehestedt.

Oldenburg. Stoud. Schleyer.

Plakat fra 1814 med ordensbestemmelser for havnen samt havnetakster. – Generaltoldkamrets Arkiv.

at betale de anordnede Havnepenge.« Toldkamret svarer dog klogeligt, at man ikke finder en sådan foranstaltning tilrådelig.

I 1816 oprettes da endelig havnefogedstillingen ved kgl. resolution af 30' januar. Havnefogeden får for varetagelsen af sit hverv »allenaadigst tillagt fri Bolig og indtil videre Afbenyttelse af den fra Havnen overblivende Jord samt i fast Løn 100 Rbd. af Havnens Indtægter og det halve af de 4 p. Ct. som ere tilstaaede for Oppebørslen.

Da Skipper og Dannebrogsmand Peder Madsen, som Vi allernaadigst havde tiltænkt Bestyrelsen af ovennævnte Havnefoged-Tjeneste, formedelst hans Ukyndighed i at skrive og regne ikke kan overdrages samme, ville Vi til denne da allernaadigst herved udnævne Underofficer i Prinds Chr. Friderichs Regiment Ove Høeg Keill under de anførte Vilkaar, hvorimod Vi af særdeles Naade ville have Skipper Peder Madsen forundt for eengang en Gratification af 100 Rbd. af Havnekassen.«

I de tider var havnefogedposten ved Humlebæk en anset og stærkt eftertragtet stilling. Den blev ikke besat med hvemsomhelst men i reglen med en mand, om hvis person der stod en vis respekt.

Når stillingen opslås ledig, melder der sig gerne 10–15 ansøgere. Som oftest er disse, eller har været, ansat i hær eller flåde. Går man ansøgningerne igennem, fæster man sig navnlig ved, at der blandt ansøgerne jævnlig er flere tidligere førere af kaperfartøjer, som oftest dekorerede og særdeles velanbefalede, og sådanne folk skulde naturligvis, forudsat at skrive- og regnefærdighederne ellers er i orden, være særlig velegnede.

Der er selvfølgelig også her, som i vore dage, folk der ved besættelsen af en sådan stilling glatvæk søger uden at have så meget som de simpleste forudsætninger for at kunne bestride den. Nedenstående ansøger nævner således kun, at havnefogedstillingen vil være hans redning, men ikke et ord om kvalifikationerne:

Allernaadigste Konge!

Min og talrige Families tunge Skiæbne gjør det nødvendigt allerunderdanigst at anraabe Deres Majestæts høie Naade om Rædning for mig og min ved Uheld og ubarmhjertige Creditorers haarde Behandling i Armod synkende Familie, da vort Maal er nermet sig med stærke Skridt, vor Undergang! Deres Majestæts! Naade og Medlidenhed er min eneste Trøst og Haab, thi hvilken Qual for mig, at faa en elsket Kone og 6 uforsørgede Børn, omsider at lide Mangel paa det allernødvendigste ...

Dengang som nu var det ved en stilling under staten som oftest særlig det betryggende moment, der lokkede. I sygdomstilfælde blev havnefogederne indlagt på et af statens hospitaler. Der var vel ingen pensionsordning men dog en enkeforsorg, omend denne bærer et stærkt præg af almisse, som det fremgår af den følgende skrivelse, hvor en enke efter en havnefoged søger om hjælp for sig og sine børn:

»Gientagne Gange har jeg underdanigst undertegnede Enke efter afdøde Havnefoged Aannensen ved Humlebek vovet at beklage min trængende Forfatning med mine 5 smaae, uforsørgede Børn uden noget Huslye eller Andet til Underholdning end mine Hænders forgjæves Arbeide og gjort mig saa fri at udbede mig Det høikongelige Generaltoldkammers og Commerce Collegies naadigste Understøttelse og ligesaa tidt har jeg været saa lykkelig at nye dette Collegies naadigste Hjælp. Da endnu ingen af mine Børn har den Alder, at de enten selv kan ernære sig eller bidrage noget dertil, og min Forfatning saaledes er den samme, saa giver jeg mig atter den underdanige Frihed at bønfalde det høikongelige Collegium om end en liden Hjælp for at vorde reddet fra den Fare: enten selv eller mine Børn at blive det Offentlige til Byrde.

Ane Marie Aannensen.«

Og to år senere:

»Underdanigst Enke efter afdøde Havnefoged Aanensen paa Humlebek giver sig atter den Frihed at beklage sig for Det kgl. Generaltoldkammer sin Trang i denne dyre Brødtid for Opholdet til sig og sine Børn hvortil kommer, at jeg var 1/4 Aar syg og endnu er hjemsøgt med Koldfeber. Denne min trængende Forfatning giver mig Mod til atter at bede og bønfalde det høie kongelige Collegium om en liden Hjælp til Opholdet, og dets saa ofte mig før naadigst ydte lindrende Hjælp indgyder mig tillidsfuldt Haab om ogsaa denne Gang at erlange en naadigst Bønhørelse.«

Hver gang var den ydede hjælp 16 rbd.

Et ejendommeligt træk er det, at havnefogederne i Humlebæk i forrige århundredes første halvdel alle dør efter kun 4–5 års virke i tjenesten. Allerede året efter sin ansættelse bliver Keill syg, og i 1819 er sygdommen så alvorlig, at han må tage sin afsked. Året efter dør han.

Blandt ansøgerne til stillingen som hans efterfølger udnævnes »Styrmand Aanensen som er bosat paa Humlebek og fremlægger fordeelagtige Vidnesbyrd for hans Duelighed og Opførsel og har yttret megen Lyst til at blive Havnefoged.« Aanensen – hvis navn endnu er bevaret gennem hans efterkommere i Humlebæk (Aanonsen) – viser sig i enhver henseende at være den rette mand på posten, som ikke er blevet mindre krævende på det sidste.

Havnen er stadig ufærdig og arbejdet på den standset. Men nu melder der sig et nyt og vanskeligt problem: Dybden i havnen aftager.

Allerede i december 1818 meddeler havne- og fyrinspektør Henne Generaltoldkamret, at en tangdynge på ca. 40.000 kubikfod har lagt sig i havnemundingen, således at der kun er 5 fods dybde i stedet for den sædvanlige dybde på 9 á 10 fod. Det er naturligvis generende for benyttelsen og nedsætter indtægten betydeligt. »Saaledes søgte adskillige Fartøier tilflugt i denne Havn ved Islægget i December men kunde ikke komme ind og søgte derfor over til

Landscrone.« Henne foreslår samtidig at benytte det indre bassin i den tilstand, hvori det befinder sig, til reservoir samt at anlægge en dæmning mellem det indre og ydre bassin og deri anbringe stigbord eller sluseporte.

Forhandlinger frem og tilbage resulterer i, at der foreløbig bevilges 400 rbd. årlig til havnens vedligeholdelse og udmudring. Endvidere bevilges der een gang for alle 2.000 rbd. til opførelse af et stenbolværk og anskaffelse af en muddermaskine og 2 mudderpramme, »som besørges forfærdiget i Helsingør og transporteres til Humlebek, naar Vejrliget dertil er bequemt.« Under Aanensens ledelse går 5 mand, der arbejder i akkord, igang med uddybningsarbejdet »og Tangs Opfiskning i Havneløbet.«

Men næste år er det lige galt og næste år igen. År efter år foretages oprensning, og ligeså hurtigt sørger naturen for, at indløbet tilgrundes. Således rapporterer Aanensen i november 1823, efter at sommerens uddybning og oprensning er fuldført, at »Indløbet er i en Storm tilskyllet med Tang og Sand«, og at han har antaget fiskerbåde til at optage tang. Opmudringen har det år kostet 684 rbd. 45 sk., medens havneafgiften har indbragt 850 rbd.

Havnefogedens rapport foranlediger, at havne- og fyrinspektør Henne overfor Generaltoldkamret foreslår udførelse af en tangskærm vinkelret ud fra hver af de to moler som vist på kortet over havnen. Henne meddeler samtidig, at »han ei kan opgive Havnens Vedligeholdelse, uagtet Naturen synes at arbejde den meget imod.« Et overslag viser, at de to tangskærme, hvortil vil medgå 40 stk. 12 til 24 alens bøgepæle, kan udføres for kun 1.565 rbd. Pengene kan dog ikke bevilges.

I januar 1825 meddeler Henne, at Aanensen er syg, »formentlig som Følge af hans Aktivitet og Arbejden med Havnen«, og ønsker ham indlagt på hospitalet i Helsingør »for at skaffe ham hans tabte Helbred tilbage.« Men det var for sent.

Havnefogederne skifter, men arbejdet er det samme. Om efteråret rapporteres det, »at der har været Vanskeligheder med Havnefogeden og Arbejdsfolkene ved Uddybningsarbejdet. Nogle paastod, at han ikke forstod sig saaledes paa dette Arbejde som sin Formand. Det menes, at Klagerne hidrører fra hans mindre humane Maade at omgaas Folkene paa.« Samtidig rapporteres, at nogle af de farligste blinde pæle, der står et par fod uden for molen og 3 fod under dagligt vande, uden tvivl må omgives med duc d'Alber. Når disse »blinde pæle« har fået lov at blive stående således, skyldes det, at havnearbejdet tildels var ufuldført, og når man nu er begyndt at interessere sig for dem, ligger der en ganske pudsig tildragelse bagved.

Under overskriften »Naar Barnet er druknet, kaster man Brønden til« skriver en anonym indsender i »Politievennen« den 15' oktober 1825, at »tidligere stod der ved Enden af den søndre Havnearm paa Humlebek Havn Stager med Koste paa i den Hensigt at advare de Indsejlende for de derværende blinde Pæle« samt, »at siden d 1ste August ingen af disse har været

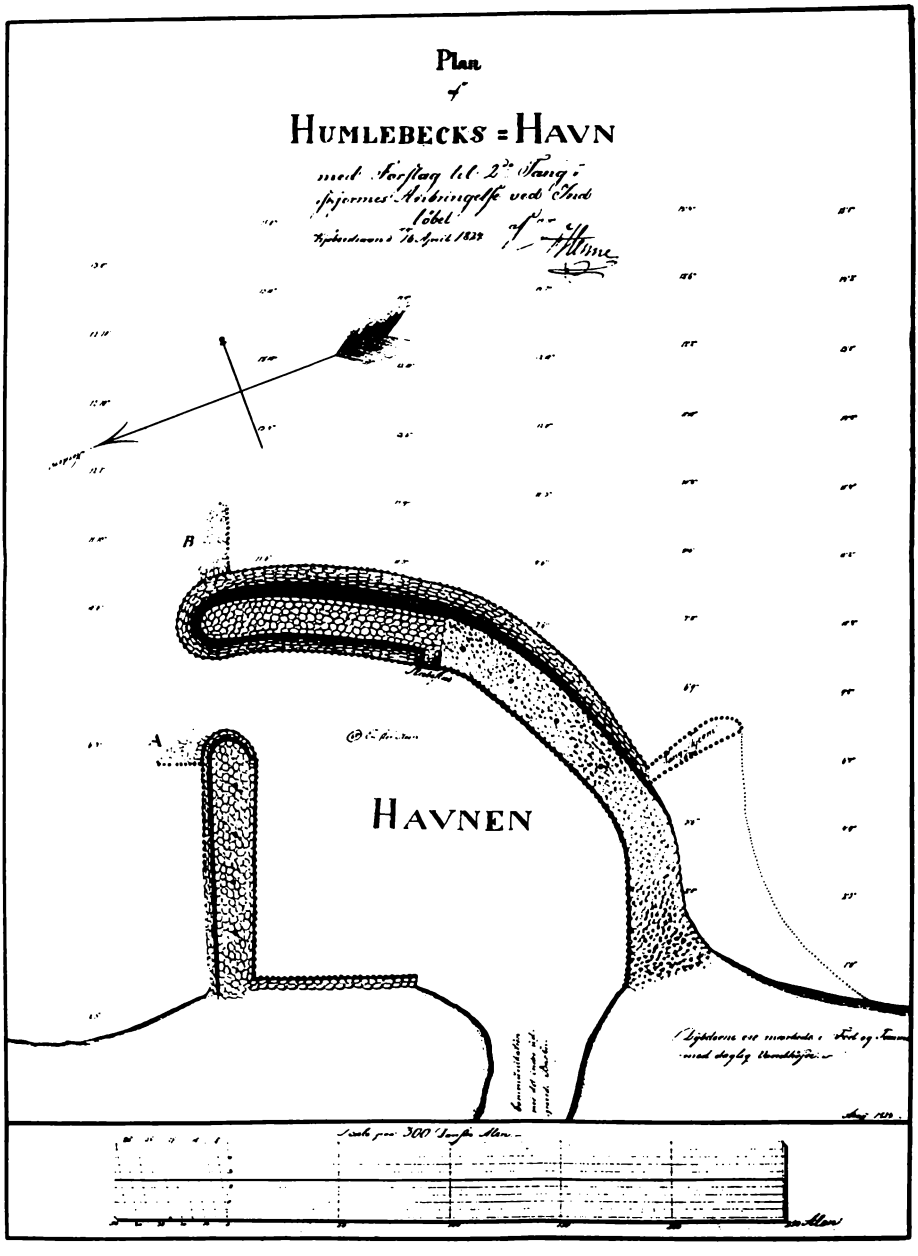

På denne plan af havnen fra 1824 ses den endnu eksisterende tangskærm ud fra søndre mole samt de foreslåede to tangskærme vinkelret ud fra molehovederne. Midt i indsejlingen er angivet »En stor Steen«. Nederst fører kanalen til det indre bassin. – Generaltoldkamrets Arkiv.

paa deres behørige Sted. Da man med Billighed kan formode, at Ordre fra vedkommende Havne-Direction har foraarsaget disse Vartegns Opsættelse og Vedligeholdelse saa vil Mangelen deraf formodentlig kun hidrøre af Forsømmelse paa dens Side, det er paalagt at vedligeholde dem. Bekostningen kan næppe være betydelig.

Eftermiddagen d. 10de October indkom i bemeldte Havn en Baad hjemmehørende i Helsingøer indeholdende en Ladning af vist ikke ubetydelig Værdie, der formedelst Mangel paa ommeldte Advarselstegn ved de blinde Pæle – sank – og dens Last blev følgeligen bedærvet. – Dersom Kostene senere skulde være udsatte, saa er jo det gamle Ordsprog sandt.«

Havne- og fyrinspektør Henne undersøger sagen og havnefogeden erklærer »det anførte Factum for usandfærdigt, da Mærkerne nødvendigen have været borttagne nogen Tid for at Mudderprammene kunde komme tæt til Molehovedet, og saa strax igjen opsatte.« Man lader sig derefter nøje med, at havnefogeden skaffer en erklæring fra den pågældende bådfører til indrykning i »Politivennen«.

Denne indeholder derefter den 5' november 1825 følgende

Erklæring.

I Anledning af det, i Politievennen Nr. 511, den 15de Octbr. d.A., Indrykkede, angaaende Humlebæks Havn, finder jeg mig villig og skyldig til, paa den constituerede Havnefoged Stockmars Opfordring, at erklære: at jeg, den 10de d. M. maatte søge Tilflugt i Humlebæks Havn med mit Fartøi, formedelst en i Søen paakommende Læk, og at jeg hverken ved Ind- eller Udseiling, støtte paa nogen blind Pæl, eller fandt mindste Hindring, samt at jeg følgeligen hverken veed noget om, eller har nogen Deel, i dette usandfærdige Avertissement.

Helsingøer den 29de Octbr. 1825.

Lars J. Bornholm
Fører af en Dæksbaad.

Humlebæk havns historie for de følgende 35 år er en bitter og ydmygende beretning om statsdriftens tungtvirkende maskineri og samtidig en bekræftelse på den gamle sandhed, at det er dyrt at være fattig. For teknikerne er der med deres praktiske erfaring og kendskab til de stedlige forhold ingen tvivl om, at ulemperne med tilsandingen kan afhjælpes radikalt ved en efter forholdene beskeden bekostning. Men de kan ikke vinde de administrerende embedsmænd for dette synspunkt, fordi disse – hæmmet af et budgets snævre ramme – fristes til at springe over, hvor gærdet er lavest, at vælge den i øjeblikket billigste udvej.

Gang på gang fremsender havne- og fyrinspektøren og dennes assistent, kaptajnløjtnant Leth, forslag til forebyggelse af ulemperne een gang for alle, så de store årlige vedligeholdelsesudgifter kan spares. Det første forslag om

primitive tangskærme eller høfder vinkelret ud fra molerne forlades snart til fordel for et en del dyrere forslag om forlængelse af søndre mole ud til græsbunden. En senere tid viste, at de sagkyndige havde set rigtigt.

Men i mellemtiden fortsættes de molboagtige økonomiske dispositioner, der betyder et stadigt spild af penge.

I oktober 1826 indberetter Henne, at der i den forløbne sommer er »bleven udmudret inden i og uden for Havnen 334 Pramme indeholdende omtrent 30.000 Kubikfod, og Dybderne befandtes nu saaledes, at Fartøier til 8 Fods Dybgaaende godt kan passere ud og ind med daglig Vande. 14 Dage tidligere var dog Passage til 9 Fods Dybtgaaende men ved en Storm af SO for 8 Dage siden er Sandfladen udenfor opgrundet næsten en Fod.

Den store Stens Optagelse var i Aar igen mislykket, idet Tangen gik itu. Jeg haaber det lader sig gøre at faa en svær Jernstang fra Batteriet 3 Kroner. Imidlertid fik Havnefogeden en anden temmelig stor Sten op som laa grumme slemt uden for Havnen næsten midt i Passagen og hvorover der kun var 6½ Fod Vand. Besynderligt nok at jeg aldrig har truffet paa denne Sten eller hørt Tale om den før! Da den var optagen efterlod den et Hul af 11 Fods Dybde.«

Fra kaptajnløjtnant Leth foreligger den 30' april 1829 følgende ganske livfulde rapport, der dels giver et billede af havnens liv og dels trækker problemerne op:

»Ifølge Hr. Kommandør Kaptajnens Ordre rejste jeg den 27. d. M. til Helsingøer og foretog derfra den følgende Dag undersøgelse af Humlebæks Havn, hvorover jeg hermed har den Ære at afgive følgende Beretning.

Som sædvanlig var den ved Mudringsarbejdet forrige Aar til godt 8 Fods Dybde udgravede Rende fra Havnehovederne udefter over Sandrevlen allerede med Efteraarets sydlige Storme tilskyllet, saa at der nu kun fandtes 6 á 6 ½ Fod Vand paa denne Strækning; inde i Havnen derimod eller fra Havnemundingen ind efter forbi Trappen havde Dybden holdt sig til ca. 9 Fod, men længere ind efter langs syndre Mole var Grunden stærkere aftagendet end ifjor, foranlediget ved at det gennem Bækken bag ind i Havnen kommende overhaands Vintervand havde medført en Mængde Sand som havde kastet sig langs syndre Mole paa ommeldte Sted. Isen havde ingen Skade gjort paa Molerne i denne Vinter, derimod var som sædvanlig Fylden hist og her sjunken paa synder Arm hvilket ved et Par Dages Arbejde kan bringes istand. Med Isen var derimod tilført og henkastet 3 før ukendte Sten i Farvandet paa Sandrevlen, hvilke Havnefogeden med et Par Fiskere havde akkorderet om at optage for 1 Rbdaler. Imellem begge Havnehovederne befandtes ved Isens Bortgang en Bunke Tang at have lagt sig som foranledigede at her kun var 5 Fod Vand; denne Tangdynge havde Havnefogeden strax ladet bortrydde for at Passagen ikke ganske skulle spærres; dette i Forbindelse med den ommeldte ringe Dybde havde imidlertid foranlediget at en Nordbaad paa 24 Læster som stak 5 ½ Fod og som skulde lade for Ejeren af Krogerup

maatte indtage sin hele Last udenfor Havnen ligesom et andet Fartøj der senere ladede Brænde maatte indtage den sidste Rest uden for Havnen, alt af Mangel paa fornødent Vand.

Havnefogeden havde fremdeles efter Herr Kommandør Kaptainens mundtlige Ordre ved hans Ophold her i Byen ladet Muddermaskine og Prammen efterse og lapsalve saa at de stode færdige til at sættes i Vandet hvilken Reparation forøvrigt kun havde været af ringe Betydenhed, da disse Redskaber efter det ifjor foretagne fuldstændige Eftersyn havde holdt sig sikkerlig godt. Jeg gav Havnefogeden Ordre til strax at sætte Muddermaskinen og Prammen i Vandet og snarest muligt at paabegynde Udmudringen hvor den væsentligst behøvedes, nemlig fra Havnemundingen udefter gennem Sandrevlen og for det første kun at grave en Rende til 7 1/2 Fod Dybde for hurtigst muligt at skaffe Ud- og Indfart tilveje for de Havnen sædvanlig besøgende Tørve- og Brændefartøjer. Dette Arbejde forventer Havnefogeden endda ikkun med al Anstrengelse, som jeg paalagde ham at iagttage, at faa tilendebragt i kortere Tid end 6 á 7 Uger, da nemlig Søgangen hyppig lagde Hindringer ivejen for Muddermaskinens uafbrudte Virksomhed udenfor Havnen; siden efter maa denne Rende eftergaas og graves dybere eftersom Tiden det tillader og endelig maa det bag indskyllede Sand optages langs syndre Mole, hvilket altsammen vil udkræve Muddermaskinens idelige Arbejde hele Sommeren igjennem.

Med hvert Aar ser man saaledes tydeligen hvorlunde Udmudringsarbejdet forøges idet Landgrunden mer og mer tiltager, saa at der desværre er Grund til at antage, hvis dette Onde ikke ved kraftige Midler modarbejdes, at Havnen om faa Aar bliver ubrugelig, da den udkrævede Udmudring som hidtil immer kun var paliativ, snart ikke længere kan bestrides med de havende Kræfter. Det er derfor efter min Formening højst nødvendigt at man alvorlig tænker paa at sætte dette Onde en Grændse, hvorved den idelige Udmudring kunne indskrænkes, eller vel endog ganske ophøre; dette kunde nemlig ske ved, overensstemmende med Herr Kommandør Kaptainens tidligere ytrede Tanker, at der fra syndre Havnehoved udbyggedes en Arm eller skjærm i Direktion omtrent ONO ud til 11 á 11 1/2 Fod Vand, hvor den naturlige Græsbund findes, hvilket udgør en Distance af nogle og tyve Favne; langs med denne Arm kunde man da være temmelig vis paa at en Rende på hvilkensomhelst Dybde indtil 11 á 11 1/2 Fod, kunde holde sig, da bemeldte Arm ganske vilde afvise og forhindre den nu med sydlige Storme bestandig indfindende Indskylling af Tang og Sand i den aabne Rende og mellem Havnehovederne, hvilken Ulempe derimod aldrig ifølge Erfaringerne synes med nordlige Vinde. Havnerummet kunde da udmudres een Gang for alle til samme Dybde ved Hjælp af Hestemuddermaskinen i Helsingøer, og saaledes blive væsentlig forbedret, idet det bliver tilgængeligt for langt større Fartøjer end hidtil, ja endog i visse Tilfælde bliver Tilflugtshavn for saadanne. Bekost-

Rawerts akvarel udført 26. juli 1849 viser vejen, der snor sig ned mod havnen mellem »Bakkehuset« og »Humlehøj«. Midt i billedet anes ved bakkens top den ny kro, sammenlign f. eks. med kortskitsen fra 1845, der er gengivet i afsnittet om Louisiana. Kanalen er allerede helt tilgroet. – Original på Det kgl. Bibliotek.

ningen herved af en 5 til 6.000 Rbdlr. vilde snart tilbagevindes ved forøgede Havneindtægter, men fornemmelig ved at 4 til 500 Rbdlr. besparedes i aarlige Udmuringsomkostninger, som nu medgaar uden at Havnen engang kan siges at være brugelig eller tilgængelig uden for Baade, da nemlig en sydlig Storm er istand til i kort Tid at forstyrre hvad man i flere Maaneder har arbeidet paa ved Udmudring, og med det samme kunde maaske ogsaa det skadelige Vand som kommer bag ind i Havnen gjennem Bækløbet og som afsætter Sand i Havnen letteligen afdæmmes og afledes andetsteds.

For at der kan gjøres nogen Vei med den i Aar fornødne betydelige Udmudring, paalagde jeg Havnefogeden at forsøge at bruge 2 Skifter Mandskab til Maskinen som da uafbrudt hele Dagen kan holdes igang, i hvilken Anledning han udbad sig til de paaløbende Udgifters Bestridelse, af Collegiet tilstillet et Forskud af 300 Rbdlr.«

Arbejdet med at tømme Danaidernes kar fortsættes troligt, kun afbrudt nogle uger hver sommer i høstens tid, »naar Mudderfolkene har deres Hoveri til Herregaarden og dertil deres egen Høst.« I 1840 forfærdiger skibs- og bådebygger M. M. Nærum fra Humlebæk (også et af de slægtsnavne der endnu er bevarede på stedet) en ny mudderpram, 20 fod lang, 8 ½ fod bred

og 2 1/2 fod dyb for 120 rbd. Den gamle er nu helt rådden efter mange års tro tjeneste bortset fra en lille udflugt, den i 1833 så sit snit til at foretage til Sverige, hvorfra fisker Lars Pedersen af Humlebæk formedelst 16 rbd. førte den uskadt tilbage. Den betegnes i inventarlisten som ubrugelig og henligger som vrag i havnen efter sidst at have været udlånt til brug for broarbejdet ved Vedbæk. Den er nu udset til at skulle tjene havnefogeden som brændsel. Men den lurer dem allesammen, havnefogeden, kaptajnløjtnanten og kommandørkaptajnen. Ved storm og højvande i december 1843 tager den chancen og driver til søs og »der saas ikke senere Spor af den.«

I 1847 indledes en ny epoke for Humlebæk havn. Det første lystfartøj dukker op. Spørgsmålet rejses, hvorvidt både af denne art kan fritages for erlæggelse af havneafgift. Sund- og Strømtold Contoiret i Helsingør oplyser i denne forbindelse overfor Canal-, Havne- og Fyrcontoiret, at spørgsmålet allerede tidligere har været drøftet i forbindelse med udenlandske lystfartøjers besøg. I den anledning er der udfærdiget kgl. resolutioner, som tilstå engelske jagtklubber og den kejserlige russiske jagtklub i St. Petersborg begunstigelser i danske havne. De er alle ensartede og af følgende ordlyd:

»Vi tillade allernaadigst, at de den N. N. Jagtklub tilhørende Lystfartøier saalænge de ikke i danske Havne udlade eller indlade Kjøbmandsvarer eller deltage i nogen Slags Handel sammesteds, skulle være fritagne for Fyrpenge og Klarerings-Omkostninger, ligesom ogsaa være fritagne for disse Afgifter og for Sportler til Øresunds Toldkammer, naar de ikke føre Kjøbmandsvarer gennem Sundet, og at Klubbens Skibe for at legitimere sig som berettigede til disse Fritagelser have at forevise behørigt Pas til Jævnførelse med hvilket, Klubben aarligen vil have at indsende Lister over de samme tilhørende Skibe.«

Sund- og Strømtold Contoiret fremfører herefter som sit synspunkt – der da også tages til følge – at vel skal der efter reglerne erlægges havneafgift, men når udenlandske lystfartøjer er fritagne, »findes det ikke alene billigt men ogsaa fornødent, at en lignende Rettighed bliver tilstaaet vore egne Lystfartøier, da fremmede Fartøier ei bør favouriseres mere end Landets egne.« For medlemmer af klubber skal der udstedes et pas på båden, og lister over fartøjerne må udsendes hvert år fra klubberne til havnene.

I de åringer begynder imidlertid også en anden trafik på Humlebæk at gøre sig gældende, nemlig dampskibsfarten. Helsingøers Dampskibs Interessentskab har hjuldampskibet »Hamlet« gående i fast rute mellem København og Helsingør. Undervejs anløbes Vedbæk og Humlebæk, og passagererne må erlægge de taxtmæssige bropenge for at komme i land eller ombord – og det skønt skibet slet ikke lægger til i Humlebæk på grund af den ringe dybde i havnen. Det er forståeligt, at dette forhold fremkalder irritation. I en skrivelse, hvor dampskibsselskabet i 1842 søger Generaltoldkamret om fritagelse for erlæggelse af broafgift for passagerer i Vedbæk og Humlebæk, anføres således fra Humlebæk, at »flere unddrage sig ogsaa Afgiften ved, naar

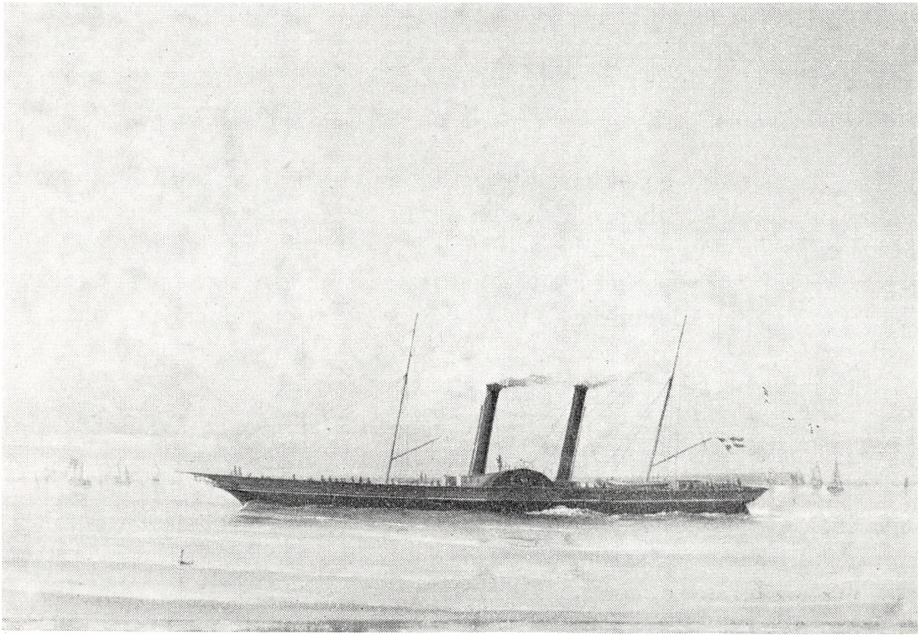

Hjuldampskibet Hamlet II af Helsingør var på 60 HK og var bygget i London 1857. Dampbådene kunde ikke lægge til i havnen på grund af den ringe vanddybde, og passagererne blev derfor roet ud eller sat i land i både, der blev roet af fiskere. – Maleri af Carl Olsen. Handels- og Søfartsmuseet.

de sættes ombord og ere paa Siden af Skibet at fordre større Sedler vexlede af Fiskerne, hvilket der da hverken er Tid til eller disse ere belavede paa.«

Generaltoldkamret kan ikke anbefale den ansøgte fritagelse for erlæggelse af bropenge men »vil derimod ikke have noget imod, at Oppebørslen af denne Afgift ordnes saaledes, at Dampskibsføreren selv oppebærer den og maanedligen gør Afregning med vedkommende Oppebørselsbetjente i Vedbek og Humlebek.«

Denne ordning mener dampskibsselskabet dog ikke at kunne være tjent med, da det af passagererne let vil kunne opfattes som en af selskabet foretagen forhøjelse af billetpriserne. Der forhandles frem og tilbage om en ordning, og endelig fastslår Directionen for Statsgjelden og den synkende Fond i 1847 i en skrivelse til Generaltoldkamret, at man intet har at indvende imod, at passagererne med dampskibet til Vedbæk og Humlebæk fritages for bropenge, når der til erstatning for disse tilvejebringes tilsvarende beløb gennem højere afgifter på de almindeligste toldpligtige varer, der ind- eller udføres ved de pågældende havne. Der fastsættes derefter ny havne- og brotaxt for Humlebæk.

Dengang som nu var det en yndet fornøjelse at sejle på Øresund. Der hviler et skær af romantik over den sejltur, hvor den lystige sang toner ombord, medens skibet glider frem i den stille aften, hvor »Lyset fra Landstedet glimter bag Træer« og »ikkun Fiskerlejet sover, hviler sig ud til den tidlige Færd.«

Men det var tillige den hurtigste og billigste befordring fra København til Helsingør, indtil Kystbanen efter åbningen i 1897 konkurrerede sejladsen ud. Hvor billig den søværts forbindelse var i forhold til forbindelsen ad landevejen fremgår af nedenstående regning fra en landinspektør fra København, der i 1852 rejste til Humlebæk via Helsingør for at opmåle havnejorden:

Udlagt.

Med Dampskibet til Helsingør tour og retour	2 rbd.	
For en Vogn fra Helsingør til Humlebæk tour og retour.....	3 rbd.	32 s.
Til en Arbeidsmand i een Dag		64 s.
Tilsammen	6 rbd.	

Men man vil dog lægge mærke til, at billetprisen svarer til tre daglønninger for arbejdsmanden, så sammenlignet med vore dages prisniveau var det trods alt ikke helt billigt at rejse fra København til Helsingør.

Som nævnt blev passagerer og gods roet til og fra land ved Humlebæk af fiskere. En Humlebækfisker, Georg Larsen, har i 1952 fortalt herom. Hans bedstefader, der blev født 1813 og døde i 1889, var færgemand indtil 1875, hvor sønnen afløste, indtil farten ophørte ved århundredskiftet.

Georg Larsen fortalte, at dampbådene gik tre gange daglig i sommertiden. Når de gik fra Rungsted, sattes der flag på formasten for det antal både, der skulde gå ud. Hver båd tog seksten til femogtyve passagerer og blev roet af een eller to mand, der således var på hårdt arbejde. Dampbåden løb gerne uden om bundgarnene, gav så et stød i fløjten og styrede ind mod havnen ca. 200 m fra molehovedet og tog farten af, medens passagererne fra en landgangstrappe gik ned i færgebåden, der holdtes fast til damperen fra en bådsmandshage bag hjulkassen. Men det kunde ske, at dampbåden havde så megen fart på, at man var langt forbi Babyloneskoven nord for Humlebæk, inden passagererne var udvekslet.

På helligdage var der gerne fire færgebåde i fart, men en 2' pinsedag kunde der godt være syv-otte både, der gik ud samtidig, altså omkring halvandet hundrede passagerer foruden deres gods. Også købmandsvarer befordredes om sommeren med bådene, medens de om vinteren hentedes ad landevejen fra Helsingør.

Dampbådstrafikken på Sundet gav således Humlebæk havn en vis betydning. Men med opfyldelsen af havnens egentlige mission som ind- og udskibningshavn stod det stadig ringere og ringere til.

I 1843 rapporteres det, at »ikke alene den private Brændeudskibning fra Humlebæk Havn er i de senere Aar aftaget men ogsaa det kgl. Brænde, der

forhen udgjorde et Tusind Favne eller derover aarligt. Aarsagen er enten Havneafgifternes Størrelse eller Misforstaaelser mellem den forrige Havnefoged og vedkomende Forstbetjente, hvilket har foranlediget, at store Brændepartier fra de kgl. Skove ere blevne udskibede paa den aldeles aabne Strand ved Espergjerde og ved Sletten, norden og synden for Havnen, skjønt dette naturligvis har medført adskillige Ulemper og næppe mindre Omkostninger.«

Men det, der er i vejen med havnen, er jo først og fremmest, at dybden ikke kan holdes, fordi indløbet sander til, hvilket kunde forhindres, om blot søndre havnearm blev ført længere ud. Det vil erindres, at der allerede i 1829 fremsattes et forslag herom af den tilsynsførende med havnen, kaptajnløjtnant A. Leth. Gang på gang i de følgende år foreslog de ansvarlige en sådan forlængelse udført for at undgå de årlige store opmudringsudgifter og få en under alle forhold brugbar havn. Sidst fremsætter Leth, der nu selv er avanceret til havne- og fyrinspektør, med budgettet for havnen for 1851–52 et overslag fra tømrermester J. Steen i Helsingør på forlængelse af søndre havnearm med 100 alen, hvorefter arbejdet kan udføres for 6.554 rd. 64 s. Samtidig er det oprindelige pæleværk langs søndre havnearm forfaldent, så der må udføres fornyelse for 988 rd. Men heller ikke dette forslag kan imødekommes, selvom renterne af den investerede kapital vil være mindre end de årlige opmudringsudgifter.

Man er blevet træt af at høre om Humlebæk havn og omgås i ministeriet med planer om at afhænde havnen og den tilhørende havnejord, fordi man finder, at havnen ikke har den betydning som tidligere.

Inden vi går videre, er det imidlertid nødvendigt at præsentere en ny mand, der skal komme til at spille en stor rolle i havnens senere historie. I 1851 søger skibstømrer Rasmus Jensen om at måtte bygge på et areal syd for havnen, og det hedder i slutningen af hans ansøgning:

»– – Med denne tilladelse vilde det høie Collegium ikke alene gøre mig lykkelig med Kone og Børn, men det vilde vist ogsaa være gavnligt for de her i Byen boende og paa denne Havn farende Sømænd, at en Skibstømrer tog fast Boepæl her, da disse uformuende Fiskere saa kunde faa deres skrøbelige Baade istandgjorte, inden disse blive ganske ubrugelige og ogsaa faa nye Baade byggede under eget Tilsyn, uden, som forhen, at behøve at tye til Naboriget for at faa dette Arbejde udført, samt at de paa denne Havn farende eller havnsøgende Smaaskibe kunne faae repareret den Søeskade, de ved Ulykkes-Tilfælde have erholdt.«

Det tilstås ham at leje et stykke jord, 40 × 40 alen, på det ønskede sted, men i 1860 søger han om at få mere plads, ialt 4.300 kvadratalen, og samtidig erholde ejendommen til arvefæste. Det drejer sig om det areal, der nu optages dels af en virksomhed for fremstilling af gummiredningsflåder og dels af det syd for denne beliggende roklubhus, hvor der indtil for nylig var bådeværft. Her lå, indtil en brand i 1951 raserede det, nordligst Rasmus Jensens stråtækte

hus »Gl. Holm« og sydligst det ligeledes stråtækte bådeværft. Arealet er opfyld fra opmudringen i havnen.

Rasmus Jensen får det ønskede grundstykke og samtidig arvefæste med ret til at sælge og pantsætte mod en årlig afgift af 8 rd. I indstillingen til Indenrigsministeriet fremhæves det, at han i løbet af de få år har oparbejdet »en for Havnen iøvrigt gavnlig og fordeelagtig Virksomhed, ikke alene som Skibs- og Baadebygger, men tillige som Tømmerhandler med ikke ubetydelige Quantiteter Træ fra de omliggende Skove, og at han saaledes er en anerkjendt dygtig og driftig samt respektabel Mand, der med hvert Aar har forøget sin Bedrift. –«

Der er dog et forhold, der betyder en vanskelighed for ham under udførelsen af hans erhverv, og det er den omstændighed, at havnetaksten for fartøjer, der henligger under reparation, er dobbelt så høj her som i Helsingør. Det har haft til følge, at han er gået glip af flere reparationsarbejder, og han søger derfor i januar 1857 finansministeriet om, at taksten for både, der er ophalede og under reparation, må blive nedsat med en skilling pr. commercelæst daglig, sålænge fartøjet ligger under reparation. Derved kommer taksten til at svare til den for Helsingør gældende. Hans ansøgning imødekommes, og det ses, at der er stor sympati for denne driftige mand.

Som nævnt er der planer fremme om, at staten bør afhænde havnen, og i 1860 foreligger der udkast til lov angående afhændelse af Humlebæk havn. Til orientering for tingets medlemmer fremsættes med lovudkastet en kort gennemgang af havnens historie, og det nævnes, at efter afslaget på den tidligere omtalte forlængelse af sdr. mole var der i forslaget til finansloven for finansåret 1858–59 opført et beløb på 3.250 rd. til en forlængelse af molen med 40 alen, men heller ikke dette blev bevilget af Rigsdagen. Der redegøres for havnens indtægter og udgifter i det sidste femår, hvor udgifterne for hvert år overstiger indtægterne, og der udtales til slut, at »da denne Havn maa anses for kun at være af ringe Betydning for den almindelige Skibsfart som Tilflugts- eller Rednings-Havn, formener Indenrigsministeriet, at der er Grund til ikke længere at bibeholde den som Statshavn, men at søge den tilligemed det til Havnen hørende Jordareal afhændet ved offentlig Auction, dersom der kan erholdes en antagelig Kjøbesum for samme, i hvilket Tilfælde Havnefogeden maatte blive at entledige.«

Ved Folketingets behandling af sagen foreslås, at ejeren af Krogerup, som søn af den der i sin tid har skænket arealet, skal have lejlighed til at træde ind som højestbydende uden at konkurrere ved auktionen, således at intet bud approberes, forinden man har spurgt ham, om han ønsker at overtage ejendommen til dette bud. Et andet medlem ønsker garanti for, at den kommende ejer holder havnen uddybet. Indenrigsministeren skønner, at det er bedst og fordelagtigst, at Brun byder på lige fod med andre ved auktionen og finder det rigtigt, at det pålægges køberen at vedligeholde dybden i havnen. Han tvivler

Vi Frederik den Syvende,

af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsteen, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenborg,

Gjøre vitterligt: Rigsdagen har vedtaget og Vi ved Vort Samtykke stadfæstet følgende Lov:

Indenrigsministeriet bemyndiges til at afhænde Havnen ved Humlebek med det til samme hørende Jordareal.

Hvorefter alle Vedkommende sig have at rette.

Givet paa Vort Slot Christiansborg, den 11te November 1860.

Under Vor Kongelige Haand og Segl.

Frederik R.

L. S.

D. G. Monrad.

Kundgørelse om at Indenrigsministeriet skal afhænde Humlebæk havn. – Handels- og Søfartsmuseet.

ikke om, at havnen nok skal blive en god forretning, når den ejes af en privat, driftig mand. Forslaget vedtages enstemmigt med 79 stemmer. Den 27. oktober 1860 vedtager også Landstinget loven om afhændelse af Humlebæk havn.

Meddelelsen om den forandring, der nu forestår med hensyn til havnens ejerforhold, skaber stor uro og ængstelse i det lille fiskerleje, fordi det jo ikke er uvigtigt, hvem der ejer havnen.

I en skrivelse til Indenrigsministeriet af 2. november 1860 fremsætter en kreds af Humlebækfiskere, ialt 21, en anmodning om at måtte købe havnen og havnejorden til den pris, ministeriet måtte finde passende. Skulde købesummen overskride, hvad man magter, beder man dog om, at »vi fremdeles som fortil maa benytte Havnen til Opbevaring af vore Baade.«

Fra ejeren af Krogerup, kammerherre C. Brun, i hvis fæstehuse en stor del af fiskerne bor, rettes to dage senere en henvendelse til ministeriet, hvor han skriver:

»Den Omstændighed, at Humlebæk Havn skal afhændes til en Privatmand har gjort stor Sensation her i Omegnen, og i Særdeleshed for Beboerne af de nærmeste Fiskerleier, Humlebæk, Sletten og Espergjærde, for hvis Fiskerbaade Havnen er til stor Nytte, saaledes som ogsaa dens forsvarlige Vedligeholdelse overalt er af stor Vigtighed for Nord-Ost-Kysten af Sjælland, da Samme er den eneste Havn imellem Kjøbenhavn og Helsingør, i hvilken mindre Fartøier og Baade kunne finde Beskyttelse, især mod Østlige og Sydlige Storme.–«

Brun fremfører videre, at selvom der ikke i gavebrevet til kong Frederik VI udtrykkelig er nævnt, at denne havn skulle være til fri benyttelse for fiskerlejernes fiskerbåde, så har »Regjeringen dog stedse vist disse, for det meste fattige, den Humanitet at fritage dem for Havneafgift af deres til blot Fiskerie benyttede Baade, og dette er for Humlebæks Leie endog udtrykkeligt udtalt i »Havne- og Brotaxter for Humlebæk Havn af 13de August 1827«, hvori det hedder: »Liggepenge betales ikke af Baade som ere hjemmehørende i Humlebæk, saalænge de blot benyttes til Fiskefangst«, en Begunstigelse som altid er blevet udvidet til de andre nærliggende Fiskerleier.

Men naar nu Havnen sælges til en anden, maaske mindre human Mand, saa vil det næppe kunde forventes, at denne vil erkjende denne Fiskernes Ret; og jeg opfylder alle disse Folks ængstelige Haab, idet jeg herved udtaler for det høie Ministerium den Bøn, at det behageligst maatte indføres i Salgsbetingelserne, som jo formodentlig vil ske ved offentlig Auction:

»At der ingensomhelst Liggepenge eller andre Afgifter skal betales af Humlebæks, Slettens og Espergjærdes Fiskerbaade for Benyttelse af Humlebæk Havn, saalænge de blot benyttes til Fiskefangst.«

Endvidere henstiller kammerherre Brun, at passagererne til eller fra dampskibene, der anløber Humlebæk havn, som hidtil må være fritagne for at være nogen afgift underkastet.

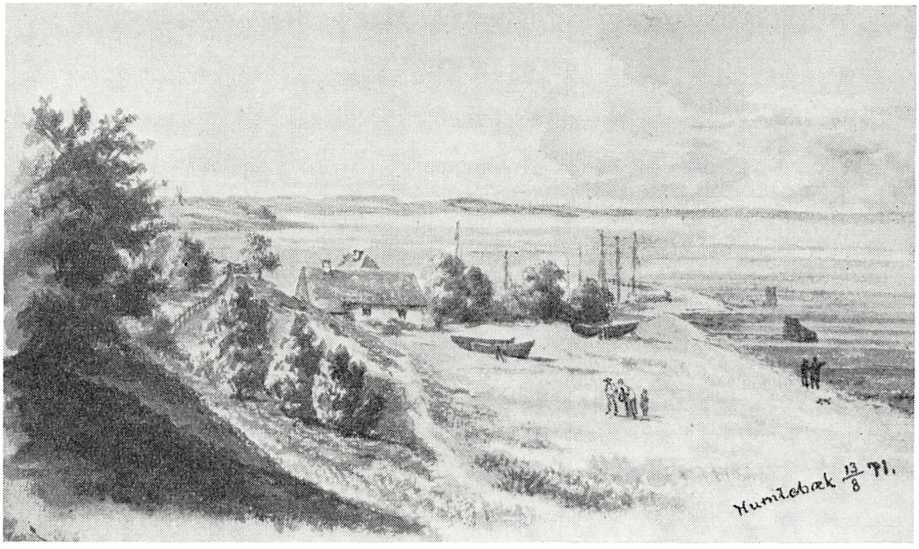

Fra skrænten ved Louisiana ser man her ned mod Rasmus Jensens bådebyggeri, og bagved ses taget på »Gl. Holm« og havnen. I baggrunden til venstre ses den nyopførte Tibberup mølle, der afløste den tidligere stubmølle. – Tegning af Otto Bentzon. Handels- og Søfartsmuseet.

Fra Rasmus Jensen fremkommer en anmodning om, at der ved salget af havnen må blive fastsat bestemmelse om, at dybden ved kølhalingspladsen og i indsejlingen må blive som hidtil.

Men den, hvem salget af havnen måske går nærmest til hjerte, er gamle havnefoged C. J. Kock i havnefogedboligen, det lange lave, tegltækte hus på Gl. Strandvej vest for Louisiana, som nu er gartnerbolig. Det var dengang stråtækt, 40 alen langt, 10 alen bredt og havde »en liden Tilbygning indrettet til Locum.«

Han fremsender i sin nød den 26. juni 1861 følgende underdanigste ansøgning til Indenrigsministeriet:

»Efter at have tilbragt mit Liv paa Søen og heraf 6 Aar fra 1808 til 1814 som Maanedslieutenant i hvilken Tjeneste jeg allernaadigst blev tildelt Dannebrogsmændenes Hæderstegn, har jeg nu i 24 Aar været Havnefoged i Humlebæk. Man har imidlertid nu besluttet at ville nedlægge Havnen, sælge denne med tilliggende Jorder og Havneboligen, hvorved jeg i min høje Alder 78 Aar vil blive huusvild. Min nuværende Bolig, Havnefogedhuset med Omgivelser, er imidlertid bleven mig saa kjær, at jeg næppe vil kunne overleve den Dag jeg skal drage ud af Huset, jeg vover derfor underdanigst at ansøge om, at Havnefogedhuset i Humlebæk med tilliggende Have maa blive mig overdraget til Ejendom for Kjøbesum 500 rdl., hvortil denne Ejendom efter de,

ifølge offentlig Foranstaltning, udnævnte Mænd under 21de denne Maaned redelig har taxeret samme. Kjøbesummen skal kontant blive betalt.

Jeg smigrer mig med i den lange Tid jeg har været i Marinens og Havnevæsenets Tjeneste stedse med Redelighed og Nøiagtighed, at have udført de mig paahvilende Forretninger, og jeg tør haabe min nærmeste Foresatte Hr. Generalkrigskommissair Leth., R. a. D. herom vil meddele mig et anbefalende Vidnesbyrd.

Naar jeg derfor underdanigst frembærer mit foranstaaende Ønske for at jeg i min nuværende Bolig, og imellem de Mennesker, der ere mig kjære, at maatte tilbringe de faa Dage, Herren endnu vil forunde mig, tør jeg haabe, at saadant ikke vil blive anset for ubeskedent.«

Ministeriet anser sig dog ikke for beføjet til at kunne undtage denne ejendom fra auktionen. Med køberen af ejendommen træffes imidlertid den ordning, at Kock kan bo der for livstid mod at betale de årlige skatter og afgifter, der udgør ca. 50 rdl. I 1862 skriver han dog til ministeriet, at han nu i sin alders 79. år er udsat for at lide mangel. Han har ikke selv skrevet brevet, kun underskrevet det. I stedet for den faste håndskrift, som man kender fra hans mange indberetninger gennem årenes løb, ser man nu en hjælpeløs, rystende underskrift.

Han minder om, at han »var med i Offensiven i 1812 mod det engelske Linieskib Africa og ved Erobringen af Orlogsbriggen Torbulent.« Efter at have omtalt sine 25 år som havnefoged slutter han med at udtale, at han håber, »at man ikke vil lade Oldingen efter et hæderligt Dagværk lide Mangel i de faa Dage han endnu kan have tilbage her i Livet, og jeg tillader mig derfor underdanigst at ansøge om at forundes en aarlig Pension for min endnu korte Levetid.«

Det vedtages at indrømme ham en pension på 25 rdl., men inden der er gået ét år, har han lukket sine øjne for bestandig.

Det var bestemt, at havnen og havnejorden skulde afhændes ved offentlig auktion, men forinden foretages der den 21. juni 1861 en syns- og taxationsforretning ved to af retten udmeldte mænd, kammerråd, proprietair Rasmussen på Flynderupgaard og districtskommissair Nærum i Humlebæk.

Der taxeres således: Som nr. 1 hele havnejorden med det heri liggende »bassin«, 1.000 rdl. Som nr. 2 selve havnen og havnepladsen, 2.000 rdl., en muddermaskine med 2 pramme 300 rdl. og alle øvrige inventarsager 100 rdl., ialt for havnen 2.400 rdl. Som nr. 3 jorden til ejendommen Humlehøj, 125 rdl. Som nr. 4 jorden til ejendommen Bakkehuset, 75 rdl. Som nr. 5 havnefogedboligen med tilliggende jord, 500 rdl. Som nr. 6 en parcel af havnejorden på 256 kvadratalen, hvorpå skal opføres en ny, muret toldvagtbygning til afløsning af det tidligere bræddeskur, 12 rdl. 3 s.

Det bør måske her tilføjes, at nr. 1 ikke omfattede hele den oprindelige havnejord. En lille halv snes år forinden var en del af de arealer afstået, som

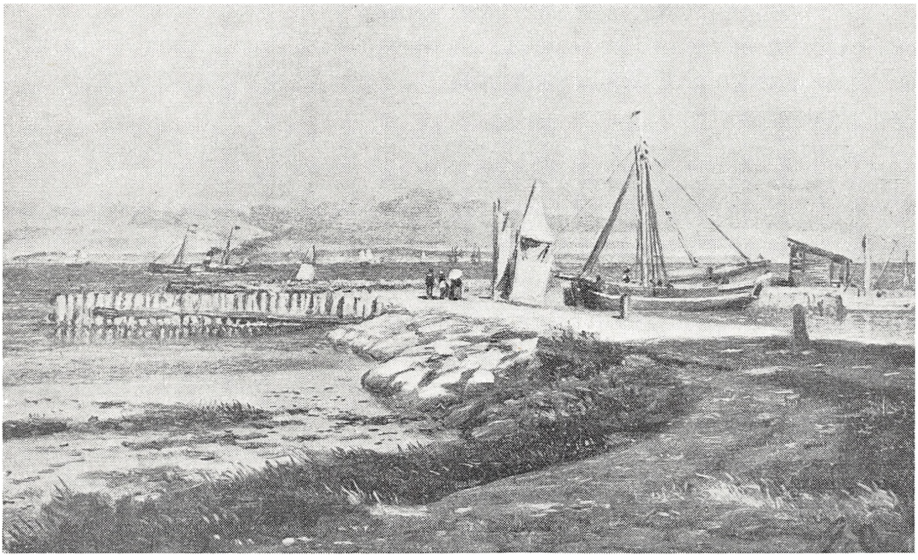

»Sildig Eftermiddag paa Havnemolen i Humlebæk« kaldte Godfred Christensen dette maleri, som var udstillet på Foraarsudstillingen og her gengivet efter en reproduktion – vistnok i »Ude og Hjemme« – engang i 1880'erne.

nu hører under ejendommen Louisiana. Det vil der blive redegjort for i det efterfølgende afsnit om Louisiana. Her skal kun nævnes, at staten endnu på dette sene tidspunkt af hensyn til en eventuel ny søkrig kun vil sælge mod at reservere sig, at bassinet og en 10 alen bred jordstrimmel rundt langs dette i påkommende fald kan tilbagekøbes imod herfor at godtgøre ejeren en fjerdedel af den for det hele grundstykke erlagte købesum.

Efter endt taxation berammes der tidspunkt for auktion på Humlebæk kro. Men som det hyppigt sker i de tider, indfinder der sig ingen bydende hverken ved den 1. eller 2. berammede auktion. Ved den 3. auktion afgives kun uantagelige bud. Den 20. december 1861 afholdes endelig 4. auktion, hvor de enkelte parceller opråbes først. For nr. 2, (ovenfor nævnt) havnen, byder gårdmand Børge Nielsen af Tipperup 2.400 rdl., indtil efter bud og overbud jægermester A. Brun bliver højstbydende med 3.030 rdl. i kommission for sin fader, godsejer Brun, Krogerup. Ved det øvrige opråbte, numrene 1, 5 og 6 er samme eneste bydende og byder taxationssummerne. Numrene 3, Humlehøj, og 4, Bakkehuset, opråbes ikke, fordi de pågældende brugere skal have arvefæsteskøde. Tilsidst opråbes det hele samlet, og nu bliver der krig på kniven. Efter flere bud og overbud bliver jægermester Alexander Brun (i kommission) højstbydende 7.270 rdl. mod skipper Christensen af København, der byder 7.260 rdl.

Lige over nytår 1862 meddeler kammerherre Brun Indenrigsministeriet, at han har solgt havnen til bådebygger Rasmus Jensen. Brun betaler straks efter hele købesummen, 7.270 rdl., kontant og ikke med 1/5 udbetaling som forudsat i købsbestemmelserne.

Rasmus Jensen er nu ejer af havnen men får også hurtigt lov at erfare, hvilke ubehageligheder dette kan føre med sig.

I december 1862 klager skipper C. F. Christensen af København – muligvis den ovenfor nævnte fra auktionen – til Indenrigsministeriet over for ringe vanddybde i havnen, hvilket har forårsaget, at han er blevet stærkt sinket i Humlebæk og har måttet omlade og indtage lasten udenfor havnen, ligesom hans skib fik en læk. Han kræver nu 200 rdl. i erstatning.

Leth får sagen til undersøgelse, og det ses hurtigt, at klagen er uholdbar. Den lave vandstand er fremkaldt af syd-ostvind, det fremgår af bøgerne, at havnen har været uddybet i sommerens løb, og til overflod fremkommer tre erklæringer i Rasmus Jensens favør, dels fra opmudringsmandskabet, dels fra fiskere og bådførere der ligger i havnen, og dels fra skipper P. N. Magleby af Dragør, der netop var udgående af havnen på samme tidspunkt som den klagende skipper.

Selv om Rasmus Jensen – efter hvad han oplyser – har i sinde det følgende år at forlænge søndre mole, får han dog nu klog af skade udvirket, at kravet om 6 fods dybde i havnen indskrænkes til at gælde tidsrummet fra 1. maj til 1. november, da det er håbløst at forsøge at opmudre om vinteren, og der i praksis hidtil også kun har været foreskreven dybde i sommerhalvåret.

Sommeren 1864 har nok været en begivenhedsrig tid for Humlebæks beboere. En eskadre under kommando af admiral Carl Edvard van Dockum var lagt for anker i Humlebækbugten, og der var en livlig trafik af landgangsfartøjer til og fra Humlebæk havn, så livlig, at det gik ud over Rasmus Jensens arbejdsmuligheder og påførte ham tab. Han besværer sig herover i en skrivelse til Indenrigsministeriet og udtaler, at eskadren har »ved det daglige Samquem med Land saaledes opfyldt den mig tilhørende Humlebæk Havn med Fartøier, at min Næringsvei som Skibsbygger aldeles maatte ophøre og Indtægten af Havnen i høi Grad (blev) formindsket. Paa den Tid da Eskadren ankrede op udenfor Havnen havde jeg 2de Jagter under Reparation henliggende ved Kjølhalingspladsen, men det blev gjort mig umuligt at fuldføre Arbeidet, fordi Orlogsskibenes større Landgangsfartøier stadig forstyrrede Arbeiderne ved at tørne imod Surringsgodset, saa meget mere som Landsætningen bestandig foregik paa selve Kjølhalingspladsen. – Eierne af fornævnte 2de Jagter bleve derfor nødsagede til at lade disse forlade Havnen ikkun halvt reparerede – men mit Tab indskrænkede sig ikke allene dertil, thi Orlogsskibenes Landgangsfartøier forstyrrede selv min Næringsvej som Skibsbygger, idet mine sædvanlige Kunder, af Mangel paa Plads i Humlebæk Havn, maatte søge til andre Steder.«

Havnen set udefra med søndre havnearm i baggrunden med det daværende havnefyr og halvtagsskuret, der genkendes fra andre billeder af havnen. Inde på land ses til højre »Ny Holm«, hvor ejeren af havnen, Daniel Jensen, boede. Til venstre herfor skimtes »Gl. Holm«, hvor faderen Rasmus Jensen boede, da han etablerede sit bådebyggeri. »Ny Holm« opførtes 1896, og havnefyret gik til under julestormen i 1902, så billedet må altså være fra årene lige omkring århundredskiftet. – Postkort.

Under henvisning til at krigens byrder bør fordeles så ligeligt som muligt, søger Rasmus Jensen om en erstatning for de ham påførte tab. Men der svares, »at hans Tab maa betragtes som en af de beklagelige Følger, hvilke Krigsforholdene føre med sig, men som det ikke kan paahvile det Offentlige at erstatte.«

– – –

Her slutter arkiv-optegnelserne fra den periode, hvor Humlebæk havn var statshavn, og hvorudfra det har været muligt at danne sig et billede af livet omkring havnen i den svundne tid. For den følgende tid, hvor havnen er i privat eje, er det ulige vanskeligere at følge, hvad der er sket.

Den havn, Rasmus Jensen overtog, var efterhånden gået i forfald, og der forestod et stort arbejde med at genoprette det forsømte. Han bragte havnen på fode og fik tillige forlænget søndre mole, hvorefter havnen blev så nogenlunde, som vi kender den i dag. Og det viste sig, at de tidligere havne- og fyrinspektører, der havde foreslået denne forlængelse, fik ret – der har ikke siden været nævneværdige vanskeligheder med at holde en dybde på en halv snes fod. Efter Rasmus Jensens død i 1905 førte sønnen Daniel Jensen havnen og bådebyggeriet videre.

Men i 1927 kommer Daniel Jensen i vanskeligheder på grund af, at han har påtaget sig kaution for en slægtning. Havnen bliver pantsat, og for at få rede

penge ud af fallitboet forlanger banken, at han skal sælge grunde fra af havnejorden. Men nu bliver det fiskerne lidt for broget. Fiskeriforeningen henvender sig i ministeriet og protesterer. Det bliver anledningen til, at spørgsmålet om sikringen af havnens fremtid bliver taget op til drøftelse.[26]

Fra Daniel Jensens advokat fremsattes den 13. september 1928 et salgstilbud, hvorefter havnen – uden bådebyggeriet hvor nu roklubben har til huse, i papirerne kaldet »Hønsegaarden« – kan erhverves for 100.000 kr. med halvdelen udbetalt kontant, et tilbud som fiskerne ikke kan eller vil acceptere. Ved kommunens mellemkomst slutter fiskerne sig imidlertid sammen og danner efter flere forudgående møder Humlebæk Havneinteressentskab. Den 17. november 1928 indgår fiskerne, ialt 20, på at tegne sig for et indskud af størrelse fra ét til fire hundrede kroner. Ialt indkommer herved 4.400 kr., og byens to købmænd, Lauritz Nærum og A. Henriksen, indskyder yderligere henholdsvis 500 og 200 kr. Herudover optager man i fællesskab et lån på 6.000 kr.

Men medens tiden går, bedres mulighederne. Den 23. september 1929, omtrent et år efter at det første tilbud var fremsat, går banken, der har pant i havnen, ind for at tilbyde fiskerne både havnen og Hønsegaarden for 10.000 kr. kontant, idet den servitut om vedligeholdelse af havnen, der hviler på Daniel Jensens ejendom »Nyholm«, samtidig skal frigøres. Dette tilbud gælder til den 10. november. Men den 7. november sker der det, »at Banken i sin Egenskab af Panthaver indgaar paa, at Humlebæk Havn og Hønsegaarden overdrages til Fiskerne mod Betaling af Kr. 6.000,– kontant og Frigivelse af Vedligeholdelsespligten paa Nyholm.«

Købesummen er imidlertid det mindste af det. Havnen er igen i de senere år gået i forfald, og ved synsforretningen i anledning af overdragelsen opgøres istandsættelsesomkostningerne til 75.000 kr., således at der ialt vil fordres 81.000 kr., når interessentskabet skal overtage havnen. Dette beløb tilvejebringes ved, at staten yder halvdelen, Frederiksborg amt, Asminderød-Grønholt kommune og Humlebæk Havneinteressentskab hver en sjettedel.

Dermed var der dannet en basis for havnens fremtid, og i tiden siden er det lykkedes interessentskabet at få havnen til at svare sig takket være de indtægter, der kom fra bådeværftet, et smedeværksted og lystkutterne. Nu afdøde fisker Edmund Larsen gjorde en stor indsats for havnen. Men kommer der istandsættelses- eller fornyelsesarbejder i det helt store format, kan det ikke klares af driftsindtægterne. Men endnu holder bøgepælene fra det Hirschholmske og det Cronborgske Skovdistrict, selvom det – efter hvad fagfolk udtaler – faktisk er et under, at de ikke er gået til allerede for et halvt hundrede år siden.

I besættelsestiden, hvor der indførtes restriktioner for lystsejladsen, var Humlebæk målet for endnu flere lystsejlere end ellers, fordi havnen var »endestation« for det område, hvori Københavnerne måtte sejle. Og i sorte,

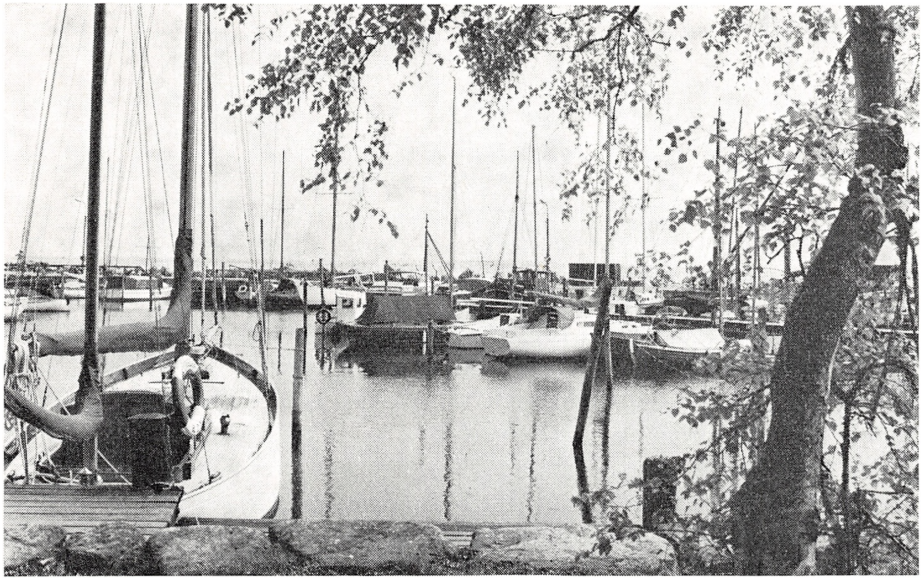

Havnen som den ser ud idag – men hvor dog meget af den gamle stemning og idyl er bevaret, selvom fiskerbådene og galeaserne nu er afløst af lystbåde. – Fotograf Keld Nielsen, Frederiksværk.

mørklagte nætter gik der fra Humlebæk havn adskillig trafik af den slags, som det pinte tyskerne, at de ikke kunde få stoppet. Herfra stak også adskillige af de danske kystbevogtningsfartøjer af til Sverige den 29. august 1943, da hovedparten af den danske flåde blev sænket på Holmen, for at den ikke skulde falde i tyskernes hænder.

I de gamle, gulnede papirer fra havnens første tid står der hver gang, der er tale om at bygge et hus på havnens grund, at det skal være »af anstændigt Udseende«, og at det ikke må være »til Vanzir for Havnen«. Det er beskæmmende at måtte konstatere, at en senere tid ikke har haft den samme forståelse for dette ved gennemførelse af bygningsarbejder på havnen, herunder også skæmmende tilbygninger til det fine, gamle toldhus.[27] Men den største »Vanzir« fremkommer dog ved, at man tillader opstilling af de for hele miljøet så fremmede campingvogne, men det skyldes, at det er svært at klare økonomien uden denne indtægt.

Alligevel er der dog en egen ynde over Humlebæk havn. Mange årsager er medvirkende: beliggenheden med udsigten ind mod fiskerlejets lange række af lave, stråtækte huse og samspillet mellem havnen og den bakkede kyststrækning bagved med store, gamle træer. Men mest skyldes det måske, at der ikke er grå betonmure men kampesten og tjæret tømmer, materialer, der får os til at føle havnen så naturlig og selvgroet.

Havnejorden

Ved statens salg af havnen i 1861 kom også – som nævnt i foregående afsnit – de sidste af de til havnen hørende jordarealer på private hænder.[28]

Allerede i 1826 havde den første udstykning fundet sted, idet en fisker, Anders Hansen, søger om at få overdraget en byggegrund, 18 alen lang og 9 alen bred, dér, hvor nu matr. nr. 25f, Bakkehuset, er beliggende. I ansøgningen fremføres som motivering, »at Humlebæk Fiskerleie er saaledes opfyldt med Huuse, at der ingen mere er at faa i Fæste.« Jorden tilstås ham mod en årlig afgift af 4 rdl., som skal tilfalde havnefogeden, der havde en væsentlig del af sin indtægt ved dyrkningen af den tiloversblevne havnejord. Senere må der imidlertid tilstås Anders Hansen yderligere et 2 alen bredt bælte rundt om huset for at sikre ham adgang, fordi den drillesyge havnefoged havde pløjet helt ind til huset.

I 1839 søger en anden Anders Hansen om at måtte bygge et hus på højen mellem Bakkehuset og havnen, den nuværende ejendom matr. nr. 25e, Humlehøj. Det hedder i ansøgningen:

»I en Række af Aar har jeg drevet Fiskeri ved Humlebeck og er til dette Øiemed forsynet med gode Baade og Fiskeredskaber. – Ved min Moders Død er jeg imidlertid nødsaget til at søge en anden og bequemmere Bolig og ugjerne vilde jeg forlade Humlebeck. – I den Anledning tager jeg mig den underdanigste Frihed, at ansøge det høikongelige Generaltoldkammer og Commerce Collegium om det naadigst maatte tillades mig mod en aarlig passende Afgift, at opbygge 7 Fag Huus paa en Plads af det til Havnen henhørende Territorium, nemlig paa den høie Banke der ligger paa den nordre Side af Havnen eller paa den høire Haand af Veien naar man kommer op fra Havnen. Denne for mig tjenlige Plet Jord har aldrig været afbenyttet til Afgrøde, eller er til nogen videre Fordel end til Fiskeredskaber. – At jeg maa underkaste mig samme Vilkaar som Anders Hansen senior, der ligeledes 1827 erholdt Tilladelse at opføre et Huus paa Havnejorden er en Selvfølge.

I den Overbevisning, at det høie Collegium gjærne fremmer enhver Fiskers Andragende naar det ikke anstøder mod Umuligheden og den Søgende iøvrigt dertil findes verdig, haaber jeg at det høie Collegium forgunstigst vil meddele mig den ansøgte Tilladelse, imod at jeg opfører et godt og velbygget Huus, der ikke i nogen Maade skal være til Vanzir for Havnen.«

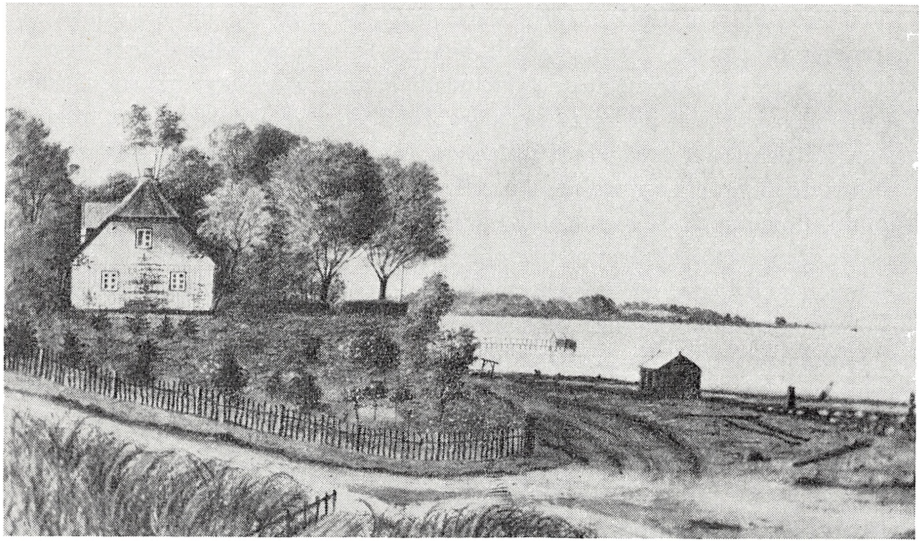

Anders Hansen juniors hus, nu Humlehøj, »beliggende paa den syndre Ende af den opkastede Bakke norden for Havnen«. Billedet er et fotografi af et maleri, taget ca. 1875 af fotograf Chr. Wismer, Helsingør. Ejendommen ejedes på den tid af to brødre Wismer, der var købmænd og den ene af dem tillige forpagter af kroen. – Originalfoto i Helsingør byhistoriske arkiv.

Ansøgningen anbefales af strandtoldbetjent A. W. Starum fra Sletten og havnefoged C. J. Kock fra Humlebæk, og man må ikke tro, at en jævn fisker som Anders Hansen selv har formået at formulere og skrive en sådan ansøgning. Det er sikkert en prokurator, der har udfærdiget den, kun den ubehjælpsomme underskrift med ført pen er Anders Hansens.

Den velformede ansøgning bliver godt modtaget. Den 15. januar 1840 udfærdiges der lejekontrakt til Anders Hansen junior på det meget præcist beskrevne jordstykke »beliggende paa den syndre Ende af den opkastede Bakke norden for Havnen og begrænset i en Runding mod Syd og Øst af selve Bakkens imod Havnen afløbende Skraaninger, og mod Nord af den tilstødende høiere liggende Bakke, af cirka 62 Alen største Længde og circa 30 Alen største Bredde, saaledes som det paa Stedet er anviist ham og afgravet til Bygge- og Haveplads.« Lejeafgiften fastsættes til »2 Rigsbankdaler rede Sølv, som betales hvert Aars Mikkelsdag.«

I 1854 overtager skipper Christian Sivertsen fra København huset og ansøger derefter om, at lejekontrakten på grunden må blive fornyet i hans navn. Dette sker, og lejeafgiften forhøjes samtidig til 4 rbd. årlig.

Ejendommen er i nyere tid blevet forsynet med mansardtag, men bygningskroppen er den samme, og vinduesplaceringen er stadig som i det oprindelige hus, der er gengivet på billedet ovenfor.

Ved auktionen i 1861 i forbindelse med havnens og havnejordens salg kommer som nævnt i forrige afsnit hverken Humlehøj eller Bakkehuset til salg, fordi det er bestemt, at de pågældende brugere skal have arvefæsteskøde. Ejendommene er vist på kortskitsen fra 1845, som er gengivet i det følgende afsnit. På denne ses også »Havnefogdens Huus«, nu Louisianas gartnerbolig.

Havnefogedhusets opførelsesår foreligger ikke oplyst, men i 1818 indsender kaptajn Leschly til Generaltoldkamret tegning over havnefogedhuset, der foreslås repareret og indrettet til oplagssted for »udlossende Varer«. Der sker dog ingen ændringer, og boligen overlades fortsat havnefogeden til eget brug.

I 1830 fremsender havnefoged Christensen Leeg forslag om, at hans usunde bolig må blive forbedret. Forslaget går ud på at forsyne husets halvstens ydermure med en bræddebeklædning, og der vedlægges et »underdanigste« overslag over bekostningen hertil på 343 rbd. fra snedker M. Nærum. I marts 1831 gennemføres istandsættelsen tilligemed en udvidelse for 562 rbd. Samtidig meddeler havne- og fyrinspektør Leth, at man har måttet forkaste det af havnefogeden og strandtoldforvalter Kauffeldt fremsatte forslag om at flytte bygningen ned til havnen. Dette forslag kunde jo ellers nok have haft sin rimelighed, for da bygningen opførtes til havnefogedbolig, regnede man jo med, at havnen vilde blive lige nedenfor, i kirkesøen. Men sådan gik det jo ikke.

Få år efter er det galt igen. Tre fjerdedele af gulvene er ødelagt af svamp, og tømrermester J. Steen i Helsingør afgiver i 1843 et overslag over istandsættelse på 227 rbd. Samtidig oplyses det, at »I Grunden paa Udsiderne anbringes Aabninger for Lufttræk, det nye Gulv anlægges paa Underlag, der hviler paa dertil anlagte Grundsteen, saaledes at der er Aabning under Gulvet.« Overslaget holder stik, for den »Underdanigste Regning« lyder på 227 rbd. Som en sikkerhedsgaranti påtager tømrermesteren sig at vedligeholde havnefogedboligen og de til denne hørende øvrige bygninger for 50 rbd. årlig. Denne ordning vedvarer indtil 1861. Ved taxationen i 1861 i forbindelse med havnens salg nævnes det, at det 40 alen lange hus har »9 Fag opført af Grundmuur, Resten Bindingsværk af maadelig Beskaffenhed, tækket med Straae, – Kjelder under 2 Fag,«

De her omtalte ejendomme omfatter dog kun en mindre del af havnejorden. Den langt overvejende del er dén, der nu udgør Louisiana og kirkegården og som vil blive omtalt i de to følgende afsnit.

Det gamle havnefogedhus, nu gartnerbolig for Louisiana. Her boede den gamle havnefoged C. J. Kock i 25 år i omgivelser, der var blevet ham så kære. – Fotograferet 1955. Ingeniør Ove Jørgensen, Helsingør.

Louisiana

Den sydlige del af havnejorden, begrænset af søen og Gl. Strandvej, henhører nu for størstepartens vedkommende under ejendommen Louisiana. Men der var mange vanskeligheder, der måtte overvindes, forinden det i 1861 lykkedes den første ejer, jægermester Alexander Brun, søn af kammerherre Carl Brun på Krogerup, at sikre sig den sidste del af jorden på dette smukke sted, som han havde forelsket sig stærkt i.

Forinden havde der været planer fremme om en helt anden udnyttelse af arealet.

I juli 1844 får Generaltoldkamret nemlig en henvendelse fra »cand. polytechnicus Thygesen, boende Wæsterbro No. 53 i Kjøbenhavn«, der ønsker at erholde et grundstykke til opførelse af en »Ovn til Brænding af Leertøi«. Det drejede sig om et ca. 2 tdr. land stort areal på grundens østlige del, og ovnen var tænkt opført i den store fordybning i terrænet, der grænser op til den gennemgående gangsti. Indenfor det omhandlede areal findes da også, på skrænten overfor den store fordybning, en skanse fra ældre tid.

Kaptajn Leth skriver til Generaltoldkamret i anledning af Thygesens henvendelse om det »til Byggeplads foreslaaede Batterie, der ligger i nogen Afstand fra Havnen samt tæt op imod Bakkerne synden for samme«, at han finder, at det bør indrømmes på samme betingelser som ved tidligere afståelser af jord fra havneområdet.

Som den samvittighedsfulde embedsmand Leth er, har han dog først ved en henvendelse til Generalstaben i København forvisset sig om, at det pågældende areal ikke har militær interesse. Generalstaben meddelte i den forbindelse, at dette ikke er tilfældet, da dét batteri, der på den gengivne kortskitse fra 1845 »er anført som 2' Batteri, ikke var Batteri i sidste Krig men maaske i en fjernere Fortid.«

Kort efter søger Thygesen om at få overdraget et endnu »større Grundstykke end det først attraaede, for derpaa tillige at anlægge et Teglbrænderie og at opføre et Vaaningshus.«

I oktober 1845 udfærdiges der kontrakt angående leje af det omhandlede areal, og der tilstås ham ret til som ansøgt at opføre en ovn til brænding af lervarer, et teglbrænderi og en bolig for ham selv med familie, medens yder-

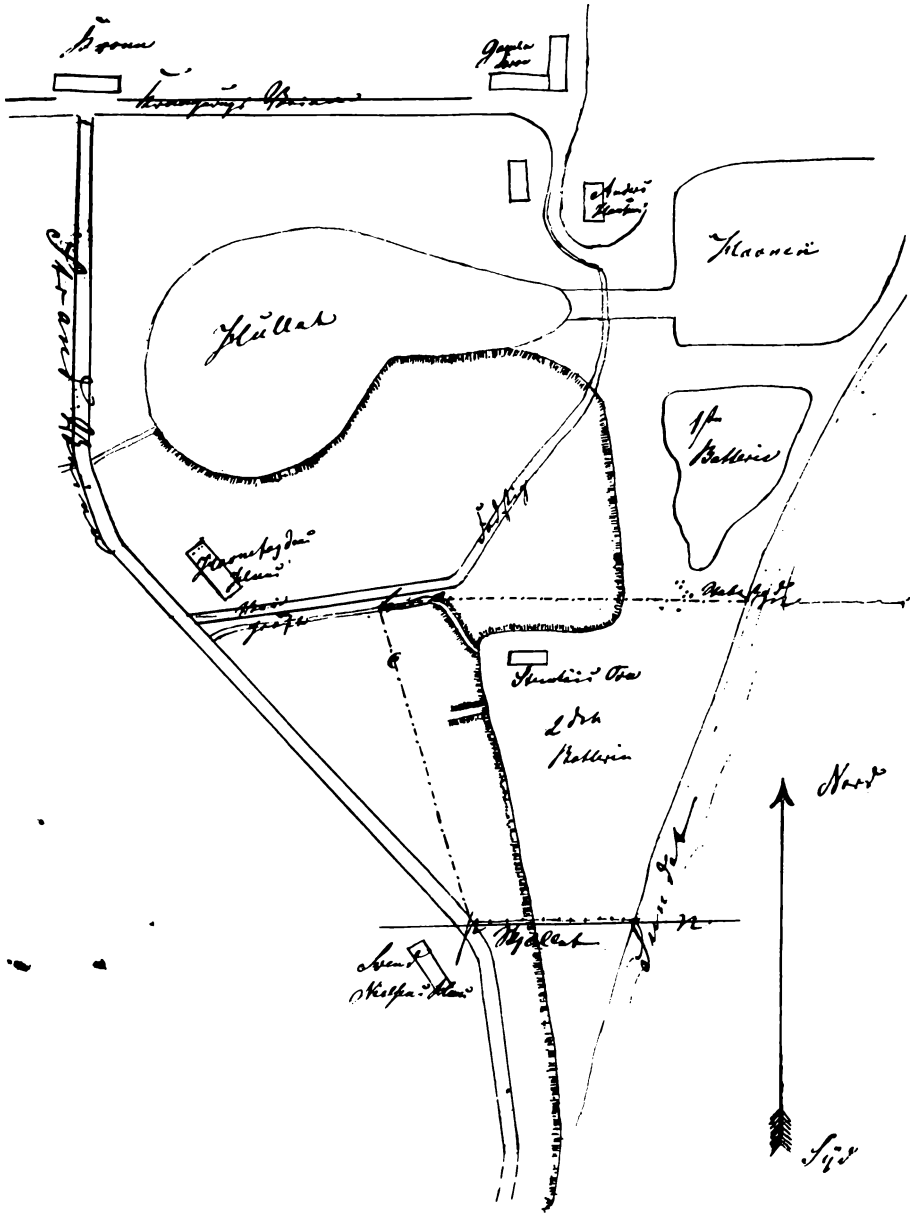

Kortskitse fra 1845 med »Hullet«, havnen og det umiddelbart syd for denne beliggende batteri fra 1808. Et ca. 100 år ældre batteri er angivet lidt længere mod syd og nord for dette den påtænkte »Steentøis Ovn«. Syd for hullet ses »Havnefogdens Huus« – nu Louisianas gartnerbolig – og herfra fører en fodsti ned til havnen. Helt mod nord ses den nye kro og ved svinget nedenfor bakken den gamle kro. – Generaltoldkamrets Arkiv.

ligere bygninger ikke må opføres uden Collegiets samtykke. Udgravning af ler og foretagelse af beplantning må kun foregå efter nærmere anvisning, og der betales 22 rbd. i årlig leje, og denne skal tilfalde havnefogeden.

Thygesen er imidlertid ikke tilfreds med kun at have kontrakt på *leje* af arealet. Den giver ham ikke sikkerhed for en fordelagtig udnyttelse på længere sigt, og han tør ikke binde an med byggeri på de vilkår. I 1848 søger han da om at få overdraget grundstykket i arvefæste.

Der må imidlertid være tale om en meget langsommelig forretningsgang indenfor Commerce Collegiet, for i 1851 rykker Thygesen, der nu er fabrikant og bor på Strandmosegården i Sletten, for en afgørelse i arvefæstesagen. Der ses endnu ikke på dette tidspunkt og efter syv års forhandlinger at være opført bygninger af nogen art.

Endelig, den 31. oktober 1851, foreligger der kongeligt arvefæsteskøde til cand. polyt. I. C. Thygesen og hans arvinger på jordstykket matr. nr. 25b at overtage med de hidtidige rettigheder og forpligtelser, »men dog saaledes, at Herligheden stedse forbeholdes Statscassen«. Af vilkårene skal iøvrigt nævnes, at »Naar Vort Indenrigsministerium finder saadant nødvendigt, skal Arvefæsteren, mod en passende Nedsættelse i Arvefæsteafgiften, efter behørig Udstykning og Taxationsforretning være forpligtet til igjen at afhænde til Havnevæsenet saameget af den ovennævnte til ham afhændede Parcel, som muligvis maatte behøves i Anledning af Humlebæk Havns Udvidelse eller Forbedring . . .«

Den årlige afgift fastsættes til 30 rigsbankdaler, medens der i kontrakten seks år tidligere kun var tale om en ydelse på 22 rbd.

I. C. Thygesens tilknytning til stedet blev dog kun af kort varighed, for tre år senere videresælger han ejendommen, ifølge skøde af 12. maj 1854, til jægermester Alexander Brun.

Brun er dermed nået et skridt frem imod et mål, han har haft for øje gennem flere år, idet han gentagne gange forgæves har søgt at sikre sig et jordareal i den hensigt at opføre en ejendom på stedet.

Tre år tidligere, den 28. november 1851, retter han en henvendelse til Generaltoldkamret om for 750 rbd. at måtte købe søen og de omliggende arealer, altså hele den resterende del af havnejorden. Han anfører i den anledning, at »den stejle Skrænt paa den søndre Side af Dammen er skikket til et lystanlæg for de besøgende, som ere blevne meget talrige om Sommeren, siden min Fader har bygget et Værtshus ved Humlebek.«[29] Prisen er fastsat af Domainedirecteuren efter at denne har fastslået, »at der kun er ringe Mulighed for at denne Dam nogensinde vil blive benyttet til Anlæget af en indre Havn.« Med hensyn til den fastsatte pris for arealet bemærker domænedirektøren dog videre, at »paa den anden Side hører denne Strækning til de smukkeste Puncter paa hele Kysten, og det kunde vel være at denne Omstændighed kunde bevirke, at Andre vilde give en højere Kjøbesum for samme.«

Hofjægermester Alexander Brun, 1814–93. – Originalfoto tilhører kontorchef Alice Brun, København.

Domænedirektørens sidste bemærkning er måske årsagen til, at Alexander Brun ikke som ønsket får lejlighed til at købe arealet. Men året efter, i 1852, træffer Generaltoldkamret beslutning om at afhænde havnejorden. Justitsråd, amtsforvalter Fasting på Kronborg Amtsstue indrykker i Berlingske Avis meddelelse om, at der den 17' juli på Humlebæk kro vil blive afholdt auktion over det omtalte areal med den deri liggende dam, ialt 83.000 kvadratalen.

Ved auktionen opråbes parcellen til den af domænedirektøren fastsatte vurderingssum, 750 rbd., men buddene når ikke op til dette beløb, idet kammerråd Rasmussen af Louisenlyst byder 500 rbd., hvorefter kammerherre Brun på Krogerup byder 510 rbd.

I Kronborg østre Birks Auctionsprotokol er indført, at »Højestbydende Kammerherre Brun til Kraagerup bad tilføjet, at hans Bud er gjort under Reservation af, at Arealet af den Vei, der fører fra Humlebek Kro til Havnefoged Kock's Bopæl ikke er indbefattet under det opgivne Areal af 5 $^{13}/_{14}$ Td. Land, og at Stengjærdets Vedligeholdelse ved bemeldte Vei ikke vedkommer Kjøberen.«

Auktionen ender resultatløst, idet »Justitsraad Fasting finder, at det gjorte Bud, navnlig under Hensyn til de ved Auctionen fremsatte Reservationer, egner sig til at forkastes.«

Man kan undre sig over det mærkelige forhold, at kammerherre Brun kun vil byde 510 rbd. for arealet på baggrund af, at sønnen, jægermester A. Brun, året før har tilbudt at købe det for de forlangte 750 rbd. Måske har sønnen gjort det uden at tage fornødent hensyn til faderens pengepung – der foreligger ingen oplysninger om forholdet. Højst sandsynligt er det imidlertid, at der hos kammerherre Brun og sønnen er tale om en vis, bitter indstilling forårsaget af, at de ikke ved direkte køb kan få lejlighed til at erhverve noget af dén jord tilbage, som kammerherrens fader så generøst skænkede kong Frederik VI til havneanlægget i 1814 – og som der ikke blev brug for.

Notorisk er det i hvert fald, at da der i 1861 træffes afgørelse om, at havnen og havnejorden ved statens afståelse skal bortsælges *samlet* ved auktion, søger Alexander Brun ved en henvendelse af 7. februar 1861 til Indenrigsministeriet forgæves at udvirke, at havn og havnejord sælges hver for sig og helst uden auktion, for at han derved lettere kan få mulighed for at erhverve det jordstykke, han er interesseret i »til Udvidelse af sit Terrain«.

Han oplyser i den forbindelse, at han er meget interesseret i frugttrædyrkningens fremme, særlig i opelskning af hårdføre sorter, og at planteskolearealet nu er for lille. Samtidig henviser Alexander Brun også til, »at baade Havn og Havnejord i sin Tid er skjænket Staten af min Bedstefader Geh. Conferentsraad Brun, hvorpaa min Fader, for at Bassinet kunde graves, flyttede Humlebeks Fiskerleie, som laae her, til dets nuværende Sted.«[30]

Som nævnt i det foregående afsnit om havnens historie blev der under Folkethingets debat om havnens afvikling fremsat det rimelige forslag, at der burde gives ejeren af Krogerup en fortrinsstilling med hensyn til erhvervelse af havn eller havnejord, et synspunkt som imidlertid ikke deltes af indenrigsministeren. Paradoksalt nok medførte forholdene yderligere, at den pris, der ved auktionen i 1861 måtte betales for havnejorden, langt oversteg den vurderingssum på 750 rbd., for hvilken den kunde have været erhvervet ved den første auktion i 1852, hvor kammerherre Brun kun vilde byde 510 rbd.

Det er meget forståeligt, om denne lidet velvillige indstilling fra statens side har fremkaldt en vis bitter holdning hos den Brun'ske slægt. Ofte er det jo sådan, at det kan være et tilsyneladende ret uvæsentligt spørgsmål, der kan gnave mest og fremkalde den store irritation. Og der er næppe tvivl om, at et væsentligt irritationsmoment for Brun'ernes vedkommende var det tidligere omtalte stengærde mellem den omkring 1810 nyanlagte vej og Krogerups jorder.

I gavebrevet af 1814, hvor jorden til havneanlægget skænkes til kongen, betingede giveren sig, at »det langs med den vesten for Havnen forbigaaende Vei, af nyt opsatte Steengjærde bliver bestandig vedligeholdt i forsvarlig og

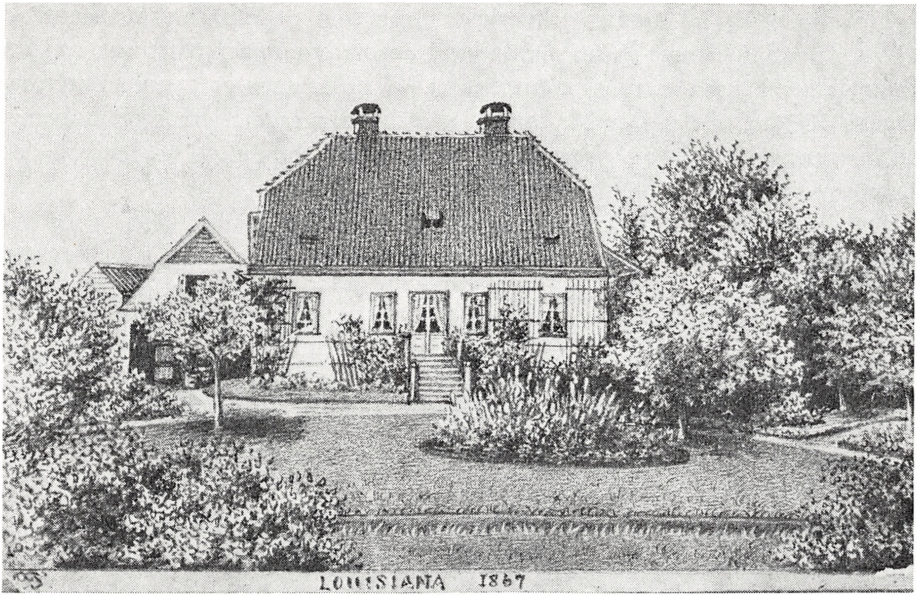

Ifølge brandvurderingsforretningen fra 1860 var hovedbygningen til Louisiana oprindelig i én etage med tegltag, som det bekræftes af denne tegning fra 1867, hvor bygningen er set fra haven. Man genkender den karakteristiske placering af vinduerne, hvor to af disse er anbragt tæt til hver side af havedøren. – Originaltegning (9,7×6,1 cm) tilhører kontorchef Alice Brun, København.

lovlig Tilstand.« Men det er under omtalen af byens historie fremdraget, hvorledes vedligeholdelsen allerede i 1822 var helt forsømt, hvilket gav anledning til at giverens søn, kammerherre Carl Brun, ved forhandling søgte en ordning gennemført, hvorefter han selv mod et vederlag foranlediger gærdet vedligeholdt. Resultatet blev jo, at der syv år senere, i 1829, oprettedes en sådan overenskomst, ved hvilken Brun dog fra statens side blev underbudt på det skammeligste. At løsningen ikke har været tilfredsstillende, kommer da også frem ved auktionen over havnejorden i 1852 – 23 år senere – hvor Bruns bud, som ovenfor nævnt, var behæftet med forbehold med hensyn til et vejareal samt det famøse stengærde – et forhold, der særlig var medvirkende til, at hans bud ikke blev antaget.

Men netop alle de vanskeligheder og genvordigheder, der skulde overvindes, inden al jorden om Louisiana var i jægermester Bruns besiddelse, har vel nok bevirket, at stedet blev ham særlig kært.

Efter erhvervelsen af den sidste del af havnejorden i 1861 overdrages hovedparten af denne til Alexander Brun, nemlig matr.nr. 25g, havnefogedboligen, og matr.nr. 25k, skrænterne syd for søen, ved skøde af 27. oktober 1863, medens kammerherre Carl Brun selv beholder arealerne nord for søen.

Den første del af arealet erhvervede Brun som ovenfor nævnt allerede i 1854, og endnu samme år ses der at være opført bygninger på stedet, hvilket fremgår af en brandvurderingsforretning.[31] Vurderingen er ganske vist foretaget i 1860, men det fremgår samtidig, at bygningerne allerede er indtegnet til forsikring i juni 1854, og at den nye vurdering foretages i henhold til den senere vedtagne lov af 4. marts 1857.

Da bygningerne således indtegnes til forsikring i juni 1854, medens Alexander Brun først så sent som 12. maj samme år fik skøde på ejendommen, ligger det klart, at det er cand. polyt. I. C. Thygesen, der har forestået bygningernes opførelse, efter at han i 1851 fik arvefæsteskøde på arealet.

I vurderingsforretningen, der nedenfor gengives i sin helhed, genkender man Louisiana's karakteristiske trefløjede anlæg med hovedbygningen, litra a, i midten og de lavere økonomibygninger i sidefløje, litra b til højre og litra c til venstre.

Aar 1860 den 31te Januar om Eftermiddagen Kl. 2 er af undertegnede Sognetaxationsmænd i Henhold til Lov af 4de Marts 1857 foretaget følgende Taxation til Indtegning i Landbygningernes almindelige Brandforsikring. Asminderød Sogn, Humlebec Bye.
Jægermester A Brun D.m. Eiendomsbygninger. Matr. No 25b.

a En Bygning i Øst 13 Fag, lang 25 Al., dyb 16 Al., høi 7 Al.

Opført af grundmurede Vægge 1 1/2 Steen og Gavle den ene 1 Steen, den anden 1 1/2 Steen. Naaletræ Overtømmer og Tegltag, 8 Fag dobbelte Vinduer, 2 Fag tredobbelte Vinduer, 4 1/2 Fag enkelte Vinduer, 5 Fag dobbelte og 1 Fag tredobbelt Forsatz Vinduer, alle med meget store Ruder. 2 Jærn Tagvinduer, 7 Fag Kjældervinduer, 1 dobbelt Dør med Fylding, 2 dobbelte Glasdøre, 11 enkelte Døre med Fyldinger, 7 glatte Døre. Indrettet saaledes: 5 Værelser (som ere smukt tapiserede), 1 Forstue og 1 Gang. Brædegulve og Gipsloft overalt. Kjælder under de 2/3 af Huset opført af hukne Kampesteen. Inddelt 4 Afdelinger med et Ildsted, Muursteensgulv og indstukket Loft overalt. Paa Loftet er 3 Værelser med Brædegulv og Gipsloft. 1 Trappe, 2 Skorstene i Huset.

Taxeret saaledes	13 Fag a 380 Rdl er	4940 Rdl
2 Kakkelovne	a 29 er	58 »
1 do	a 31 er	31 »
1 do	a 40 er	40 »
1 Porcelains do[32]	a 50 er	50 »
		5119 Rdl

De udvendige Mure Kjælderen indbefattet
ere taxerede til 1600 Rdl.

I 1871 byggedes en etage mere på hovedbygningen, og tegltaget afløstes af det fladere skifertag. Ved århundredskiftet opførtes yderligere en tilbygning ved hver af gavlene. – Maleri fra 1875, sign. H. S., tilhører fru arkitekt Peter Koch, f. Brun, København.

b En Bygning i Syd 8 Fag, lang 18 Al., dyb 10 Al., høi 4 3/4 Al.

Opført saaledes: Forside og Gavlene foroven og neden af Grundmur, Bagsiden af Egebindingsværk, Grund, Overtømmer og Straaetag. 4 Døre og 1 Port. 4 Fag Vinduer med store Ruder og 4 smaae Fag Vinduer, 1 Quist hvori 1 Lem paa Taget. Indrettet til Karlekammer med Brædegulv, Hestestald og Vognport, Locum og Materialhuus. Brædeloft overalt.

Taxeret saaledes 8 Fag a 95 Rdl er 760 Rdl

c En Bygning i Nord 7 Fag, lang 16 Al., Dybt 12 Al., høi 4 3/4 Al.

Opført af grundmurede Vægge og Gavle 1 Steen tyk. Grund, Overtømmer og Tegltag. 5 1/2 Fag Vinduer, 6 Jærn Tagvinduer, 2 Døre med Fyldinger, 4 glatte Døre. Indrettet til Kjøkken med Skorsteen, Spisekammer og Pigekammer, Honning-Magasin og Tørvehuus. Brædeloft overalt og ligeledes Gulv med Undtagelse af Tørvehuuset.

Taxeret saaledes 7 Fag a 160 Rdl er	1120 Rdl
En Comfur	36 »
En Kakkelovn	13 »
En Kakkelovn	8 »
Faste Hylle-Indretninger	30 »
	Ialt 7086 Rdl

De udvendige Mure ere taxerede til 450 Rdl.

Bygningerne ere Forsikrede ifølge Amtets Skrivelse af 28de Juni 1854. Litra a og b støder tæt til hinanden. Litra a og c ere sammenbyggede. Til nærmeste Bygning nemlig Havnefogedboligen som er uforsikret er 40 Al. og til nærmeste fremmed Bygning som er Fors. No. 866 er 240 Al. Ildstederne ere forsvarlige indrettede mod Ildsfare og Brandredskaber forefandtes.
Denne Forretning haver vi foretaget saaledes som vi med vor Ed trøste os til at bekræfte samme.

Humlebec den 31te Januar 1860

Hans Jensen
Formand

Jørgen Madsen

Af vurderingsbeskrivelsen fremgår, at hovedbygningen er ganske anselig med 7 alen høj facademur, hvor de to sidefløje kun har 4 3/4 alen højde. Men bygningen er kun i én etage og har tegltag. I 1871 bygges der imidlertid endnu en etage på, og bygningen har dermed fået det ydre, hvormed den fremtræder idag. En mindre tilbygning ved hver af hovedbygningens gavle stammer fra årene omkring århundredskiftet. I brandforsikringsprotokollen for 1866[33] benævnes ejendommen for første gang ved navnet Louisiana.

Det kunde synes nærliggende at tro, at navnet havde relation til den amerikanske sydstat Louisiana. Men det er ikke tilfældet. Forklaringen er en anden, og i den forbindelse fremdrages i det følgende nogle få træk om Alexander Brun – men også fordi han var en fængslende og levende personlighed med mange interesser.[34]

Som ung studerer han forstvæsen, her og i Tyskland. Da krigen kommer i 1848 melder han sig, 34 år gammel, som frivillig i Sønderjylland og udmærker sig d. 6. juli 1849 i slaget ved Fredericia og hædres af den grund med bronzemedalje. Senere bliver han såret i slaget ved Isted. Samme år gifter han sig med Sophie Louise Alice Tutein, men ægteskabet bliver kort, idet det opløses, inden der er forløbet en måned. Tre år senere, i 1852, ægter Brun en 22-årig engelsk dame, Louise Penelope Webb, men også dette ægteskab bliver kun kortvarigt, for allerede tre år senere dør hun efter en fødsel – og barnet også. I 1858 gifter Alexander Brun sig så for tredje gang, og også denne hustru hedder Louise, hun er født Wolff, og det er efter hende, Louisiana får sit navn.[35] I 1893 dør Alexander Brun, medens hans sidste hustru overlever ham i mange år.

Alexander Brun interesserede sig levende for naturen og dens liv, en interesse han havde taget i arv efter faderen, kammerherre Carl Brun, der etsteds i sin dagbog fra ungdomsårene på Krogerup skriver: »Galanthus nivalis og Levcojum vernale just i Blomst ... Den første Crocus i Blomst. Igaar og i Dag have Bierne vist dem ret muntre.«[36] Og netop bierne skulle blive sønnens hovedinteresse. Alexander Brun var kendt som en lidenskabelig biavler og dyrkede sin passion på ejendommen – som anført ovenfor var der i sidefløjen

Louisiana, som det fremtræder idag, i den skønne park, beliggende på et af »de smukkeste Puncter paa hele Kysten«. – Fotograferet af Jesper Høm, København.

til venstre indrettet et honningmagasin. Han har skrevet bøger om biavl og var præsident for de nordiske bivenners forening.

Han interesserede sig også stærkt for frugtavl, og en rest af hans frugthave er endnu bevaret på grunden. Han gjorde sig især bemærket som opelsker af nye pæresorter, der skulde kunne tage konkurrencen op med de fineste udenlandske sorter. Hans brændende interesse for denne sag gav sig det ret usædvanlige udslag, at der i hans ejendoms skøde indføjedes følgende passus:
»Fremtidige Eiere af Eiendommen Louisiana, eller af det Terrain, hvor Modertræerne til de nedenfor nævnte Pæresorter voxe, skal være forpligtet til gratis at uddele Podekviste af de af Hofjægermester Alexander Brun ved Kjærneudsæd frembragte nye, fortrinlige Pæresorter, nemlig Hofjægermester A. Bruns Pære, Dansk Nelis, Dansk Dechantspære og Dagmarspære.«

Men det var ikke alene frugttræer, Alexander Brun plantede. I haven ved Louisiana findes tillige mange usædvanlige og fremmedartede træer og vækster, ja botaniske sjældenheder. De står endnu, mere end et hundredår efter at Alexander Brun anlagde sin have, som det smukkest tænkelige monument over en mand med interesser og indsigt udover det almindelige.

Efter Alexander Brun's død kom ejendommen under anden ejer, og efter dennes død var der i 1954 planer fremme om, at hovedbygningen skulde omdannes til kommunalt alderdomshjem, medens der skulde indrettes kloakrensningsanlæg på arealerne neden for skrænten ud mod Øresund.

Lykkeligvis blev ingen af disse projekter realiseret, selvom planlægningen med henblik herpå var gennemført. Efter en årelang energisk indsats fik direktør Knud W. Jensen kommunen til at fravige de oprindelige planer og kunde derefter overtage ejendommen med henblik på her at oprette en samling af moderne kunst. Den 14. august 1958 åbnedes museet for offentligheden. Gennem den fornemme gamle hovedbygning går de besøgende ud i de lange og lave, nye museumsbygninger, der er lagt således, at de nænsomt lukker sig om Alexander Brun's smukke, gamle have.

Kirken

Nord for søen ligger nu kirkegården med kirken. Men før i tiden var der en lang vej til sognekirken og kirkegården inde i landet.

Med den tiltagende vækst i befolkningen i forrige århundredes første halvdel blev ønsket om at få en kirke for kystens beboere mere og mere brændende. Kammerherre Brun til Krogerup skænkede den sidste rest af havnejorden til formålet, og en kreds af beboere i Asminderød, Grønholt og Fredensborg sogne dannede en indsamlingskomité, blandt hvis medlemmer særlig skal nævnes hofballetmester August Bournonville i Fredensborg.[37]

Komitéen åbnede i september 1866 indsamlingen med følgende henvendelse til offentligheden:

»Da Beboerne af den Deel af Asminderød Sogn, som ligger ved Øresund, have en Kirkevei af omtrent 1 1/2 Miils Længde, og tilmed de Fleste af disse, navnlig Fiskerne i Sletten og Humlebæk, ingen Befordring eie, har det ikke kunnet være Andet, end at hele denne betydelige Deel af Sognet saagodtsom har været udelukket fra at kunne tage Deel i Menighedens Gudstjeneste. For nogenlunde at raade Bod herpaa er der jevnlig, navnlig i Sommertiden, bleven holdt Prædiken under aaben Himmel i Laveskov ved Sletten. Dog Utilstrækkeligheden heraf er indlysende af sig selv, og Ønsket om at have et Forsamlingssted, hvor en regelmæssig Gudstjeneste kunde afholdes, og kirkelige Handlinger udføres, har derfor ogsaa Aar for Aar mere paatrængt sig. Foranlediget herved er undertegnede Comitee traadt sammen for at virke til Opførelsen af et Capel ved Humlebæk, hvor det til en saadan Bygning nødvendige Grundstykke tilligemed Plads til en Kirkegaard godhedsfuldt er bleven skjænket af Hr. Kammerherre Brun til Kraagerup. Det er nu vor Agt at søge at tilveiebringe de fornødne Midler ved frivillige Gaver, og i det Haab, at Herren vil lægge sin Velsignelse til vor Gjerning, tillade vi os at rette den Opfordring til Beboerne af Asminderød, Grønholt og Fredensborg Sogne samt til Enhver, der kunde have Lyst til ogsaa ved dette Foretagendes Fremme at arbeide med til Guds Riges Udbredelse, at de vil slutte sig til os og komme vore Bestræbelser imøde ved godhedsfuldt Enhver efter sin Evne, at yde os deres Bidrag.«

Opfordringen var ikke forgæves, og i den følgende tid indkom ialt 7.040 rigsbankdaler som bidrag, og en ikke uvæsentlig del heraf ydedes af familien Brun. Med et tilskud fra staten på 4.000 rigsbankdaler var kirkens opførelse endelig sikret, og arbejdet kunde iværksættes.

Berlingske Tidende for mandag den 15. juni 1868 bringer en livfuld beretning om festlighederne i forbindelse med grundstensnedlæggelsen:

»I Løverdags Eftermiddag fandt Grundstensnedlæggelsen Sted i det skønneste Sommervejr, som havde hidlokket en Mængde Mennesker ikke alene fra Fredensborg og den nærmeste Omegn, men fra Hovedstaden og fremfor alt fra Helsingør. Foran Kroen var der rejst en Æresport af Grønt smykket med to Dannebrogsflag. Tværs over Festpladsen strakte der sig et med Tæpper belagt Bræddegulv, som førte hen til et stort og smukt Parti, nedenfor hvis Midte den Fordybning befandt sig, der var bestemt til Grundstenens Nedlæggelse. Rundt om Pladsen var der paa høje Stænger anbragt store Dannebrogsflag, som i Forening med de smukke Trægrupper, det bakkede Terrain, den smukke Udsigt over Sundet og den festligklædte Mængde dannede et venligt og oplivende Skue.

Kl. 2 1/2 ankom den kongelige Familie med Følge i aabne Ekvipager fra Fredensborg Slot. Ds. Maj. Kongen og Dronningen, Ds. kgl. Højh. Prinsesse Thyra og Prins Valdemar samt Hs. kgl. Højhed Prins Hans begav sig umiddelbart efter Ankomsten til det for dem bestemte Telt, hvor Comiteen og Stedets Øvrighed modtog de ophøjede Gæster. Efter de første Hilsener og Præsentationer besaa Ds. Majestæter de fremlagte Planer og Tegninger, hvorpaa Pastor Hjort, Capellan ved Fredensborg og Asminderød, efter Afsyngelsen af en Salme traadte frem foran Teltet og udtalte Asminderøds Tak til Kongen, fordi han med egen Haand ville lægge Grundstenen til Kirken. Kongen steg derpaa ned i den foran Teltet anbragte Fordybning og nedlagde der Grundstenen, hvis Inscription lød saaledes: »Aar 1868, den 13. Juni, nedlagde Danmarks Konge, Kristian IX, Grundstenen til denne Kirke.« (Og under denne Indskrift Bibelstedet 1. Pet. 26.) Efter Stenens Nedlæggelse udtalte Kongen, at det havde været ham en Glæde at nedlægge Grundstenen til denne Kirke, og at han betragtede det som et Bevis paa den kristelige Aand i Landet, at der var indflydt saa rigelige Bidrag til Comiteen. Han vilde ønske, at de Præster, der skulde forkynde Ordet i Kirken, ret maatte være i Stand til at tydeliggøre Menigheden Kirkens Tro, og sluttelig vilde han gentage sine bedste Ønsker for det begyndte Værk. Provst Djørup nedbad derpaa Guds Velsignelse over Kirken og haabede, at den maatte afhjælpe Egnens aandelige Trang samt virke til Held for Menigheden. Pastor Wiedemann sluttede Højtideligheden med efter et Par korte Bemærkninger at lyse Velsignelsen over Forsamlingen. Den kgl. Familie forlod derpaa under Mængdens kraftige Hurraraab Pladsen og retournerede til Fredensborg Slot. Hele Eftermiddagen og ud paa Aftenen var Kroen og den nærliggende Danseplads i

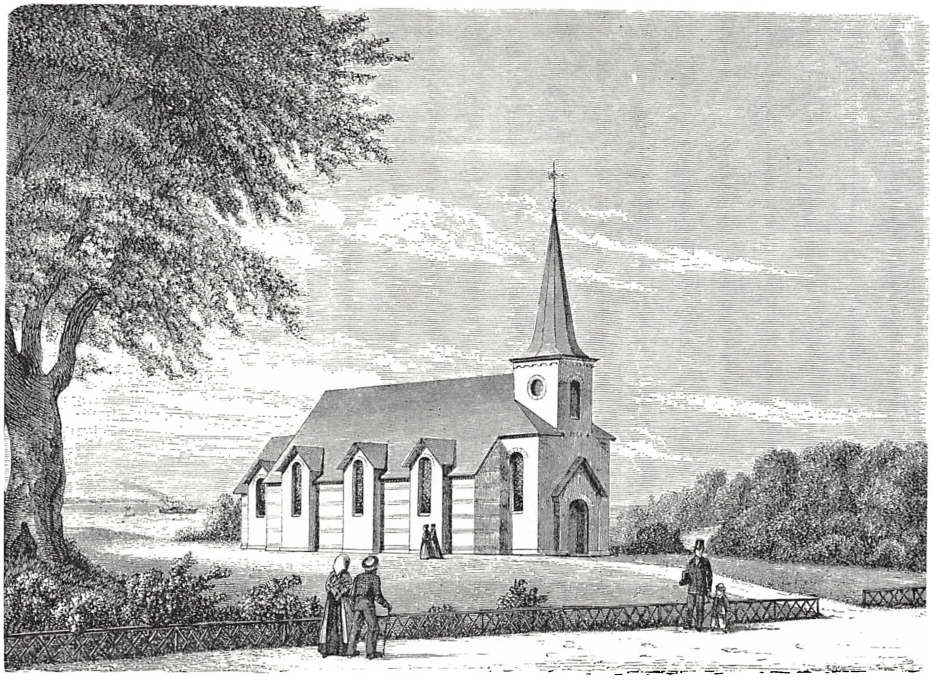

»Capellet i Humlebæk. Efter Architekt Tvedes Tegning. Grundstenen lagt af Kong Christian IX den 13de Juni 1868« lyder teksten til ovenstående samtidige træsnit i »Illustreret Tidende«.

Skoven Midtpunktet for et broget Liv og først sent skiltes Festdeltagerne med Mindet om en smuk og behagelig Dag.«

Selve arbejdet med opførelsen af kirken gik forbavsende hurtigt, både efter den tids forhold og set i sammenligning med nutidens byggeri. Allerede et halvt års tid senere, søndag den 20. december 1868 kunde den højtidelige indvielse finde sted, og også her var kongefamilien til stede tilligemed egnens honoratiores. Indvielsen foretoges af biskop Martensen.

Af samme alder som kirken er det smukke kirkeskib, der gengiver orlogsbriggen »Helene« og er udstyret med 12 kanoner. Det skænkedes af den Brun'ske slægt i anledning af kirkens opførelse.[38]

Sin relative korte alder til trods har kirken gennem årene været ude for adskillige omskiftelser. En nat i december 1898 opskræmtes beboerne i Humlebæk ved råbet om brand. Kirken stod i lys lue. Sprøjten fra Krogerup kom straks til stede. Ilden havde allerede da så voldsomt fat i koret, at dette ikke stod til at redde, men ved en energisk indsats fra Humlebækfiskerne og beboerne fra den nærmeste omegn lykkedes det at bekæmpe ilden, således at kun korfløjen med alteret og altertavlen blev ødelagt. Brandens opståen skyldtes et utæt rør i varmeværket.

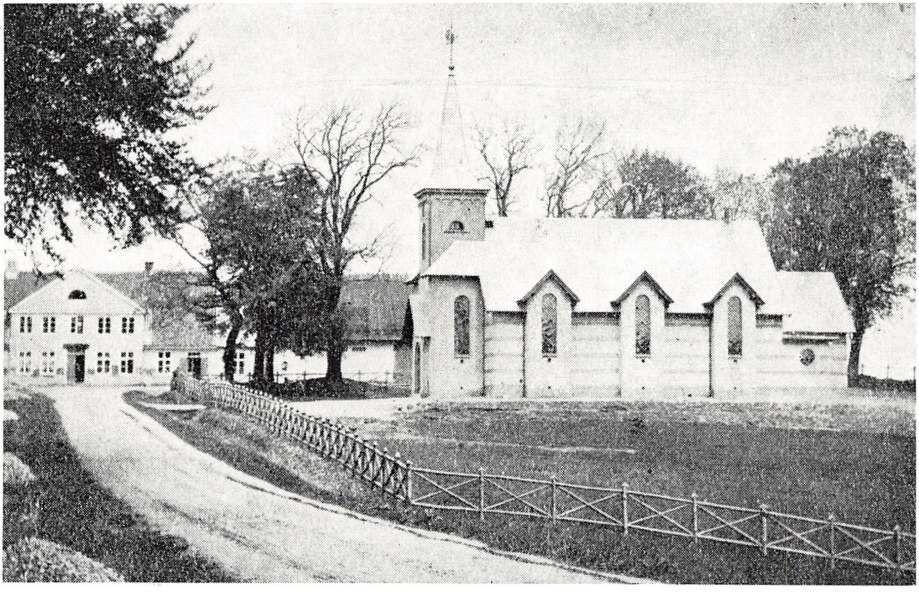

Fotografiet her er sikkert fra foråret 1869, idet kirken blev færdig og indviedes i december 1868. For enden af den smalle, grusbelagte vej, der var forløber for vor tids brede, asfalterede vej, ligger den omkring 1840 opførte nye kro i én etage med frontespice og stråtag. Øst for kroen ses rejsestalden. – Det kgl. Bibliotek. Foto-nr. 47566.

En del år senere truedes kirken af fare fra en helt anden side. Der konstateredes husbukkeangreb i tagtømmeret, og ødelæggelsen var så alvorlig, at der var fare for nedstyrtning af tårnspiret. En gennemgribende istandsættelse og fornyelse var nødvendig, og i 1926 nedreves og genopbyggedes tårnspiret, og året efter fornyedes kirkens loft og tag.

Op til kirkens hundredårsdag gennemførtes i årene 1966–68 atter en restaurering. I forbindelse med indretning af et venterum for dåbsgæster ændredes kirkens vestfront, der kom nyt orgel, og koret ændredes, og det tidligere altertavlemaleri erstattedes af en vinduesåbning med glasmosaik. Samtidig gennemførtes ved farvesætningen af kirkens indre en tilbagevenden henimod det oprindelige. Den blå hvælving og den lavtsiddende belysning giver nu i forbindelse med korets smukke, lysende glasmosaik rummet en egen intim stemning.

I forbindelse med kirkens opførelse anlagdes også kirkegården nord og vest for søen. Anlæget på skråningerne krævede, at betydelige jordarbejder måtte udføres, men også her mødte man hjælpsomhed, for kirkens arkitekt, V. Tvede, oplyser, at »dette er sket uden Betaling af Bønderne i Omegnen«.

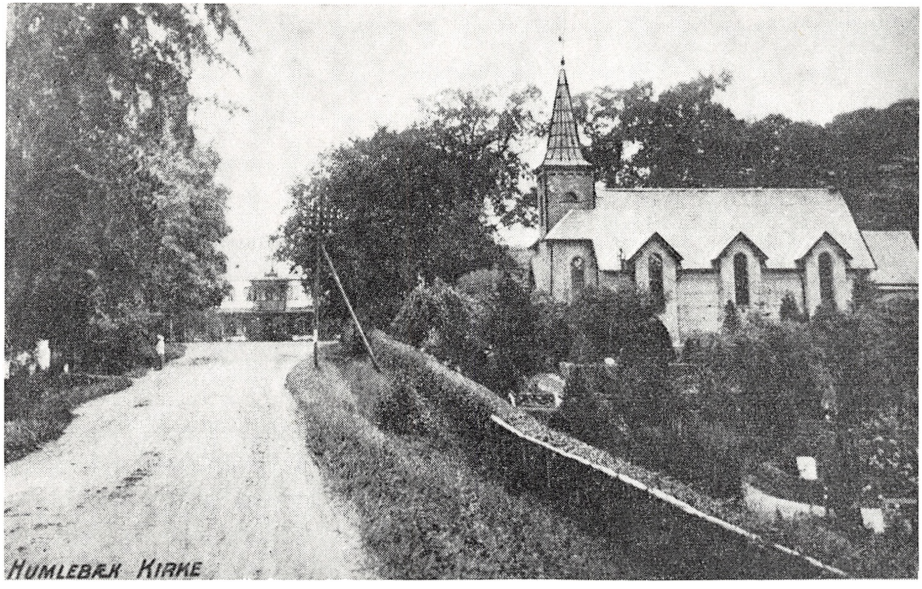

Dette billede er taget ca. 40 år senere. Kirkegården er groet til, og Strandvejen er endnu primitiv og idyllisk, men der er dog kommet en telefonmast. Kroen er nu i to etager i hele sin længde med en frontespice ved hver ende, som det fremgår nærmere af billeder i afsnittet om kroen, der nu er blevet så fin, at den hedder Humlebæk Hotel. – Postkort.

Da pladsforholdene efterhånden blev for trange, øjnede man en udvidelsesmulighed, da Louisiana i 1954 skiftede ejer, og et mindre areal på den anden side af søen blev afstået til kirkegårdsudvidelse, inden museet blev opført. Desværre opførtes så også samtidig gangbroen over kanalen, som ved sin blotte tilstedeværelse virker som en knytnæve i forhold til den smukke gamle, terrasseformet opbyggede kirkegård og den stille sø, hvor træerne luder ud over det tilgroede vand.

Tæt op mod kirkens sydside ligger Brun'ernes slægtsgravsted. Det er en begravelsesplads af en sjælden og enkel værdighed. I midteraksen to store, ensartede gravmæler over den første og den sidste »Herre til Krogerup« og i grønsværen rundt om en række mindre og ensartede sten over andre medlemmer af slægten.

Det er kun godt hundrede år siden, Humlebæk kirkegård blev taget i brug. Og tilsvarende er det heller ikke stort mere end hundrede år siden, at den sidste af en lang, lang række beboere af Humlebæk fiskerleje blev jordet på Asminderød kirkegård. Men så hastigt rinder tiden, og så hurtigt glemmes vi, at end ikke et bræt eller en sten på Asminderød kirkegård minder herom.

Kroen

Den gamle kro lå syd for smedjen, lige ved svinget neden for Humlebæk bakke, hvor vejen drejede af op til Krogerup.

Om dens alder får man et fingerpeg gennem en ansøgning som Hans Rostgaard den 22. september 1670 fremsender til kong Kristian V om økonomisk hjælp efter sin indsats i 1659. Der tilstås i den forbindelse ham og hans hustru »begge deris liffs tied Trei Hundrede Rix Daller aarligen udaf Toldhen udi worris Kiøbsted helsingøer at maa oppeberge.« (Det samme årlige beløb var forøvrigt allerede i 1661 lovet ham af Frederik III men blev kun betalt i to år, så var der ikke råd til det længere.) Det oplyses, at han samtidig – men ubesvaret – har søgt confirmation på at have krohold og ølsalg fire steder i nabolaget.[39]

Uanset om tilladelsen er givet, så er det dog notorisk, at der få år senere var kro i ejendommen. Som tidligere nævnt omtaler markbogen af 25. august 1682 to huse her, det ene beboet af smeden, det andet af Geert Schreder. Om samme Gert Schreder var kromand, fremgår der intet om, men det er sikkert, at den kromand, der fire år senere melder sig som kreditor ved skiftet efter smeden, har været bosiddende her. I 1708 opgives det, at kroen drives af Anne Snedkers,[40] der vel er identisk med den Anne Krokone, der i 1722 omtales i forbindelse med sin moders begravelse.

Men først i 1740 ses der at foreligge egentlig bevilling til kroholdet, confirmeret i 1747 og igen i 1766, således som det fremgår af den i det følgende gengivne udskrift:[41]

Confirmations Bevilling
for
Fru Conradine Revenfeldt, afg. Conferentsraad Rostgaards Enke
paa et Krohold udi Fiskerleiet Humlebek paa Cronborg Amt.

Vi Christian den Syvende af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, De Venders og Gothers, Hertug udi Schlesvig Holsteen, Stormarn og Ditmarsken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst
Gjøre alle Vitterligt, at som Os elskelige Conradine Revenfeldt, afg. Conferents Raad Rostgaards Enke, for Os haver gjort Allerunderdanigst Ansøg-

ning om Vores Allernaadigste Confirmation paa efterskrevne af Vores Elskelig Kære Herr Fader, Salig og Højlovelig Ihukommelse under 6te Junij 1747 Allernaadigst Confirmerede Bevilling, lydende Ord fra Ord, som følger:

Vi Christian den Siette, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Wenders og Gothers, Hertug udi Schleswig, Holsteen, Stormarn og Ditmarsken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst
Gjøre alle vitterligt, at Vi efter Allerunderdanigst gjorde Ansøgning, og Os elskelig Friderich von Gram, Ridder, Vores Geheime Raad og Ober Jægermester, samt Amtmand over Friderichsborg og Cronborg Amter, hans herover af 16de Augustij sidstleden given Erklæring, Allernaadigst have bevilget og tilladt, saa og herved bevilge og tillade, at Os elskelig Friderich Rostgaard til Krogerop, Vores Conference Raad, og Hans Hustrue Conradine Revenfeldt, maa indtil videre udi det samme tilhørende Fiskerleje – Humblebek kaldet, beliggende paa Cronborg Amt, lade holde et Kroe eller Vertshuus, og de Reisende saavelsom andre med behøvende Logementer, samt Spiise og drikkevarer til Nødtørftighed, og for en billig betaling sammesteds betiene, med de Vilkaar at Kroeholderen ingensinde understaaer sig selv at brygge og brænde, men skal være pligtig at hente de behøvende Varer fra Helsingør, som nærmeste Kjøbstad, og desforuden svare udi Vores Cassa som en Kjendelse, Aarlig Tre Rigsdalers Afgift. I det øvrige haver De altid at holde Kroet udi forsvarlig Stand vedlige, og i alle Maader rætte sig dermed efter Loven, og de om Kroehold Allernaadigst udgangne Forordninger, saa at samme Kroe ingenlunde til noget Fylderie eller Tiidsspilde for Bonden eller andre vorder misbrugt, saafremt dette Privilegium ikke ellers derved skal være forbrudt og aldeles ophævet. Forbydendes alle og enhver herimod, eftersom foreskrevet staaer, at hindre eller udi nogen Maade forfang at gjøre, under Vor Hyldest og Naade. Givet paa vort Slot Friderichsborg d. 19de Septemb 1740

Under Vor Kongelige Haand og Seigl
Christian R.

Berkentin, Bruun, Adtzleu / Mule

Saa ville Vi ligeledes samme, som foreskrevet staaer udi alle dens Ord, Puncter og Clausuler Allernaadigst have confirmeret og stadfæstet, ligesom Vi den og herved confirmerer og stadfæster. Hvorefter de Vedkommende sig allerunderdanigst have at rætte. Givet paa Vort Slot Christiansborg udi Vores Kongl. Residence Stad Kjøbenhavn d. 30te Decemb 1766

Under Vor Kongelige Haand og Seigl
Christian.

Reventlow A. F. v. Bernsdorff / Berner

Fra 1757 foreligger der en beskrivelse af Strandvejen fra København til Helsingør, forfattet af præsten Ludvig Boesen.[42] Det nævnes her, at »paa denne Vey 5 Miile lang ligge allene 24 priviligerede Vertshuuse, bland hvilke Hvidøre, Vedbek, Torbek, Humlebek, Runsted, Nivaae, Snekkersteenen ere de fornemste.«

Tid efter anden opkastes spørgsmålet om kroernes nødvendighed. Det Kongelige Rente Kammer udbeder sig en indberetning fra amtmanden herom, som foreligger den 30. maj 1778:

Specification over samtlige kroerne paa Frederichsborg, Cronborg og Hirschholms Amter med forklaring om sammes beliggenhed enten paa de almindelige Landeveie, eller uden for, hvorlangt der er imellem enhver af de berørte Kroer som ligger nærmest ved hinanden, og hvor langt fra nærmeste Kiøbstad, og haver jeg tillige paa denne Specification anført min Betænkning angaaende Kroernes Nødvendighed for Reisende, eller hvorvidt de kan ventes at være unyttige og til Misbrug.

I indberetningen anføres der så om kroen i Humlebæk:

Humlebeck 1 Miil fra Helsingøer og 1/2 Miil fra Espergierde Kro.
Disse 2de Kroer henhører til Kraagerups Gods, anføres at være nødvendige for Reisende og i Egnen værende Fiskere.

Det med at kroerne ikke måtte være til misbrug var forøvrigt aktuelt i disse år, idet Christian VII – ikke selv bekendt for mådeholdenhed – i 1786 udsteder en »Forordning angaaende Brændeviinsbrænderi og Kroehold paa Landet i Danmark«, hvorefter det er »forbudet at skiænke eller drikke videre end til Nødtørft eller Vederqvægelse. Forresten ville Vi med besynderligt Velbehag ansee, at Øvrigheden og Jordegodseierne paa Landet lade dem være angelegent at see al overflødig Brug af Brændeviin saa meget mueligt indskrænket og afskaffet ved Bøndernes Bryllupper, Barseler og andre Vertskaber og Gilder, hvor indenlandsk Brændeviin maae bruges alene til Tarvelighed og naar det tilforhandles fra Kiøbstæderne.«[43]

Allerede otte år efter er kroen i søgelyset igen. I Rentekammerets skrivelse af 27. marts 1786 nævnes kroen som en af dem, man kunde ønske nedlagt: – – – uden al Tvivl kunde nedlægges, nemlig Humlebeck og Espergierde og Meelby af hvilke de to første høre til Kraagerup-Gaard og den sidste til Friderichswærk, om disse 3 Kroer udbad vi os, at det maatte aftales om Privilegierne var for Bestandighed, eller lyde paa de nuværende Eiere af Godserne, og i sidste Tilfælde ønske vi Regulativ, at de ved første forandring af Eieren, maatte blive nedlagte.

Og endelig nævnes det i Rentekammerets næste skrivelse, dateret 8. april 1786, at Humlebeck Kro, der ejes af generalinde Sehestedt,[44] tillige med flere andre ønskes nedlagt ved førstkommende ejerskifte.

Men den bliver *ikke* nedlagt. Selvom der ikke ses at være akter fra en senere tid omhandlende kroens – eller rettere bevillingens – videre skæbne, så er det

I denne bygning var den gamle kro. Den lå i byens sydlige ende mellem smedjen og huset med det skråt afskårne hjørne og blev nedrevet ca. 1930. Fisker Fr. Frederiksen, der var af den gamle Humlebækslægt og døde i 1966 i en alder af 82 år, har fortalt, at han var født her og som barn fik at vide, at han boede i den gamle kro. – Fotografi fra ca. 1915, udlånt af Fr. Frederiksen.

dog notorisk, at kroen fortsætter, for kromænd nævnes i folketællinger og andre optegnelser over beboerne. I de år, hvor havnen blev anlagt, har kroen nok været flittigt besøgt, og at også fiskerne var jævnlige gæster dér fremgår af en episode fra 1812, omtalt i afsnittet om livet i lejet. Kromanden på den tid hed Marcus Mathiassen Nærum, og han var også kromand i 1827, hvor en vejfarende fremfører en klage over kroen. Den tids Forum for klager – og kværulanteri – var bladet »Politievennen«,[45] og klagen fremføres således:
Spørgsmaal angaaende Kroen i Humlebek.
Indsenderens Spørgsmaal er, om Kroen i Humlebek er en virkelig, offentlig Landveis-Kro? Han troer, at dette maa besvares bejaende, da den er beliggende ved Strandveien. Hvorfor findes der da ikke i bemældte Kro en af vedkommende Øvrighed fastsat, og i Kroen opslagen, Taxt? Og naar slig Taxt findes opsat i Krostuen til Enhvers Efterretning, var det ogsaa at ønske, at de Varer, som efter Taxten der kunde bekommes, maatte være i Forhold til Priserne hensigtsvarende gode, samt til den Forlangende og Betalende overleveres i det Mindste med nogenlunde simpel Høflighed.«

Ofte ses det i et af de følgende numre af bladet, at en angreben forsvarer sig eller tilbageviser klagen som ubegrundet. I det foreliggende tilfælde lader kromanden ikke høre fra sig.

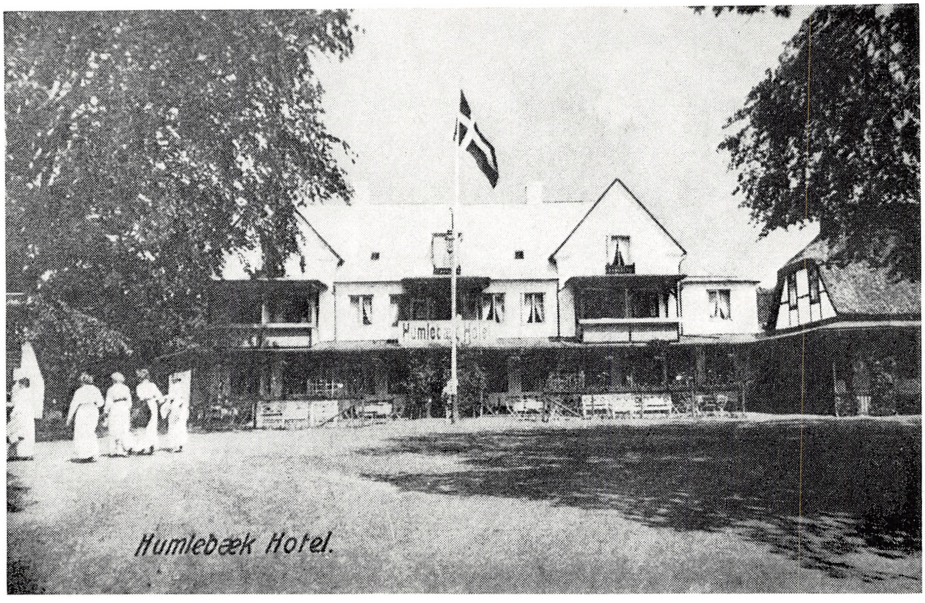

Humlebæk Hotel som det så ud ca. 1910 efter ombygningen i slutningen af forrige århundrede, sammenlign iøvrigt med det tidligere gengivne billede fra 1869. – Postkort.

Som nævnt i afsnittet om Louisiana omtaler Alexander Brun i 1851, at de besøgende »ere blevne meget talrige om Sommeren, siden min Fader har bygget et Værtshus ved Humlebek.« Det er den nye kro, der er tale om, og den lå for enden af Strandvejen, lige hvor denne svinger ned ad Humlebæk bakke. Beliggenheden fremgår af den i afsnittet om Louisiana gengivne kortskitse fra 1845, hvor også den gamle kro nedenfor bakken er vist.

Så vidt det kan ses, er kroen opført i 1840. I hvert fald er krostedet indtegnet til brandforsikring således den 28. juli 1840:[46]

a Stuehuus i Sønder 18 Fag langt, 10 Alen dyb, bygget af Fyrbindingsværk paa Steen, mured med brændte Steen, Straaetag, indrettet til 3 Stuer med Brædegulv, engelske Vinduer og Fyldingsdørre, 2 Kiøkkener til 2 Skorsteene, 2 Reisekamre, Port, Stald og Høelo. Overalt Brædeloft
hvoraf 12 Fag a 45 rd er 540 rd
6 Fag a 30 rd er 180 rd — 720 rd

b Udhuus i Vester 9 Fag langt, 8 Alen dyb, af samme Bygningsmaterialier, indrettet til Logishuus med Skorsteen og Bageovn hvorover 4 Fag Brædeloft, Karlekammer og Tørvehuus
a Fag 25 rd er — 230 rd

950 rd

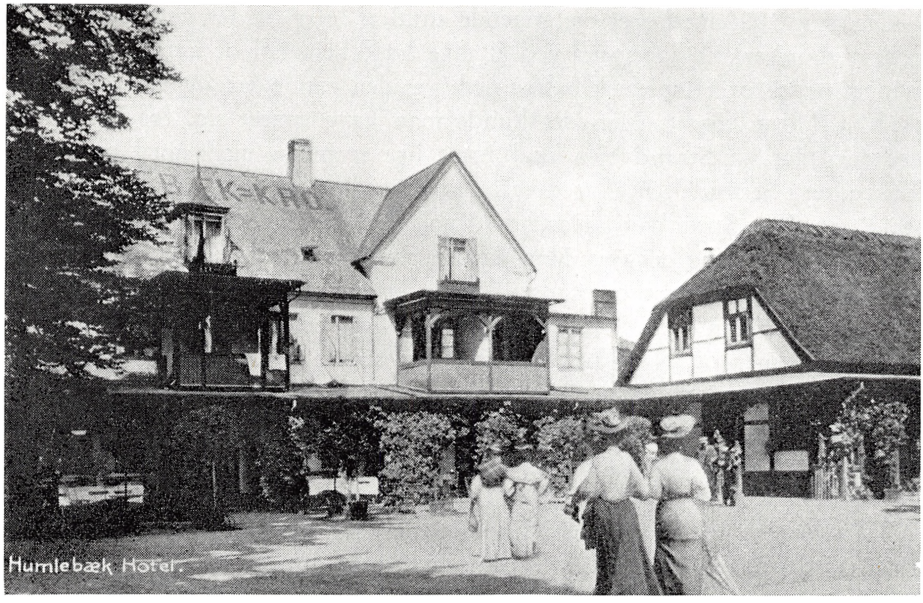

Efter Spadseretouren vender de fine damer i deres lange nederdele tilbage til hotellet, formentlig ca. år 1900. – Det kgl. Bibliotek. Fotonr. 47560.

Kroen går sikkert godt, for det varer ikke mange år, før der sker udvidelser. Allerede en snes år senere er port, stald og hølo forsvundet fra hovedbygningen og lagt ud i en selvstændig bygning, reisestalden, der lå sydøst for krohuset, d. v. s. hvor der nu er parkeringsplads. Senere foretages der yderligere udvidelser og tilbygninger, og om udseendet fortæller det gamle fotografi fra 1869, gengivet i afsnittet om kirken, hvor den 18 bjælkefag lange bygnings midterparti nu er overbygget med en frontespice. Kroen ejes af kammerherre Brun på Krogerup og drives på den tid og i den efterfølgende halve snes år af købmand Wismer, der sammen med sin broder ejede ejendommen Humlehøj ved havnen. I 1870-ernes begyndelse gennemgår logishuset, hvor der nu er kro og købmandsforretning, også store forbedringer, og selv haveanlægget bliver der ofret meget på.[47] Ved århundredets slutning ændres hovedbygningen igen. Gavltrekanten over de midterste fem vinduer fjernes, og samtidig forhøjes bygningens endepartier og forsynes med frontespice. Og nu hedder det Humlebæk Hotel.

Det bliver fint og mondænt og søges af Københavnere og turister. Rejsestalden ombygges og indrettes til sal, og i stedet opføres en ca. 32 m lang og 19 m bred stald- og garagebygning af træ nord for bygningskomplekset langs med jernbanen. Den egentlige kro for det jævnere og lokale publikum indrettes i fløjen mod vest, logishuset.

Omkring 1930 medfører det stigende antal af biler, at den gamle strandvej nede ved fiskerlejet har svært ved at tage trafikken. For at lette oversigten i svinget nedenfor Humlebæk bakke nedrives den gamle kro og huset med det skråt afskårne hjørne. Men det kunde man have sparet sig, for kort efter vedtages det, at Strandvejen skal føres lige igennem mod nord oppe ved kirken, og i begyndelsen af trediverne nedrives hotellet og den tidligere rejsestald, og Ny Strandvej anlægges. Kun den vestlige længe med kro og købmandsforretning bevares. Men da den gamle rejsestald, hvor der var indrettet sal, jo er nedrevet, og pladsen i kroen er stærkt begrænset, savner man et sted, hvor der kan danses og festes. Der opstilles derfor mellem den nye rejsestald ved banen og Ny Strandvej en danseestrade overdækket med et stort telt, der i folkemunde hedder »Sækkeraken«, og hvor det ofte går overordentlig livligt til, og hvor slagsmål hører til dagens orden, når der er bal. Unge fra Humlebæk og Sletten går sammen til angreb mod de unge, der er kommet herned fra Helsingør. Det gælder om at forsvare pigerne.

Til afløsning for det nedrevne hotel lader hofjægermesterinde Ida Brun i 1934–35 det nuværende Kølles Gård opføre, opkaldt efter den første restauratør, Ernst Kølle. I den forbindelse skal det nævnes, at ved rejsegildet tager den 83-årige Ida Brun – frisk som hun er – turen op ad stilladsets løbebroer. Efter hendes død i 1939 overgår Kølles Gård og kroen til privateje.

Krogerup

Krogerup er gang på gang omtalt i de tidligere afsnit af denne beretning om fiskerlejet Humlebæk. Det vil derfor være naturligt ganske kort at opridse hovedlinierne i Krogerups historie.[48]

Mens navnet Humlebæk første gang ses at foreligge i skriftlig form i 1516, omtales Krogerup først i 1575. Æbelholt klosters brevbog nævner ganske vist i begyndelsen af 1500-tallet et ellers ukendt »Krwwerup«, men om det er Krogerup, der sigtes til, er usikkert. Oprindelig er gården en almindelig bondegård. I 1577 ejes den af tingfoged Henrik Ejlersen i Helsingør og derefter formodentlig af hans søn, indtil den i 1648 overtages af skriver Niels Jørgensen ved bryghuset i København, der køber yderligere jord til. Det vides, at han ved kongebrev blev fritaget for at svare landgilde og skatter, men muligvis har også tidligere ejere haft dette privilegium. Få år efter dør Niels Jørgensen, og hans enke sælger i 1652 gården til forpagter ved Københavns ladegård Peder Christensen Svenske, hvis tilnavn skyldtes, at han havde deltaget i Kalmarkrigen under Christian IV. I 1656 bliver Hans Rostgaard gift med Peder Christensen Svenskes datter, Kirsten Pedersdatter. Samme år bliver Rostgaard ridefoged for Kronborg len, og det følgende år – efter svigerfaderens død – eneejer af Krogerup efter at have købt sine medarvinger ud. Med Hans Rostgaards overtagelse af Krogerup indledes den epoke, hvor Krogerup bliver kendt og omtalt, omend den aldrig har været hovedgård i streng juridisk forstand. Rostgaard, der var af sønderjysk afstamning, var som ung med i slaget ved Kolberger Heide, fik senere en stilling ved det kongelige sølvkammer men opnåede sin berømmelse på grund af sin indsats under svenskekrigen 1658–60. Om hans bedrifter her skal kun kort nævnes, at han udspionerede svenskerne og underrettede Frederik III om deres planer, så København ikke stod helt uforberedt, da svenskerne stormede byen natten mellem den 10. og 11. februar 1659. Men mest kendt blev Hans Rostgaards navn nok i forbindelse med hans indsats ved sammen med præsten Henrik Gerner og ingeniøren Oluf Steenwinckel med flere at forsøge at erobre Kronborg, som var i svenskernes hånd. Mens Steenwinckel måtte bøde med livet og Gerner gå i fængsel, slap Rostgaard fri men måtte gå under jorden i længere tid.

For sin indsats bliver Hans Rostgaard blandt andet belønnet med udnævnelse til kongelig fiskemester i Kronborg len og bliver ved kongeligt skøde

tilstået at besidde Krogerup og den tilhørende jord »som evindelig ejendom med adelig frihed«, d. v. s. med fritagelse for betaling af landgilde m. v. Rostgaards første hustru dør allerede 1668, hans anden hustru igen fire år senere, og endelig gifter han sig tredje gang i 1674 med Dorthea Rode, enke efter fyrforvalter Peder Jensen Grove i Gilleleje. Men også dette ægteskab bliver ganske kortvarigt, idet hun dør kun tre år senere i barselsseng sammen med barnet. Gennem sit ægteskab med Dorthea Rode bliver Hans Rostgaard tillige ejer af Anholt.

Sønnen Frederik Rostgaard bliver født i 1671, og da han er tretten år, dør hans fader. Herefter står Frederik Rostgaards en del ældre fætter, Jens Rostgaard, i en årrække for driften af Krogerup. Efter at være blevet student dyrker Frederik Rostgaard i tre år frie studier ved Københavns universitet, og i 1690 begiver han sig på en udenlandsrejse, der varer ni år. Her driver han studier bl. a. i Tyskland, ved Leydens universitet i Holland, ved Oxford i England, tre år i Paris og endelig i Rom. Han anskaffer sig sjældne bøger og afskriver gamle håndskrifter og lægger dermed grunden til et omfangsrigt bibliotek. Han behersker verdenssprogene og latin som sit modersmål.

Det er et ikke ualmindeligt synspunkt i vore dage, at vi står så højt med hensyn til viden og kultur, og at tidligere slægtled slet ikke besad en tilsvarende kultur. En uddannelse og udvikling, som den Frederik Rostgaard gennemgik, viser os noget andet, og så var det dog ikke noget specielt, kun en videreførelse af en tradition med rod langt tilbage i middelalderen. Men naturligvis var muligheden for at gøre en sådan uddannelsesrejse kun forbeholdt de få.

Allerede gennem sine studier er Frederik Rostgaard på vej ind i en livsform, der bliver vidt forskellig fra faderens. Hvor Hans Rostgaard var den djærve, dristige og folkelige type, bliver sønnen den forfinede, litterære og lærde mand – men han føler sig dog livet igennem stadig nær knyttet til Krogerup. Kort efter sin hjemkomst udnævnes han i året 1700 til geheimearkivar for det kongelige arkiv, 1702 optages han i den danske adelsstand og året efter gifter han sig med Conradine Revenfeld, en datter af storkansler Conrad Reventlow. Senere udnævnes han til oversekretær i det danske kancelli men mister denne stilling på grund af anklage for bestikkelse. Meget tyder imidlertid på, at anklagen var ugrundet og et led i et spil af intriger, for senere tages Rostgaard til nåde igen og udnævnes til amtmand over Antvorskov og Korsør amter. I 1741 ophøjes Krogerup til et stamhus, hvorunder henlægges ikke blot det tidligere arvede Anholt men tillige den i 1710 fra fætteren Jens Rostgaard erhvervede Sejrø og den i 1718 efter Jens Rostgaards enke Else Iversdatter arvede Nekselø.

Frederik Rostgaard og Conradine Revenfeld får i alt syv børn, hvoraf de seks dør som små. Det syvende, Conradine Sophie, bliver senere gift med ritmester Frederik von der Maase til Tybjerggaard og Førslev. Han dør alle-

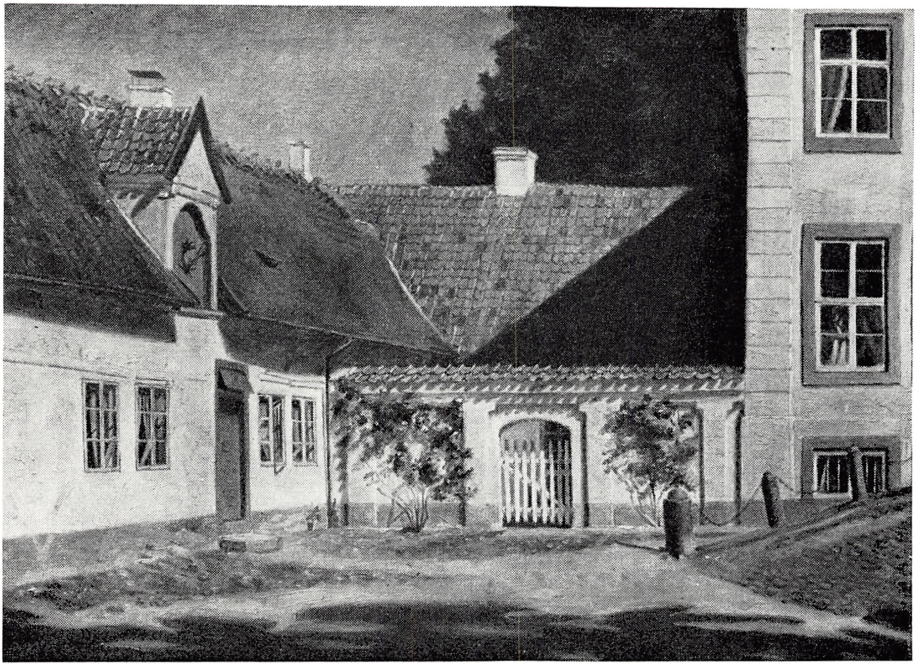

Bygningerne til venstre er rester af den vestlige del af Rostgaard'ernes Krogerup. De blev revet ned i 1916 efter i en årrække at have fungeret som inspektørbolig. Men den tegltækte mur med blændingerne står der endnu. – Maleri af ukendt kunstner, tilhørende civilingeniør C. C. Brun, Herlufmagle.

rede som 32-årig i 1728. Tretten år senere bestemmes det testamentarisk, at stamhuset skal gå i arv til deres fælles børn, fordi Conradine Sophie – uden forældrenes viden og vilje – har giftet sig igen, under sin stand. Hun bliver ikke blot gjort arveløs men udstødes, må ikke engang følge sin fader til graven efter hans død i 1745.

Slægten von der Maase sidder så på Krogerup indtil 1804 med Conradine Sophies søn, der også hedder Frederik, som den første ejer. I hans tid opføres den nuværende hovedbygning til Krogerup. Der foreligger ret få oplysninger om Krogerups oprindelige bygningsanlæg, idet man stort set kun kender det fra aftegning på samtidens primitive og unøjagtige kort. Det synes at have været udformet som et anlæg med en vestfløj og en østfløj. Ved vestfløjens nordende var en tilbygning mod øst og tilsvarende i østfløjens nordende en tilbygning mod vest, så hele bebyggelsen nærmest fremtrådte som et trefløjet anlæg. Frederik von der Maase lader østfløjen nedrive og opfører i årene 1772–76 den nye hovedbygning i én etage med kælder, 22 fag lang og med mansardtag. Også den fornemme brolagte opkørsel med sandstensstøtterne med jernkæder stammer fra den tid.

Tegningen viser den af Frederik von der Maase 1772–76 opførte hovedbygning i én etage med mansardetage, som afløste den østlige del af Rostgaard'ernes bygningsanlæg. Bag på billedet er skrevet: Det eneste existerende Billede af Kraagerup som det var i min Ungdom. – Al. Brun. (Alexander Brun var født 1814.) – Tegning fra ca. 1835 af Gerstenberg, tilhørende overlæge, dr. med. Georg C. Brun, Ålsgårde.

Anholt, Sejrø og Nekselø var i sin tid som særlige fideikommiser overgået til andre medlemmer af slægten men tilfalder nu ved arv den næste ejer af Krogerup, sønnen – som vi kender fra fæstekontrakterne – »Friederich Anthon Adam von der Maase, Kongelig Majestæts Kammerjunker, Seconde Rittmester i Garden til Hest og Herre til Kraagerup, Seyerøe og Anholt.« Med årene finder von der Maase det dog for besværligt og uforeneligt med sin militære stilling at administrere så spredt beliggende ejendomme og får lov at sælge dem men beholder dog Anholt. Få år senere, i 1804, sælger han også Krogerup. Den nye ejer er generalinde Pouline Sehested. Hun beholder kun godset i seks år og sælger endda i denne periode det meste af bøndergodset fra. I 1810 sælges Krogerup og resten af det tilhørende bøndergods – og også fiskerlejet – til storkøbmanden, conferentsraad Constantin Brun.

Constantin Brun tager ikke bolig på Krogerup, vel nok fordi hustruen Friederike Brun, foretrækker at blive boende på Sophienholm ved Bagsværd sø, hvor hun omgikkes tidens skønånder. Umiddelbart efter overtagelsen lader han opføre en ny stald til 140 »Qvæghøveder«. Det er Constantin Brun, der i 1810 skænker kongen det areal, hvorpå havnen skal anlægges, og da skødet efter tre års forløb i 1813 er tinglæst, overdrager han Krogerup til sønnen Carl Friedrich Balthazar Brun.

Krogerup er her set fra havesiden, efter at Carl Brun i 1837 gennemførte en ombygning, hvor den oprindelige mansardetage erstattedes af en muret 1. sals etage. Ved bygningens vestgavl ses taget på nordfløjen af bindingsværksbygningerne fra Rostgaard'ernes tid. Haven, hvorfra der er den skønneste udsigt over Øresund, er anlagt omkring 1820 i engelsk stil. – Litografi fra ca. 1870 af Nordahl Grove & Kittendorf efter tegning af F. Richardt.

Carl Brun får lov at sidde lang tid på Krogerup og er meget virksom og interesseret i gårdens drift. I 1837 ombygger han den af Frederik von der Maase opførte hovedbygning, idet mansardtaget fjernes, og bygningen forhøjes med én etage og får det udseende, hvormed den fremtræder i dag. Efter Carl Bruns død i 1869 overgår ejendommen til sønnen Petrus Friederich Constantin Brun, amtmand over Præstø amt. På grund af sin stilling som amtmand er det kun i begrænset omfang, han bor på Krogerup. Efter ham overtages Krogerup 1889 af hans søn, Oscar Brun, gift med Ida Tesdorpf. De ejer også Sædingegaard på Lolland, hvor de jævnlig bor, og hofjægermester Oscar Brun er tillige landstingsmand. Efter ægtefællens død i 1921 driver Ida Brun gården til hun dør i 1939, syvogfirs år gammel, efter at have siddet på Krogerup i et halvt hundrede år. Med hende går Krogerup efter 130 års forløb ud af slægten Bruns eje, for en sønnesøn, der er godsejer i England og havde mulighed for at videreføre traditionen, er på grund af krigen afskåret fra at komme herover og deltage i formaliteterne ved en overdragelse.

Krogerup overtages derefter i 1942 af Statens Jordlovsudvalg, der gennemfører omfattende fredninger, blandt andet af markerne nordøst for gården, så den storslåede udsigt mod Sundet med Helsingborg i baggrunden er sikret for eftertiden. Hovedbygningen overlades til kystpolitiet og benyttes i for-

bindelse med en interimistisk barak som politiskole, indtil besættelsesmagten den 19. september 1944 inddrager politiet. Tyskerne opretter derefter Schalburgskole på Krogerup, d. v. s. uddannelse til terrorhandlinger, og den gamle allé er lejlighedsvis spærret af »spanske ryttere«. Det er dog kun en kort overgang, så kommer befrielsen, og politiet overtager igen Krogerup, indtil den i 1946 overgår til det formål, hvortil staten erhvervede den, nemlig indretning af en folkehøjskole, hvis første leder er den kendte teolog, professor Hal Koch. Senere erstattes barakbygningen af de nuværende bygninger med foredragssal og elevværelser, passende trukket tilbage i forhold til hovedbygningen med den fornemme opkørsel, hvor ekvipagerne skumplede op over den toppede brolægning til indgangsdøren, hvor den liberiklædte tjener bukkende tog imod.

Når det ikke lykkedes at fortsætte slægtstraditionen med Krogerup som privat eje, må det dog siges, at det var en lykkelig udvej, at stedet overgik til at blive samlingssted for ungdom. Nu mødes nyt og gammelt her. For det er jo ikke blot hovedbygningen, der fortæller om en svunden tid. I parkens nordvestlige del findes endnu alléer med træer fra den meget havebrugsinteresserede Frederik Rostgaards tid, plantet omkring år 1700.[49] Også Carl Brun har senere sat sit præg på haven. Men en endnu mere direkte tale om fortiden kommer dog fra de gamle sten, der er opsat i gærdet ved indkørslen til Krogerup og andre steder på godsets jord, store sten med et årstal og et monogram der angiver, hvem der lod den tilstødende mark rydde for sten og indhegnede den med et stengærde. Ved opkørslen til Krogerup står tillige sten med Frederik Rostgaards og Conradine Revenfeldts navne, slægtsvåben og forskellige årstal indhugget, ligesom en sten fra 1912 markerer, at Krogerup da havde været i slægten Bruns besiddelse i hundrede år.

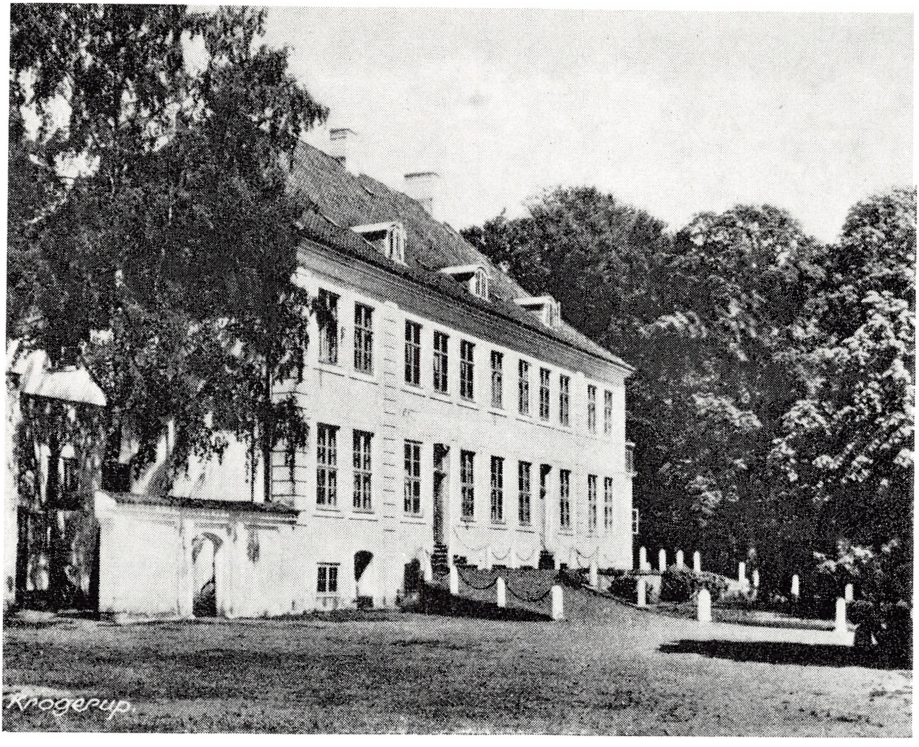

Gårdsiden med den fornemme gamle opkørsel med toppede brosten og sandstensstøtter med jernkæder. Hvor fotografen har stået, er der nu opført bygninger til brug for højskolen, og bagved den gamle mur med blændingerne er opført en lav bygning, der forbinder hovedbygningen med de nye bygninger. – Det kgl. Bibliotek. Foto-nr. 47563.

Fiskeri

Fiskeriet var hovederhvervet ned gennem tiderne.

Allerede i 1682 nævnes, som tidligere anført, at der findes tre ålegarns stader udfor husene. Og af de gengivne skifteudskrifter fremgår, hvordan garn og redskaber repræsenterede de største værdier af det, som beboerne ejede. Ålerusen nævnes først som det vigtigste og almindeligste redskab, og derefter kommer garnene, til sild og til torsk.

Oprindelig skete ålefiskeri fra ålegårde,[50] og sådanne nævnes allerede i Kong Eriks sjællandske lov, der omfatter retsoptegnelser fra ældre tid og formentlig kan dateres til 1200–tallets begyndelse. Ålegården bestod af en række vinkelret ud fra land nedrammede pæle med en mellemliggende udfyldning af risfletning eller lignende, raden. Ved radens yderste ende opstilledes rusen, og når ålene i deres træk nordpå standsedes af raden, søgte de udefter og gik i rusen. I forbindelse med ålegården, der begyndte helt inde ved land, fandtes en primitiv træbro, hvorfra rusen kunde røgtes. På grund af deres opbygning havde disse ålegårde den svaghed, at de var bedst egnet på fladvand men ikke kunde nå ret langt ud fra stranden ved dybere vand som f. eks. i Øresund. Senere erstattes raden af risfletning med net, og den faste forbindelse med land ophører, og ruserne røgtes fra båd.

En beretning fra omkring år 1700[51] giver et indtryk af de forskellige former for anvendte garn og fiskemulighederne her.

»En Aale Ruuse med 4 Bøyle, tilhørende Rad, som er 14 fafne« (1 favn= ca. 2 m) koster 4 rd. og den »kand vare i 4re Aar, eftersom det slags Redskab ikkun bruges fra Mikkelsdag[52] til Mortens dag. De sættes med mundingen ind ad Landet, og altid Radgarnene, som til hver Ruuse er 14 fafne, paa den Nørre side, saasom aalene altid komme fra Øster Søen, og vil gaa igiennem Øresund, der de og maa tolde, ud ad Vester Søen, hvorfra de igien ikke kommer tilbage.« Udfra den kant, »skåret«, hvortil søgræsset går, sættes vinkelret på land i fortsættelse af hinanden flere radgarn, hvert på 14 favne, endende med hver sin 2 favne lange arm på sydsiden og yderst hver sin ruse. Radgarnene opsættes forskudt, fordi ålene kommer sydfra. Rad, arm og ruse fastholdes ved pæle, »som er trøkt saa vit i baanden som mueligt.« Men man har jo ikke som nu ramslag, der kan drive pælene så langt ned i bunden, at

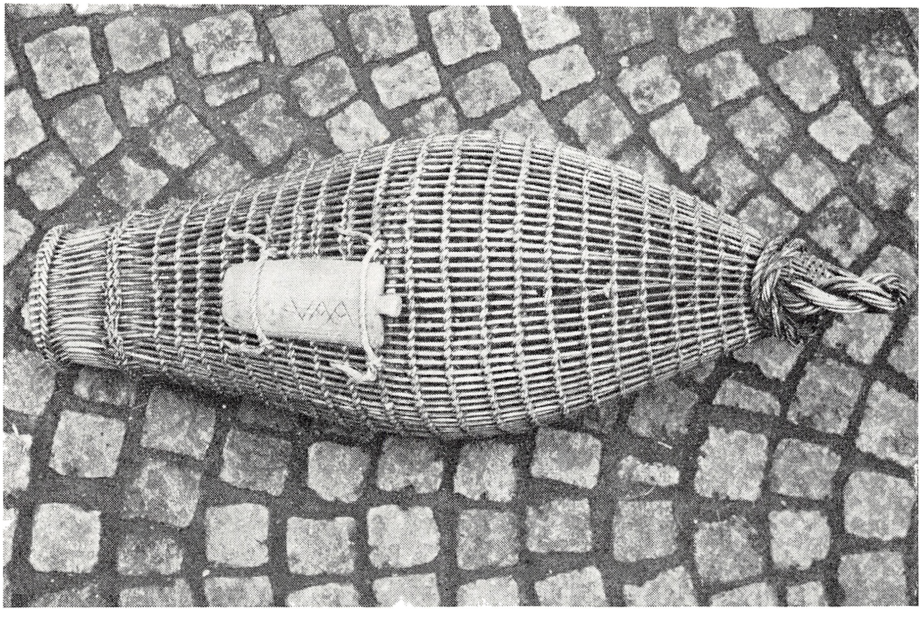

»Aalekubben« af vidjefletværk sattes i »gumpen« af rusen, og når ålene var nået hertil, kunde de ikke komme ud igen. På siden findes en skydelem af træ, hvorigennem fiskeren kunde tage fangsten ud. Redskabet har forskellige benævnelser: ålekove, ålekuve, ålekuge eller ålekube. Den her gengivne og meget fint forarbejdede ålekube har været benyttet af fisker Viggo Aanonsen (f. 1873, d. 1960), hvis initialer er indsnittet i skydelemmen, og den skal være udført af fisker Lauritz Pedersen i Humlebæk, der havde pil i sin have. – Tilhører arkitekt Per Christiansen, Espergærde.

de står fast, og må derfor yderligere fastholde pælene i bunden med »Krabber, som er Kampesteene imellem nogle bøyler og smaa træer, som smaa ankere.« Systemet er ret kompliceret, for der »er 4re Krabber til hver Pæl, den ene Krabbe at staa i øster, kaldes Stifær[53] Krabben, ved Enden af Ruusen, den anden Krabbe i Sønder, den tredie Krabbe i Sydvest og den 4de i Nør.«

I sin søgen nordpå standses ålen altså af raden, søger udefter og standses her af armen og ledes ind i rusen. »Bag til hver Ruuse er en aale Kubbe af vie Riis,[54] hvorudi Aalen af Ruusen indgaar, og da derfra igien ikke kand komme ud eller tilbage. Udi disse Aale Ruuser fanges Aal, Taarsk, Bergylter,[55] nogle Koller, Hvillinger, ulker, flynder, Skrubber, og det fra Mikkelsdag til Mortensdag, og fanges Aalene best i mørkt veyer og østen vind. Hvillinger, flynder, Taarsk og Aal fanges ogsaa paa Kroge, men saadanne Taarsk, og Aal som paa Krog fanges, er ikke saa goede, som de, hvilke fanges i Ruuser, og det fordi de Suldtene bide paa Krogen, som de andre ikke giør.«

Sildegarn af »utvunden Hørregarn« er 13 favne lange og 2 favne dybe og kan vare ét år. De »bruges fra Høstens begyndelse til ind i vinterens tiid, og

de Sild, som fanges fra Mikkelsdag er de bedste, og kaldes høst sild. Saadanne Sildegarn hæftes tilsammen 10:12 og mere tillige som da kaldes en lenk, og naar den sættes, er der da et dræg at holde fast, og en tønde ved hver dræg, for at finde garnene om stærkt vand fordriver dem. Vandet som kommer ind ad Nord Søen kaldes flod, og det vand som gaar fra Øster Søen ud igiennem Sundet kaldes Strøm, som begge mødes ved Cronborg.«

Flyndergarn fremstilles ligeledes af utvundent hørgarn i 100 favnes længde og 2 alens dybde og det er »gandske tønd og varer ikkun et aar. Udi samme garn som af og til aaret igiennem bruges fanges Flynder, Sletter, Tunger, Hvarer, Taarsk og deslige sampt Slumpomb en Helle Flynder, som er bred og stoer.« Torskegarn er af samme materiale som flyndergarn og holder samme mål. De bruges »ved Pindse og Ste Hans Dags tiider.«

»Et Makrelsgarn bindes af grovere Hørregarn, end de forrige trej Slags langt som Taarskegarn, men dobbelt saa dybt«, og det holder også længere end de andre, og der fiskes med det ved »Bartholomæ tiider«.[56]

De ovenfor nævnte garn – sildegarn, flyndergarn, torskegarn og makrelgarn – »sættes baade langs og tvært i vandet, men helst tvært uden der falder stærkt vande af flod og strøm, da sættes de langs, og ved alle saadanne bindes et træe ved hver ende til at finde dem sampt en Steen udi en Linie at holde dem paa det sted de sættes.« Det skal samtidig nævnes, at »Udi Sundet fanges og Reeger paa den maade, at en gaar med en Reghov omtrent giort som en Kedtzere hvilken skydes i haanden, hvor grøn tang og grøde er og derved Regerne optager.«

Som forholdene har udviklet sig, er fiskeri med ålebundgarn nu blevet den almindeligste form for fiskeri her. Siden omkring år 1900 er disse garn fabriksfremstillede, og der har naturligvis fundet en vis udvikling sted i forhold til de første bundgarn, der dog ikke specielt var beregnet til ålefangst, blandt andet er garnene nu større, fordi tekniske hjælpemidler letter transport af garn og ramning af pæle. Men i princippet afviger de ikke væsentligt fra de oprindelige, der bestod af en rad, der yderst afsluttedes af »hovedet«, d. v. s. et garn der sattes i en rundkreds om 8 pæle og var forsynet med netbund og havde en åbning ind mod land, i hvilken »fiskene som kommer fra Landet indgaar, og siden ikke kand finde ud igien.« Bundgarn sættes to gange, »det første i foraaret til efter Pindsedag, det andet fra Bartholomæ til Mikkelsdag«, og de kræver en stor investering, idet de med »Pæle, Krabber og tiere at tiære garnet med kand koste ved 66 Rd.« Man er derfor flere om sådan et garn, som det f. eks. ses ved opgørelsen af boet efter Ellen Hennings Datter i 1787, hvor der nævnes »1/3 af et Bundgarn«.

»Udi bondgarn fanges i foraaret i Øresund Hornfisk, Makrele, Taarsk, Flynder, Tunger, Sletter, Stenbidder, Qvab Søer, Sild, /: undertiiden en Lax :/ fiestinger /: hvis finner er som en forgift at stikke sig paa :/ Marsvin og slumpende hver andet, tredie og 4de aar en Støør. Hornfisken kommer i

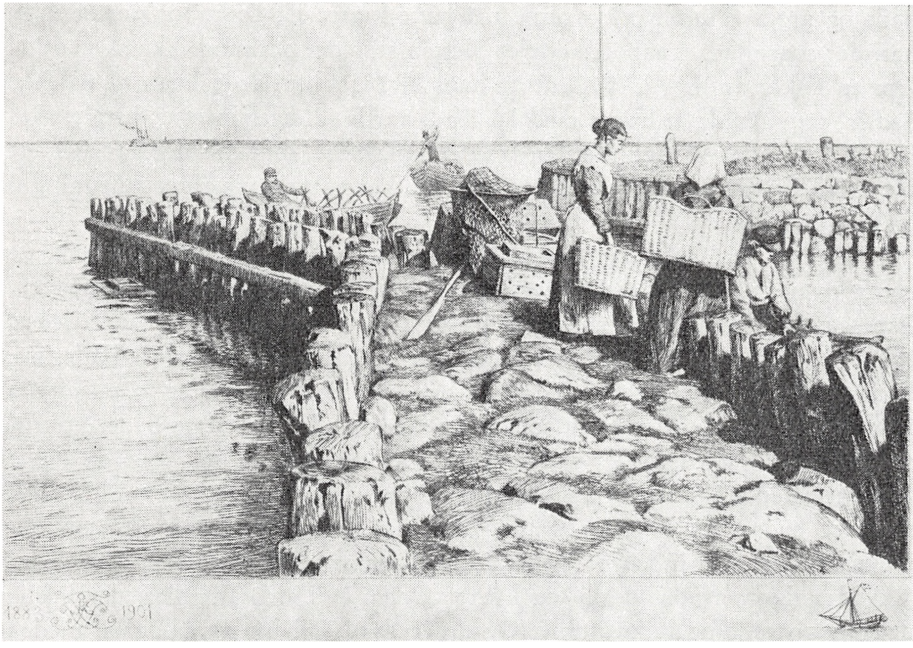

Tom Petersens radering her – efter tegning fra 1883 – med havnens nordre mole gengiver tidens primitive idyl. Den ene kone bærer på ryggen en af de kurve, hvormed de gik og handlede med fisk. Fiskeren, der ror ud af havnen, har båden lastet med »krabber« til fastholdelse af bundgarnspæle. – Det kgl. Bibliotek.

foraaret ved Ste Olesdag[57] fra Nord Søen, gaar igiennem Øresund, og ud ad Øster Søen, og er da maure. Udi efterhøst kommer de igien fra Øster Søen, og vil gaa ad Nord Søen, er da federe end de var den tiid de udgik, paa hvilke begge Reyser frem og tilbage, de temmelig maa tolde idet at undertiiden af dem fanges hele garnene fulde.«

I en indberetning fra 1806 af C. Pram til Commerce-Collegiet[58] omtales de forskellige da anvendte fiskeredskaber og fangstforholdene ved Øresundskysten, og det nævnes da i forbindelse med Humlebæk, at »her er eet stort Bundgarn, hvorved fanges alle Slags, især Sild og Hornfisk.« Bundgarnet består af en landrad, der står inderst og er 60 favne lang og 2 favne dyb, og i fortsættelse af denne en dybrad, der er 80 favne lang og 3½ favn dyb. Pælene fastholdes nu kun med to krabber for hver pæl. Helt op til vor tid benytter man disse primitive krabber, og på Tom Petersens tegning af havnen fra 1883 ser man en fisker, der ror ud af havnen med båden lastet med krabber.

I de første årtier af forrige århundrede påtager staten sig at yde lån til betrængte fiskere på Øresundskysten og Sjællands nordkyst til anskaffelse af

både og grej.[59] Humlebækfiskerne må have klaret sig godt, for der er ingen her, der søger lån. I nabofiskerlejet Sletten står det derimod ikke så godt til. Om en fisker anføres i 1830, at af hans »i 1819 bevilgede Laan af 64 Rbd. Sedler, som skulde afdrages med 16 Rbd. aarlig, aldeles intet er betalt.« Ialt har 15 fiskere på Sletten fået lån fra den kgl. kasse, som de intet har afdraget på, skønt lånene forlængst er forfaldne, hvilket naturligvis giver anledning til en masse skriveri.

I 1875 er der, ifølge en samtidig beretning,[60] 22 fiskere i Humlebæk, der råder over ca. 30 både. Disse er for størstedelens vedkommende bygget i Espergærde af eg eller lærk, og de fleste måler 16 fod fra stævn til stævn, enkelte dog indtil 20 fod. Herudover har flere af fiskerne større både, med hvilke de sejler til København med brænde, søsten, mursten o. a. Fire af fiskerne virker om sommeren som stenfiskere med deres åbne både omkring Saltholm og ved Amagers sydvestkyst. Det nævnes, at selv om en del af fiskerne således har forskellige biindtægter, er fiskeriet dog i forhold til lejets størrelse endnu ret anseligt. Bundgarns- og ålerusefiskeri nævnes som den indtægtskilde, der indenfor fiskeriet har den langt overvejende betydning.

Af bundgarn findes der 3, og hvert af dem ejes af 3 familier, der ligeligt deler udgifterne og indtægterne. Og de er dyre. Til hvert bundgarn medgår ca. 1.000 rd., og udgiften til den årlige vedligeholdelse udgør 200–250 rd. Set ud fra en almindelig betragtning skulde man ikke forvente, at et bundgarn og dets tilbehør skulde være nogen særlig indviklet affære, men der tager man fejl. Det hele er bygget op over et meget kompliceret system, hvor langt over et halvt hundrede slags enkeltdele har hver sit navn. Den inderste 90 favne lange landrad holdes oppe af tilbundne træstykker, flær. Hvor vanddybden når 2 1/2 favn, fortsættes den ud i den 144 favne lange dybrad eller pælerad, der støttes af 36 stykker 12 til 18 alen lange bøgepæle, der fastholdes af krabber. Tilsvarende fastholdes hovedet yderst med pæle med krabber efter et, som den gamle tegning viser, meget sindrigt system, som må have været vanskeligt at manøvrere med i uroligt vand. Garnene røgtes hver dag, hvis ikke det er storm. I reglen røgtes der fire gange daglig, men i den tid, hvor der er hornfisk, må der ofte røgtes otte gange, fordi hornfisk har tilbøjelighed til at smutte ud af garnet igen. Ellers er det det samme, man fanger, og til de samme tider som et par århundreder tidligere. Det gælder også for dét, den nævnte beretning fremfører om ålefiskeriet og garnfiskeriet, at der ikke synes at være væsensforskel på udøvelsen af fiskeriet i forhold til tidligere.

Af den gamle tegning til højre fremgår, hvor indviklet en affære et bundgarn var. Nederst ses den yderste ende af den 90 favne lange landrad eller flærad, der holdtes oppe af træstykker, flær. Derefter følger den 144 favne lange dybrad eller pælerad, der støttes af 36 pæle, der ikke er rammet ned i bunden men fastholdes af krabber, en slags ankre. På samme måde fastholdes hovedet, der er forsynet med netbund, af pæle med krabber. – Illustration til artikel af Jonas Collin om fiskeri i Humlebæk, 1875.

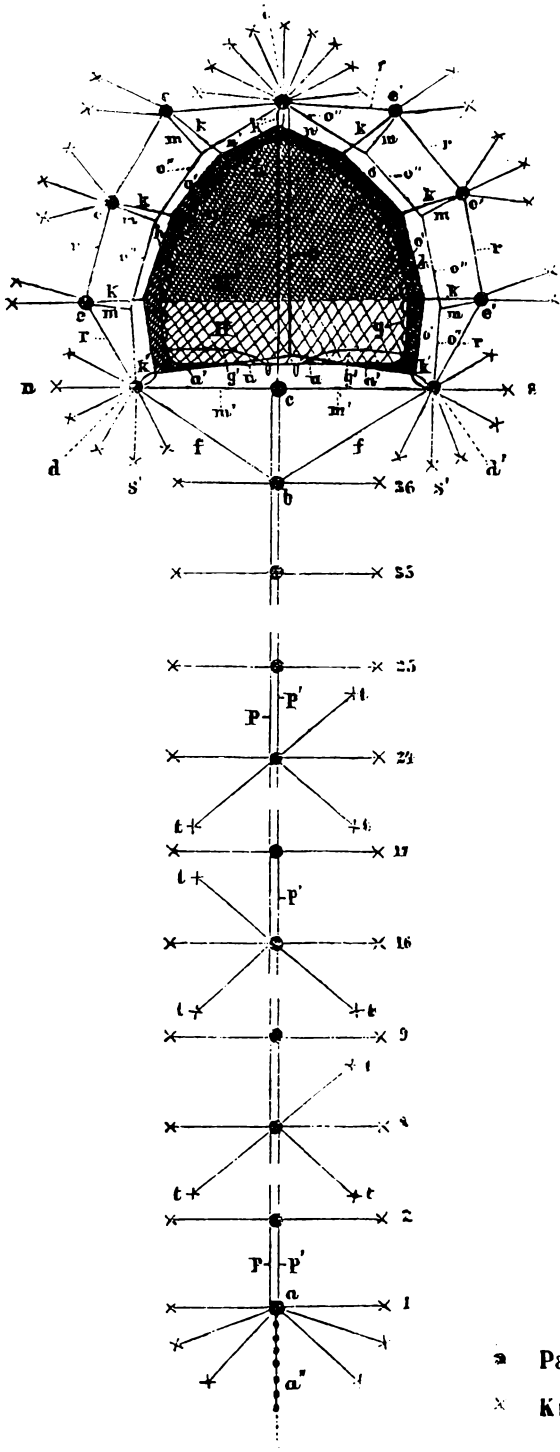

a. Inderste Pæl (Landpæl).
a'. Mundliget.
a''. Flæradens yderste Ende (Overliget med Flæer)
b. Radens yderste Pæl (Krydspælen).
c. Mundpælen.
d. Nordre Krog.
d'. Søndre Krog.
e. Nordre Bovpæle.
e'. Søndre Bovpæle.
f. Krydsrebet.
g. Gaaletter.
g'. Anden Lette.
h. Stemmel.
i. Baghælen.
k. Garnstroppe.
k'. Krogstroppe.
k''. Baghælstrop.
m. Brogstroppe.
m'. Mundrebet.
n. Nordkrabber.
n'. Skiltet.
o. Overrebet.
o'. Garnets Overlig.
o''. Brogen.
p. Pæleradens Overlig.
p'. Varpet.
r. Ringrebet.
s. Søndre Krabber.
s'. Landkrabber.
t. Støttekrabber.
u. Garnets Underlig.
H. Vidbunden.
H'. Tættebunden.

a Pæl.

× Krabbe.

Det har været et hårdt slæb i hornfisketiden at røgte bundgarn 8 gange daglig fra robåd. Først ret langt op i dette århundrede bliver det almindeligt med motordrevne både. En af de gamle fiskere, Viggo Aanonsen, der døde i en alder af 87 år i 1960, har fortalt, at han mange gange, når der ikke var vind, har måttet ro ind til København med fisk – og hjem igen samme dag. Men også konerne kendte til det hårde slæb. Dels var der arbejdet med at rense og bøde garn, og dels gik de fleste og handlede med fisk. Den tidligere omtalte Peter Petersen har f. eks. fortalt, at hans kone sædvanligvis gik to gange om ugen til Fredensborg og én gang om ugen til Hillerød med den tunge kurv på ryggen. Endvidere fortalte han, at man fra Humlebæk ofte fiskede i Nivåbugten, satte laksegarn der i april og om efteråret et halvt hundrede åleruser. Men det var heller ikke usædvanligt, at fiskerne ind imellem måtte længere væk for at bjerge føden. Således lå i forrige århundredes slutning adskillige Humlebækfiskere i marts og april og satte laksegarn nede i Køge bugt og ved Faxe Ladeplads og var så hjemmefra to, tre uger ad gangen.

Mens det i slutningen af forrige århundrede endnu var silden i forårsbundgarnene, der gav den vigtigste indtægt – samtidig med at der iøvrigt fangedes fisk »af alle Slags« – så har udviklingen sidenhen som ovenfor nævnt nu medført, at fiskeri med ålebundgarn er blevet af altovervejende betydning.

Bundgarnsfiskeriet fra Humlebæk drives i dag således, at én fisker har retten til de tre såkaldte Krogerupstader, der omtales allerede i 1682, nemlig stade nr. 15 – Tipperup stade, nr. 16 – Fløiti (Floyterup) stade, og nr. 17 – Hundekilde (Humlekilde) stade. To andre fiskere deles om to andre stader, det ene er nr. 18 – Tornebuske stade, der ligger ud for Louisiana, som det markeres af fiskestadestenen, der står op til hegnet om Louisianas have, hvor Gl. Strandvej svinger.[61] Det andet er nr. 20 – Søren Mikkels stade ved Sletten. Flertallet af staderne langs Øresund ejedes tidligere af de jordejere, udfor hvis marker de lå, men er nu overtaget af staten, der udlejer brugsretten. Hvert 4. år vurderedes staderne til ejendomsskyld samtidig med vurderingen af ejendommene i land.

De tre første stader, Krogerupstaderne, drives under ét af fisker Mogens Aanonsen, men sådan, at kun det nordligste, Tipperup stade, besættes.[62] Ved de to andre har der ikke været sat garn i mange år, fordi man ser sin fordel ved at sætte alle fem bundgarn på det nordligste stade for at få størst mulig afstand mod syd til det nærmeste og af de andre besatte stade. Ålene kommer jo fra syd. Bundgarnene opsættes i forlængelse af hinanden vinkelret ud fra kysten. Hvert af de fem bundgarn består af det lange, lige stykke, »raden«, der står ud fra land ophængt mellem to parallele pælerækker og yderst har et par »arme«, hvorfra ålene gennem en tragt, »kalven«, ledes ind i et ringformet hovede med netbund og forbindelse til en ruse. Garnene er tildannet og afpasset således, at de når fra bunden til vandoverfladen, og forneden er de

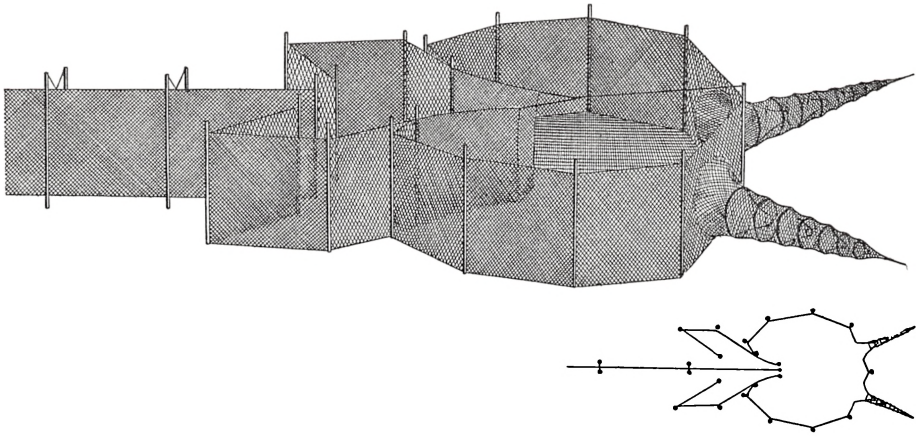

Ålebundgarn af den type, der nu anvendes i Humlebæk. Langs »raden« ledes ålene ud til »armene«, derfra gennem »kalven« ud i »hovedet« med netbund og derfra videre til samleruserne. – Bilag nr. 2 til betænkning af 15. april 1955 angående afløsning af retten til fiskeri med ålegårde og andre særlige rettigheder til fiskeri på søterritoriet.

påsyet jernkæder, der ved deres vægt holder dem på plads på bunden. Ved det inderste hoved er vanddybden ca. 5 m, ved det yderste ca. 8 m. Garnene fastholdes af ialt ca. 400 stk. pæle, der er rammet et par alen ned i bunden. Hvert af de fem bundgarn er 230 m langt, hvortil kommer hovedet, der er 20 m, således at den samlede længde udgør ca. 1.250 m. Det er således en ganske stor investering, der kræves for at drive bundgarnsfiskeri, og dertil kommer, at der af andet materiel bl. a. kræves et par mindre motorbåde, et par større både – såkaldte »travailler« – til garntransport, læssespil, rambuk, en del store hyttefade, traktor eller lastbil til at transportere garnene til tørrepladsen samt et stort skur til vinteropbevaring af garnene.

Allerede fra det tidlige forår påbegyndes forberedelserne til efterårets fiskeri. Hvert år må adskillige pæle fornyes, og så snart granstammerne kommer fra skoven, går man i gang med at afbarke dem og tildanne dem til pæle. Tidligere krævede selve garnene megen vedligeholdelse, men i de allerseneste år er det blevet almindeligt med trykimprægnerede nylongarn, og også tovværket er blevet afløst af syntetisk, vedligeholdelsesfrit materiale. Alligevel er der dog en del at eftergå i sommerens løb. Henimod september er alt i orden, og som det sidste led i forberedelsernes række kommer ramning af pælene. Det er et arbejde, der kræver akkuratesse, og med godt vejr kan de ca. 400 pæle rammes på en halv snes dage.

Omkring 1. september sætter man det inderste garn, nærmest som prøve, for tiden er ikke inde endnu, men der kan dog i denne periode godt tages nogle få ål inde under land. Det egentlige åletræk begynder imidlertid erfarings-

mæssigt først i slutningen af september og varer det meste af oktober. Hvornår garnene skal sættes og fangstmulighederne er størst, afhænger i første række af månens stilling, det vil sige, hvornår det første månemørke omkring september måneds slutning indtræffer. Slægtleds erfaring og tradition siger, at garnene skal sættes lige efter fuldmåne og tages ind tre uger senere, lige før næste fuldmåne. I månemørket trækker ålene ind under land, kun afbrudt af en standsning i det mørkeste par nætter lige før nymåne. Men også vind og strøm spiller en stor rolle for, om fangsten skal lykkes. Bedst synes det at være her på kysten med sønden vande, d. v. s. strøm fra syd, og en frisk til stiv vind fra øst.

Således følger fiskernes arbejde månen og kalenderen i denne tid. Så godt som hver morgen sejler man ud for at røgte garnene, og det meste af formiddagen går hermed. Først tømmes rusen, hvorefter en båd sejler over »leget«, det tov, der er indsyet i garnets øverste kant, og ind i »hovedet«. Her trækkes netbunden langsomt op indefra, indtil alle fisk, der ikke har fundet vej ud til rusen, er samlet i et hjørne af garnet, hvorfra de kan øses over i båden. Een fangst er i hvert fald altid sikker, og det er vandmændene, der fiskes op med en ketcher og smides ud. Også de følger strømmen. Ved norden vande kommer de røde, ved sønden de klare.

Ved måneskiftets slut tages garnene ind, da de har godt af at blive gennemtørret, og de kan også være blevet så begroede af muslinger og lignende, at strømmen tager for meget i dem og slider dem. De tunge garn – hvert garn vejer i tør tilstand ca. 2.500 kg – hejses med spil fra båden op på en vogn, der kører dem til tørrepladsen.

Efter en ugestid er garnene klar til at sættes igen ved det nu indtrædende månemørke, og historien gentager sig nok en gang. Sommetider kan der også blive tale om at sætte garn i et tredje månemørke indenfor åletrækket, det afhænger af kalenderen. Det kan også ske, at hårdt vejr ved fuldmånetid hindrer garnenes bjergning, så de må blive ude i to månemørker i træk. Ålene samles dag for dag i hyttefade, og efter hvert månemørkes slutning kommer opkøberens kvase og aftager dem i havnen.

Når garnene er taget ind for sidste gang, gælder det om at få dem tørret godt igennem, hvilket kan være besværligt nok på den årstid, ofte lykkes det først engang i januar at få dem i hus. Forinden har man været på søen nogle dage for at trække pælene op, et arbejde, det på denne årstid kan være svært at få passende roligt vejr til. Arbejdet er endt. Ringen er sluttet, og der er ikke så forfærdelig længe, til det er forår igen.

Det er forståeligt, at det økonomiske udbytte må blive meget svingende, når vejrforholdene i den grad spiller ind. Der er år, hvor der er kommet mange ål, og der er år, hvor det har svigtet, og storm og strøm tilmed har forvoldt ødelæggelser for mange tusinde kroner. I gunstige år kunde der blive en pæn fortjeneste, men man har også været ude for at måtte gøre hele

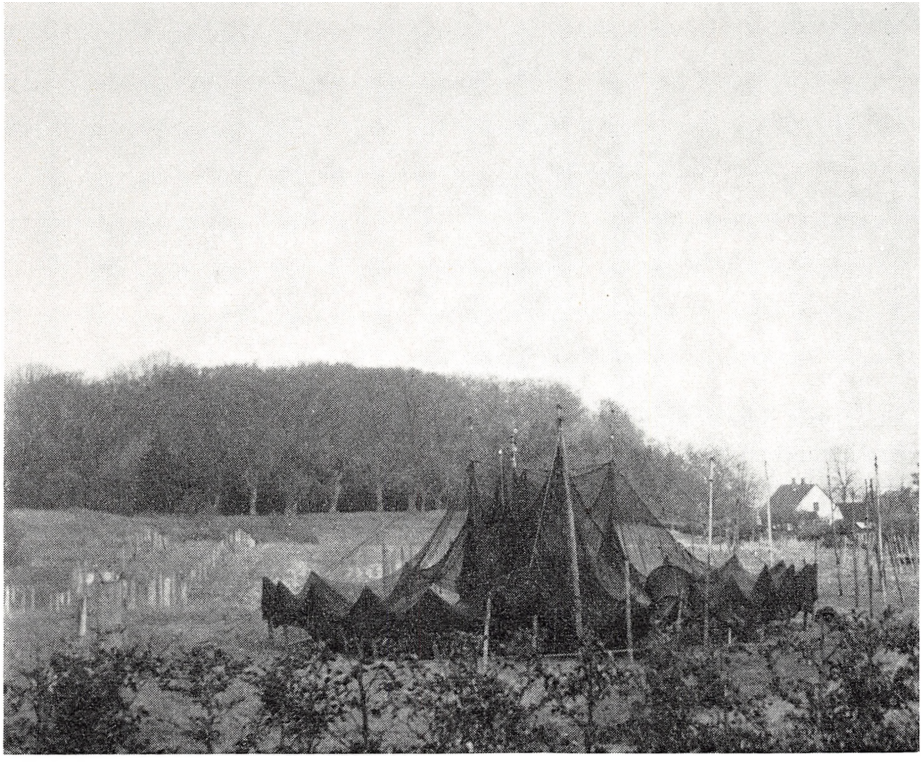

Tørrepladsen ovenfor fiskerlejet med Babylone i baggrunden. Det er hovedet med netbunden, man ser ophængt i de høje stejler, medens de lange rækker, der ses til venstre, benyttes til raden. – Fotograferet af fritidspædagog, fru Edith Nielsen, Humlebæk.

arbejdet gratis, som en gammel bundgarnsfisker har udtrykt det. Indenfor de allersidste år er der yderligere indtruffet den ændring, at der *hvert* år kun kommer ret få ål, som ganske vist er temmelig store, mens de mange af middelstørrelse udebliver, sandsynligvis et forhold, der står i forbindelse med den tiltagende forurening af farvandene. Fortsætter denne udvikling, skønnes fiskeriet at blive urentabelt. Med så svingende og uberegnelige indtjeningsmuligheder er det også forståeligt, at den nyindførte ordning, hvor skat skal betales forud af en forventet – men helt uberegnelig – indtægt, føles byrdefuld.

Måske der således inden længe vil være sat en stopper for videreførelsen af århundreders tradition indenfor fiskeriet, hvor det var sådan, at selv om garn blev fabriksfremstillede og bådene maskindrevne, så var det egentlige i fiskeriet dog dette, at dets udøvere i ét og alt var afhængige af vind-, strøm- og vejrforhold og måtte være fortrolige med, hvilken indflydelse disse ting havde på fiskenes veje og træk. Det var en viden, som man var født med, som gik i arv fra far til søn gennem mange, mange slægtled.

Kadrejeri

Det er vist ikke for meget sagt, at måske højst én ud af hundrede idag vil være i stand til blot nogenlunde at kunne gøre rede for, hvad en *kadrejer* er. Det kan rent umiddelbart forbavse, da den tid, hvor der fandtes kadrejere, dog ikke ligger os fjernere, end at der endnu lever adskillige, der kan fortælle, at de har kendt én, der har kadrejet. Men samtidig må det dog også som undskyldning for mangelfuld viden på dette område medgives, at det kun var i et meget begrænset udsnit af Danmark, man beskæftigede sig med kadrejeri, nemlig ved Øresundskysten, dels nord og dels syd for Helsingør.

Hvad var da en kadrejer?

En kadrejer var én, der handlede med folkene på de forbisejlende sejlskibe og forsynede dem med proviant af forskellig art og andre fornødenheder.

Det var ophævelsen af opkrævning af sundtold, der i 1857 i særlig grad skabte forudsætninger for kadrejeri. I sundtoldstidens dage måtte alle udenlandske skibe ankre op ved Helsingør, og skipperen måtte i land og klarere. Når man så alligevel havde forbindelse med land, var det naturligt, at man i almindelighed samtidig forsynede sig med proviant, hvis dette var nødvendigt. Men med sundtoldens ophør bortfaldt således pligten til at ankre op. Og var der ellers god vind, var det naturligvis ærgerligt at skulle lægge ind til Helsingør blot for provianteringens skyld. Så var det ulige nemmere, når kadrejerne i deres småbåde selv kom ud til sejlskibene og fulgtes med disse og handlede, mens skibet stadig var i fart. I almindelighed havde skibene naturligvis i forudseenhed provianteret rigeligt hjemmefra eller undervejs, men afhængigheden af vind- og strømforhold kunde naturligvis tit medføre, at man var længere om rejsen end påregnet, så der blev knaphed eller mangel på en eller anden art proviant.

For at få lidt indtryk af, hvordan kadrejerne arbejdede og virkede, kan det være på sin plads at gå til en beretning fra samtiden og bringe et uddrag af en skildring om kadrejere i Snekkersten.[63] Beskrivelsen kunde lige så godt have omhandlet kadrejere fra Humlebæk.

»Det har i flere Dage været blikstille; ikke en Seiler er kommet forbi; kun

hist og her i Sundet har et enkelt Skib ligget og døset for Anker – da blæser der pludselig en frisk Kuling op, og inden nogle Timers Forløb ser man en Mængde Skibe, som hidtil har været holdt tilbage af Mangel paa Vind, ile forbi for fulde Seil i tætte Rækker. Den Del af Snekkerstens Befolkning, der ernærer sig ved Handel tilsøs, de saakaldte Kadreiere, faa nu travlt og skynde sig at stikke i Søen med deres Baade, for om muligt at slaa en lille Handel af med de forbiseilende Skibe. Forsynet med forskellige Næringsmidler, samt Tobak og Spirituosa, begive de sig ud, to Mand i hver Baad, og naar de have naaet et Skib, hage de sig fast paa Siden af det og holde paa denne Maade Fart med det – en Seilads, der iøvrigt er temmelig farlig og har kostet mange Mennesker Livet. Saa snart Kadreierbaaden har haget sig fast, kommer i Regelen en Mand fra Skibet hen til den, og saafremt man ombord trænger til nogle af de Varer, Kadreieren har i sin Baad, begynder Underhandlingerne, som unægtelig ofte føres i et høist mærkeligt Sprog. Kadreieren kan imidlertid i Regelen gjøre sig forstaaelig; han taler lidt af alle Sprog, og Handelen gaar godt, naar Skipperen bare har noget at betale med. Betalingsmidlet behøver imidlertid ingenlunde at være contante Penge; Kadreieren modtager lige saa gjerne noget gammelt Tovværk, lidt Kul, en Sæk Korn, nogle Oliekager, eller hvad Skibet ellers formaar at yde, og i Bytte herfor giver han Æg, Fisk, Cigarer, Rom eller hvad man ønsker af, hvad hans i Baaden anbragte Proviantkasse indeholder.

Det hænder jo imidlertid ofte, at Skibet er vel forsynet i enhver Henseende og følgelig ikke vil have noget med Kadreieren at gjøre, hvorfor denne bliver jaget bort. Sker dette i en høflig Form, finder Kadreieren sig med Ro i sin Skjæbne, støder fra og seiler videre for at prøve sin Lykke et andet Sted; men bliver Skipperen raa og uforskammet, kan det vel hænde, at Kadreieren hævner sig ved given Leilighed.«

Af ovennævnte skildring kan man få det indtryk, at kadrejeren lige smuttede ud fra den hjemlige havn, når han så nogle forbipasserende Skibe og dermed en mulighed for handel.

Men så enkelt gik det næppe for sig i almindelighed. Konkurrencen var hård, og kadrejerens liv var hårdt. Det gjaldt om at møde sejlskibene så tidligt som muligt for at sikre sig handel, og kadrejerne fra Humlebæk lå gerne og ventede enten oppe ved Gilleleje efter de sydgående skibe eller nede ved Dragør efter de nordgående. Fra sidst i april til langt hen i oktober var deres egentlige hjem så den 18–20 fod store kadrejerjolle, med sejl og mast men åben, så de om natten måtte sove med blot en presenning over sig. Og ufarlig var sejladsen som nævnt heller ikke. Ofte skete der uheld, når kadrejerjollen – fastholdt med en bådshage – blev trukket fremad af en sejler, der gik for fuld fart.

I Humlebæk var der i de sidste årtier af forrige århundrede en fem, seks fiskere, der også kadrejede.

En af dem var Peter Petersen, kaldet Peter på bakken, en stout gammel fisker, hvis slægt har boet på Humlebæk i hvert fald fra 1700-tallets begyndelse og sandsynligvis endnu tidligere. I 1947 berettede han som 87-årig om livet i de unge dage, om fiskeri og kadrejeri. Det var i den forbindelse helt forbløffende at konstatere, hvor nøje han da – 70 år efter at det var sket – huskede priser og andre enkeltheder fra sin fjerne ungdomstid.

Peter kadrejede på Gilleleje eller Dragør fra en 20 fods båd og medførte rom, cognac, tobak og nogle ankre brændevin, rugbrød og nye kartofler. Især de sidste var der efterspørgsel efter, når træsejlerne kom oppe fra Nordsverige, hvor nye kartofler jo først kunde fås langt senere end her. Der kunde ofte sælges et halvt anker brændevin om dagen. Prisen for kartofler var fast fire kroner for en halv tønde.

En stor del af skibene var kornsejlere, der fragtede korn fra Rusland til England. Norske sejlere havde rødtræ med til Rusland. Det brugtes til farvning af tøj. Kadrejerne handlede i reglen med styrmanden og afregnede med ham, alt mens skibet var i fart. Men spaniensfarerne ankrede gerne op for at proviantere. Russerne og finnerne var ikke svære at forstå, for russerne talte tysk og finnerne svensk. Og selv om Peter ikke forstod tysk, gik det let nok, »bare de havde lyst til at handle«.

Men det var også noget af en sport at handle – for begge parter. Engang, fortalte Peter, kom han oppe fra Køge bugt med en enkelt sæk kartofler i bunden af båden, og vinden var norden. Så lå der en stor femmaster, en italiener, og ventede på vind, og Peter opdagede, at den havde en masse gammelt tovværk på dækket. Italieneren havde svensk lods, der talte engelsk med kaptajnen.

Peter siger så til lodsen: Spørg kaptajnen, om jeg kan købe det gamle tovværk, hvormange poteter de vil have for det. Efter nogen ordveksling meddelte lodsen, at man vilde have 12 sække, svarende til 48 kroner.

Peter sejlede så i land efter dem og sluttede sig der sammen med fisker Aanonsen fra Espergærde, der havde en noget større båd og lå ved Dragør. Handelen gik sin gang, italieneren fik kartoflerne og Peter tovværket.

Tovværk blev ellers solgt til Vorbech i Kvæsthusgraven, men da de kom ind til Dragør havn, vilde de hellere sælge her og lossede tovværket. En, der hed Jørgensen, spurgte, hvor meget de skulde have for det. Peter mente, han skulde have 135 kr. Jørgensen løftede på det og takserede det til kun 125 kr., men Peter vilde ikke slå af. Da det efter handelen blev vejet, viste det sig, at der var for 133 1/2 kr. Det blev da til en pæn fortjeneste på de 12 sække kartofler.

Peter mente iøvrigt, at der i Dragør i slutningen af 70-erne var ikke mindre end 54 lodser, men kadrejere var der ikke, de kom udelukkende fra Espergærde, Snekkersten og Humlebæk.

Det er indlysende, at hele dette handelsforhold af en så let og flygtig natur

Peter Petersen (f. 1860, d. 1949), kaldet »Peter paa Bakken«, var kadrejer i sine unge dage og endnu i sin høje alderdom i besiddelse af en fantastisk hukommelse og et godt lune. – Fotograferet af sønnedatteren, fritidspædagog, fru Edith Nielsen, Humlebæk.

virkelig måtte være baseret på sund tillid hos begge parter for at kunne gå – og også på ærlighed, for i mange tilfælde kom skibene jo igen.

Således lå engang Peters broder, Jens Petersen, der også kadrejede, oppe under Kullen, da han blev prajet af et norsk barkskib på vej til Tyskland. Jens forsøgte at komme op på siden af skibet, men strømmen gik imod vinden, og det var umuligt at lægge til barken. Så sejlede de om natten over til mere smult vand ved Hornbæk.

Da de således omsider var kommet på prajehold, meddelte nordmanden, at han skulde have en halv sæk hvedemel.

Først vred Jens sig noget og sagde, at det kunde han virkelig ikke sådan skaffe her midt om natten, men på nordmandens indtrængende opfordring sejlede han dog ind til Hornbæk og fik banket bageren op og fik melet.

Men så gik det hverken værre eller bedre, end da melet var kommet om bord på barken, sagde kaptajnen, at han ikke havde nogen penge. Da Jens så naturligt nok blev lidt betænkelig, fik han besked på at komme op på dækket og ind i kaptajnens kahyt. Her fik han et papir på, at han havde leveret melet, og skipperen sagde, at hvis Jens ikke inden 14 dage havde fået pengene sendt fra Tyskland, kunde han bare sende papiret til rederen i Norge. Ti dage senere kom imidlertid de 130 kroner fra Tyskland som lovet.

Kadrejerne skulde foruden at være »friske« fyre være i besiddelse af en god del menneskekundskab. Det kunde nemlig også hænde, at besætningsmedlemmer vilde give ting i bytte, som var rederens ejendom, og som de så selvfølgelig ikke havde råderet over. Tog en kadrejer mod sådanne ting og var klar over, at det var uretmæssigt, kunde sagen få et alvorligt efterspil ved retten.

En anden af Humlebækfiskerne, der havde kadrejet i sin ungdom, Viggo Aanonsen, har i 1959 som 86-årig fortalt, at han i 1891 lå og kadrejede ved Gilleleje og Hornbæk og foruden de almindelige fødevarer også havde skrubber med i båden. Ofte havde han set flere hundrede skibe ligge for anker.

Men få år efter ophørte kadrejeriet, sejlskibene var i det store og hele slået ud i konkurrencen med dampskibene.

For den, der er vant til ude i Sundet kun nu og da at øjne et enkelt damp- eller motorskib, virker det overvældende at høre om et par hundrede sejlskibe på én gang, f. eks. i en notits som denne fra Helsingørs Avis den 13. juni 1836:[64]

»Igaar Formiddags nød man det skjønne Syn af en Flaade paa henved to Hundrede Skibe, som for fulde Seil gik forbi Kronborg, stundom i saa tætte Klynger, at de skjulte den svenske Kyst for Øiet.«

Man forstår så bedre den gamle Humlebækfisker Chr. Andersen. Han var så gammel, at han »gik i barndom«. Han stod en forårsdag under sidste krig ved gavlen af sit hus, så ud over vandet, hvor der ikke var et skib at øjne, og sagde så: Ser du alle de mange fuldskibe derude?

Kadrejerjolle fra Snekkersten, model fra ca. 1870. – Original på Handels- og Søfartsmuseet.

Ufredstider

Humlebæks ret udsatte beliggenhed mellem indsejlingen til Sundet og rigets hovedstad har bevirket, at beboerne ved flere lejligheder fik krigen at mærke på nært hold.

I svenskekrigenes tid i 1657–60 gjaldt dette ganske vist hele det danske folk, men egnen her har nok i særlig grad ligget under for rå soldaters hærgen og plyndren. Efter fredslutningen i 1660 ønsker Frederik III en beskrivelse af tilstanden, bl. a. for at konstatere, hvordan det ligger med bøndernes muligheder for at svare skatter og landgilde. For egnen her er det ridefogeden på Kronborg, Hans Rostgaard, der får overdraget denne opgave:[65]

»Efter Kongelig Majestæts Befaling, dateret Kjøbenhavns Slot den 6. Augusti 1660 haver ærlig, agt- og velfornemme Mand, Hans Rostgaard, Ridefoged over Kronborg Len, her af Birketinget ladet opskrive 8 uvildige, dygtige og bekvemme Dannemænd, som paa Rettens Vegne paalagt er sig straks at begive over alt Birket og der granske og besigte alt det pantsatte saavelsom upantsatte Gods, desligeste besigte, hvorledes Gaardenes Bygninger befindes, hvilke endnu ere besatte eller ubesatte, ved Magt eller ruinerede, saa og, hvormange Tønder Sæd til hver Gaard Rug, Byg, Havre eller andet befindes at være saaet.

Item Skovene saavelsom Underskovene og Lundene, til de pantsatte Gaarde beliggendes ere, hvorledes de ere medhandlede, ved Magt eller forhuggede. Herom har de 8 Mænd at erfare og med Flid granske og besigte og med det allerførste, i Dag 14 Dage, deres Beretning inden Tinge beskreven give, som de vil forsvare og staa inde for.«

De otte mand er udpeget rundt om fra hele birket, og deres rapport foreligger som befalet efter fjorten dages forløb – selvom det kunde synes at være en urimelig hård tidsfrist.

Tilstanden er slem overalt i Asminderød sogn. Mange gårde er brøstfældige og enkelte helt ødelagt. Særlig slemt er det i Toelt, hvor alle bygninger er »gandsche Øde, och de Tho gaarde Ingen paa boeligen. Nemblig Jørgen Bruus och Suend Thordzens gaarde«. Hele Daglykke Slette (Sletten) er aldeles afbrudt og ruineret »og findes der ingen Folk paa Pladsen, heller ikke i Hommelbech«.

Slutopgørelsen viser, at der i Asminderød sogn er 8 helt forsvundne gårde, 72 brøstfældige, og der er ikke sået noget på markerne, »hvorfore ded ey kunde Taxeres for nogen Landgielde at udgiffue.« Skovene har også lidt meget, men dog ikke så meget, som man skulde vente.

Så går der kun godt fyrretyve år, før der atter finder krigshandlinger sted. I årene op mod år 1700 var der et spændt forhold imellem Danmark og Holsten-Gottorp, og i 1689 havde Sverige, England og Holland ved et forlig i Altona måttet optræde som garanter for fred mellem Danmark og Gottorp.[66] Da hertugen af Gottorp imidlertid oprustede kraftigt, og endda med Carl XII's hjælp, indgik Danmark forbund med Rusland, Polen og Sachsen og trak samtidig hovedstyrken af den danske hær ned mod Holsten, hvor den i marts 1700 gik til angreb på den gottorpske fæstning Tønning. Samtidig trængte sachsiske tropper ind i Livland. Efter dette skridt fra dansk side anså Karl XII det som sin vigtigste opgave først at vende sig mod Danmark for at neutralisere vor flåde, inden udskibningen af tropper til Rusland og Polen iværksattes. Efter overvejelse af forskellige angrebsplaner besluttedes det at foretage et direkte angreb på Sjælland og sætte den danske flåde ud af spillet. De svenske regimenter trak ned mod Skåne, Dalregimentet, Västmanlands og Upplands, samt Norra og Södra skånska kavalleriregimenter m. fl.

I juni samme år ankom en engelsk-hollandsk flåde til det nordlige Øresund og ankrede op ved Gilleleje for som repræsentant for garantimagterne at sikre freden i de nordiske farvande ved at lægge pres på Danmark. Den danske flåde, som i maj havde været nede ved Karlskrona, lå da på Disken sydfor Helsingør under ledelse af den kun 22-årige Ulrich Christian Gyldenløve, kong Frederik IV's halvbroder. Den *kunde* have gået til angreb, men den danske regering modsatte sig dette, da man af politiske hensyn ikke vilde stå som den angribende. Samtidig kom fra Østersøen den svenske hovedflåde op i Sundet og ankrede op udfor Dragør. Gyldenløves flåde befandt sig nu i klemme mellem de to fjendtlige flåder og trak ned mod Middelgrunden for at dække København mod angreb. Frederik IV befandt sig hos hæren i Tønning, og Gyldenløve havde ingen bemyndigelse til at træffe dispositioner på egen hånd. Carl XII's plan gik nu ud på, at den svenske flåde skulde forenes med den engelsk-hollandske, hvorefter man så i forening skulde angribe den danske. Lykkedes dette ikke, vilde man sejle tropper over Øresund til Sjælland, og disse skulde så indtage København fra landsiden, da byen næsten var forsvarsløs, fordi hæren lå i Holsten. Herved vilde også den danske flåde komme i svenske hænder.

Det var en vanskelig opgave for svenskerne at komme nordud i Sundet, for den danske flåde bevogtede Drogden, og Flinterenden var med den daværende ringe vanddybde vanskelig sejlbar, og de største linieskibe kunde ikke passere, og flere mindre skibe gik på grund. Hovedparten nåede dog frem og forenede sig den 8. juli med den engelsk-hollandske flåde ved Hven. Garanti-

magterne vilde imidlertid ikke deltage i et bombardement på den danske flåde men erklærede sig dog villige til at bistå den svenske flåde med transport af tropper fra Skåne til Sjælland. Den 24. juli indskibedes 3.000 mand i Landskrona og sejledes til Hven, hvor de overførtes til barkasser, der dels gik under sejl og dels roedes til Sjælland. Her fandt landgangen sted den 4. august 1700 på strækningen fra Humlebæk til Tibberup mølle. Når barkasserne tog bunden, vadede soldaterne i land, beskyttet af artilleriild fra de udenfor liggende skibe, der fra Hven havde trukket sig herover og sammen med dele af den allierede flåde lagt sig i en bue udfor landgangsområdet.

Fra dansk side havde man længe haft en fornemmelse af, hvad der var i vente. Da hæren var i Holsten, måttes i hast udskrives et almindeligt landeværn, en bondehær under ledelse af herredsfogeder, ridefogeder og forhenværende officerer. Dette havde til opgave at bevogte kysten fra Stevns til Hellebæk. Et svensk forsøg på landgang mellem Charlottenlund og Skovshoved den 22. juli blev afværget, og der var nu uvished om, hvor og hvornår et landgangsforsøg vilde blive gentaget. Efter et skinangreb mod Rungsted blev man fra dansk side dog klar over, at landgangen vilde finde sted ved Humlebæk, og den danske styrke trak herop.

Kampen i forbindelse med landgangen var ulige. På den ene side en stor og veltrænet soldaterhær og på den anden side en lille og primitiv bondehær. Dertil kom yderligere det forhold, at svenskerne havde valgt landgangsstedet med stor omtanke. Terrænforholdene begunstigede dem. Den danske styrke holdt til på baglandet, der ligger højere end den lave kyst, og denne omstændighed bevirkede, at der ude fra søen kunde skydes mod det danske forsvar hen over hovederne på de invaderende svenske tropper på strandbredden.

I en samtidig beretning[67] fortælles om selve kampen:

I et par Uger var man marcheret fra et Sted til et andet langs Kysten, men Styrken var kun ringe, da det endelig blev Alvor, 400 Ryttere, 300 Amtsbønder og 6 Enpundigere. Dækkede af de svenske Krigsskibe satte Svenskerne Foden paa dansk Grund den 4. August om Eftermiddagen mellem 4 og 5. Landingsstedet var lidt nordenfor Humlebæk midt for Tibberup Bakker, ganske tæt ved Krogerup, hvis Markgjærder tjente de Danske til Dækning. Den Modstand, som gjordes mod Svenskerne, var, i Betragtning af den svage Styrke, ikke saa ringe, Rytterne huggede flere gange ind paa Fjenden. Jens Rostgaard, Amtsforvalter over Kronborg Amt, viste sig som en modig Mand, der dristig flere Gange red igjennem Kugleregnen for at vise Rytteriet, hvor det bedst kunde sætte sig fast. Men det var umuligt for de faa Krigsfolk at slaa Svenskerne tilbage, der anførtes af Carl XII selv; han var den første som steg i Land. Medens Svenskerne ellers optraadte skaansomt og Intet ødelagde, var der dog paa selve Landgangsdagen sket nogen Ødelæggelse, men det var de engelske Matroser, der havde gjort sig skyldig heri. De havde plyndret og aldeles spoleret Krogerup, »som de Svenske har fortrødt.«[68]

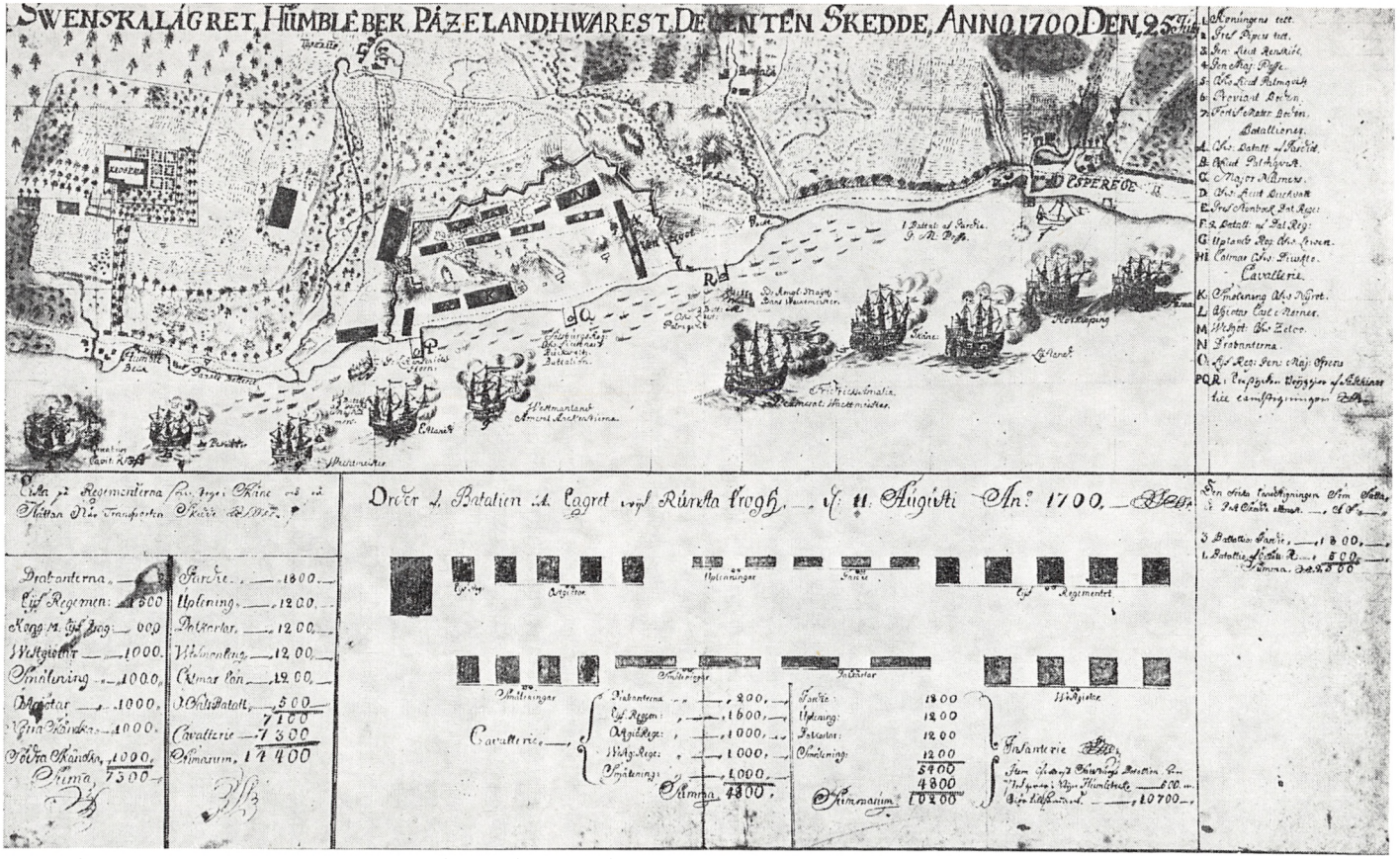

Kortet her viser den svenske lejr ved Humlebæk, hvor landgangen skete. Øverst landstrækningen med Krogerup og Humblebeck ved bækkens udløb yderst til venstre og Esperege yderst til højre. Udfor nuværende Humlebæk by er vist et dansk batteri (der næppe har været der) og i midten svenskernes lejr med tre landingssteder (P, Q, R) af faskiner. Udenfor ses de små landgangsfartøjer og udenfor dem igen en række svenske skibe og længst til venstre et engelsk. Nedenunder en opstilling over hærstyrken i lejren ved Rungsted kro.
Teksten over kortet angiver, at landgangen fandt sted den 25. juli 1700, medens 4. august jo ellers anføres som datoen. Forklaringen er den, at den gregorianske kalender indførtes i Danmark i februar 1700, medens svenskerne fortsat brugte den julianske kalender indtil 1753. – Universitetsbiblioteket. Uppsala.

Fra et sted i nærheden af Krogerup ser man her mod Øresund med Helsingborg og Kärnan i baggrunden. Til venstre ses Tibberup mølle, en stubmølle der ca. 1870 afløstes af den nuværende hollandske mølle. Det var på kysten her nedenfor, Carl XII's landgang fandt sted. – Litografi af C. M. Tegner fra samlingen »Souvenir de Marienlyst«.

Det er en almindelig antagelse, at der i Babylone var anlagt skanser, hvorfra danskerne forsvarede sig. Spørgsmålet berøres f. eks. af generalmajor A. P. Tuxen i en beretning om Carl XII's landgang,[69] hvoraf der i det følgende skal gengives et uddrag.

»Da den svenske Generalstabschef Carl Magnus Stuart med de forreste Orlogsskibe kom til Humlebæk, fik han Nord for Fiskerlejet Øje paa en Jordforhøjning som han antog for et Batteri[70] der kunde blive meget generende ved Landgangen. Kysten var i Øjeblikket blottet for Forsvarere, og han foreslog derfor Wachtmeister at sætte Folk i Land for at sløjfe Værket, men General-Admiralen fandt det overflødigt; Skibene ankrede og man skaffede i Ro og Mag til Middag. Da dette var besørget, bad Chefen for Uplands Regiment, Oberst Otto Vilhelm Løwen, der var om Bord paa Admiralskibet, om Lov til at gaa i Land og tage »Batteriet«. Tilladelsen blev givet, og Obersten nærmede sig Kysten med 50 Musketterer i 2 Fartøjer; Stuart, der ikke kunde modstaa Lysten til at deltage i Expeditionen, fulgte dem i sin Slup. Men nu var begge Amtsforvalterne komne til Stede (Jens Rostgaard for Kronborg amt, Cay Ahlefeldt for Frederiksborg amt). Rostgaard anbragte

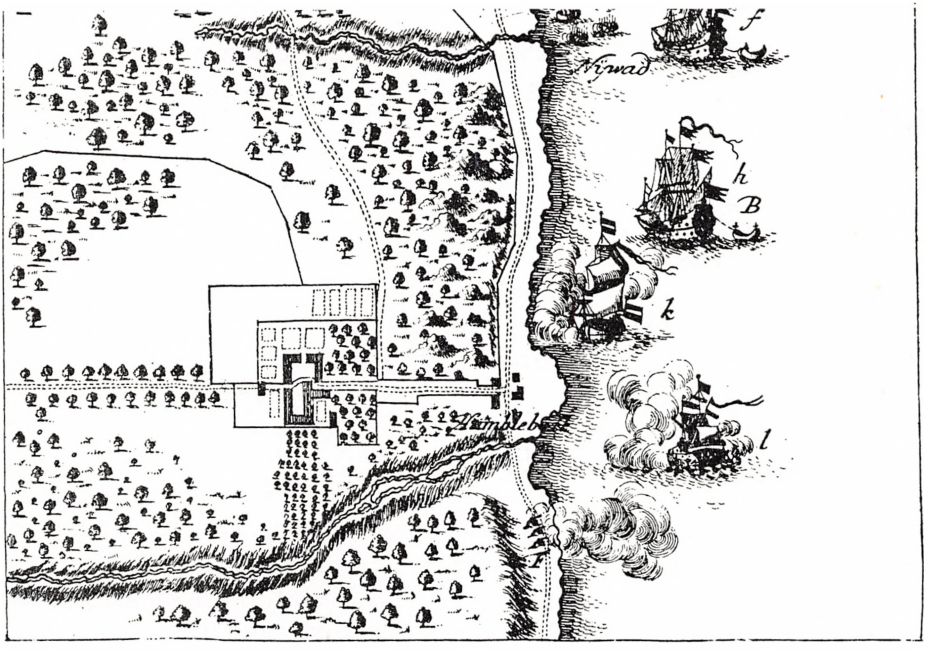

Kanonerne fra det gamle batteri nedenfor Louisiana beskyder under landgangen den 4. august 1700 det engelske krigsskib Quensbury. Kortets gengivelse af Krogerups bygningsanlæg virker korrekt, når man f. eks. ser på vestfløjen, der er vist på en gengivelse af et maleri i afsnittet om Krogerup. – Udsnit af stik af Johan Haas, tegnet af Zacharias Wolff.

sine Piecer i »Batteriet«, Ahlefeldt besatte et Stendige med sine Bønder, og da Svenskerne kom indenfor Skudvidde, blev de modtagne med Musket- og Falkonetskud; 6 Uplændinge blev trufne og Stuart fik en Kugle i det venstre Laar. Løwen blev betænkelig, og, da han tilmed fik Øje paa en Eskadron, der holdt rede til at tage imod ham, gik han tilbage. Klokken var dengang antagelig 4.«

Den ulige kamp sluttede allerede samme dags aften, og landeværnet trak sig tilbage i sikkerhed. Den svenske krigsstyrke på 3.000 mand forøgedes i de følgende dage, så den ialt omfattede godt 14.000 mand, halvt kavalleri og halvt fodfolk, der etablerede en lejr med omgivende volde inden for landgangskysten. Formålet var at nå København og indtage byen, og efter et par ugers forløb førtes den svenske hovedstyrke til en ny lejr ved Rungsted kro. Her modtog man imidlertid meddelelse om, at der flere uger tidligere, ja før landgangen ved Humlebæk, var sluttet forlig mellem Frederik IV og hertugen af Gottorp. Den videre aktion måtte herefter afblæses, og den kun 18-årige kong Carl måtte skuffet sejle sine tropper tilbage til Skåne, hvorfra de kort efter udskibedes til Polen for derefter at gå fra sejr til sejr.

Den historiske begivenhed, som landgangen repræsenterede ved at være Carl XII's første aktion, har givet anledning til, at der er blevet udarbejdet flere samtidige stik, der viser lejrens placering i landskabet, landingsfartøjerne ved kysten og krigsskibene udenfor. Det primære har været at redegøre for de rent militære forhold som skibenes og regimenternes placering og styrkens mandskabsmæssige størrelse. Topografisk nøjagtighed er kommet i anden række. Mest korrekt virker et svensk kort,[71] hvor bækken nord for Babylone skov, Tibberup mølle og Sobækken i Espergærde er placeret i det rigtige forhold til de daværende Humlebæk og Espergærde byer.

De historiske kildeskrifter giver ikke sikkerhed for, at der har været tale om beskydning fra dansk side fra et fast batteri. Det svenske kort viser et batteri, beliggende ved kystlinien lidt nord for nuværende Humlebæk havn og udfor den nuværende bebyggelse. Men denne placering er næppe korrekt. Forskelligt tyder derimod på, at der var et batteri *syd* for havnen, på skrænten nedenfor Louisiana. Således viser kortskitsen fra 1845 – gengivet under omtalen af Louisiana – at der lå et batteri ved skrænten ud mod vandet, øst for Louisiana og nær ved Gl. Strandvej. Som tidligere omtalt udtaler Generalstaben i 1845 som svar på en forespørgsel, at dette »ikke var Batteri i sidste Krig (d. v. s. kanonbådskrigen 1807–14) men maaske i en fjernere Fortid.« På et andet af de ovenfor nævnte stik,[72] der gengiver Carl XII's landgang, rykker denne fjerne fortid os imidlertid nærmere ind på livet, for vi ser batteriets kanoner affyret mod det udenfor liggende engelske krigsskib Quensbury.

Ved selve landgangsstedet synes der ikke fra dansk side at have været opført nogen skanse eller batteri, og når generalmajor Tuxen taler om »Batteriet« i Babylone i anførselstegn, ligger der formentlig heri, at der efter hans mening ikke er tale om et specielt anlagt batteri.

Få år efter Carl XII's landgang synes der dog at have været opført et batteri – hvoraf der i dag kun er meget svagt synlige spor – nedenfor Babylone, mellem vejen og stranden. Et kort fra 1713[73] viser nemlig foruden dette to andre batterier mellem Humlebæk og Espergærde og et fjerde umiddelbart nord for Espergærde by. Af en kortet påført tekst fremgår, at de fire batterier kan armeres med ialt 41 kanoner, og det opgives tillige, at batterierne er udført indenfor det korte tidsrum fra 24. marts til 3. april 1713 efter ordre fra Københavns kommandant, generalløjtnant Schönfelt. Man kunde forvente, at anlægsarbejdet var forceret på stærkt på grund af fare for landgang på den pågældende strækning. Intet tyder på, at der var optræk til noget sådant, men det var jo under den store nordiske krig, så forholdene var usikre.

Erich Pontoppidan skriver i »Den Danske Atlas«, der udkom i 1764,[74] om Humlebæk, at »Her ses endnu Levning af nogle Søe-Batterier, som Anno 1700 bleve opkastede til Landværn mod den unge Konge Carl XII, som her udskibede 14.000 Mand og med dem aabnede sin allerførste Campagne, men kom ikke videre, da den Travendalske Fred strax fulgte paa.«

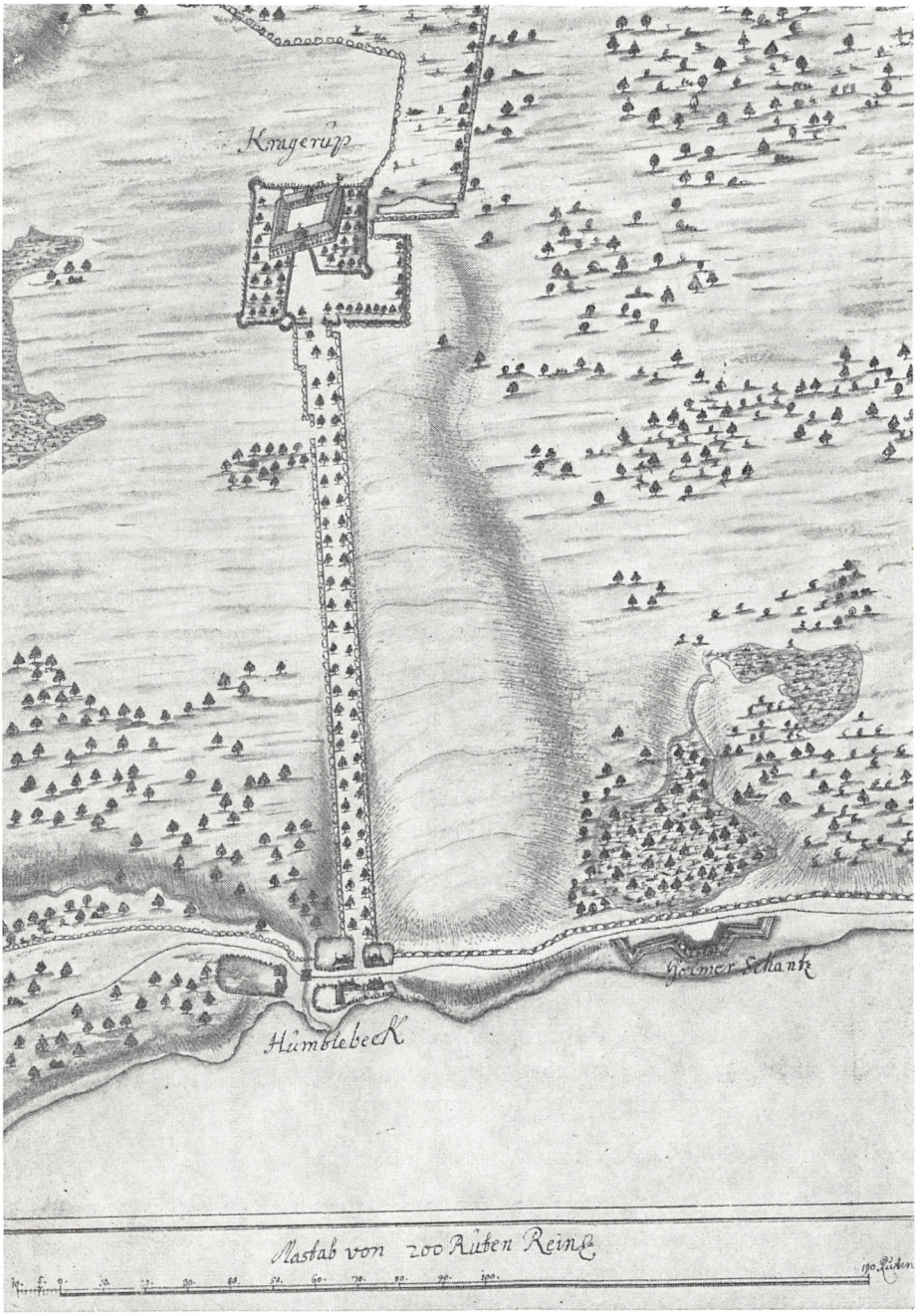

Udsnit af et kort fra 1713 visende et samtidig anlagt batteri nedenfor Babylone. Når batteriet er benævnt »Holmer Schantz«, skyldes det nok, at det er opkaldt efter kommandanten, da et samtidig udført batteri nord for Espergærde benævntes »Schröder Schantz«. I batteriet kunde opstilles 11 kanoner. – Forsvarets Bygningstjeneste.

Der er grund til at tro, at de af Pontoppidan omtalte batterier dels er det, der anlagdes nedenfor Babylone i 1713 – altså efter landgangen – og dels det, der var anlagt på skrænten nedenfor Louisiana og vist på det samtidige stik samt kortskitsen fra 1845.

Godt et århundrede senere kommer Humlebæks beboere igen ud for ufredstider. I september 1807 var Danmark i den situation, at englænderne havde bombarderet København og taget vor orlogsflåde. Den følgende måned afsluttedes en traktat med Frankrig, som pålagde Danmark at deltage i fastlandsspærringen, d. v. s. være medvirkende til at forhindre verdens største sø- og kolonimagt, England, i at få handelsforbindelse med det europæiske fastland. Bitterheden i Danmark overfor England var stor. Ikke alene på grund af bombardementet af København og tabet af orlogsflåden men også fordi, at allerede i slutningen af september var 335 af vore handelsskibe på fremmede have blevet opbragt af englænderne.[75] Der var noget at hævne.

Allerede den 14. september – kun en uge efter kapitulationen – blev der udstedt et kaperreglement, som tillod private redere at udruste kaperfartøjer, der kunde opbringe engelske handelsskibe. I løbet af 1808 fik man bygget 4 brigger og 170 kanonbåde, hvoraf de fleste kun var udrustet med et par kanoner. Samtidig udførtes rundtom ved landets kyster på strategisk vigtige steder skanser, som skulde beskytte indsejlingen til købstæderne samt de vigtigere overfarter og sejlløb.

Ved Humlebæk anlagdes i 1808 under opsyn af Lieutenant von Scholten af Artilleriecorpset 2 batterier – nordre og søndre – for at dække den daværende ankerplads. Havnen var på dette tidspunkt endnu ikke anlagt. Nordre batteri lå 65 fod fra stranden og midt på vejen mod Helsingør udfor nuværende nr. 38, hvor huset derfor kort efter nødvendigvis måtte opføres langt tilbage på grunden, medens de øvrige huse lagdes i linie fremme ved vejen. Denne omlagdes så og slog et slag vest om batteriet ind i det nuværende haveareal, således som det fremgår af det under omtalen af havnen gengivne havneprojekt. Søndre batteri lå 40 fod fra stranden, mellem havnen og den tidligere omtalte ældre skanse, d. v. s. omtrent hvor nu roklubhuset ligger i det tidligere bådeværft. Der findes ingen spor i terrænet efter de to batterier.

Om søndre batteri, der var ca. 140 fod langt og ca. 60 fod bredt, foreligger følgende oplysninger:[76]

1) Batteriet er i Ryggen kun lukket ved Brinken, Pallisader, Stormpæle, Barriereport, Broer, forefindes ikke.
2) Det er monteret med 3 Stk. 24 pundige Kanoner paa høi Affutage.
3) Ammunitionen giemmes paa Batteriet kun i Kassen, som staaer bag en liden Traverse; men ved den sydvestre Ende af Byen er et Ammunitionshuus af Bræder, tilfælles for dette og det nordre Batterie.
4) Vagten tilfælles for begge Batterier, holdes i et Huus i Byen.

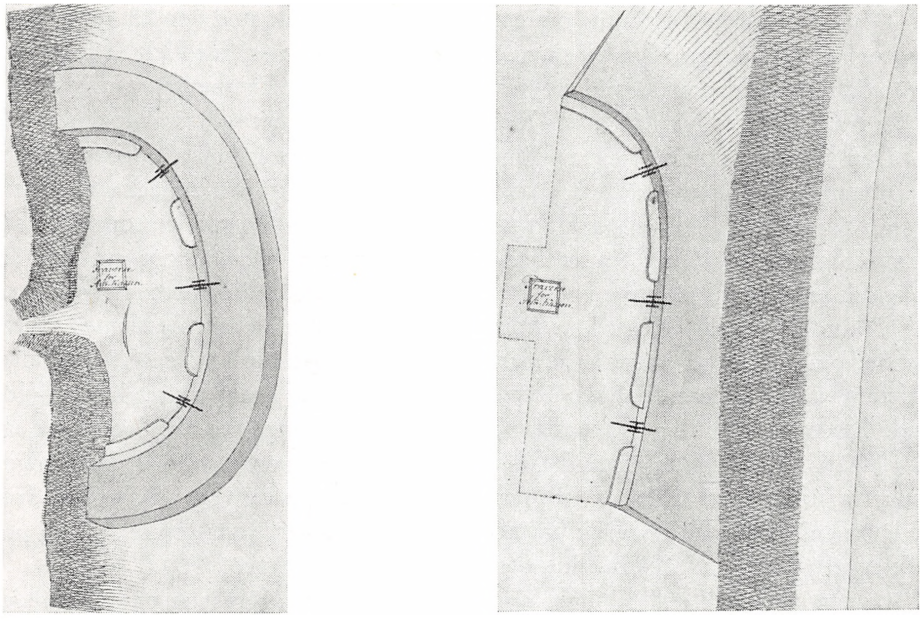

De to batterier fra 1808, til venstre det søndre, der lå 40 fod fra stranden, til højre det nordre, der lå 65 fod fra stranden. Hvert af batterierne var monteret med 3 stk. kanoner. I haven til ejendommen Gl. Strandvej 38 findes endnu en rest af en af kanonerne fra Nordre Batteri. – Forsvarets Bygningstjeneste.

5) Besætningen ligger i Humlebek.
6) Ovn til gloende Kugler forefindes ikke.

Nordre batteri var af tilsvarende størrelse og indretning men indhegnet med »Staket og Laage«. Ved befæstningsanlægget var tillige stationeret en mellemjolle, d. v. s. en båd på op mod en halv snes tons, til brug for patruljering, en bådfører og 5 matroser.

Om kanonbådskrigen har en specialist på dette område, C. F. Wandel,[77] skrevet, at »hele det nyskabte Søværn var meget aktivt og formaaede i Forening med de mangfoldige Kapere at gøre vore Farvande saa usikre, at Englænderne stadig søgte at samle de engelske Handelsskibe, der skulde til Østersøen, i større eller mindre Grupper, der da blev konvojerede, og var disse Konvojer store og de konvojerende Skibe spredte, tilføjedes der ofte Konvojerne store Tab, naar Stille faldt paa, hvor Kanonbaadene, som blev roet, var uafhængige af Vinden. Stor Virksomhed udfoldede Flotillen ved Helsingør, naar Stille standsede Skibene i det smalle Vand. Landbatterierne mellem København og Helsingør var ogsaa ofte i Virksomhed og hyppigt med Held, naar Englænderne vilde opsnappe de til Helsingør indbragte Priser, der førtes til København.«

Der foreligger en beretning om en træfning, der fandt sted den 25. juni 1808 udfor kysten mellem Humlebæk og Sletten. Beretningen er meddelt af løjtnant von Scholten, der som kommanderende over de danske kystbevogtningsstyrker i forsvarsafsnittet Nivå–Sletten–Humlebæk fra land deltog i træfningen.[78]

Den danske kaperskonnert »Mandal«, armeret med 8 lange firspundige kanoner og kommanderet af kaptajn Wulffsen, var på sin sejlads nordefter langs Sundets kyst blevet forfulgt af en engelsk kanonbådsstyrke, som efter at have fået forstærkning fra et ved Ramlösa sydfor Helsingborg stationeret engelsk orlogsskib, talte ikke mindre end 2 kanonbåde og 7 armerede barkasser.

»Mandal« kunde ikke nå at komme op udfor Humlebæk og demed være under beskyttelse af batterierne dér. Den ankrede derfor op i ca. 150 skridts afstand udfor Telegrafbakken[79] ved Sletten, hvor der snart på ret klods hold udviklede sig en livlig kanonade mellem den og de engelske angribere, der lå i 1.800 á 2.000 skridts afstand fra skonnerten. Det danske skib fik imidlertid snart assistance af tililende tropper: jægere, skarpskytter og artillerister fra Vedbæk, Nivå og Humlebæk batterier, som med deres skyts tog opstilling på Telegrafbakken og i de omkring denne gravede løbegrave.

Under den mere end 3 timer lange kamp blev der afgivet et par hundrede skud fra hver side. Medens en af de engelske kanonbåde blev truffet af en dansk kugle ret agterind, fortæller Scholten om den engelske ild følgende:

»Af de engelske Kugler gik nogle imellem Masterne paa Skonnerten og beskadigede Takkelagen og Stængerne meget, men skjønt flere Kugler gik saavel tæt foran som og bag om samme, traf dog ingen Skroget, saa at ingen dér blev dræbt eller blesseret, og over Telegraf-Bakken gik mange Kugler tæt henover, hvoraf én gik ind i Skolehuset, som ligger ved Vejen til Humlebek,[80] og én slog i Jorden tæt ved Hytten, hvor Telegrafisten stod, men endskjønt disse Kugler, af hvilke omtrent 30 Stykker paa 35, 24 og 8 Pd. er opsamlede, gik os over Hovederne her, traf dog ingen saa, at nogen kom til Skade, derimod maa jeg beklage, at ved det nordre Batteri paa Humlebæk sprang en Kanon, hvorved en Artillerist af den annekterede Bataljon dræbtes paa Stedet og en anden blev saaret.«

Efter at de engelske fartøjer havde trukket sig tilbage, satte den danske kaperskonnert sejl og nåede snart ind under Humlebækbatteriernes kanoner.

Besættelsestidens fem onde år fra 1940 til 1945 var mange steder i vort land en ufredstid med skyderi, udgangsforbud og luftalarmer, der drev folk ned i tilflugtsrummet i kælderen.

Men i Humlebæk var der fredeligt. Man fik en mindelse om, hvad der foregik, når man ganske svagt hørte sirenernes tuden, enten fra Helsingør eller fra Hørsholm, alt efter som vinden blæste. Den daglige påmindelse om de særlige forhold var mest det tunge støvletramp fra kystbevogtningsmandskabet, når de uafladeligt patruljerede forbi, to og to, dag og nat. Og de var ellers flinke

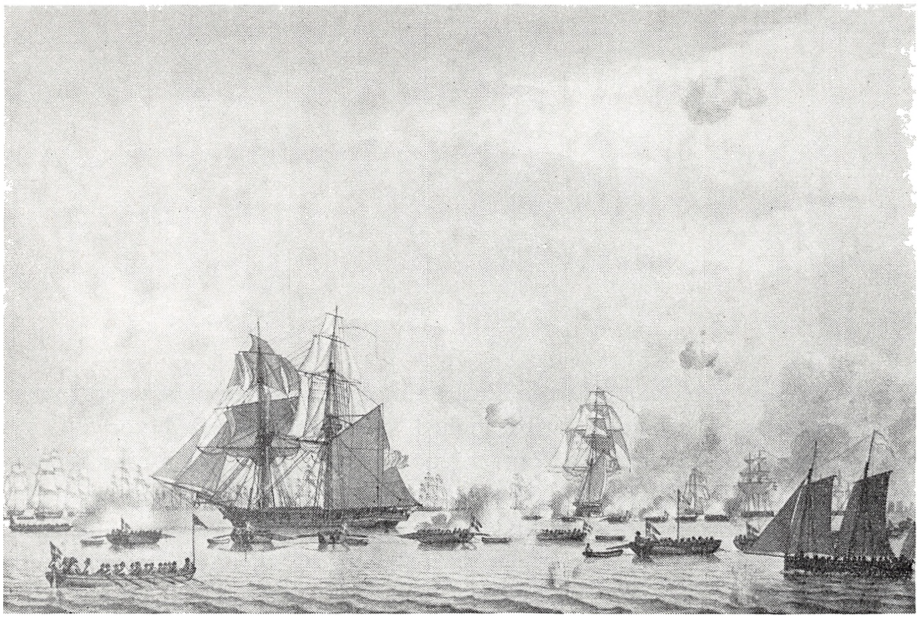

Eckersbergs billede her fra 1809 gengiver en træfning fra kanonbådskrigens tid: Den engelske orlogsbrig »Turbulent« erobres i Flinterenden den 9. juni 1808. Det var her den gamle havnefoged C. J. Kock var med som ung Maanedslieutenant, hvilket han fremførte for at få tildelt en pension i sin høje alderdom. – Original på Handels- og Søfartsmuseet.

nok. Midaldrende, ja ligefrem ældre, østrigske soldater, som meget imod deres vilje var ført herop. Juleaften så man dem sidde med tårer i øjnene i kirken og tænke på dem derhjemme. Soldaterne var indlogeret i ejendommen »Humlehøj«, som besættelsesmagten lagde beslag på – selvom ejerinden var meget imod det. Det var nok ikke mindst tilstedeværelsen af ejendommens havepavillon, der fik tyskerne til at overtage ejendommen, fordi der herfra er et enestående overblik over havnen og kysten.

Nu og da var man dog også midt inde i tidens begivenheder. Under jødeforfølgelserne i 1943 transporteredes adskillige jøder herfra til Sverige, ligesom mange frihedskæmpere, der måtte flygte derover, udskibedes herfra, selvom det danske politi næsten var endnu mere påpasseligt end tyskerne. På Krogerup var der politiskole, og da det om morgenen den 19. september 1944 rygtedes, at tyskerne var ude efter det danske politi, flygtede mange af betjentene herned. De sorte uniformsbukser blev erstattet af gamle lappede, fiskerbukser, og så gik flugten videre. Senere kom så et tysk korps og gennemsøgte alle fiskerlejets huse grundigt. Men da var betjentene forlængst væk.

Fem år hvor man hver aften, når man trak mørklægningspersiennen ned, kastede et langt blik over til en perlerad af lys på den svenske kyst.

Livet i lejet

Det daglige liv i lejet har vel både i ældre tid som senerehen mest været præget af hverdagens og arbejdets ensformighed. Sammenlignes med vor tid, var mulighederne for kontakt med omverdenen i videre forstand stærkt begrænsede, her som alle andre steder. Så meget desto mere har dét, der skete i selve byen, nok optaget sindene stærkt. Der har gennem tiderne været adskillige episoder i byens liv, om hvilke man kan skønne, at »det talte de meget om den vinter«.

Kirkebogen[81] fortæller noget om det. Medens den for de senere århundreder er en blot og bar registrering i kolonner af fødte, copulerede (viede) og begravede, så bærer de to ældste kirkebøger mere præg af at være blevet til i en tid, hvor mennesket var en ener og ikke slet og ret et nummer i en kolonne. Præsten skriver lidt om den enkelte og ofte om dødsårsagen.

1700. Dom. 9. post. Trinit. blef Hans Jensøn paa Humlebech, Der af de Svendske, der den 4. Augusti giorde landgang ved Kraagerups Mølle, bleff ihiellskut, begrafvet som hand var 48 aar gammell.

Samme Hans Jensøn paa Humlebech – det hed altid *på* Humlebæk – er forøvrigt én af de fire Jensen'er, der i 1693 nævnes som beboere i landgildehusene.

1686. 5. Decembr: blef Hans Erichsen Smed paa Humlebech begrafven i hands alders 70 Aar. Der blef gifven til Kirchen (beløbet, der er skrevet helt ude ved bladets kant, er ulæseligt på grund af slid).

Anders Strandridder nævnes som en af kreditorerne efter Hans Erichsen Smed. Få måneder forinden har han mistet sin hustru:

1686. 9. Julii lod Anders Strandridder paa Humlebeck sin quinde Giertrud Nielsdatter begrafve som døde i Barselsseng og var 31 Aar, 6 Maaneder, og 25 Dage. Kirchen blef der gifven . . .

Dødsfald i barselsseng forekommer iøvrigt forfærdende hyppigt, og tilsvarende gælder, at spædbørnsdødelighed er meget udbredt:

1702. Dom: 13. post. Trinit. lod Peder Pedersen, Smid Humlebech sin Daatter Dorothe begrafve, 2 uger.

Tidens moralkrav var strenge. Blev et ulovligt kønsligt forhold opdaget, måtte hver af parterne som påbudt i Kristian V's danske Lov stå frem, hver i sin sognekirke, til »aabenbart Skriftemaal« overfor den forsamlede menighed:

1723. Dominica Exaudi[82] *blev Cathrine Pedersdaatter fra Hummelbek publ: absolveret for begangne leyermaal med en fourier i Elseneur*[83] *nl Christian Fleischer.*

Samtidig idømtes i reglen kvinden en mulkt på 6 rd., medens manden skulde betale 12 rd. Det var mange penge dengang. I 1767 ophæves det åbenbare skriftemål i kirken og afløses af vand og brødstraf i 8 dage.[84]

Kirkebogen er fuld af tragedier, blot denne ene linie om en begravelse:

1744. Dom. 7 po Trin. Et fremmed Qvindfolks død fødte Barn fra Humlebek.

Den daværende præst i Asminderød, hr. Christian Jensen, var kendt for at være af en hård og stridbar natur,[85] og man ser ham derfor tydeligt for sig sidde forarget og skrive med spruttende pen i kirkebogen om et fremmed kvindfolk, et menneske som han med sin pietistiske livsindstilling foragtede så dybt, at end ikke hendes navn skulde indføres.[86]

Og hvad har så hun, den fremmede, ikke gennemgået af trængsler, indtil den stund kom, da hendes dødfødte barn blev jordet på Asminderøds kirkegård. Snakken og sladderen i hjemsognet da det stod alle klart, at hun var med barn. Og snart fulgte den dag, hvor hun stod i offentligt skrifte i kirken derhjemme. Spidsroden op gennem midtergangen, de strakte halse og drejede hoveder og vurderende blikke derinde i kirkestolene. Og knælende i kirkens kor har hun grædt over den forfærdelige skam, der overgik hende, medens præsten lokkede eller truede hende til at bekende, hvem hendes boler var. Og når hun så endelig, pint og plaget, hviskede *hans* navn frem, drev den hårdhjertede præst hende til at råbe det ud for menigheden dernede, lægge for lyset alt det, der var sket i løndom. Og hun blev »absolveret for begangne Leyermaal« for øjnene af alle de retfærdige dernede, de kynisk vurderende mænd, og kvinder, der på skrømt ærbart så ned på salmebogens blade, medens øjnene uafladelig under hovedtørklædets kant skottede op mod hende. Hver eneste en af kvinderne dernede kunde måske fuldt så vel have været i hendes

sted, om forholdene havde artet sig sådan, om de var blevet fristet, som hun blev fristet til at begå en handling, der kunde komme til at betyde et brud med alt trygt og hjemligt: slægt, venner, hus, jord.

Siden fulgte flugten derhjemmefra. For selv om hun havde bekendt sin brøde for Guds alter og der modtaget tilgivelse, så gjorde snakken og sladderen i den lille by hende livet uudholdeligt. Hun måtte væk derfra. Som en jaget hind jog hun af sted, sanseløs af uro, angst for at blive set og tiltalt. Kort og uroligt sov hun om nætterne i skjul bag et gærde eller en høstak og vågnede rystende af kulde, når morgenduggen faldt, og senere afløstes hendes kuldegysninger af feberens brand på grund af lang tids underernæring. Og hendes barn fødtes, dødt.

Ene må hun have gået den lange vej til Asminderøds kirkegård. Hun var jo en fremmed her i Humlebæk, ingen kendte hende. I denne julisøndags brændende hede må hun have gået de én og en kvart mil, bærende den lille kiste foran sig på sine arme. Den kiste, der var så altfor let og samtidig så tung, at hendes fremstrakte arme gang på gang sank ned under vægten af byrden. Og hendes sjæl var udmattet til døden. Ingen delte vejen med hende og lindrede hendes smerte med et trøstende ord. Den varme sommerdag havde fået mange til at søge kølighed i skyggen udenfor husene langs kirkevejen, og de stirrede nyfigent efter hende. Holdt hånden skyggende op over øjnene for bedre at kunne se hende, længe. De snakkede om hende, som hun gik der med sit døde barn, uden følge. Hun følte deres blik i sin ydmygt bøjede nakke, og det brændte i hende længe længe efter, at hun var forsvundet ud af deres synsfelt. For hvor ussel er vel ikke, i menneskers øjne, den, der ikke kan møde op med et gravfølge, det være sig nok så lille.

Og fremme ved kirken har hun stået på kirkegården og gjort sig ganske lille, ikke vidst hvor hun skulde gøre af sig selv og den lille kiste, da menigheden strømmede ud fra kirken efter højmessegudstjenesten. Igen disse nyfigne og fordømmende blikke, der stak som nåle. Præsten og degnen kom til. Rutinemæssigt. Her var noget, der skulde overstås hurtigt, så man kunde komme hjem til maden. Og i den del af kirkegården, hvor udskudet, som ingen regnede med, blev begravet, ved nordmuren hvor skvalderkålens hvide blomsterskærme lyste, blev den lille kiste sænket i jorden. Et Fadervor blev der tid til – og også nogle nedladende bemærkninger.

– – –

Ikke alt hvad kirkebogen har at berette er dog lige tragisk, men den efterfølgende beretning om et bryllup indtager dog så absolut en særstilling.[87]

1783. Dom. 17 p. Trinitatis, d. 12 October, blev i Anl. af hans Kgl. Høyheds Arveprintz Friderichs Geburtsdag, udi Fredensborg Slots Kirke ægteviet Enkemand og Fisker Lars Rasmussen og Pigen Ane Cathrine Peders Datter begge fra Humlebek.[88] Efter Vielsen blev dem skjenket frit Kongebrev og frit Bryllup udi den Kongelige Slots-Have. De sædvanlige Cautionister og For-

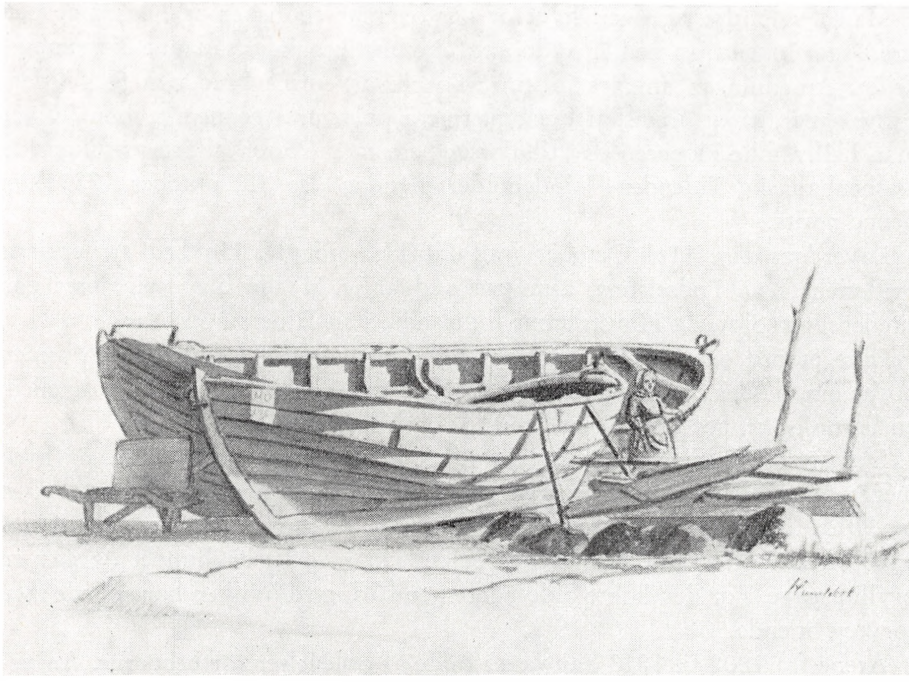

Fiskerbåde fra Humlebæk tegnet af Chr. Blache. Læg mærke til den lille pige henne til højre, der efter tidens skik er klædt som en gammel kone. – Original på Handels- og Søfartsmuseet.

lovere efter Loven vare: For Brudgommen Jørgen Børgesen fra Snekersteen for Bruden Hans Pedersen fra Humlebek.

Disse Brudefolk nød den Ære, som Ingen tilforne har nydt, de kjørte med Ceremonie over den Kgl. Slotsgaard igiennem Løngangs Porten til Kirken. Medens de kiørte over Slotsgaarden stod det ganske høykongelige Herskab i Slots Vindverne, og saae paa Processionen, og da de vare komne i Kirken var det høykongelige Herskab tilstæde ved Vielsen, samt alle Hoffets Cavallerer og Damer og endnu saa mange fra Hoffet og uden Hoffet, som Kirken kunde rumme. Da Vielsen var forbi, gik de igiennem den Gang hvor det Høy Kongelige Herskab selv passerer ud i den Kgl. Have, hvor der var anrettet for dem i et Telt, som var opslaget lige for Spise Gemaks Døren, hvor det høykongelige Herskab beærede dem med deres allernaadigste Nærværelse i ald den Tiid de spiste, som varede i halvtredie Time, dernæst fik de en allernaadigste Brudegave i Guld af de samtlige høykongelige Herskaber, samt af hans Maiestæt Kongen tvende Sølvbægger med hans Maiestæts Navn og Aarstal d 11. October 1783 og da de havde spist, dansed de en par Timers Tiid for det høykongelige Herskab, hvor desforuden af Tilskuere vare over tusinde Mennisker forsamlede.

Man kan undre sig over, hvorfor der overgår en fisker og hans pige den ære, »som Ingen tilforne har nydt«, at fejre bryllup under sådanne omstændigheder. Anledningen angives jo kun at være arveprins Frederiks fødselsdag. Prøver man så at fremskaffe sig nærmere oplysning gennem avisen, bliver man heller ikke klogere. »De til Forsendelse med Posten allene priviligerede Kjøbenhavnske Tidender«[89] indeholder mandag den 13. oktober 1783 kun denne notits:

I Løverdags den 11te October indfaldt Hs. Kongel. Høyhed Arveprinds Friderichs høie Fødselsfest, som paa sædvanlig Maade blev celebreret paa Fredensborg Slot, da Høystsamme indtraadte i sit Alders 31te Aar.

Ikke et ord om fiskeren og hans pige, men derimod fortæller en anden notits om, at der om lørdagen ved hoffet blev »declareret Mariage« imellem en baron og en hofdame. Men der er jo også forskel på folk.

Det her skildrede bryllup har jo været noget ganske enestående, og hvor meget der ellers blev festet ved en sådan lejlighed, foreligger der intet oplyst om.[90] En fisker, Georg Larsen, har dog fortalt, at hans oldefader blev gift ca. 1813, og at officererne fra havnearbejdet var med til brylluppet og gav en bryllupsgave. For den købte oldefaderen en båd, med hvilken han sejlede med tørv og brænde.

Årene fra 1808 til 1813 har været fulde af oplevelser for beboerne. Anlæggelsen af batterierne og deres daglige virksomhed har været en kilde til liv, men det helt store kom dog i 1810 med havneanlægget, hvor 350 soldater foruden officerer og et halvt hundrede håndværkere kom til byen, som det er skildret i afsnittet om havnen.

I det følgende skal omtales en episode fra denne tid, kapertiden. Det hele er stort set en bagatel, men alligevel bliver det pustet op til en større sag, hvis akter omfatter et halvt hundrede tæt beskrevne blade.[91]

Der sker det, at føreren af den ved batterierne i Humlebæk stationerede patruljebåd, Osmund Aanensen, i 1812 under varetagelsen af sin tjeneste bliver udsat for nogle fornærmende udtalelser fra to Slettenfiskere, hvorefter han indgiver klage over dem til sin foresatte. Osmund Aanensen, der er født i Farsund i Norge, er da 32 år gammel og styrmand. I året 1800 har han været på togt med »Neptunus«, i 1801 med »Danmark« og i 1805 med fregatten »Diana« i Vestindien. Siden 1807 har han uafbrudt været i den kongelige tjeneste »og er ingensinde belagt med Straf«. I 1820 udnævnes han, som omtalt i afsnittet om havnen, til havnefoged.

Efter at Aanensen har indgivet sin klage, fremsætter de pågældende nye fornærmende udtalelser imod ham. Det giver anledning til en fornyet kongelig befaling til den for sagens behandling specielt nedsatte kommission i Helsingør om også at tage stilling til de senest fremkomne fornærmende udtalelser. Befalingen gengives her i sin helhed, dels for at vise, på hvilket plan denne tilsyneladende ubetydelige sag bliver løftet op og dels som et eksempel

på enevoldstidens festlige fremhævelse af kongens vilje som det ene afgørende.

Frederik den Siette, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken og Oldenborg, Vor Naade! Da Vi af een Os igiennem Vort Admiralitets og Commissariats Collegium allerunderdanigst forelagt Forestilling fra den i Helsingøer med Vor allerhøyeste Parolbefaling af 27de Febr. d.A. anordnede combinerede Commission til at undersøge og paakiende en Sag imellem Osmund Aanensen og Fiskerne Jens Andersen og Peter Petersen betræffende formentligen fornærmelige Udtalelser mod førstnævnte, – have bragt i allernaadigst Erfaring at bemeldte combinerede Commission ikke har kunnet bevirke Forlig i denne Sag, samt at Osmund Aanensen har klaget over at de Anklagede Jens Andersen og Peter Petersen have, efterat han havde indgivet sin første Klage, brugt nye fornærmelige Udtalelser imod ham, –
Saa ville Vi herved allernaadigst have:
Dig Os elskelige Vor Søe Capitain H. L. Gerner
Dig Vor Byefoged Bruun Juul og
Dig Vor Auditeur Knudsen
bemyndigede til i Kraft af denne Vor Extensions Befaling, tillige at paakiende de senere formeentligen fornærmelige Udtalelser, som Osmund Aanensen klager over, og omtaler i Eders Forestilling til Vort Admiralitets og Commissariats Collegium under 29de Martii d.A.

I øvrigt have I at rette Eder efter forberørte Vor Parolbefaling af 27de Februarii d.A. – Dermed staar Vor Villie! Befalendes Eder Gud!
Givet i Vor Kongelige Residentsstad Kiøbenhavn den 11te April 1812.
Efter Hans Kongelige Mayestæts allernaadigste Befaling.
Bugel J. Knuht Steen Bille Grove

Et førstehånds indtryk af hele affæren får man i Aanensens egen fremstilling af hændelsesforløbet, idet han samtidig fremfører sin klage til batteriernes kommandant, Lieutenant von Bergersen. (Desværre har Aanensen anvendt en ret ringe papirkvalitet med det resultat, at papiret nu godt halvandet hundrede år efter ved berøring smuldrer bort langs kanten. Hvor der er skrevet helt ud til denne, bliver den spinkle gotiske skrift derfor ulæselig. Ord, der således er faldet bort, har derfor måttet udgå i det følgende, men alligevel skulde det være muligt at danne sig et indtryk af handlingsforløbet).
Pro: Memoria
Da ieg den 22de dennes om Eftermiddagen observerede en fra Raae i Sverige ankommende Baad, omtrent 2000 Alen uden for Humlebek udgik ieg med den mig anbetroede Kongelige Patroulie Baad for efter Ordre at undersøge samme for om muligt, at da den kom der fra kunne have Smuglervarer ombord; da ieg kom den paa Siden forefandtes i Baaden 2de Fiskere, som

begge ere fra Slætten, med et Læs Eege Boer,[92] som efter den ene Fisker navnlig Jens Andersens Sigende tilhørte Dannebrogsmand Peder Madsen[93] paa Slætten og skulde til Vedbech hvor han lader en nye Baad bygge. – Boer samt Baaden som Jens Andersen har kiøbt i Raae skulde efter Sigende være angiven hos Forvalteren i Vedbech men saasom de ingen skriftlige Beviiser havde, at det saaledes forholder sig indbragte ieg bemeldte Baad med dens Ladning til Humlebek, at Deres Velbaarenhed kunde nærmere undersøge sammes Rigtighed, da de derpaa befalede at bemeldte Baad skulde forblive under Opsigt til nærmere Undersøgelse anmodede ieg dem om, at følge mig ned til Baaden for at over .... mig samme med dens indehavende Last og Redskaber for ved dens Tilbagelevering at undgaae ... men de anførte Fisker vegrede sig ved at ... mig og der imod blev yderlig grov med ... Skiældsord og Eeder især Jens Andersen, som paa ingen Maade kunde bringes til, at tie uagtet ieg det lod ham vide, at hans Grovheder ikke kunde tiene ham til noget, men derimod kunde paadrage ham Omstændigheder. Da ieg sagde ham, at ieg tiente Hans Mayestæt Kongen og handlede efter mine mig givne Befalninger; desuagtet fulgte de mig langsom efter med en bestandig Skiælden til vi paserede Kroen i Humlebek forbi, der foregav de at være tørstig og vilde ind og have dem noget, at drikke og gik derpaa ind; ieg blev derpaa nogle Minuter staaende, men som de ikke kom tilbage gik ieg hen til Døren lukkede den op og kalte paa dem, men da de svarte mig nej, tiltalte ieg dem at de strax skulle følge mig; hvorved Jens Andersen sagde, ieg vil fandengalimig først drikke Brændeviin, vil du komme ind kan du faa en Snaps med, da ieg sagde nej, svarte han mig, saa kan du giøre hvad Fanden du vil; tilsidst kom de da endelig og fulgte med mig til Baaden under en idelig Spotten; ved at eftersee og modtage Baaden med dets ladning advarede ieg Jens Andersen paa samme Maade som forhen, at være rolig, men forgiæves, hvorved den anden Fisker ved Navn Peder Pedersen sagde til ham, hold dog din Mund. Det er ey værd at tale om, men det var og blev det samme med ham, da ieg vilde have, at han skulde tage en Skiorte, et par Seildugsbuxer og en Madæske med sig, svarte han, Skiorten skal du ikke beholde da den ikke hører mig til, det Øvrige kan du beholde, der er noget Flæsk og Brød i Æsken det kan du Maaske trænge til, tillige ligger der agter i Baaden nogle Graasteen tag dig i vare at du ikke bider Huld paa dem, saaledes vedblev han intil ieg havde modtaget og efterseet alting, hvorpaa ieg gik op fra Baaden under .... ligedanne .... Ledsagelse af allehaande Skiældsord til ieg kom forbi Kroen hvor de igien gik ind. Paa Grund af denne min Klage over forbemeldte Fisker Jens Andersen hvorpaa Matros Christopher Hansen er midt Vidne, som var paa og ved Baaden, ansøger ieg Deres Velbaarenhed at forskaffe mig den muligste Satisfication.

Humlebech d 24de February 1812 Ærbødigst

Osmund Aanensen

Til Lieutenant von Bergersen

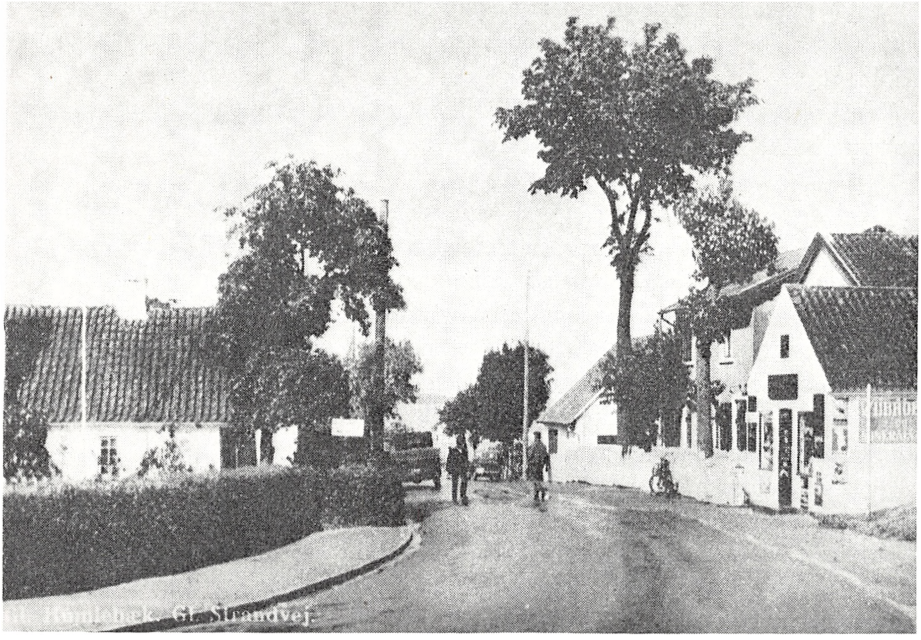

Indkørslen til byen fra syd, ca. 1940, med smedje til venstre og købmandsforretning til højre. Den gamle kro og hjørnehuset, der lå til venstre, var da nedrevet. De store, maleriske træer er nu også forlængst væk og købmandsforretningen nedlagt. – Postkort.

På byfogedkontoret i Helsingør afgives derefter i den følgende tid adskillige udsagn i sagen. Styrmand Aanensens vidne, matros Christopher Hansens udtalelser refereres således:

»Da det Fartøi, hvorpaa Jens Andersen og Peter Petersen kom fra Raae den 22de f.M. var lagt til Humlebeks Broe og Aanensen med de Anklagede gik til Lieutenant von Bergersen blev Comparenten sadt som Skildvagt ved Baaden. Efter en 3/4 Times Tids Forløb kom de alle 3 tilbage og gik ud i Baaden, for at overlevere samme med hvad den havde inde til Aanensen. Compar: hørte da at Fiskerne talte om dens Madæske at de ikke vilde tage den iland som Styrmanden forlangte at de skulde giøre og at Jens Andersen sagde om en Skiorte, at den vilde han tage med sig, fordi den tilhørte en anden Mand, men derimod har han ikke hørt flere Ord af hvad i Klagen er omtalt af Jens Andersen og Peter Petersen eller noget af hvad mellem dem og Aanensen videre blev talt og veed derfor ikke at angive hvad der foranledigede Aanensen til at erindre Fiskerne om at de ikke skulde være studse imod ham, da han ikkun giorde hvad han var forpligtet til, hvilken Udtalelse han tydelig hørte. Da Fiskerne igjen modtoge deres Baad var Compar: tilstæde, men hørte ikke at de truede Aanensen med at han skulde give dem Erstatning for deres

Ophold. Derimod hørte Compar: at de raabte til ham, efterat de havde stødt fra Land: Til Lykke med Priisepengene. Dem fik Du ikke mange grønne Kioler for.«

Efter referatet anføres, at vidnet »tilbød sig med Gammel Eed at bekræfte, at dette hans Udsagn indeholder Sandhed.«

Også de to fiskere afhøres, Jens Andersen, der kun er 22 år og »har lagt 5 mdr. i kgl. Tieneste i Dragør«, og Peter Petersen, der er 26 år. Jens Andersen indrømmer, at han, da Aanensen anmodede dem om at følge ham ned til båden »svarede at han først maatte have et Glas Øl og gik da ind i Kroen. Da de havde været der noget kaldte Klageren, der var bleven udenfor, rigtignok paa dem og Jens Andersen svarede at de skulde komme strax hvorfor han tilbød ham en Snaps; men ikke sagde han til Aanensen, der afslog denne, at han kunde giøre hvad Fanden han ville.

Jens Andersen gik med Aanensen til Baaden og Peter Petersen kom med bagefter, men underveis her paastaaer Jens Andersen har han i ingen Maade fornærmet Klageren. Da de kom til Baaden udlod Jens Andersen sig om at han vilde tage den sig i samme befindende Skiorte med sig, da den tilhørte Jens Sørensen paa Sletten.«

Af forhørene fremgår, at en del af Aanensens fornærmelse hidrører fra, at Jens Andersen har tilladt sig at sige du til ham. Jens Andersen indrømmer, at det, »at han har sagt Du til Aanensen forholder sig gandske rigtigt og var det en Følge af at han anden Pintzedag 1811 har drukket Dus med Aanensen i et Selskab, der var paa Humlebek.« Aanensen svarer hertil, at han ikke ved det omtalte selskab har drukket dus med Jens Andersen, men »muligt er det alligevel, at Jens Andersen i bemeldte Selskab har sagt Du til ham, hvilket han har dengang taalt fordi de vare gode Venner. Hvad derimod Peter Petersen angaaer maae han tilstaae at han aldrig har tiltalt ham med Du.«

Efter talrige tilsigelser, forhør og referater når sagen så, relativt hurtigt, til sin afslutning:

Af den under 27de Febr. sidstl. i Helsingør allernaadigst anordnede combinerede Commission i Sagen Osmund Aanensen contra Fiskerne Jens Andersen og Peter Petersen af Sletten blev den 1 ste Maii 1812 afsagt følgende

Dom.

Under nærværende Sag er det oplyst at Strandfoged og Fisker Jens Andersen af Sletten har tilladt sig en æskende Udtalelse mod Osmund Aanensen, der kommanderede det Kongelige ved Humlebek stationerede Fartøi paa en Tid, han maae ansees at have været i Tienesten og i Anledning af at han af Aanensen efter Pligt havde anholdt ham og Fisker Peter Petersen, der kom fra Sverrig uden at være forsynet med de fornødne Documenter. Derimod er intet oplyst, der graverer Peter Petersen.

I Betragtning af de oplyste Omstændigheder kjendes for Ret
Anklagede, Peter Petersen, Fisker af Sletten, bør for Tiltale frie at være. Anklagede Jens Andersen, Strandfoged og Fisker paa Sletten, bør hensættes i Fængsel paa Vand og Brød i tre Dage. Han tilpligtes derhos at betale de af Sagen lovlig flydende Omkostninger, hvoriblandt Sallarium til Actuarius, Auditeur Knudsen Halvtrediesindtyve Rigsdaler – under Adfærd efter Loven.

H. L. Gerner F. Knudsen

Forlis og strandinger indtraf af og til, det var jo i sejlskibenes tid. Eksempelvis kan nævnes, at den 3. april 1835 meddelte »Helsingøers Avis«[94] i en notits, at »I Stormen igaar Nat er en Galease sunket tæt udenfor Humlebek; Besætningen, hvoriblandt 3 Passagerer, skal være druknet.« Den 2. maj 1841 kuldsejler mellem Hven og Sletten et tysk barkskib, »Johanne Sophie«, hvorved kaptajnen og kokken omkommer.[95] Båden er lastet med korn til handelshuset Lundwall & Fock i Helsingør, og da den er sunket på 9 favne vand, rager bramstængerne og bramræerne op over vandet. Nogle Slettenfiskere kapper og bjerger uopfordret to bramsejl, et læsejl, et stykke af jageren, 17 blokke og noget tovværk m. m. Det fremgår dog af handelshusets korrespondance med birkedommer Meinig i Nøddebo, at Slettenfiskerne ikke har optrådt på særlig heldig vis, for firmaet skriver: »Forøvrigt ønsker vi fremdeeles ikke Sletteboernes Biergning paa saadan en Maade disse er gaaet frem efter«. Det viser sig da også, at de ikke kan gøre fordring på bjergeløn. En fisker fra Humlebæk, Lars Pedersen, antages til sammen med Slettenfiskeren Peder Jørgensen at bjerge, hvad der eventuelt måtte kunne bjerges, indtil skibet den 1. juni bliver bragt i sikkerhed i Københavns havn, efter at lasten er ført til Rungsted og solgt ved auktion der for 3.000 rdr.

Ved Humlebæk havn står et gammel jernkors med en plade, der bærer den enkle indskrift: »Under dette minde to Sømænd Hvile finde.« Der er tale om strandvaskere, ukendte, der er drevet i land. Formentlig er det de to her i kirkebogen nævnte:

1824. En Mandsperson funden ilanddreven ved Humlebek d 23 Marts, og efter Øvrighedens Ordre begravet.

1825. 24 Mai. En Mandsperson funden ilanddreven ved Humlebek, og efter Syn begravet efter Øvrighedens Ordre, omtr. 40 Aar.

Der opstod den tradition, at beboere i Humlebæk ved Sct. Hans lagde blomster på de ukendte sømænds grav. Denne skik er omtalt af Troels-Lund, der i 1903[96] i forbindelse med omtale af fletning af midsommerkranse skriver, at »Medens denne Skik netop paa Grund af dens Simpelhed har haft saa let ved at tabe sig som bevidst Skik, er det interessant at lægge Mærke til, hvorledes den som ubevidst Tilbøjelighed er til Stede overalt i Norden, rede til straks at ytre sig, naar Lejlighed gives. Som Eksempel blandt flere kan anføres en nydannet Skik i Fiskerlejet Humlebæk ved Øresund. For 70 til 80 Aar

siden drev her ved to forskellige Lejligheder Ligene af to ubekendte Sømænd i Land; de jordedes i Strandkanten. Senere ved en Skt. Hansfest fandt en paa at lægge en Krans paa deres Grav. Øjeblikkelig fængede Skikken, og nu har det alt i mange Aar været stadig Brug, at alle Egnens Smaapiger Skt. Hansaften kommer i Optog hver med sin Krans til de ubekendte Sømænds Grav, og til Tak trakteres med Mjød og Smaakager.«

Hertil kan føjes, at skikken med at lægge flettede midsommerkranse på sømændenes grav forlængst er ophørt – men der lægges dog stadig blomster på graven.

En af de ting, som gennem tiderne har krydret dagligdagen og givet anledning til snak, var forholdet til Sletteboerne. Det var meget spændt gennem mange år og vel ikke uden grund. For selv om de to lejer ligger så nær hinanden, synes der dog at have været væsentlig forskel på beboernes hele livsform gennem det meste af forrige århundrede. Mens det for Humlebækkerne gælder, at de sad jævnt godt i det og svarede enhver sit, så synes det for Sletteboerne at være karakteristisk, at de kæmpede med fattigdom og ikke havde det bedste omdømme. Det fremgår f. eks. af deres optræden i forbindelse med den ovenfor omtalte stranding. Og det fremgår endnu stærkere af nogle udtalelser fra en fiskerikyndig, der på statens vegne i 1834 besigtiger de fleste af fiskerlejerne i Nordsjælland og afgiver indberetning derom.[97]

Udfaldet af den ovenfor omtalte kontrovers mellem styrmand Aanensen og de to Slettenfiskere i 1812 har utvivlsomt skabt grobund for, at man fra Slettens side så skævt til Humlebæk. En anden årsag hertil har trolig været den, at Humlebæk fik sin havn, hvilket sikkert har betydet bedre økonomiske kår for Humlebækkerne. Sletteboerne havde ganske vist den samme ret til frit at lade deres både ligge her, men det var dog ikke så fristende, når man boede godt to kilometer fra havnen. Af den førnævnte indberetning fra 1834 fremgår, at Sletteboerne næppe har benyttet Humlebæk havn i almindelighed, for det nævnes, at »Sletten har een af de værste Landingspladser paa denne Kyststrækning; da Baadene maa slæbes baade ud og ind over Revlerne, hvilket om Vinteren er meget byrdefuldt, efterdi Fiskerne ofte derved skulle nødes til at vade i Vand til midt paa Livet.«

Det spændte forhold mellem fiskerne fra de to lejer kunde efter sigende give sig udslag i større slagsmål, når man mødtes på kroen, men det ligger alligevel så langt tilbage i tiden, at ingen nulevende har oplevet det. Og så hånede man hinanden med øgenavne. Sletteboerne blev kaldt »tyrkerne« og Humlebækkerne »pandekagerne«. Baggrunden for at kalde dem fra Sletten for tyrker har nok været den, at der i Slettens befolkning har været et ret stort indslag af mørklødede typer. Hvad der ligger til grund for at kalde dem fra Humlebæk for pandekager vides ikke. Men, som en gammel Slettenfisker sagde: »Det kalder vi dem da endnu!« Og det var forresten i 1970, han sagde

Det gamle jernkors ved Humlebæk havn er rejst over to ukendte strandvaskeres grav. – Foto: Nordisk Pressefoto A/S, København.

det. Men den tid er forlængst forbi, hvor der var uvenskab mellem Slettens og Humlebæks beboere. Dette skyldtes – som før nævnt – nok, at man tidligere havde det bedre i økonomisk henseende i Humlebæk, og hele situationen er faktisk karakteriseret i en Sletteboers bemærkning om dem i Humlebæk: De har dug på bordet når de æder, vi andre bruger Socialen.[98]

Henimod midten af forrige århundrede begynder landliggerne at præge livet i Humlebæk. Som tidligere omtalt nævner Alexander Brun i 1851, at de besøgende »ere blevne meget talrige om Sommeren, siden min Fader har bygget et Værtshus ved Humlebek«. Først holder landliggerne til i logishuset ved kroen, men efterhånden begynder de også at leje sig ind hos fiskerne, der så selv rykker ud i udhuset og bor der, til sommeren er forbi. I de senere år har den stigende velstand og andre forhold bevirket, at sommerudlejning kun finder sted i meget begrænset omfang og kun i huse, hvor man råder over så megen plads, at man også selv kan blive i huset og ikke er tvunget til at flytte ud i udhuset.

Med landliggerne kom der liv til byen. De arrangerede skovfester i Babylone med bal, og senere opførtes en serveringspavillon, der lå nogenlunde midtvejs i skoven ovenfor Gl. Strandvej. Det gik ofte livligt til ved skovfesterne, skal man tro den følgende beretning af én, hvis bedstefar deltog i et sådant sommerbal for omkring hundrede år siden.[99]

»Et år fandt de unge fiskere på at spille pigerne et puds. De samlede brandmænd sammen fra garnene, tørrede dem og malede heraf en slags kløpulver, som de umiddelbart før dansen tog sin begyndelse strøede ud over danseestraden, som var slået op på stejlepladsen. Pulveret gjorde sin virkning, og man må i den forbindelse have i erindring, at den tids bonde- og fiskerpiger ikke gik med bukser om sommeren, således at kløpulveret hvirvledes op under de mange skørter og irriterede de svedende pigekroppe.

Der blev trængsel den nat i Babyloneskovens buskadser, og næste forår stillede stævningsmanden rundt om i de små fiskerhytter. De unge fiskere havde valget mellem at blive udlagt som barnefader eller blive trukket for alteret i den nyopførte kirke i Humlebæk. Jordemoderen i Torpen havde aldrig haft så stort et rykind. Spøgen med brandmændene blev ikke senere gentaget, men dansegulvet blev meget omhyggeligt fejet de følgende somre.

»Også Marie fik kløe!« betroede min bedstefar sine tilhørere og fortsatte henvendt til det ældste af sine børn: »Du kan takke Babyloneskoven for din eksistens, min tøs!« Min bedstemor dementerede naturligvis harmdirrende bedstefars skamløse bagvaskelse af hendes dyd – hun var Humlebækker – og undskyldte overfor tilhørerne med, at han havde fået en tår over tørsten.«

Fra 1887 og indtil skovfesterne ophørte omkring 1910 arrangeredes de af foreningen »Øresund«, som var en sygekasse for fiskere i Espergærde, Humlebæk og Sletten. Foreningen, der havde hjemsted i Humlebæk, bestod indtil

hele sygekassevæsenet omorganiseredes efter sidste krig. Udadtil markeredes foreningens eksistens særlig ved, at fanen var til stede ved begravelser, hvor fanebæreren tre gange sænkede Dannebrog ned over kisten i den åbne grav.

Skovfesterne fik fra 1929 til en vis grad en afløsning i havnefester på Humlebæk havn, hvor formålet var at skaffe penge til havnens drift. Der var boder og spil. Men det der vel nok mest tiltrak de besøgendes opmærksomhed var dystkampene. Over tre pæle i havnen var lagt en lang planke. Ved hver ende af denne blev landsat en yngre fisker, fuldt påklædt og udstyret med en lang stage, og så gjaldt det jo om, hvem der først kunde støde den anden i vandet. Der kunde være helt op til otte hold, der deltog i dystkamp. Der kunde også være opvisning i linedans, der bestod i, at én balancerede på en wire, der var udspændt tværs over havneløbet. Og bagefter var der rigtig dans i den lange, lyse sommeraften. Men også havnefesternes tid er forbi, den sidste afholdtes i 1939.

– – –

Man kom – i hvert fald i nyere tid – ikke meget sammen med andre beboere i lejet uden ved fester. De fleste holdt sig for sig selv. Men efter et dødsfald markeredes fællesskabsfølelsen. Man levede jo i et lille, sluttet samfund, hvor dét at blive én færre uvægerlig måtte gøre sit indtryk, fordi alle kendte alle.

En slægtning gik fra hus til hus og indbød til et kort samvær i hjemmet, inden den døde skulde »ud af huset« og i kisten føres til ligkapellet på kirkegården.[100] Så samledes man om et glas vin, oftest i en tilstødende stue, men var pladsforholdene trange, måtte man være i den stue, hvori kisten stod. En og anden vil måske synes, at det virker anstødeligt, at man kunde tænke sig at drikke vin her omkring den afdøde. Men man må se det ud fra den synsvinkel, at der var tale om en tradition, og at vinen ikke var at betragte som et nydelsesmiddel men som en markering af den højtidelige stund, omtrent som altervin.

Siden bar slægt og naboer kisten med den døde hen til det lille kapel ved skråningen ned mod kirkesøen, hvor kisten skulde henstå indtil begravelsen. En salme, et par skriftord og et Fadervor. Her oplevede man nok den stærkeste fællesskabsfølelse indenfor denne lille gruppe af mennesker, hvis slægt gennem århundreder var knyttet til dette sted, medens de stod i kreds om kisten med bøjede hoveder og tænkte på dén, for hvem livet i lejet nu var slut.

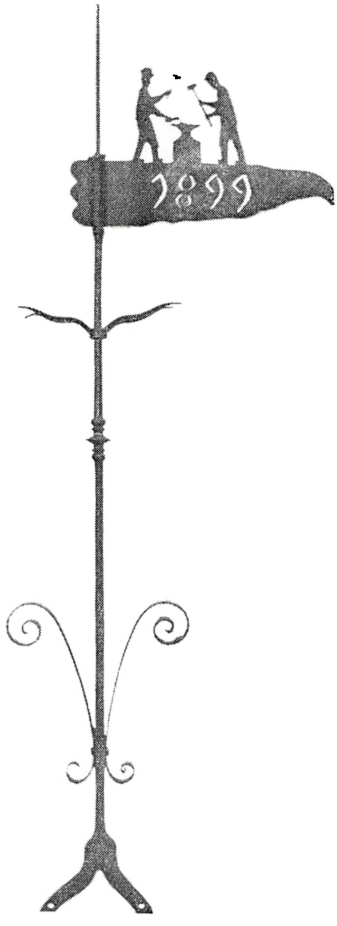

Vindfløjen på stuehuset til den tidligere smedje. Til venstre for ambolten står mester med rundpuldet hat og med en lille håndhammer, til højre svenden med den tunge forhammer.
Her boede Hans Erichsen Smid, også kaldet Hans Fix, til han afgik ved døden i 1686.

Noter

Byen

[1] Tikøb kommunes historiske samling. Årsberetning 1955–56.

[2] Danmarks gamle Købstadlovgivning. Bind 3. Kgl. Stadfæster og Udvidelse af Helsingørs Privilegier.

[3] L. R. Kronborg Len. Jordebog 1610–17. 1618–30, 1631–50, Rigsark.

[4] L. R. Kronborg Len. Ekstraskattemandtalslister 1610–58, Rigsark.

[5] A. R. Kronborg Amt. Markbog nr. 61. 1682. Rigsark.

[6] A. R. Kronborg Amt. Modelbog. 1693. Rigsark.

[7] Copie Kort over Kraagerup Gaards Marker. Recke. 1805. Matrikeldir.

[8] Rigsark.

[9] Project til Havnen og Indløbet ved Humlebek. Recke. 1810. Vandbygningsdir.

[10] »Svend Nielsens Huus« (sønnens) på kortskitse af 1845, gengivet i afsnittet om Louisiana.

[11] Omtales nærmere i afsnittet om havnen.

Husene

[12] Krogerup Gods. 1764–1817. Fæsteprotokol (aut. 3. Jan. 1777). Derefter benyttet 1866–98 som Kopibog over Arvefæstebreve og Skøder vedr. Salg af Fæstegods. Landsark.

[13] Sct. Mortens dag, 11. november.

[14] Arbejde enten ved opbinding i marken eller i laden.

Beboerne

[15] L. R. Kronborg Len. Regnskaber 1588–1610. (Jordbog offuer Kroneborg Slodt oc Leen frann Paaske 88 Och till Paaske 89. – Jordbog frann Philippi Jacobidag A: 1592 till Philippi 1593). Rigsark. (Philippi Jacobidag, 1. maj).

[16] Rigsark.

[17] Skifteprotocol over Kraagerupgaard og underliggende Gods. Landsark.

[18] Sengeomhæng.

[19] »Amagerhylde«.

[20] Værdien af de udlagte genstande overstiger tilgodehavendet med 6 sk.

[21] Hjælpedegnen (egl. stedfortræder),

Havnen

[22] Generaltoldkamrets Arkiv, Sjællands Stift vedkommende. Humlebæks Havnesager. 1810–65. Rigsark. (Afsnittet om havnen er for hovedpartens vedkommende en uændret gengivelse af forfatterens skildring af havnens historie i Fra Frederiksborg Amt, Årbog 1956).

[23] Fortalt i 1947 af fisker Peter Petersen (»Peter på Bakken«), født 1860.

[24] Oberst Diedrich Adolph von der Recke var født 1755 og døde 1816, året efter, at han opgav arbejdet med Humlebæk havn. Han var tillige landinspektør, landvæsens- og sandflugtskommissær og har forestået mange opgaver i Nordsjælland. I årene efter 1790, da han boede på »Lille Wendorff« i Fredensborg, fik han fra Rentekammeret som opgave dels at ombygge de gamle rytterskoler og dels at projektere og opføre en række nye skoler, deriblandt de gamle skoler i Sletten og Langstrup.

[25] Det danske Folks Historie. Red. af Aage Friis, Axel Linvald og M. Mackeprang. Bd. VI. København 1928. S. 253.

[26] Oplysninger om erhvervelse af havnen er meddelt af nu afdøde havneformand, fisker Edmund Larsen samt havneformand, fisker Mogens Aanonsen.

[27] Opført i 1861, hvor Generalkrigscommissair Leth skriver om »paa det Sted, hvor Toldvagthuuset nu staar at disponere over et Areal 16 Alen i Quadrat til derpaa at opføre et nyt Vagthuus med Fortoug, naar det gamle nedbrydes«.

Havnejorden

[28] Oplysninger i dette afsnit fra den i note 22 nævnte kilde, Humlebæks Havnesager.

Louisiana

[29] Den nye kro, det senere Humlebæk Hotel. Omtales i afsnittet om kroen.

[30] I forbindelse med henvendelsen om køb af havnejorden – og herunder havnefogedhuset – skriver Alexander Brun: »Jeg har den Hensigt, at lade den gamle, meget affældige Havnefoged Kock, som er i Slægt med min Hustru, uforstyrret hensidde sine sidste Dage i sin hidtidige Boepæl, hvilket er hans sidste og højeste Ønske.«

[31] Taxationsprotocol for Sognetaxationsmændene i Asminderød Sogn, Liunge Kronborg Herred under Frederiksborg Amt. Autoriseret den 24. Juli 1857. Pag. 277. Deponeret hos forfatteren.

[32] Forefindes stadig i bygningens stueetage.

[33] Brandtaxationsprotocol for Lynge-Kronborg Hrd. under Kronborg Amtstuedistrikt. 1854–67. Pag. 229. Landsark.

[34] Bene Larsen. Berlingske Aftenavis. 2.8.58.

[35] Meddelt af kontorchef i finansministeriet Alice Brun, sønnedatter af Alexander Brun.

[36] Jens Østergaard: Krogerup gård, gods og have i tiden 1656 til 1942. Fra Frederiksborg Amt. Årbog 1962. S. 66.

Kirken

[37] Humlebæk kirkes arkiv.

[38] Meddelt af direktør, dr. phil. Henning Henningsen, Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg. Hvem der har bygget det vides ikke med sikkerhed, muligvis fhv. fisker Svend Jensen i Rungsted, men en anden tradition siger, at det både skulde være bygget og skænket af dykker Jens P. Jensen, Sletten.

Kroen

[39] Danske Samlinger. IV. 1868–69. S. 357-62. Rigsark.

[40] Niels Stenfeldt: Asminderød og Grønholt Sogne i gamle Dage. 1925. Manuskript. S. 138. Fredensborg bibliotek.

[41] Sjællandske Renteskriverktr. 1778, 1780, 1784, 1786, 1797–98. Indberetninger ang. Kroer paa København, Frederiksborg, Kronborg og Hirschholm Amter og om Tilladelse til Høkeri og til at falholde visse Varer. Rigsark.

[42] L. Boesen: Den ved Øresund beliggende Anselige Stad Helsingøers Beskrivelse. Aalborg. 1757. S .59.

[43] Kammerkancelliet 1757–86. Diverse dokumenter vedr. krohold og brændevinsbrænding. Rigsark.

[44] Generalinde Sehestedt anføres her som ejer af kroen, men bliver først ejer af Krogerup, som kroen jo ellers altid hørte under, i året 1804. Det ejendommelige forhold er ikke nærmere undersøgt.

[45] Politievennen. 1827. S. 600. Det Kgl. Bibl.

[46] Brandtaxationsprotokol for Lynge-Kronborg Hrd., 1840–49. Pag. 937. Landsark. Krostedet angives at ligge i Tikiøb Sogn. Humlebek Bye.

[47] Krogerup Gods: Regnskaber 1867–1921. Landsark.

Krogerup

[48] Det i det følgende anførte om Krogerup i ældre tid bygger på oplysninger fra
J. P. Trap: Danmark. 5. udg. 1953. Frederiksborg Amt. S. 123–124.
Jens Østergaard: Krogerup gård, gods og have i tiden 1656 til 1942. Fra Frederiksborg Amt. Årbog 1962. S. 55–86.
Henri T. Meyer: Hans Rostgaards Krogerup. Ill. Familie Journal 1956, nr. 9, s. 24,

[49] Erich Pontoppidan: Den Danske Atlas Eller Konge-Riget Dannemark. København 1764. Bd. II. S. 247: Krogerup er en liden og ucomplet Herregaard, men behagelig og vel

situeret i Asminderød Sogn, mod Søekanten, samt omgivet med skiøn Skov og der i en herlig stor Have, hvis Alleer give Gaarden den bedste Anseelse.

Fiskeri

[50] Betænkning angående afløsning af retten til fiskeri med ålegårde og andre særlige rettigheder til fiskeri på søterritoriet afgivet af den af fiskeriministeriet under 24. januar 1952 nedsatte kommission.

[51] Jens Rostgaard: (Samling om) »Landsbye, Handel, Bondebygning, Plantning, Sæd, Creatur, Fiskerie, Steendiiger, Veie og allehaande til Hukommelse«. Håndskrevet i 3 ekspl. »Redskab at bruge i Stranden og salt vand«. S. 162–168. Det Kgl. Bibl.

[52] Mikkelsdag, 29. september.

[53] Omtales som »Stivekrabben« af Jonas Collin i en skildring af fiskeriet i Humlebæk i Nordisk Tidsskrift for Fiskeri, 1875.

[54] Iflg. Collins ovennævnte artikel: »Kugen, tendannet og flettet af Kurvepil«, fastholdes udadtil af stivekrabben. – I skiftet efter Adser Ebbesen i 1757 (afsnittet om beboerne) benævnt som »Kurer«.

[55] Berggylt (Labrus Berggylta), en sjælden fisk i danske farvande. I Nordisk Tidsskrift for Fiskeri, 3. årg., 1876, berettes på s. 392 om en berggylt, der blev fanget ved Hals og indsendt til Zoologisk Museum i København.

[56] Bartholomæi dag, 24. august.

[57] Ste Olesdag, d. v. s. Sct. Olavs dag, den 29. juli, på hvilken dag Hellig-Olav faldt i slaget ved Stiklestad i 1030. – Da der imidlertid i teksten også står »i foraaret« er sammenhængen uforklarlig.

[58] Afskrift ved maskinfabrikant Carl Petersen, Gilleleje.

[59] Renteskriverkontoret 1773–1840. Sager vedr. lån til fiskere 1817–41. Pakke 1. Rigsark.

[60] Jonas Collin: Bidrag til Kundskab om Danmarks Fiskerier. IV Humlebæk. Nordisk Tidsskrift for Fiskeri. 2. årg. 1875. S. 359–390.

[61] Om fiskestadesten, se lektor Georg Larsen: Fiskestader og fiskestadesten. Fra Frederiksborg Amt. Årbog 1970. S. 77–106.

[62] Nutidens bundgarnsfiskeri er tidligere skildret af forfatteren i en artikel i dagbladet Nordsjælland d. 13.10.56.

Kadrejeri

[63] Axel Damkier. Illustreret Tidende. 1879–80. S. 40.

[64] Centralbiblioteket. Helsingør.

Ufredstider

[65] Niels Stenfeldt: Asminderød og Grønholt Sogne i gamle Dage. 1925. Manuskript. S. 71 ff.

[66] Oplysninger i det følgende er væsentligst gengivet fra Otto Lybeck: Öresund i Nordens Historia. Malmö. 1943, men også fra Palle Lauring: Her skete det. 1. Sjælland. København. 1966.

[67] »Kort og sandfærdig Beretning om hvis sig haver tildraget ved Landværnet mod de Svenske, som med de Ængellænders og Hollænders hielp den 4. August 1700 en mil veigs fra Cronborg giorde Landgang paa Teberupsmark. Skrevet fra Helsingør den 6. August 1700. 2 Blade i Qvart.« Gengivet i uddrag efter Chr. Bruun: Frederik Rostgaards Liv og Levnet. København. 1870. S. 86–87.

[68] Chr. Bruun: Frederik Rostgaards Liv og Levnet. København. 1870, anfører s. 87–88: Hvor stor Skaden var, som han havde lidt ved de Svenskes Landgang, kan ikke angives, men den maa have været temmelig betydelig, thi den 9. Oktober bevilgede Kongen ham efter Ansøgning i 10 Aar Fritagelse for alle Slags Skatter af Krogerup undtagen Sogne-, Rytterholds-Penge og Udskrivningen; derimod skulde der fremdeles svares Skatter af Bøndergodset.

Ludvig Krabbe: Rostgaarderne paa Krogerup. Fra Frederiksborg Amt 1916, anfører s. 77, at det var svenskerne, som plyndrede Krogerup, men at de skød skylden på englænderne og hollænderne – efter hvad Rostgaard selv har fortalt.

[69] Generalmajor A. P. Tuxen: Carl XII's Landgang ved Tibberup Mølle 4de August 1700. Fra Frederiksborg Amt. Aarbog 1910. S. 104.

[70] Formodentlig en Høj i den saakaldte Babyloneskov, umiddelbart Syd for »Narva«. Det kan lejlighedsvis bemærkes, at dette sidste Navn skal være givet Lunden af den bekendte Fru Frederikke Brun, f. Münter, Oldemoder til Krogerups nuværende Ejer. (A. P. Tuxens fodnote.)
Hvad der ligger til grund for, at Babylone har fået sit særprægede navn vides ikke med sikkerhed, men traditionen fortæller, at en Frederikke Brun under et besøg ved én af de skovfester, der omtales under afsnittet »Livet i lejet«, slog hænderne sammen og udbrød: Ih, sikken et Babylon!
Det kan imidlertid ikke have været den af Tuxen omtalte og meget kendte Frederikke (Friederike) Brun, hvis mand, conferentsråd Constantin Brun, erhvervede Krogerup 1810. Hun har næppe nogensinde boet her, og skovfesternes tid begyndte først efter midten af 1800-tallet. Sandsynligheden taler således for, at det er svigerdatteren Frederikke Brun, f. Bügel, gift med kammerherre Carl Brun, der har givet anledning til, at lunden siden blev kaldt Babylone.

[71] Swenska Lägret i Humblebek På Zeland warest Decenten Skedde, Anno 1700, Den 25. July. – Universitetsbiblioteket. Uppsala. Kart- och planchavd., Hist. pl., kriget mot Danmark 1700.

[72] Tegnet af Zacharias Wolff. Zum Ersten Theil Leben K Carl XII.

[73] Forsvarets Bygningstjeneste. Historisk Arkiv. Register nr. XIV-4-5.

[74] Erich Pontoppidan: Den Danske Atlas Eller Konge-Riget Dannemark. København 1764. Bd. II. S. 249.

[75] Det danske Folks Historie. Red. af Aage Friis, Axel Linvald, M. Mackeprang. VI bind. København 1928. S. 238–239.

[76] Forsvarets Bygningstjeneste. Historisk Arkiv. Register nr. XIV-1-27.

[77] C. F. Wandel: Søkrigen i de dansk-norske Farvande 1807–14. København. 1915. S. 110.

[78] Efter manuskript af nu afdøde kontreadmiral E. Briand de Crèvecoeur, Humlebæk.

[79] Det nuværende »Skolebakken«. Her var signalstation for den optiske telegraf mellem København og Helsingør, hvor signalstationen var indrettet på »Telegraftårnet« på Kronborg. I »Postvæsenets Historie« af Jørgen Bergsøe oplyses, at der omkring år 1800 oprettedes optisk telegraf med 23 stationer på strækningen København, Korsør, Nyborg, Fyn og Jylland til Slesvig. Signaleringen foregik med anvendelse af plader på et signaltårn. Hver stilling eller sammenstilling af de bevægelige plader angav tal, der aflæste blev oversat som ord og sætninger efter en signalbog. Under særlig gunstige vejrforhold kunde en meddelelse signaleres mellem København og Slesvig på ca. 27 minutter, men hyppigt lod signaleringen sig dog ikke gennemføre på grund af vejrforholdene.

[80] Gl. Strandvej 87, nu beboelse.
Livet i lejet

[81] Asminderød sogn. Landsark.

[82] 6. søndag efter påske.

[83] Fourer (underofficer, der fungerer som kompagniets regnskabsfører og proviantforvalter samt sørger for indkvartering) i Helsingør. nl. forkortelse af navnlig, d. v. s. ved navn.

[84] Joachim Junge: Den nordsjællandske Landalmue. Udgave ved Hans Ellekilde. 1915. S. 156.

[85] Niels Stenfeldt: Asminderød og Grønholt Sogne i gamle Dage. 1925. Manuskript. Fredensborg bibliotek.

[86] Tildragelsen, som skildres i det følgende, har været behandlet som kronik i Frederiksborg Amts Avis. 19.8.1964.

[87] Fr. Algreen Ussing: Uddrag af Asminderød Kirkes Ministerialbøger for 1713–1826 og Fredensborg Sogns Kirkebog for 1733–1814. Det Kgl. Bibl.

[88] Ved folketællingen fire år senere i 1787 opgives Enrouleret Matros Lars Rasmussen at være 38 år og Cath. Peders Dt. 34 år. Sønnen Jørgen fra 1' ægteskab er 10 år.

[89] (Udgivet ved Brødrene Berling.) Universitetsbibl. Afd. I (humanistisk bibl. og avisbibl.)

[90] Fisker Peter Petersen har meddelt, at når nogen skulde giftes, skulde der skydes for dem. Ved en sådan lejlighed fik en af festdeltagerne (af slægten Nærum) skudt sit ene øje ud.

[91] Helsingør Byfoged. Kommissionen af 27/2 1812 til at pådømme injuriesag mellem Os-

mund Aanensen og fiskerne Jens Andersen og Peter Petersen, Sletten. Dom 1/5 1812. Landsark.

[92] Egebord, d. v. s. egeplanker til bådebygning.

[93] Peder Madsen er omtalt i afsnittet om havnen, idet han var udset til posten som havnefoged men måtte afstå fra den, da han ikke kunde skrive og regne. Han var kaperkaptajn og boede en tid på Strandmosegård i Sletten.

[94] Centralbiblioteket. Helsingør.

[95] Kronborg Rytterdistrikts Strandingsprotokol. 1817–50. Landsark.

[96] Troels-Lund: Dagligt Liv i Norden i det 16de Aarhundrede. København. 1903. Bd. 7. S. 194.

[97] H. N. Krøyers Samlinger. 1834. Bd. 3. Hefte 1447. (Collins Samlinger nr. 294.) Det kgl. Bibl.

[98] Meddelt af Ida Nielsen, Humlebæk, f. 1890, d. 1970, gift med fisker William Nielsen, f. 1890, d. 1966, der var af gammel Humlebækslægt.

[99] Meddelt af Ole Würtz, Brøndbyøster. Bedstefaderen var fisker Johan Würtz, Skotterup, f. 1849, d. 1912.

[100] Denne tradition blev senest – og måske for sidste gang – gennemført i 1962 ved fru Kathrine Magnussens begravelse af sønnen, Johannes Magnussen, Espergærde.

Hermed bringer jeg en hjertelig tak til de mange, hvis navne er anført i noter eller billedtekster, fordi de har meddelt oplysninger til bogen eller stillet billedmateriale til rådighed. Også tak til forhenværende hotelejer Kaj Strandberg, København, for meddelelse af oplysninger af forskellig art.

Tilsvarende vil jeg hermed udtrykke min tak til Frederiksborg Amts historiske Samfunds bestyrelse og skriftudvalg for hjælpsomhed og imødekommenhed, og fordi man er gået ind for udgivelse af bogen.

Til slut også en tak til Fredensborg-Humlebæk kommunes kommunalbestyrelse for velvillig interesse.

Humlebæk, den 1. oktober 1971.

Asger Schmelling
Arkitekt M. A. A.

FORENINGSMEDDELELSER

Generalforsamlingen

afholdtes den 22. maj 1971 på Missionshotellet i Gilleleje kl. 18,30 i forbindelse med forårsturen, der var tilrettelagt i samarbejde med Gilleleje Museumsforening.

Til dirigent valgtes anlægsgartner Sv. Hagen Jørgensen, Søsum Skovvang.

Formandens beretning:

Sidste års generalforsamling fandt sted 30. maj 1970 på Grand Hotel i Frederiksværk. Der var ikke udelt tilfredshed med den service, der blev ydet. Turudvalget havde gjort et stort arbejde med at tilrettelægge turen. At resultatet ikke stod mål med forventningerne, er ikke turudvalgets skyld. Jeg nævner dette, fordi det er en undtagelse, og retter samtidig en tak til medlemmerne af turudvalget for det store arbejde, de lægger i forberedelserne til vore ture.

På generalforsamlingen blev det foreslået, at historisk samfund skulle arrangere en tur til Fredensborg. Det har endnu ikke været muligt at finde et tidspunkt, hvor vi kunne besøge både parken og slottet.

I anledning af Hillerøds Biblioteks 50 års fødselsdag i 1946 udarbejdede Anders Uhrskov bibliografien »Frederiksborg Amt i Litteraturen«. Historisk Samfund har endnu nogle eksemplarer af dette værdifulde hjælpemiddel for enhver, der vil sætte sig ind i egnens historie.

I løbet af få år vil denne bibliografi forhåbentlig få en afløser, der bliver ført op til vore dage. I april 1970 blev der nedsat et udvalg, der skal søge at få tilvejebragt amtsbibliografier for hele landet. Hovedredaktionen består af dr. Sv. Gissel, Det kgl. Bibliotek, samt af overbibliotekarerne Abitz fra Roskilde og Bonde fra Viborg. 9. december 1970 var Frederiksborg Amts historiske Samfund indbudt til at deltage i forberedende drøftelser for vort amt. Foruden Sv. Gissel deltog overbibliotekarerne Buch Vestergård, Helsingør, Tursø, Fredensborg, bibliotekar Rosendal, Hillerød, og fra lokalhistorisk side, Klem, Hennng Henningsen og jeg. Rosendal blev udnævnt til kontaktmand for Frederiksborg amt.

Povl Eller og jeg deltog i Dansk historisk Fællesforenings møde 3.–6. september. Det var de historisk-topografiske selskaber for Gentofte, Gladsaxe og Lyngby-Tårbæk, der var værter. Den store ekskursion gik imidlertid til Fre-

deriksborg Amt, hvor man besøgte Bastrup Ruin, Jørlunde Kirke og Jægerspris. Jeg havde lejlighed til at byde de mange historikere velkommen på Frederiksborg Amts historiske Samfunds vegne.

Man behøver dog ikke at søge uden for amtet for at finde folk, der interesserer sig for vort amts historie. I fjor blev der givet en kort oversigt over egnsmuseer, historiske foreninger og lokalarkiver i amtet. Vi kan notere, at der i det forløbne år er arbejdet på stiftelse af et lokalarkiv i Frederikssund og en historisk forening i Skibby.

Selv om der har været en mindre fremgang i medlemstallet i historisk samfund til nu knapt 700, må vi erkende, at stigningen i medlemstal langtfra holder trit med befolkningstilvæksten. De lokalhistoriske foreninger med det mindre arbejdsområde tager vel ikke direkte medlemmer fra historisk samfund, men de fleste med lokalhistoriske interesser får deres »behov« dækket ved at være med i den mindre kreds. Min opfattelse af forholdet mellem de historiske foreninger med f. eks. en kommune som arbejdsområde og historisk samfund kan udtrykkes på følgende måde: Man bør først melde sig ind i den »lille«, historiske forening, men dette medlemsskab bør ikke afholde en fra at være medlem af Frederiksborg Amts historiske Samfund, der bl. a. udsender sit årsskrift til en overkommelig pris.

Mange i amtet aner ikke eksistensen af historisk samfund, og medlemmerne opfordres til at agitere for foreningen.

På møder 28. april og 27. nov. 1970 har bestyrelsen bl. a. drøftet samarbejdet mellem de lokalhistoriske institutioner i amtet, og spørgsmålet om at opnå større tilskud fra Frederiksborg amtsråd, ikke alene til historisk samfund, men i det hele taget til det kulturhistoriske arbejde, der som oftest har yderst beskedne muligheder.

16. oktober var vi indkaldt til at forelægge vore synspunkter for amtsrådets undervisnings- og kulturudvalg. Det lille, selvbestaltede, kulturhistoriske udvalg, der skulle forelægge sagen, bestod af museumsdirektør Klem, Helsingør Bymuseum, direktør Gustafsson, Nordsjællandsk Folkemuseum, og undertegnede. Gustafsson var desværre forhindret i at møde. Klem og jeg gjorde rede for det betydelige kulturhistoriske arbejde, der udføres i amtet af egnsmuseer, lokalarkiver og historiske foreninger, og for historisk samfunds betydning for samarbejdet mellem dem. Vi fik det indtryk, at medlemmerne af undervisnings- og kulturudvalget var interesserede i vor redegørelse. Som et foreløbigt resultat af mødet kan det måske ses, at amtsrådets tilskud til historisk samfund, der gennem mange år har været 200 kr. årligt, for 1971–72 er sat op til 2.000 kr.

Fra udvalgets formand, Hans Vistesen, og sekretæren, amtsskolekonsulent Piil, var historisk samfund blevet opfordret til at efterlyse skolehistorisk materiale.

Skolehistorien blev derfor hovedtema for mødet 30. november, hvortil Fre-

deriksborg amts Biblioteksforening og historisk samfund havde indbudt repræsentanter for bibliotekerne og de historiske institutioner. Afdelingsleder Vagn Skovgaard-Petersen, Institut for dansk Skolehistorie, der har hjemsted på Danmarks Lærerhøjskole, holdt et indledningsforedrag: Forsøg til en skolehistorisk status.

Skovgaard-Petersen fremhævede Frederiksborg amts centrale stilling i skolehistorien. Det var på initiativ af præsten ved Frederiksborg Slotskirke, Peder Hersleb, at Frederik IV i 1719 oprettede den første af de 240 rytterskoler, som i løbet af ganske få år blev bygget på de kgl. ryttergodser. Her fra amtet har vi også en udmærket redegørelse for udviklingen på de lærde skoler i Bjørn Kornerups »Frederiksborg Statsskoles Historie«, 1933. I 1943 skrev daværende amtsskolekonsulent L. C. Jensen til historisk samfunds hjemstavnsbog: »Træk af Nordsjællands Skolehistorie«. Begge disse bøger finder vi i listen over historisk samfunds publikationer. Årbogen for 1967 bringer Asger Schmellings udmærkede afhandling om Dageløkke Skole.

En af hovedopgaverne for Skolehistorisk Institut er at sikre skolehistorisk materiale fra tilintetgørelse. Skovgaard-Petersen opfordrede alle, der er i besiddelse af sådant til at give oplysning herom til instituttet. Bestyrelsen for historisk samfund lader opfordringen gå videre.

Historisk samfund vil også gerne viderebringe en opfordring fra amtsskolekonsulenten. I forbindelse med indvielsen af en ny institution, Skolecentralen, håber man at kunne arrangere en udstilling: »Undervisningsmidler før og nu«. I amtsskolekonsulentens meddelelse om udstillingen efterlyses: Historiske effekter, f. eks. protokoller, breve, fotografier, skolebøger, kort, plancher og andre undervisningsmidler«. Henvendelse herom rettes til amtsskolekonsulenten.

Beretning fra skriftudvalget:

Lektor Ring omtalte årbog 1970, der desværre var blevet forsinket, men til gengæld var en vægtig årbog med udmærkede artikler. Artiklen af Torben Topsøe-Jensen om vejenes udvikling i Frederiksborg amt var leveret i særtryk til Frederiksborg amts vejvæsen. Der var skriftligt overfor Samfundet af museumsdirektør Jørgen Paulsen fremsat en del kritik m. h. t. årbogens redaktion. Indholdet heraf var forhold, som bestyrelsen allerede var opmærksom på og havde drøftet på sidste møde.

Næste årbog for 1971 blev også omtalt. Det bliver en særbog af arkitekt Asger Schmelling: Humlebæk Fiskerleie.

Skriftudvalget stiler efter, at årbog 1972 bliver en artikelbog, men foreløbig har man kun en eller to artikler.

Beretning fra turudvalget ved overlærer J. Rosenkilde.

Frederiksborg Amts historiske Samfund holdt i forbindelse med generalforsamlingen udflugt til Frederiksværk 30. maj 1970. Deltagerne samledes ved

Frederiksværk Museum, og kontorchef H. K. Jølver bød deltagerne velkommen og fortalte om Frederiksværk og museet, som derefter blev beset med stor interesse. Bagefter spadserede deltagerne til det nye Krudtværksmuseum, som med lige så stor interesse blev beset under ledelse af museumsinspektør Egon Eriksen og en kustode. Derefter samledes man på Grand Hotel, og her holdt museumsinspektøren et interessant foredrag om krudtværket og dets betydning for byen. Formanden takkede for besøget.

Den 12. september 1970 gik turen til Roskilde, hvor vikingeskibene blev studeret, efter at man havde set en film om udgravningen af dem. Det store følge på ca. 120 personer begav sig derpå til Roskilde museum, hvor museumsinspektør, lektor Niels A. Christiansen bød velkommen og fortalte om museet og den bygning, det er indrettet i. Formanden, lektor P. Chr. Nielsen takkede for velkomsten, og den næste time gik man rundt i dette børnevenlige museum og betragtede ting, der var udstillet.

Dagen sluttede i Naturparken i Vindinge, hvor deltagerne havde en hyggelig komsammen.

Alle 3 beretninger blev godkendt.

Regnskabet (findes side 166):
blev forelagt af formanden på grund af kassererens rejse til Finland.

Der blev givet lølgende kommentarer:

Den betydelige forøgelse af tilskuddene sammenlignet med 1969-70 skyldes, at der er indgået tilskud for to år fra nogle af pengeinstitutterne. Det »normale« årlige tilskud herfra skønnes til 2.300 kr.

Det betydelige tilgodehavende af medlemskontingent har sin årsag i, at årbog 1970 først blev udsendt omkring midten af marts 1971. Mange medlemmer havde ikke nået at indbetale kontingentet inden regnskabsårets udløb 31. marts.

Såvel i 1969-70 som i 1970-71 har indtægterne ved salg af årbøger været usædvanligt stort, idet normalt salg ligger på 2.000–3.000 kr. Merindtægterne skyldes navnlig salg af særbogen »Skippere, Klarerere og Toldere«, trykt i årbog 1968-69. Desuden er der solgt særtryk af »Vejenes udvikling i Frederiksborg Amt« fra årbog 1970 til Frederiksborg amts vejvæsen.

Årets betydelige overskud på 4.996,91 kr. skyldes først og fremmest bogsalget.

Efter godkendelse af regnskabet rettede formanden en tak til stat, amt, kommuner, pengeinstitutter og Antikvar Carl Julius Petersens hjælpefond for de meget betydelige tilskud, i alt 10.400 kr. til historisk samfunds arbejde.

Medlemskontingentet:

På forslag fra bestyrelsen blev det vedtaget, at kontingentet på 20 kr. bi-

beholdes for 1972-73. For 1973-74 vil det formentligt være nødvendigt at forhøje kontingentet.

Der var ikke indkommet *forslag fra medlemmerne.*

Valg til bestyrelsen:

Bestyrelsesmedlemmerne genvalgtes, og desuden valgtes på forslag fra bestyrelsen Torben Topsøe-Jensen, Rungsted, som nyt medlem. Fortegnelse over bestyrelsesmedlemmerne findes side 167.

Til *revisorer* genvalgtes J. V. With Jensen og Asger Schmelling.

Under eventuelt

drøftede man spørgsmålet om årbogens indhold. Skulle den helst indeholde flere artikler, eller måtte den gerne bestå af en større afhandling?

Der var enighed om, at det væsentlige er, at indholdet er interessant og skrevet i en sådan form, at det er let læseligt.

Også spørgsmålet om at få nedskrevet »politiske erindringer«, f. eks. vedrørende kommunesammenlægningerne, til arkiverne, og optagelse af erindringer på bånd var til debat.

Generalforsamlingen sluttede kl. 19,40.

Register

til årbøgerne 1968–71 følger med årbog 1972.

Historisk virksomhed i Frederiksborg Amt

I årbogen for Frederiksborg amts historiske Samfund 1969 og igen i 1970 har der været samlet oplysninger om den historiske virksomhed i amtet. Da der ikke er store ændringer i disse fortegnelser, vil årbogen ikke denne gang bringe nogen ny liste, men man vil forsøge i næste årbog med en noget ændret form.

Driftsregnskab:

Indtægter:

Tilskud:	1/4–70 til 31/3–71		1/4–69 til 31/3–70	
Ministeriet for kult. anliggender ...	3.100,00		1.500,00	
Amt og kommuner	2.700,00		2.775,00	
Pengeinstitutter	3.600,00		1.400,00	
Carl Jul. Petersen's hjælpefond	1.000,00	10.400,00	1.000,00	6.675,00
Medlemskontingent:				
Indgået	6.349,00		16.135,00	
Til gode 31/3–70 ÷ 276,00			÷712,00	
Til gode 31/3–71 + 5.894,00	5.618,00	11.967,00		15.423,00
Salg af årbøger				
Indgået	7.494,10		12.438,00	
Til gode	3.620,00	11.114,10		12.438,00
Renteindtægter		1.538,45		1.199,06
Andre indtægter		93,00		27,00
Underskud				3.739,11
I alt		35.112,55		39.501,17

Udgifter:

Årbogen:				
Honorarer	4.040,00		5.500,00	
Trykningsudgifter	19.088,95		26.320,50	
Forsendelsesudgifter	2.532,75	25.661,70	3.072,58	34.893,08
Møder og foredrag		2.165,26		2.067,94
Kontorholdsudgifter		1.197,35		1.062,61
Kontingenter o. l.		416,40		896,40
Andre udgifter		674,93		581,14
Overskud		4.996,91		
I alt		35.112,55		39.501,17

Status:

Aktiver:	31/3–71		31/3–70	
Indestående på sparekassebog	9.039,43		11.629,29	
Indestående på checkkonto	2.360,68		1.166,89	
Indestående på postkonto	6.143,66	17.543,77	4.642,68	17.438,86
Tilgodehavender:				
Kontingent	5.894,00		276,00	
Solgte bøger	3.620,00	9.514,00		276,00
I alt		27.057,77		17.714,86
Passiver:				
Skyldige omk. vedr. årbogen		4.040,00		
Skyldigt kontingent		306,00		
Formue ved årets begyndelse	17.714,86		21.453,97	
Overskud/underskud	+4.996,91		÷3.739,11	
Formue ved årets slutning		22.711,77		17.714,86
I alt		27.057,77		17.714,86

Regnskabet revideret og fundet i orden.
Hillerød den 17/5 1971. Sign.: O. Blinkenberg Nielsen
J. V. With Jensen Asger Schmelling

Bestyrelsen

Formand: Amanuensis, lektor P. Chr. Nielsen, Folehavevej 21, 2970 Hørsholm, telf. (01) 86 10 49.
Sekretær: Landsretssagfører Aase Gedde, Hostrupsvej 9, 3400 Hillerød, telf. (03) 26 27 63.
Kasserer: Sparekassedirektør O. Blinkenberg Nielsen, Sparekassen SKS, 3400 Hillerød.
Museumsinspeptør dr. phil. Povl Eller, Frederiksborg Slot, 3400 Hillerød.
Skriftudvalget: Museumsdirektør dr. phil. Henning Henningsen, Handels- og Søfartsmuseet, 3000 Helsingør.
Lektor Ole Jellingsø, Ericavej 134, 2820 Gentofte, telf. (01) 67 13 97.
Lektor H. Ring, Toftmosevej 23, 3100 Hornbæk, telf. (03) 20 25 28.
Auditør, cand. jur. Torben Topsøe-Jensen, Sophienbergvej 14, 2960 Rungsted K., telf. (03) 86 38 25.
Turudvalg: Overlærer J. Rosenkilde, Boserupvej 305, 3050 Humlebæk, telf. (03) 19 03 02.
Mag. art. C. C. Tscherning, Lindevangsvej 32, 3460 Birkerød.
Forstkandidat H. C. Jarløv, Fuglsangsvej 44, 2830 Virum.
Indmeldelser sker til sekretæren.
Henvendelser vedrørende årbogen til H. Ring.
Henvendelser vedrørende køb af skrifter til Povl Eller.
Henvendelser vedrørende udflugter til J. Rosenkilde.
Andre henvendelser vedrørende historisk samfund til formanden.
Samfundets giro: Frederiksborg Amts historiske Samfund, 3400 Hillerød, giro nr. 6 32 78.

Samfundets publikationer

Frederiksborg Amts historiske Samfund har udgivet (enkelte gange: været medudgiver af) følgende skrifter, som samfundets medlemmer kan købe, så længe oplag haves, til de anførte favørpriser ved henvendelse til Frederiksborg Amts historiske Samfund, Frederiksborg Museet, Hillerød.

Reglen har været, at der for hvert år udsendes een publikation, årbog eller særbog. For årene 1929 og 1939 udsendtes to skrifter. Efter 1951 er særbøgerne trykt i samme format og udstyr som årbøgerne.

Årbøger:

1906, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911	udsolgt
1912, 1913, 1914	10,00 kr.
1916, 1917, 1919, 1920	udsolgt
1921, 1922	10,00 kr.

1924 ..... udsolgt
1927, 1929, 1930, 1932, 1934, 1935, 1936, 1939[2], 1941, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1951 ..... 10,00 kr.
1952, 1953, (1954 er udsolgt), 1955, 1956, (1957 er udsolgt), 1958, (1959 er udsolgt), 1960, 1961 ..... 10,00 kr.
1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967 ..... 10,00 kr.
1968 og 1969 (Dobbeltårbog) ..... udsolgt
1970 ..... 20,00 kr.

Særbøger:

Joachim Junge: Den nordsjællandske Landalmues Karakter, ved Hans Ellekilde, 1915. 279 s. ..... udsolgt
A. Uhrskov: Nordsjællandsk Landsbyliv i ældre Tider paa Grundlag af fhv. Folketingsmand Lars Larsens Beretning, 1919 ..... udsolgt
Fr. Weilbach: Frederiksborg Slot, 1923 ..... udsolgt
Fra det gamle Helsingør, 1925, årbog for 1924 ..... udsolgt
Hillerød By. Af Victor Hermansen, Hugo Matthiessen, Anders Uhrskov og P. Petersen. Tegninger af Kr. Kongstad, 1925, 363 s. ..... udsolgt
Carl Frederiksen: Frederiksværk, 1926. 192 s., 54 ill. ..... udsolgt
Fr. Weilbach: Fredensborg Slot, 1928. 136 s., 77 ill. ..... 20,00 kr.
Arnold Olsen: Nordsjællands Helligkilder, 1929. 52 s. med 36 tegninger af Arnold Olsen ..... 10,00 kr.
Frederiksborg Amts Stednavne, 1929. 168 s. Udgivet af Stednavneudvalget med tilskud fra Frederiksborg Amts historiske Samfund og tilsendt samfundets medlemmer .... forhandles ikke
Arne Sundbo: Frederikssund og Købstaden Slangerups historie I Tiden fra 1809, 1931. 416 s., 112 ill. ..... 15,00 kr.
Samme: II. Frederikssunds historie 1910–70, 1937. 261 s. ill. .. 15,00 kr.
Bjørn Kornerup: Frederiksborg Statsskoles Historie, 1933. 288 s., 44 ill. ..... 10,00 kr.
Anders Uhrskov: Fra Stavnsbaand til vore Dage. Skildringer af Nordsjællands Kulturhistorie. I, Fra Landbrugets Verden, 1938. 324 s. ill. ..... udsolgt
Samme: II, Handel, Haandværk, Fiskeri, 1939. 176 s., ill. .... udsolgt
Samme: III, Fra Land og By, 1940. 237 s., ill. (heri register til hele værket) ..... 10,00 kr.
Hjemstavnsbog for Frederiksborg Amt, 1939–44; årbog for 1942–43. 392 s., 118 ill. ..... 20,00 kr.
Anders Uhrskov: Frederiksborg Amt i Litteraturen. En Bibliografi 1946. 123 s. ..... udsolgt

Jan Steenberg: Christian IV's Frederiksborg, 1950. 190 s., 33 ill. 20,00 kr.

Bodil Høyer: Dagligt Liv paa en nordsjællandsk Bondegaard i Midten af forrige Aarhundrede, 1955; årbog for 1954. 175 s., 17 ill. ..... 10,00 kr.

A. P. Larsen: Naturfredning i Frederiksborg Amt, 1958; årbog for 1957. 155 s., ill. ..... 10,00 kr.

Henning Henningsen: St. Olai Kirke, Helsingør, Historie og Beskrivelse, 1959. 212 s., rigt ill. ..... udsolgt

Lauritz Engelstoft: Mine Vandringer i Sjælland i Juni 1797, ved Povl Eller, 1961, 153 s., 28 ill. + et kort ..... 10,00 kr.

Omkring Frederiksborg slots brand 17. december 1859. Af H. D. Schepelern, Jørgen Paulsen og Povl Eller, 1964, årbog for 1963, 154 s., 32 ill. ..... udsolgt

Følgende særtryk af årbogsartikler kan fås for 5 kr. pr. stk.:

Erland Gribsøe: Frederiksborg Amts Kirkeklokker, 1934. 63 s.

C. M. Smidth: Nordsjællands middelalderlige Mindesmærker, 1939, 55 s., 22 ill.

H. L. Sørensen: Dråby Kirke, 1955. 26 s.

Endvidere forhandles:

Amtsudgaven af Danmarks Riges Breve, udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab under Ledelse af Frantz Blatt. Frederiksborg-Holbæk. 2. Del. 1.–5. Hæfte, 3. Del. 1. Hæfte, 1939–1957 (det udkomne) samt C. T. Kristensen: Historiske Oversigter til Danmarks Riges Breve, 1. Hæfte, 1250–1305, 1943, ialt ..... 5,00 kr.

LOVE FOR FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

Vedtaget på generalforsamlingerne 20. febr. 1967 og 17. maj 1968.

1. Samfundets formål er at vække og nære den historiske sans ved at fremdrage den stedlige historie og værne om de synlige fortidsminder, der findes i amtet.

2. Formålet søges hovedsagelig nået dels ved udgivelsen af en årbog eller andre bøger, hvori emner af den stedlige historie behandles på en let læselig måde, dels ved at tilskynde til og mulig fremhjælpe udgivelsen af større bearbejdelser af historiske emner, der særlig vedrører amtet, samt ved afholdelse af møder og udflugter.

3. Medlemskontingentet fastsættes af generalforsamlingen. Medlemmerne modtager gratis samfundets årbog.

4. Samfundets bestyrelse består af mindst 7 medlemmer, der vælges af generalforsamlingen. Bestyrelsen konstituerer sig selv. Generalforsamlingen vælger tillige 2 revisorer.

5. Til varetagelse af stedlige opgaver kan bestyrelsen vælge et eller flere medlemmer, der er villige til at virke for samfundets interesser, til repræsentanter for dette.

6. På den årlige, ordinære generalforsamling aflægger bestyrelsen beretning og forelægger det reviderede regnskab til godkendelse. Regnskabsåret er fra 1. april til 31. marts.

7. Generalforsamling indkaldes ved meddelelser i dagbladene eller ved direkte indbydelse, der sker mindst 14 dage forud. Forslag, der ønskes behandlet på generalforsamlingen, indgives til bestyrelsen mindst 8 dage forinden.

8. En ekstraordinær generalforsamling kan indkaldes, når bestyrelsen finder, at der er grund dertil, og skal indkaldes, når mindst 25 medlemmer stiller skriftligt forlangende derom. Den afholdes efter bestyrelsens bestemmelse.

9. Beslutning om samfundets opløsning og om anvendelsen af samfundets midler kan træffes på en generalforsamling med to trediedeles majoritet, hvor mindst en trediedel af medlemmerne har givet møde.

10. Ændringer i lovene skal, for at være gyldige, vedtages på to generalforsamlinger, hvoraf den ene skal være ordinær.

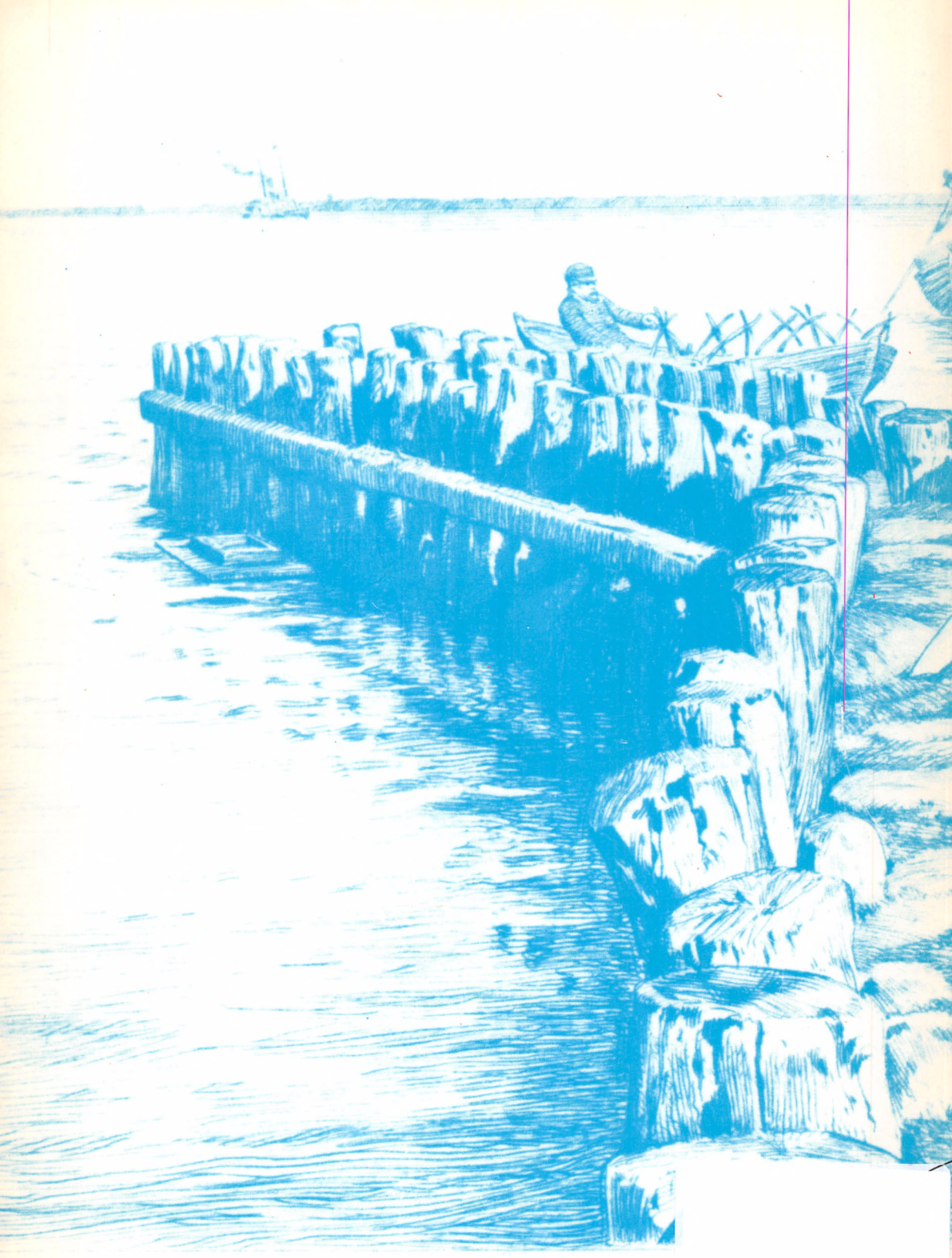

ISBN 87 87415 00